Fasc. 308 (Da pag. 97 a 192) Fasc. 2 del T. XV - P. III

R. ISTITUTO STORICO ITALIANO PER IL MEDIO EVO

RERUM ITALICARUM SCRIPTORES

RACCOLTA

DEGLI

STORICI ITALIANI

dal cinquecento al millecinquecento

ORDINATA

DA

L. A. MURATORI

+ + +

NUOVA EDIZIONE RIVEDUTA AMPLIATA E CORRETTA

CON LA DIREZIONE

DI

GIOSUE CARDUCCI - VITTORIO FIORINI

PIETRO FEDELE

* *

TOMO XV - PARTE III

(CHRONICON ESTENSE)

BOLOGNA

NICOLA ZANICHELLI

M.CM.XXXVII - XVI

COMITATO DI PATRONATO

PER LA RISTAMPA

DEI

RERUM ITALICARUM SCRIPTORES

DI

L. A. MURATORI

DIRETTA DA GIOSUE CARDUCCI E VITTORIO FIORINI

Le pagine date in più o in meno in un fascicolo sono compensate nei fascicoli successivi.

adi, et maxime super teritorium Mantue et Ferrarie. Tunc do-
ıvit castrum Burgifortis[1] pro quadam rupta, quam fieri fecit in

MCCCXXVIIJ. c. 82 r

ominus Imperator antedictus intravit civitatem Rome cum eius mili-
o dominus Castruccius. Et illis diebus admixit Castruccius civi-
nto.
ense junii. Maxima rupta Padi fuit ad Policinum Caxalie, et propter
ger traversagnum fractum est, et damnum maximum fecit.
nense julii. Derobati fuerunt et capti aliqui mercatores, episcopi,
Papie, propter maximam quantitatem pecunie, quam habebant et
gatum in Bononia, causa faciendi pagas stipendiariis suis: quam
ı fecit fieri dominus Coçus, qui morabatur in Mediolano.
ıense. Dominus Hostaxius dominus Ravenne, capitaneus Forlivii, et
arlamentum cum domino Marchione estense in Ferraria. Tunc
ıfredis intravit Faventiam cum uno suo filio; alii vero, qui prius
omnes fugerunt versus partes Tuscie. Deinde dominus Riçardum
domino Legato.
nense augusti in die sancti Leonardi in hora tertiarum dominus
e mortuus et occisus fuit pro tradimento a quibusdam suis con-
t captus fuit Franciscus filius eius et sui nepotes[2], et conducti ca-
es mortui fuerunt iniqua morte a predictis de Gonçaga. Post hec
dominium civitatis predicte.
nense. Dominus Galeaç de Vicecomitibus de Mediolano obiit in par-

mense septembris. Honorabilis dominus dominus Canis de la Scala
dominium civitatis Padue libere: quapropter gaudium' maximum c. 82 v
rarie per dominos Marchiones.
empore. Dominus Castruccius obiit[4] in partibus Tuscie, et unus de
naturali.
mense octubris, in vigilia apostolorum Simonis et Yude. Propter
ıdi rupta facta est extra murum civitatis Ferrarie, quare per foveas
ıs in pluribus locis, et Policinus Ferrarie; et aqua pervenit ad pla-
opatu usque ad bancas caligariorum, et in pluribus aliis locis in

mense novembris. Dominus Canis de la Scala XXXVIII decoravit mi-
hominibus Padue et Verone, et aliorum locorum Lombardie, inter
Franciscum eius filium militem sperans relinquere ipsum dominum
lectabilis curia facta est in Verona, ubi erat etiam dominus Obiço
Ferrarie etc., adsotiatus suis militibus honorifice propter honorem

nse] de mense MUR. — 19. *nel margine si sinistra in A:* mors domini Passerini
— 22. Castellarii MUR.; Castellani *A* — 24. *nel margine di sinistra in A:* mors do-
nel margine di sinistra in A: mors Castrucci et filii eius

la Mantova.
e Giovanni, abbate di
e Guido e Pinamonte
figli di Butirone Bonacolsi.
[3] Morì a Pescia ai 6 d'agosto.
[4] Morì il 3 settembre 1328.

COMITATO DI PATRONATO

PER LA RISTAMPA

DEI

RERUM ITALICARUM SCRIP

DI

L. A. MURATORI

DIRETTA DA GIOSUE CARDUCCI E VITTORIO FIORINI

S. M. MARGHERITA DI SAVOIA

Le pagine date in più o in meno in un fascicolo sono compensate nei fascico

multis locis fregit arger Padi, et maxime super teritorium Mantue et Ferrarie. Tunc dominus Passarinus recuperavit castrum Burgifortis[1] pro quadam rupta, quam fieri fecit in Mantuana.

MCCCXXVIIJ. *c. 82 r*

De mense januarii. Dominus Imperator antedictus intravit civitatem Rome cum eius militia, cotidie existens cum eo dominus Castruccius. Et illis diebus admixit Castruccius civitatem Pistorii pro tradimento.

Eodem millesimo et mense junii. Maxima rupta Padi fuit ad Policinum Caxalie, et propter superfluitatem aquarum arger traversagnum fractum est, et damnum maximum fecit.

Eodem millesimo de mense julii. Derobati fuerunt et capti aliqui mercatores, episcopi, et presbyteri in districtu Papie, propter maximam quantitatem pecunie, quam habebant et portabant ad dominum Legatum in Bononia, causa faciendi pagas stipendiariis suis: quam robariam et depredationem fecit fieri dominus Coçus, qui morabatur in Mediolano.

Eodem millesimo et mense. Dominus Hostaxius dominus Ravenne, capitaneus Forlivii, et alii de Liga iverunt ad parlamentum cum domino Marchione estense in Ferraria. Tunc dominus Riçardus de Manfredis intravit Faventiam cum uno suo filio; alii vero, qui prius sibi acceperant civitatem, omnes fugerunt versus partes Tuscie. Deinde dominus Riçardum tradidit dictam civitatem domino Legato.

Eodem millesimo de mense augusti in die sancti Leonardi in hora tertiarum dominus Passarinus dominus Mantue mortuus et occisus fuit pro tradimento a quibusdam suis consanguineis de Gonçaga; et captus fuit Franciscus filius eius et sui nepotes[2], et conducti castrum Castellarii, ubi omnes mortui fuerunt iniqua morte a predictis de Gonçaga. Post hec acceperunt et obtinuerunt dominium civitatis predicte.

Eodem millesimo et mense. Dominus Galeaç de Vicecomitibus de Mediolano obiit in partibus Tuscie[3].

Eodem millesimo de mense septembris. Honorabilis dominus dominus Canis de la Scala pacifice habuit a Paduanis dominium civitatis Padue libere: quapropter gaudium' maximum factum est in civitate Ferrarie per dominos Marchiones. *c. 82 v*

Eodem millesimo et tempore. Dominus Castruccius obiit[4] in partibus Tuscie, et unus de filiis eius etiam de morte naturali.

Eodem millesimo de mense octubris, in vigilia apostolorum Simonis et Yude. Propter superfluitatem aquarum Padi rupta facta est extra murum civitatis Ferrarie, quare per foveas civitatis inundata est civitas in pluribus locis, et Policinus Ferrarie; et aqua pervenit ad plateam Ferrarie, et in episcopatu usque ad bancas caligariorum, et in pluribus aliis locis in districtu Ferrarie.

Eodem millesimo de mense novembris. Dominus Canis de la Scala XXXVIII decoravit militia in civitate Verone de hominibus Padue et Verone, et aliorum locorum Lombardie, inter quos decoravit dominum Franciscum eius filium militem sperans relinquere ipsum dominum Verone. Et magna et delectabilis curia facta est in Verona, ubi erat etiam dominus Obiço marchio estensis dominus Ferrarie etc., adsotiatus suis militibus honorifice propter honorem domini Canis.

---

8. Eodem millesimo et mense] de mense MUR. — 19. *nel margine si sinistra in A:* mors domini Passerini et eius filius et suorum nepotum — 22. Castellarii MUR.; Castellani *A* — 24. *nel margine di sinistra in A:* mors domini Galeaç Vicecomitis — 29. *nel margine di sinistra in A:* mors Castrucci et filii eius

[1] Borgoforte a 14 kil. S. da Mantova.

[2] Furono presi Francesco e Giovanni, abbate di Sant'Andrea, figli di Passerino e Guido e Pinamonte figli di Butirone Bonacolsi.

[3] Morì a Pescia ai 6 d'agosto.

[4] Morì il 3 settembre 1328.

MCCCXXVIIIJ.

Tempore carnisprivii magnifici domini domini Raynaldus et Obiço marchiones estenses dirigi fecerunt super plateam comunis Ferrarie trabacas et pavilliones, sub quibus multos ludos et alia gaudia faciebant cum civibus et aliis forensibus existentibus in Ferraria. Etiam constituerunt unum Imperatorem propter sollactium, scilicet dominum Çagayam militem curie dictorum Marchionum, et unam imperatricem pauperem domicellam de Ferraria, et honorifice inductam; et ibi in dicto loco mulieres, uxores, homines, parvi et magni ibant ad curiam predictam ad prandium et cenam cum maximo gaudio; et facientes diversarum specierum ludos, et, sumpto prandio, astiluderunt super plateam, et similiter domini Marchiones, et uxores eorum.... Finitis omnibus domini Marchiones, amore Dei, dictam domicellàm pauperem tradiderunt in uxorem cuidam bono notario dicte civitatis cum decenti mobilia; et eodem sero maximus ignis fuit in canonica iuxta episcopatum Ferrarie.

Eodem millesimo die XXII mensis martii. Restituta fuerunt sacrifitia et alia offitia Ec- *c. 83 r* clesie ex parte domini pape civitati Ferrarie et districtui: quare maximum gaudium fuit omnibus.

Eodem millesimo de mense aprelis. Imperator, qui Bavarus vocabatur, recessit de partibus Tuscie, transitum faciens super districtu Parme et ultra Padum usque Caxalem maiorem de districtu Cremone, et recessit in Alemaniam.

Eodem millesimo de mense madii. Domina Ylysia estensis, soror dominorum marchionum Raynaldi et Obiçonis, obiit in Ferraria; et sepultum corpus ad locum fratrum Minorum cum maximo honore; et tunc capitulum provinciale dicti ordinis factum est in Ferraria.

Eodem millesimo de mense julii. Honorabilis dominus dominus Canis de la Scala, dominus Verone, habuit et obtinuit dominium civitatis Trivixii et districtus.

Eodem millesimo et mense. Predictus dominus Canis de la Scala obiit in dicta civitate Trivixii[1]. Tunc constituit suos heredes dominum Albertum et dominum Mastinum et totius dominationis sue.

Eodem millesimo et mense. Dominus Cardinalis et ligatus atque dominus Bononie direxit exercitum maximum circa civitatem Faventie in obsidionem, sic et taliter, quod Alberghettinus[2], qui dominabatur dicte civitati, tradidit civitatem dicto domino ligato cum fiducia sue persone et suorum. Post hec dictus Cardinalis destinavit ad confines dictum Albergettinum ad civitatem Bononie sub obedientia dicti Cardinalis.

Eodem millesimo de mense septembris. Dominus Marcus, frater domini Galeaç Vicecomitis Mediolani, existens carceratus ad petitionem domini Acçonis Vicecomitis eius nepotis, proiecit semet extra quamdam fenestram usque terram, propter quod statim expiravit.

Eodem millesimo et mense in Ferraria valebat starius frumenti solidos XXII bononiensium grossorum, fabarum solidos XX, melice solidos XII et similiter de aliis; et duravit usque tempus novum.

c. 83 v Eodem millesimo et mense decembris. Ghibellini civitatis Mutine rumorem inceperunt in dicta civitate contra Guelfos dicte civitatis, et taliter supersteterunt Ghibellini, quod multos Guelfos occiderunt, et ubique per civitatem, quod reperiebantur Guelfi, mortui erant[3].

---

6. pauperam *A* — 10. *dopo* eorum *lacuna di una parola in A B* — 10-11. pauperam *A* — 19. *nel margine di sinistra in A:* mors domine Alycye — 20. *dopo* sepultum MUR. *agg.* fuit — 24. *nel margine di sinistra in A:* Mors domini Canis — 25. et *prima di* totius *om.* MUR. — 31. obendientia *A* — 32. *nel margine di sinistra in A:* Mors domini Marci vicecomitis — 38. eodem millesimo et mense] de mense MUR. — 40. quod] quot MUR.

[1] 21 luglio. VERCI, *Stor. d. Marca Triv.*, VIII, 142, nota 1. Il CIPOLLA invece pone la morte di Can Grande ai 22 di luglio (*Comp. d. stor. polit. di Verona*, p. 237).

[2] Alberghettino de Manfredi.

[3] Le cronache modenesi non registrano questa notizia. Modena in quel tempo era sotto il governo di Guido e Manfredo Pii vicari imperiali del Bavaro. Cf. TIRABOSCHI, *Mem. Stor. Mod.*, II, 235.

MCCCXXX.

Starius frumenti valebat in Ferraria per totum annum usque novum solidos xxv et sol xxx bononiensium grossorum, et solidos xxxv. Tunc fuit extra modum tempus yemis pluviosum, venctosum, et ubique frigus et nix in maxima copia; et festum adnunciationis beate Marie Virginis, quod de more fiebat in Betheleem extra Ferrariam, propter maximam nivem factum fuit in Trinitate in episcopatu ferrarie de volu[n]ptate dominorum Marchionum cum solepnitatibus etc.

Eodem millesimo. Legatus et dominus Bononie, qui semper mala et iniqua cogitabat, tam contra vicinos proximarum civitatum, quam alios, fecit decapitari et occidi Alberghettinum, olim dominum Faventie civitatis, super plateam comunis Bononie; et similiter libentius fecisset fieri de aliis maioribus Lombardie et Romandiole, causa dominandi ubique; set in burgo inferiori Ferrarie aliqualiter fefellit cogitatio eius.

Eodem millesimo die xxvii mensis augusti. Castrum Finalis restitutum fuit dominis Raynaldo et Obiçoni marchionibus estensibus et dominis Ferrarie etc.

Eodem millesimo et mense decembris. Dominus Iohannes rex Boemie transivit Lombardiam, scilicet civitatem Bryssye, et ibi cives Bryssye eligerunt et constituerunt ipsum dominum dicte civitatis.

MCCCXXXJ.

De mense martii. Rex Iohannes antedictus ivit civitatem Parme cum suis militibus, deinde die IIII martii [1], congregato consilio civitatis, in quo fuerunt circa MMMM^{IIa} cives dicte civitatis, omnes concederunt dominium dicte civitatis prefato Regi libere, et districtus. Post hec de mense aprelis predictus Rex ivit Castrum leonem [2] ad parlamentum cum domino Cardinali civitatis Bononie, scilicet domino civitatis Bononie, et insimul obsculatis, quilibet reversus est ad locum suum.

Eodem millesimo de mense augusti. Collecta xv^{m} florenorum auri posita fuit per civitatem *c. 85 r*
Ferrarie, et exigenda per totum mensem septembris causa solvendi pastoribus Ecclesie etc.

Eodem millesimo et mense octubris. Flumen Padi crevit taliter, quod in districtu Mantue fecit multas ruptas, et totum inundavit Pollicinum Figaroli et multa alia loca usque ad arger Traversagnum; et ibi per homines, cives et forenses reparatio hutilissima facta est cum bona custodia die noctuque.

MCCCXXXIJ.

De mense januari dominus marchio Obiço estensis, et dominus Ferarie, ivit Bononiam ad parlamentum cum Ligato, in quo dominus Ligatus multa promixit domino Marchioni, et male obtinuit, sicut consuetum est pastorum Ecclesie. Tunc domini Raynaldus et Obiço, marchiones estenses, restituerunt civitatem Argente domino archiepiscopo Ravenne de mandato predicti Legati cum aliis pactis factis inter eos etc. [3].

MCCCXXXII de mense februarii. Quod dum per pastores Ecclesie, licet injuste, ne *c. 84 r*

5. de more *A :* more *B* MUR. — 8. et *dopo* legatus *om.* MUR. — 13. *nel margine di sinistra in A :* [Re]stitutio castri Finalis d. marchionibus — 21. concederunt] concesserunt *corr.* MUR. — 26. et exigenda] exigendo — 27. Eodem millesimo et mense] de mense MUR. — 37. quod dum per pastores *A:* dum pastores *B ;* dum pastoribus MUR.

[1] 5 marzo. Cf. AFFÒ, *Stor. di Parma,* IV, 277 ed App. 20.

[2] Castelleone, antico castello, or non più esistente, eretto dai Modenesi a fronteggiare Castelfranco castello dei Bolognesi.

[3] Le linee che seguono fino a *circa viij^{c} equos* trovansi nel *verso* di un'altra carta (c. 84) del codice aggiunta in seguito dallo stesso copista; ma sono fornite di un rimando, sotto forma di croce, che permette al lettore di orientarsi facilmente, ciò che non è riuscito all'inabile trascrittore del cod. *B.*

misse, nec aliqua divina offitia celebrarentur, inhibitum fuerit, prefati pastores destinaverunt quosdam venerandos viros, qui auctoritate licterarum papalium, revocata inhibitione prefata, missas celebrandi, Ferrarie clero benigne facultatem et arbitrium contulerunt, ac excommunicatos absolverunt.

Eodem millesimo de mense aprelis. Applicuit Ferrariam venerabilis dominus Guido de Baysio [1] episcopus civitatis Ferrarie cum maximo honore.

Eodem millesimo die sabati primo mensis madii natus est Acço filius illustris et magnifici domini domini Raynaldi marchionis estensis.

Eodem millesimo die xx junii, illustris et magnificus dominus dominus Obiço marchio estensis cum maxima quantitate militum et peditum ingressi sunt civitatem Brissie in subsidium domini Mastini de la Scala, qui tum obsederat dictam civitatem; post paucos vero dies suscepit dominium dicte civitatis.

Eodem millesimo [2]. Dominus Acço Vicecomes suscepit dominium civitatis Bergami, in cuius exercitu multi mortui sunt.

Eodem millesimo die xxvi septembris. Dominus marchio Raynaldus recessit de Feraria cum maxima quantitate militum et peditum, una cum domino Alberto de la Scala, et ingressi sunt ad pontem Aque longe districtus Mutine, cui civitati dominabatur dominus Manfredus de Piis; ibique affirmaverunt campum in obsidione dicte civitatis Mutine, et ut ea, que necessaria erant propter victum exercitus, secure pertransire possent et habilius, prefatus dominus Marchio et eius precepto populus Ferrarie ingressus est castrum Sancti Felicis [3] ad obsidionem dicti castri cum manganis et aliis hedifitiis: quod castrum suscepissent, nisi quod dominus Albertus de la Scala, qui in dicto exercitu personaliter erat, precibus et ad instantiam dicti domini Manfredi, voluit cum suis omnibus recedere de dicto exercitu; quare dominus Marchio tunc redivit Ferrariam, relinquens nichilominus exercitum gentium suarum circa dictum castrum. Que omnia, audiens dominus Mastinus de la Scala, commissa per fratrem suum, festinanter destinavit in subsidium prefati domini Marchionis gentes armigeras equestres et pedestres circa castrum Sancti Felicis; cuius exercitus nomine domini Marchionis erat capitaneus dominus Johannes de Campo sancti Petri, qui construi fecit bastiliam fortissimam ibidem cum aliis hedifitiis necessariis.

Eodem millesimo de mense octubris in festo sancti Francisci [4] fuit ignis maximus in Ferraria in contrata Bucecanalium.

Eodem millesimo die xxv novembris in die sancte Katerine. Existens exercitus domimini Marchionis circa castrum Sancti Felicis, dominus Manfredus de Piis convocavit undique amicos, videlicet Parmenses Rubeos, et Reginos, qui cum eis conduxerunt dominum Karolum, filium Regis Boemie, qui tunc Parme morabatur; et omnes unanimiter adcesserunt in subsidium domini Manfredi predicti ad defensionem dicti castri cum multis suis armigeris equestribus et peditibus: unde bellum maximum consecutum est inter partes taliter, quod quasi conflicti sunt gentes domini Manfredi et multi ex eis mortui sunt; tamen propter maximum et longum spatium prelii inter dictas partes, gentes domini Marchionis conflicti sunt, mortui, et capti in maxima quantitate: unde campum obtinuit dominus Manfredus, et mortui sunt ex utraque parte circa VIII^c equos [5].

---

1. destinaverant *B* Mur. — 3. celebrandas Mur. — 6. *nel margine di destra in A di mano seriore:* qui composuit Rosarium super decreto, *poi di seguito d'altra mano ancora:* non est verum, set bene fuit nepos eius d. Guidonis Archidiaconi, qui Rosarium ipsum compilavit — 17. cui] cuius *A* — 18. affirmaverunt] obfirmaverunt Mur. — 19. et *om. A* — 20. et] ex *A B* Mur. - Ferrarie *A;* Ferrariensis Mur. - ingressus *A;* aggressus Mur. — 30. maximus] magnus *B* Mur. — 32. *nel margine di sinistra in A:* Conflictus Sancti Felicis — 41. equos *om.* Mur.

[1] Guido di Filippo da Baiso, cf. Tiraboschi, *Storia della Letterat. italiana*, Venezia 1795, V, parte II, p. 323.

[2] 27 settembre 1332, Giulini, *op. cit.*, V, 210.

[3] San Felice a 26 kil. N-E. da Modena.

[4] 4 ottobre.

[5] Per l'assedio e la battaglia di San Felice, cf. P. Costagiani, *Memorie storiche di San Felice sul Panaro*, Modena 1890, pp. 23-25.

Eodem millesimo de mense decembris ad sonum campane populi Ferrarie, Ferrarienses armata manu et cum navilio iverunt Co[n]sandalum [1], quia cives Argente acceperant cathenas stellate Co[n]sandoli, et comburserunt aliquam partem dicte stellate, et certa molendina.

MCCCXXXIIJ.

De mense januarii in festo conversionis sancti Pauli. Gentes domini Legati de Bononia venerunt usque Sanctum Martinum in districtu Ferrarie ad villam Fosse nove, et depredaverunt multa, et comburserunt domos et alia bona; ceteri vero ipsorum transierunt Padum derobando et comburrendo. Dominus marchio Raynaldus estensis cum populo ferrariensi, et cum navilio pergentes usque turrim Portunarie causa inveniendi inimicos, set in motu gentium Ferrarie inimici Bononienses fugerunt, audientes campanam populi; et sic fugam adripuerunt versus Bononiam.

Eodem millesimo die VI mensis februarii. Cum dominus Niccolaus marchio estensis' exi- *c. 85 r*
steret ad Consandalum cum suis Ferrariensibus ad custodiam stellate, et fovee, que erat ad confines inter Ferrariam et Argentam, gentes domini legati de Bononia de nocte venerunt ad dictam foveam, volentes transire in loco, qui dicitur Graxalli. Tum gentes existentes ad custodiam dicte fovee, ceperunt clamare adiutorium. Dominus marchio Niccolaus, audiens clamorem gentium, adscendit equum suum cum suis armis, et currens ad locum, invenit iam aliquos inimicos transisse foveam; unde Marchio volens accedere contra eos non potuit, quia equus eius cecidit in quadam fossa. Tunc gentes Legati ceperunt eum, et ipso capto habuerunt stellatam cum aliis fortiliciis, et dominum Marchionem conduxerunt cum multis aliis Argentam, deinde Bononiam in manibus illius perfidi Legati, et fecit omnes carcerari cum magno sinistro. Illi autem Ecclesie, qui remanserant ad turrim fovee, transierunt Padum, et iverunt cum toto exercitu Ferrariam in burgo inferiori, quem tradiderunt certi prodictores eis; et habuerunt pontem sancti Georgii, et Pollicinum sancti Anthonii; et sic super glaram venerunt ad portam sancti Petri, ubi commiserunt maximum prelium, resistens eis dominus Advogarus de Trivixio [2]. Tamen aliqui inimicorum venerunt et intraverunt civitatem Ferrarie, et venerunt usque plateam communis. In fine recesserunt de civitate per dictam portam sancti Petri per vim, quia gentes dominorum Marchionum fortiter resistebant inimicis; et redeuntes in Burgo inferiori, et super Pollicinum sancti Anthonii, et ibi firmaverunt campum totius exercitus, facientes fortilicias multas, ibique steterunt per VIIII edomodas, et ultra; cotidie quolibet die impetum ad invicem facientes, et cum trabuchis et aliis hedifitiis dapnificabant civitatem, depredabantur comitatum, et splanaverunt circa civitatem. Navilium maximum habebant in Pado, cum quo multum dapnificabant civitatem usque pontem Castri tealdi; et comburserunt totum Burgum sancti Leonardi, et multa alia mala: Que omnia videntes domini Marchiones, undique requirunt amicos, scilicet Veronenses, Mediolanenses, Florentinos, Aretinos, ut eis sucurant; qui viriliter omnes succurerunt eis; etiam Mantuani miserunt gentes magnas, quibus omnibus congregatis, operaverunt viriliter vires eorum.

Eodem millesimo, die XIIII felicissimi et notabilis mensis aprelis. Cum antedictus exercitus existeret in Burgo inferiori, et super Policinum sancti Anthonii, sperantes de die in die capere civitatem Ferrarie per vim, vel pacta, summus Largitor omnium perfectorum bonorum, et cathena que omnes alias potentias vilipendit et ligat, volens misericordiam suam impendere

---

1. sonum *A*; sommum *B*; sonitum MUR. — 9. pergentes *A B*; perrexerunt MUR. — 12. *in margine di mano seriore* frater Raynaldi et Obizonis — 13. ad Consandalum MUR.; Consandalum *A* — 14. confinos *A* — 17. equm *A* — 19. equs *A* — 27. ad plateam MUR. — 29. et ibi] ibi MUR. — 38-39. *nel margine di sinistra in A:* [not]a de conflictu bononiensium [et o]mnium gentium nequissimi [l]egati dominis marchionibus [es]tens. dominis Ferrarie et gentibus [eo]rum — 40. perfectorum] perfectuum *A*

[1] Consandolo frazione del comune di Argenta.

[2] Guecello Tempesti Avogario di Treviso ed ufficiale dello Scaligero alla guardia di porta san Pietro. Cf. FRIZZI, *op. cit.*, III, 259.

dignis dominis dominis Marchionibus estensibus suisque omnibus, ac sequentibus eos, gratiam et perfectionem taliter largitus est rectis corde, quod omnes, qui in auxilium venerant a partibus amicorum dominorum Marchionum, unanimiter cum aliis dominorum Marchionum disposuerunt in vita et morte consequi honorem et prosperitatem dominorum Marchionum; et c. 86 r cum civitatem intraverunt, immediate ordinatum fuit exire extra civitatem' circa vesperas. Potentissimus et virilis dominus dominus marchio Raynaldus cum omnibus suis exeuntes extra civitatem Ferrarie, et ad custodiam civitatis remanens dominus Obiço marchio estensis, dominus Raynaldus transivit foveam suam et fecit frangi palancatum suum, viriliter percussit inimicos cum gentibus suis. Tunc maximum prelium commissum est inter utrasque partes. Dominus Dux de Guramontibus exivit porta sancti Petri, et cepit comitem de Ermignac. Dracus de Costabi[li]s, capitaneus totius navilii domini Marchionis, viriliter agressus fuit alios, qui super navilio inimicorum erant, taliter, quod in fugam miserunt omnes inimicos dominorum Marchionum existentes ibi in exercitu et navilio; et sic summum bonum et beatitudo demostravit iustitiam sanctam et infallibilem contra iniustos perfidos homines moventes contra Deum et iustitiam. Et sic conflicti sunt omnes inimici dominorum Marchionum, capti, mortui et dispersi, qui erant in Burgo inferiori, et ad Pollicinum sancti Anthonii, et in Pado cum navilio. Omnia vero, que de inimicis invenerunt, divixerunt inter eos, que fuerunt incredibilis valoris. Post hec dominus Advogarus de Trivixio decoravit militem dominum Raynaldum marchionem estensem. Tunc dominus Raynaldus decoravit militem dominum Obiçonem eius fratrem marchionem, deinde dominum Bertoldum, et dominum Franciscum eius filium marchiones estenses, dominum Ducem de Guramontibus, dominum Niccolaum a Tabula. Postea cum maxima letitia redierunt in civitate; et omnes capti designati fuerunt eis, scilicet dominus comes de Armignaco cum multis baronibus, qui solverunt maximam quantitatem florenorum, Kamarlingus Legati, propter cuius captionem relaxati fuerunt dominus Niccolaus marchio estensis, Tebaldus de Costabi[li]s, dominus Jacobus de Adigheriis et alii, qui carcerati erant in carceribus domini Legati de Bononia; etiam dominus Malatesta, et dominus Galeoctus fratres de Arimino, dominus Ricardus de Manfredis de Faventia, dominus Ostaxius de Polenta de Ravenna, Franciscus de Ordelaffis, quibus omnibus fecerunt maximum honorem dicti Marchiones estenses. Theotonicis satisfieri fecerunt pagas duplas, et sic contenti fuerunt omnes, et reversi sunt ad patrias suas. Petrum Cavaçam, Leum eius fratrem, Iacobum de Gontardis, Tromfum de Costabi[li]s fecerunt detrahynari per totam civitatem Ferrarie usque Burgum inferiorem Ferrarie, et ibi suspendi ad furcas tamquam prodictores. Etiam detrahynari fecerunt usque dictum locum Maynardinum de Galafacis, et decapitari tamquam prodictorem Ferariensium. Postea iverunt apud Argente civitatem, ubi in pluribus locis fecerunt ruptas Padi causa inundandi civitatem Argente, quam possidebat predictus nequissimus Ligatus.

Eodem millesimo de mense junii die xviii. Gentes dominorum Marchionum estensium conflixerunt gentes domini nequissimi Legati de Argenta, in quo bello mortui sunt circa ccLx homines, quos mixerunt in quadam navi sic interfectos ad locum, qui dicitur Grasali apud Argentam, et per foveam conduxerunt eam in Pado, et in dicta navi miserunt hominem vivum sine remis vel gubernatione, ut nova reportaret civitati Argente: qua navi pervencta ad Argentam, stridor et ululatus incredibilis fuit per totam civitatem.

c. 86 v Eodem millesimo de mense septembris, restituta est civitas Forlivii domino Francisco de Ordelaffis cum auxilio dominorum Marchionum estensium.

Eodem millesimo et mense, restituta fuit civitas ariminensis domino Malateste etc.

Eodem millesimo de mense octubris, restitute fuerunt civitates scilicet, Çervie et Ravenne, domino Hostaxio de Polenta et castrum Brettenori.

3-4. deposuerunt *B* Mur. — 4. et in morte *B* Mur. — 5. intraverunt] intrassent Mur. — 6. exeuntes] exivit Mur. — 7. remanens] remansit Mur. — 10. Ermignac] Armignac Mur. — 30. Cavazam, Leum eius fratrem] Cavazarleum et eius fratrem Mur. — 36. Marchionum *om.* *B* Mur.

Eodem millesimo de mense novembris. Dominus marchio Raynaldus ivit Palaçolum ad conloquium cum dominis de eius liga.

Eodem millesimo et hiis temporibus inundata est tota civitas Florentie; quapropter pontes lapidum et lignaminis fracti sunt et derupati; et subfogati sunt multi homines, mulieres, parvuli etc.

Eodem millesimo XIII novembris. Cives Bryssye maximum rumorem fecerunt cum stipendiariis civitatis; quare ex utraque parte multi sunt mortui.

Eodem millesimo et mense. Domini Marchiones estenses direxerunt maximum exercitum, populum, et navilium Ferrarie civitati Argente cum magno apparatu lignaminis causa frangendi pontem dicte civitatis: quod non valens facere dominus Raynaldus marchio incidi fecit multos salices per totam rivam Padi, et proici in Pado; et pervenientes in maxima multitudine ad dictum pontem per vim fractus est. Custodes pontis, antequam vellent reddi pontem, subfocati sunt; et sic Ferrarienses habuerunt molendina et alia, que erant in Pado. Tunc Niccolaus de Macaruffis, capitaneus gentium dominorum Marchionum, mixit exercitum ad partes inferiores Argente, et ab alio latere dirigi fecerunt quamdam bastitam, sepe impetum facientes contra homines civitatis et defensores; et similiter cum navilio decurebant cotidie per Padum, et ibi in exercitu permanserunt usque mensem januarii.

MCCCXXXIIIJ.

De mense januarii' in vigilia sancte Agnetis. Cum Niccolaus de Macaruffis, capitaneus *c. 87 r*
exercitus dominorum Marchionum, existeret cum exercitu circa terram Argente, audiens de adventu gentium Legati de Bononia contra eos, timuit, et, relinquens campum fulcitum, cum omnibus suis fugam aripuerunt ad terram Consandali: quod videntes gentes Argente, et extra civitatem exeuntes omnia, que in campo invenerunt, scilicet manganos, victualia et alia rapuerunt et conduxerunt in civitate Argente. Marchio autem Raynaldus, audiens hoc, statim direxit auxilium suis gentibus, precipiensque capitaneo et aliis suis quod sine mora reverti deberent ad primum locum, significans eis, quod personaliter ad eos accederet incontinenti: et sic fecerunt et redierunt ad campum primum. Dominus marchio Obiço, qui Verone erat, audiens hec, festinanter reversus est Ferrariam, remanens in civitate; marchio Raynaldus equitavit exercitum suum per tempus pluviosum et contrarium yemis nichilominus splanari fecit et rehedificari fortilicias undique, non removens animum suum volendi civitatem predictam. Quare cives civitatis respicientes volunptatem dicti domini, et carentes victualiis, petierunt pacta a domino Marchione, quod permicteret eos nuncium dirigi ad dominum Legatum de Bononia, querentes auxilium. Quod si eis non sucureret usque ad diem octavam, quod civitatem dictam traderent dominio domini Marchionis; et de hoc dederunt suffitientes hostaticos. Quo facto, Marchio prefatus concessit eis licentiam. Tunc Argentei direxerunt nuncium domino Ligato, significantes eorum stremitates; quare Legatus festinanter mixit ad eos gentes equestres et pedites in maxima quantitate in sucursu dicte terre; de quorum adventu Marchio previxus, tamquam probus, direxit navigium suum ad passum Mergonis, quo transire debebant, cum multis balistris ad obviandum transitum illis. Interim preparari fecit maximam quantitatem balistorum, sclopetorum, spingardarum et aliorum militum et peditum per terram et per aquam in maxima quantitate, ne inimici transirent; et fecit comburri totam paludem usque vallem, ne reperirent aliqua, sub quo permanerent cohoperti. Tamen inimici venerunt usque ripam Padi, credentes sucurere terre Argente. Set gentes dominorum Mar-

6. Eodem millesimo] Die Mur. — 9. civitati] civitat. *A*; civitatis *B*; ad civitatem Mur. - apparatu Mur.] aratu *A* — 12. reddi] reddere Mur. — 21. et *om.* Mur. — 24. precipiensque] precipiens quod *A* - quod capitaneus et alii sui Mur. — 27. *prima di* remanens Mur. *agg.* et — 30. carentibus victualium *A* — 31. dirigi] dirigere Mur. - ad Mur. *om.* *A* — 32. usque ad] usque Mur. — 39. sclopetorum] sclop̄. *A*

chionum existentes in navilio, non permictebant eos transire, resistentes cum balistis et aliis hedifitiis. Adhuc, sicut Deus permixit, crevit fortiter Padus; quare timentes omnes, multis de causis recesserunt Bononiam. Tunc homines terre Argente tractaverunt pacem cum domino marchione Raynaldo, et petierunt ab eo, ut ire possent Bononiam cum suis arnexiis et rebus; et sic concessit eis, salvo quod si aliqui exbapniti, seu rebelles dictorum dominorum essent in terra Argente, ipse dominus Marchio volebat ipsos in sua potestate, et quod ex hoc, non intelligatur pax fracta; et sic consentierunt homines Argente. Tunc dominus Marchio cum suis militibus armatis omnibus, excepto domino solo Marchione, iverunt ante portam, per quam transire debebant omnes terre; et sic paulatim ceperunt extra exire civitatem cum suis arnexiis, inter quos veniens frater Jacobinus de sancta Katerina de Ferraria, inimicus et rebellis dominorum Marchionum, captus est; et fecerunt ipsum detraynari, et conburri, et deinde suspendi ad furcas. Post hec Marchio intravit civitatem Argente pacifice, et reduxit dictam terram in bono statu, postea redierunt Ferrariam etc.

Eodem millesimo die VIII mensis martii restituta fuit civitas Argente dominis Marchionibus.

c. 87 v Eodem millesimo et mense martii. Gentes perfidi Ligati de Bononia in maximo exercitu venerunt turrim Portunarie districtus Ferrarie, ibique hedificaverunt quamdam bastiliam in loco terre Argente; quare dominus Marchio tunc incepit quoddam tractatum cum aliquibus nobilibus civitatis Bononie tali forma, quod domini Marchiones miserunt gentes equestres et pedites super comitatum Bononie a latere Centi [1], in quo loco fecerunt maximum damnum, et occiderunt multos homines, pueros, et ceperunt maximam quantitatem bestiarum. Tunc nobiles Bononie, qui consentiebant tractatui cum domino Marchione, iverunt ad dominum Legatum clamantes altis vocibus: *Domine, date nobis auxilium, quia comitatus noster combustus est et derobatus.* Qui Legatus respondit eis: *Quid vultis me facturum, quia gens nostra quasi tota est in exercitu apud Ferrariam, exceptis istis paucis, qui sunt hic ad custodiam civitatis?* Tunc cives nobiles responderunt: *Hic non expedit gens aliqua propter custodiam. De quo timemus nos? nostri amore dirigatis istos in auxilium comitatus et episcopatus nostri*; Legatus, hoc audiens, mixit residuum gentium suarum in subsidium comitatus. Quando omnes fuerunt extra civitatem, janue civitatis clauxe fuerunt, et dominus Brandalixius de Goçadinis cum aliis scientibus dictum tractatum cum dominis Marchionibus, inceperunt clamare: *Populum, populum; et moriantur traditores.* Omnesque prescientes tractatum cum suis sequacibus, et populo toto, ad arma fuerunt, et iverunt castrum, in quo residebat Legatus in capite aliquo civitatis, clamantes altis vocibus: *Moriatur iste Legatus latro nequissimus.* Et posuerunt exercitum circa castrum, et statim direxerunt nuncium dominis Marchionibus implorantes auxilium; qui immediate in eorum subsidio miserunt maximam quantitatem militum. Deinde populum Ferrarie miserunt ad dictam bastiliam, et totam destruxerunt, et derobaverunt. Tandem in fine Legatus petivit Bononienses pactum, quod permicterent ipsum recedere extra civitatem cum suis arnexiis versus partes Florentie; et sic fecerunt, et ipse recessit XXVII mensis martii.

Eodem millesimo de mense aprelis. Dominus Obiço marchio estensis discessit Feraria cum maxima quantitate militum et peditum, et iverunt versus Cremonam in exercitu, ubi venit etiam Acço Vicecomes Mediolani, dominus Mastinus de la Scala, dominus Phylyppinus de Mantua; et omnes firmaverunt circa Cremonam exercitum die XXIIII aprelis. Et tunc fuit incredibile frigus cum nive in maxima quantitate et brina, taliter quod maior pars vinearum disperse sunt. Ibi permanserunt circa unum mensem. In capite mensis treugua facta est inter dictos dominos et Cremonenses cum tali pacto, quod si infra terminum duorum men-

---

14. *nel margine di sinistra in A:* Domini Marchiones habuerunt terram Argente — 15. millesimo et *om.* MUR. — 19. damnum MUR.; *om. A* — 20. *prima di* pueros MUR. *agg.* et — 21. Bononie] Bononienses MUR. - ad *om. A*; *agg.* MUR. — 26. nostri] nostro MUR. — 28. Brandilixius *B* MUR. — 36. Bononienses] a Bononiensibus MUR. — 40. dominus *ripetuto in* MUR. — 44. dictos *om. B* MUR.

[1] Cento a 36 kil. S-O. da Ferrara.

sium et dimidii non habent auxilium aliarum gentium, terram tradere volunt domino Acçoni Vicecomiti: de quo dederunt bonos hostaticos, ita quod die II mensis madii recedentes cum exercitu inde, iverunt ad terram Caxalis maioris ad hospitium. Alio mane transierunt Padum, et iverunt in districtu Regii, ubi steterunt pluribus diebus, et dapnum maximum fecerunt. Deinde recedentes iverunt districtum Mutine ad locum, qui dicitur pons Aque longe super Situlam, ibique firmaverunt exercitum suum, set transire non valentes flumen propter maximam aquam, ibant undique, comburebant domos, et destruebant bona, occidebant homines et mulieres. Deinde recedentes iverunt ' iterum circa Regium, ubi maximum dapnum inferunt; et insimul deliberaverunt ire versus civitatem Parme. Interim rumor maximus crevit in exercitu, ubi erat maximum tradimentum, quoniam Rubei de Parma tractabant cum Theotonicis exercitus, tradere dictos dominos exercitus; tamen, sicut Deo placuit, domini exercitus prescierunt tradimentum; quapropter de mense junii omnes segregaverunt de partibus Regii, euntes ad hospitium castrum Campicinum, alio die ad hospitium castrum Berselli, alio die quilibet ivit et rediit ad patrias suas; set Theothonici prodictores, qui tractabant hoc, recesserunt et iverunt Parmam ad stipendia ibi cum auxilio Rubeorum. c. 55 r

Eodem millesimo die XV julii. Dominus Acço Vicecomes intravit civitatem Cremone et electus est dominus civitatis et districtus.

Eodem millesimo de mense octubris. Ignis maximus fuit in stationibus iuxta episcopatum, et tote combuste sunt.

Eodem millesimo et mense. Exercitus domini Mastini de la Scala erat circa castrum Colorini de districtu Parme. Rubei, qui tunc dominabantur Parmam, cum toto posse exierunt civitate, et iverunt villam Turolis[1] apud castrum Colorini[2] per duo milliaria causa succurrendi castro; set nichil profuit, quia gentes existentes in castro tradiderunt eum domino Mastino: et sic Parmenses redierunt Parmam.

Eodem millesimo de mense octubris. Filius regis Mayolice, qui vocabatur Limfant, transivit per civitatem Ferrarie, volens remeare ad propria. Domini Marchiones maximum honorem fecerunt ei in civitate Ferrarie, et per totum districtum expensis dominorum Marchionum.

Eodem millesimo de mense novembris in nocte sancti Andree, ignis maximus fuit super Pollicinum sancti Anthonii de Ferraria.

Eodem millesimo de mense decembris. Papa Johannes expiravit in civitate Avinionis[3].

Eodem millesimo et mense. A cardinalibus electus est papa Benedictus[4].

MCCCXXXV. c. 55 v

Die XXI januarii. Dominus Niccolaus marchio estensis duxit in uxorem dominam Beatricem filiam domini Guidonis de Gonçaga in civitate Ferrarie, ubi nobilis curia facta est.

Eodem millesimo de mense februarii. Frater Venturinus de Bergamo ordinis fratrum Predicatorum venit Ferrariam, ubi predicavit verbum Dei, cui interfuerunt multi de civitate, taliter quod aliqua pars eorum receperunt sanctissimam Crucem contra Saracenos; et iverunt cum dicto fratre omnes usque Romam confessi et penitentes, deferentes in itinere ante eos Crucem.

Eodem millesimo de mense junii. Domini marchio Raynaldus, marchio Niccolaus fratres

---

9. inferunt *A;* inferebant MUR. — 13. Campicinum *A;* Campicium *B* MUR. - Borselli *A* — 15. ad stipendia] astipend. *A* — 22. Turolis *A;* Marollis *legge* MUR. - duos *A* — 25. Limfant *A;* Hinfant MUR. — 30. *nel margine a sinistra di A:* De morte pape Johannis — 31. *nel margine di sinistra di A:* Electus est papa Benedictus — 33. *nel margine di sinistra di A:* [Dominu]s Niccolaus marchio [es]tens duxit in uxorem [domin]am Beatricem de Gonçaga — 34. est] fuit MUR. — 40. marchio] marchiones MUR. - marchio Niccolaus] et Nicolaus MUR.

[1] Torrile a 14 kil. N. da Parma.

[2] Colorno a 15 kil. N. da Parma.

[3] 4 dicembre.

[4] Benedetto XII, Giacomo Fournier, da Saverdun (Contea di Foix) eletto nel giorno 20 dicembre.

estenses, segregaverunt civitate Ferrarie cum magno exercitu equestrium et peditum, et iter arripuerunt civitatem Mutine, ubi dapnum maximum fecerunt: et propter acriorem obsedionem civitatis fortificaverunt turrim Bungni [1], que est versus Regium, et portam sancti Laçari, que vadit versus Bononiam. A latere Finalis hedificaverunt bastiliam, in qua morabantur securiter iuxta canalem; et circa civitatem per totum exercitum habundabant omnia eis necesse. Et fecerunt undique splanari circa civitatem, et sepe ad invicem preliabantur cum intrinxecis domini Manfredi domini dicte civitatis. Tunc dominus marchio Raynaldus passus est infirmitatem; quapropter ipsum duxerunt Ferrariam; relinquens cum exercitu dominum Nicolaum marchionem, et bastiliam bene fulcitam. Et ivit castrum Formiginis [2], et ibi firmavit exercitum suum, ubi steterunt satis; set habere non potuerunt civitatem, propter sinistrum et crudele tempus yemis, quod erat, oportuit eos recedere de dicto loco; et reversi sunt Ferrariam, tamen bastiliam fulcitam optime et firmiter pro eis reliquerunt.

Eodem millesimo et mense. Dominus Karolus filius regis Boemie cum militia maxima intravit civitatem Parme. Parmenses vero honorifice receperunt eum cum omnibus suis.

Eodem millesimo die xv mensis junii in festo Corporis Christi in civitate Parme congregatum est consilium maximum circa MMVIIII^{c} homines, in quo eligerunt, et constituerunt quemdam sindicum, cui concesserunt baliam plenam, quem direxerunt domino Mastino et Alberto fratribus de la Scala ad denunciandum eis dominationem civitatis Parme, in quo consilio, exceptis tribus hominibus, omnes contenti fuerunt.

c. 89r Eodem millesimo die XXI mensis junii. Dominus Albertus de la Scala cum maxima quantitate militum et peditum ac triumpho maximo ivit et intravit civitatem Parme, ubi in publico consilio Parmenses eligerunt et constituerunt dominum generalem civitatis Parme, eiusque districtus, prefatum dominum Albertum de la Scala. Post horam nonam, die jovis sequentis [3], constituerunt potestatem Parme dominum Guttifredum de Sesso de Regio.

Eodem millesimo de mense octubris. Dominus Mastinus de la Scala ivit civitatem Parme antedicte.

MCCCXXXVJ.

Die ultimo decembris. Summus Largitor omnium bonorum et creator nature humane vocavit et voluit apud se animam probi et virilis domini domini Raynaldi marchionis estensis tempore noctis. Die II mensis januarii sepultum fuit eius corpus honorifice ad locum fratrum Minorum in Feraria, cuius sepulture interfuerunt illi de Gonçaga domini Mantue, ambaxiatores dominorum de la Scala, et alii multi, qui induerunt se nigro, et cum omni alio maximo honore.

Eodem millesimo XVII mensis januarii in festo sancti Anthonii monaci. Flumen Padi crevit multum et fregit arger in multis locis. Tunc fuit tam maximum frigus, quod flumen totum conielavit, taliter quod gentes transibant Padum super glaciem etc.

Eodem millesimo de mense aprilis. Capitulum provinciale fratrum Minorum factum est in Ferraria, ad quod adcessit frater Lerinus, qui diligenter predicavit verbum Dei.

Eodem millesimo die XI, mensis madii. Dominus marchio Obiço estensis recessit de Ferraria cum honorabili militia, ivitque ad ospitium Galeriam [4] in districtu Bononie ad domum

---

3. *prima* Burgnii *in A, poi espunto* r *e posto sull' interlineo* n Bungnii *A*; Burgni *B*; Burgi MUR. — 5. necesse] necessaria MUR. — 10. *prima di* propter MUR. *agg.* nam — 14. *nel margine di sinistra in A:* [Par]menses eligerunt dominos [sindi]cos civitatis Parme dominos [ma]stinum et albertum de [la s]cala — 20. *nel margine di sinistra in A:* dominus Albertus de la Scala intravit civitatem Parme et confirmatus dominus generalis dicte civitatis — 28. *nel margine di sinistra in A:* mors magnifici domini dom̃ini Raynaldi marchionis estensis in Feraria — 32. cum omni alio] cum alio *B* MUR. — 34. Eodem millesimo] die MUR. — 38. Lerinus] Lernius *B* MUR.

[1] Vicino a Modena presso la porta di Cittanova.

[2] Formigine a 11 kil. S-O. da Modena.

[3] 22 giugno.

[4] Galliera a 30 kil. N. da Bologna.

Jacobi de Caçanemicis, qui honorifice fecit ei et suis omnes expensas. Alio die ivit ad prandium Sanctum Johannem Percexetam [1]; ad hospitium vero Nonantule. Die lune sequentis intravit Mutinam cum omnibus suis, etiam cum aliquibus Bononiensibus, cum maximo honore. Tunc dominus Manfredus de Piis venit obviam ei cum suis vexillis honorifice, qui omnes adsociaverunt dictum dominum Obiçonem usque domum, omnes una voce clamantes: *Vivat dominus noster*. Quem receperunt Mutinenses, eligerunt et constituerunt eum dominum generalem civitatis Mutine eiusque districtus. Potestatem vero constituit dominum' Niccolaum a Tabula civem Ferrariensem et militem dicti domini Marchionis. c. 59 v

Eodem millesimo die VI mensis septembris. Cum domini de la Scala, scilicet dominus Albertus et dominus Mastinus fratres et domini civitatis Padue, conarentur fieri facere sal in districtu Padue [2], Venetici prohibuerunt eis; quare maxima guerra incepta est inter eos; et in die antedicto predicti domini habuerunt castrum et terram Mestri [3] pro tradimento. Quare dicta de causa multi ex stipendiariis comunis Venetiarum existentes in dicto castro mortui fuerunt.

Eodem millesimo et mense septembris, die v veneris. Natus est Raynaldus filius marchionis Nicolay.

Eodem millesimo de mense octubris. Dominus Petrus Rubeus de Parma, capitaneus totius exercitus comunis Venetorum, existens circa civitatem Trivixii in obsedione, scilicet in burgo civitatis, dominus Ghibertus de Foyano existens in civitate antedicta capitaneus guerre pro dominis de la Scala, ordinatum est ex utraque parte quoddam parlamentum in dicto burgo Trivixii, ubi existentes ambo ad parlamentum, dominus Ghibertus voluit capi dominum Petrum, tamen non potuit, set inter eos maximum prelium fuit in quo ex utraque parte mortui sunt multi et capti; tamdem in fine gentes domini Mastini obtinuerunt.

MCCCXXXVII.

De mense januarii. Cum maxima guerra esset inter comune Florentie et Venetiarum ex una parte, et dominum Albertum et dominum Mastinum de la Scala ex altera, dominus marchio Obiço estensis, benignus et pacificus dominus et amicus utriusque partis, convocavit multos ambaxiatores Lombardie, qui omnes adcesserunt Ferrariam, et insimul intraverunt quamdam navim magnam cum solario cohopertam multis pannis laneis, et in dicta navi erat quoddam solarium cum camino, in quo commedebant milites; iuxta dictum solarium erat quedam camera ornata multis ornamentis a lecto, et lecto pulcerimo et camino, in qua camera commedebant dominus marchio Obiço, Iohannes de Pepulis, dominus Manfredus de Piis de Mutina, Ianquilicus de Parma, et alii qui habitare poterant dictam cameram. Iuxta cameram erat quidem stallus pro valixiis et aliis necessariis, cum quadam robalta, in qua mitebant ligna et alia victualia. Et breviter in dicta navi erant omnia stabilita per ordinem, que numquam vixa fuit similis: que omnia fecit fieri ser Dinus camerarius dominorum Marchionum estensium. Dominus Guido de Gonçaga dominus Mantue erat dictis de causis cum dicto domino Marchione, qui omnes fuerunt ad parlamentum cum domino Duce, et aliis nobilibus Venetiarum, in quo parlamento dominus Marchio non potuit aliquam tractare concordiam; ymmo volebant, dominum Marchionem obtinere partem Veneticorum, et esse cum eis' contra dominos de la Scala; qui Marchio respondit: *Ego propter servitia recepta ab eis aliquo modo non facerem, set amicus utriusque partis ero.* Venetici iterato dicentes: *nos* c. 90 r

---

15. millesimo et *om.* MUR. - *nel margine di sinistra in A:* [Nat]us est d. Raynaldus [filius] march. Nicolay esten. — 18. Venetorum] Venet *A* — 21. capi] capere MUR. — 29. quadam navi magna *A* - cohoperta *A*

[1] San Giovanni in Persiceto a 20 kil. N-N-O. da Bologna.

[2] La questione verteva sul diritto di avere una salina sulla riva dell'Adriatico, presso Chioggia. Cf. CIPOLLA, *Compendio d. stor. polit. di Verona*, p. 253.

[3] Mestre a 10 kil. N-O. da Venezia.

volumus, quod sitis de parte nostra, vel alterius partis precixe, quia qui non est nobiscum, contra nos est, quasi improperantes ei multa servitia illata dominis estensibus in elapso, et maxime contra dominum Salingueram: tunc Marchio consensit. Venetici maximum honorem inferunt omnibus, qui iverant in sotietatem domini Marchionis. Deinde recesserunt omnes Venetici, redeuntes ad patrias suas.

Eodem millesimo de mense aprelis. Dominus marchio Obiço recessit de Ferraria, et ivit Cremonam cum màxima sotietate ad parlamentum cum magnifico domino domino Accone Vicecomite domino Mediolani, et ad locum fratrum Minorum congregàti, scilicet dominus Acço Vicecomes, dominus Obiço marchio estensis, dominus Mastinus de la Scala, dominus Guido de Gonçaga, et alii de partibus Lombardie; in dicto parlamento dominus Mastinus imploravit àuxilium domino Acçoni Vicecomiti propter gueram, quam habebat cum comuni Venetiarum et comuni Florentie. Respondit ei dominus Acço, quod sicut non presciveràt de principio sue guerre, non curabat scire medium et finem, improperans ei, etiam dicens: *Domine Mastine, vos iam presumpsistis tantum esse in dominatione, quod de aliquo huiusmodi non curabatis; et quando vobis trasmictebam licteras, vilipendebatis eas, proicientes super lectum vestrum; et non dignabatis aperire, neque videre, vel responsum mihi facere, nisi in capite* IIII^{or} *dierum; et ultra hoc fecistis fieri coronam auream, sperans esse constitutum Regem Lombardorum. Ad ista pro me respondeo, quod ego talem nolo regem: si alii Domini volunt, ingnoro; unde potestis recedere ad vestrum beneplacitum: set in me nichil speretis.* Tunc ipse dominus Mastinus una cum domino marchione Obiçone et cum domino Guidone de Gonçaga et aliis recesserunt de civitate Cremone, redientes ad patrias suas; et hoc fuit de mense madii etc.

Eodem millesimo de mense junii. Marchio Niccolaus estensis recessit de Ferrarià cum maxima quàntitate militum et peditum, cum trabaccis, pavillionibus et aliis arnexiis, et ivit Mantuam, ubi invenit dominum Luchinum Vicecomitem Mediolani, qui ibi erat tamquam capitaneus guerre. Deinde omnes insimul cum illis de Gonçaga equitaverunt ad hospitium àd terram Bonifixeri; alio die ad hospitium ad Insulam de la Scala[1], et ibi residerunt per aliquos dies; deinde iverunt ad hospitium ad terram Vigaxii[2], et ibi steterunt paucis diebus, quia dominus Mastinus de la Scala cum toto posse exivit extra Veronam contra eos causa bellandi cum eis; et fuerunt gentes domini Luchini tam parvi cordis, quod dominus Luchinus, dominus Guido de Goncaga contrà volunptatem domini Marchionis, audientes de adventu domini Mastini, separaverunt se de dicto campo de nocte, et citius quàm potuerunt, fugierunt ad Castellarium[3], timentes habere gentes domini Mastini apud eos. Deinde iverunt Mantuam, ubi per paucos die steterunt; postea quilibet remeavit ad propria. Post hec adcessit dominus
c. 90 v Petrus Rubeus generalis capitaneus gentium Florentinorum et Venetorum cum toto' exercitu, et iverunt super teritorium veronense et vicentinum, ubi dapnum maximum fecerunt, et occiderunt multos homines, mulieres, et derobaverunt domos etc.

Eodem millesimo die VIIII mensis julii. Dominus Brandalixius de Goçadinis de Bononia, qui apud dominum Tadeum de Pepulis erat major aliis, tamen ad statum dicte civitatis non bene se concordabant ad invicem, ymmo sepe tractabat cum suis vicinis multa, que ad presens taceo pro meliori; tamen surrexit ad arma cum parte sua, que maxima erat, et super plateam comunis Bononie currentes, et clamantes alta voce: *Vivat populus, et moriantur traditores.* Bentivolli, et Blanchi, amici dominorum de Pepulis, currentes ad arma, equestres

1. de *om. A* — 2. improperantes MUR.; improperans *A* — 4. inferunt] fecerunt MUR. — 5. Venetici] Venet *A;* Venetias MUR. — 11. a domino Aczone Vicecomite MUR. — 11-12. Venetiarum *A;* Venetorum MUR. — 12. *A prima di* Respondit *ha* qui — 13. *prima di* etiam *agg.* MUR. et — 21. redientes] redeuntes MUR. — 27. Bonifixeri *scritto posteriormente in A dallo stesso copista su lacuna;* Bonifixi MUR. - aliquos] aliquot MUR. — 35. Venetorum] Venet. *A* — 36. Veronensem *A* — 48. Brandilixius *B* MUR.

[1] Isola della Scala a 22 kil. S. da Verona.

[2] Vigasio ad 8 kil. N-O. dall'Isola della Scala.

[3] Castellaro, già dei Bonaccolsi, poi dei Gonzaga a 17 kil. a maestro da Mantova.

cum suis amicis adcesserunt plateam, bellum commictentes cum Brandalixio et suis viriliter. Interim dominus Tadeus et Çerra de Pepulis frates, videntes dominum Brandelixium quasi victorem, ficte adcesserunt plateam coram domino Brandàlixio, dicentes: *O domine Brandalixi, frater carissime, quid est hoc? quid vultis? vos estis dominus: ergo quid queritis? precipite si qua vultis, et fiet.* Tunc Jacobus et Johànnes filii domini Tadey de Pepulis armata manu cum multis amicis adcesserunt plateam, volentes preliari cum domino Brandalixio. Dominus Tadeus, videns hoc, dixit domino Brandalixio: *Domine, nolite timere;* et vadens contra filios suos dixit eis: *O filii carissimi, recedatis domum statim, et deponatis arma, quia nos dirigemus tale negotium;* et sic fecerunt. Dominus Tadeus et Çerra sotiaverunt dominum Brandalixium usque domum proferentes ei omnia, que poterant; et sic fecerunt ei deponi arma. Interim illi de Lolliano, qui partem fovebant dominorum de Pepulis cum suis amicis accedentes Bononiam una cum Blanchis et Bentivois et amicis eorum, cum igne currentes ad domum domini Brandalixii, ignem miserunt, et omnia derobaverunt, et dispoxuerunt ad predam: que omnia videns dominus Brandalixius, fortiter timuit et fugam adripuit extra civitatem; et numquam redivit, et sic Bononienses requieverunt pacifice: tamen dominus Tadeus dominabatur civitati[1] etc.

Eodem millesimo xxv julii. Dominus marchio Obiço estensis recessit de Ferraria cum honorabili sotietate, et ivit ad parlamentum cum domino Acçone Vicecomite ad castrum Pontis vigi.

Eodem millesimo die III mensis augusti. Dominus Petrus Rubeus de Parma, capitaneus guerre totius exercitus Florentinorum et Venetorum, intravit Paduam cum suis pro tradimento, quia dominus Marsilius et dominus Ubertinus de Cararia prius tradiderant civitatem dominis de la Scala de Verona; postea dispoxuerunt eos, et tradiderunt dictam civitatem Padue domino Petro antedicto; et captus fuit dominus Albertus de la Scala cum suis militibus et famulis et miserunt omnes in carceribus Venetorum, ubi steterunt maximum tempus etc.

Eodem millesimo die XI mensis augusti. Dominus Petrus Rubeus antedictus cum toto c. 91 r
exercitu et maxima quantitate Paduanorum, iverunt castrum Montis silicis in districtu Padue in obsidione, quod tenebant domini de la Scala. Sepe preliabantur ad invicem; quadam autem die vulneratus fuit in pede cum lancea dictus dominus Petrus Rubeus, quapropter admixit spiritum, et fuit sepultus in Padua ad locum fratrum Minorum. Etiam eodem mense obiit in Padua dominus Marsilius Rubeus frater dicti domini Petri, et sepultus est ad dictum locum etc.

Eodem millesimo die XXVIII mensis augusti. Dominus Tadeus de Peppolis constitutus est dominus civitatis Bononie.

Eodem millesimo die X mensis octubris. Dominus Acço Vicecomes habuit civitatem Bryssie, quam obtinebant domini de la Scala, et expulserunt extra civitatem dominum Bonectum capitaneum guerre ibi pro dominis antedictis cum omnibus suis; et similiter habuit dominus Acço omnia alia et fortilitia de districtu Bryssie, excepto castro, quod est supra dictam civitatem.

Eodem millesimo XI mensis novembris in festo sancti Martini. Dominus marchio Obiço estensis decoravit militia[2] dominum Partem de Ghixileriis de Bononia in Ferraria, ubi maxima curia facta est.

Eodem millesimo et mense. Restitutum fuit castrum Bryssie domino Acçoni Vicecomiti, quod possidebant domini de la Scala.

---

1. committantes MUR. — 5. qua vultis] quid vultis MUR. — 16. civitati MUR.; civit. *A* — 21. Venetorum] Venet. *A* — 25. famul *A;* famil *B;* familiaribus MUR. — 33. *nel margine sinistro di A* D. Tadeus de Pepolis constitutus est dominus Bononie — 38. supra] super MUR. — 39. eodem millesimo *om.* MUR. — 40. militia] milit. *A;* milites *B* MUR. - ubi *manca in B* MUR. — 42. millesimo et *om.* MUR. — 43. possidebat *A*

[1] Vedasi l'atto della elezione di Taddeo dei Pepoli a Signore di Bologna (29 agosto 1337) in NICOLÒ RODOLICO, *Dal Comune alla Signoria,* Bologna, 1898, p. 216, doc. 5.

[2] *Militia decor.* è frase comune al nostro scrittore.

MCCCXXXVIIIJ.

De mense januarii. Dominus Jacobus princeps de la Morea conduxit de Feraria usque locum sue residentie nobilissimam dominam dominam Beatricem filiam illustris et magnifici domini domini Raynaldi marchionis estensis in uxorem: propter quod maximum gaudium factum est in civitate Ferarie, et per totum districtum Ferarie domini Marchiones fecerunt sibi et suis fieri expensas.

Eodem millesimo die XII mensis februarii prefata domina nobilis domina Beatrix obiit.

c. 91 r Eodem millesimo et mense. Maximum prelium fuit in districtu Mediolani inter dominum Loderixium Vicecomitem Mediolani, et dominum Luchinum Vicecomitem Mediolani, in loco qui dicitur Parabiagus[1] Dominus Loderigius habebat maximam copiam Theotonicorum; tunc vocabatur magna sotietas[2]. Dominus Luchinus erat ibi existens pro domino Acçone Vicecomite domino civitatis Mediolani, in quo prelio multi ex utraque parte mortui sunt et capti; tamen captus fuit dominus Luchinus, et alii nobiles, ita quod pars eius conflicta erat. Interim adcessit ibi Brandelixius de Marano cum gentibus domini marchionis Obiçonis estensis, primi consanguinei domini Acçonis Vicecomitis, viriliter percutiens inimicos domini Luchini, taliter quod omnes fugam adripuerunt; et sic campus domini Luchini recuperatus est, et relaxati sunt capti omnes, et redierunt Mediolanum cum summa letiçia et victoria, conducentes Mediolanum dominum Loderixium captum et multos alios et in carceribus dicti domini Acçonis Vicecomitis carcerati sunt.

Eodem millesimo. Campanile sancti Stephani de Ferraria cecidit.

Eodem millesimo die IIII mensis julii dominus Bertoldus marchio estensis duxit in uxorem dominam Katellinam filiam domini Riçardi de Camino in Feraria: quapropter magna curia facta est.

Eodem millesimo de mense augusti. Illustris et magnificus dominus dominus Acço Vicecomes dominus Mediolani etc. clauxit in extremis, et cum maximo honore sepultus fuit[3]; de cuius morte maior pars Lombardorum contristati sunt. Post hec de volunptate omnium Mediolanensium constitutus est dominus dicte civitatis etc. dominus Iohannes Vicecomes Mediolani archiepiscopus dicte civitatis Mediolani; tamen noluit admicti honorem archiepiscopatus, set in eius loco ipsemet constituit dominum generalem dicte civitatis et districtus dominum Luchinum Vicecomitem eius fratrem, de quo in processu temporis non bene fuit contentus.

Eodem millesimo de mense septembris, octubris et novembris. Flumen Padi crevit ubique, set non rupit arger in aliquo loco, nisi inter Hostiliam et Melaram, et ibi ruptam fecit maximam: quapropter totum comitatum Figaroli et Rodigii inundavit.

Eodem millesimo et in hiis temporibus maximum miraculum aparuit in Lombardia, quia multe locuste venerunt et adparuerunt, que devorabant blados et campanias, et magne erant sicut vespertiliones.

c. 92 r MCCCXL.

Die VII mense februarii. Maxima curia facta est in civitate Mantue per dominos de Gonçaga, qui decoraverunt decem militia etc.

Eodem millesimo de mense junii et julii. Maxima pestis mortalitas fuit in civitate Flo-

7. *nel margine di sinistra di A:* De morte domine Beatricis fil. march. Raynaldi - die XII] die XI *B* MUR. — 10. *nel margine di sinistra di A:* Parabianus — 18. multos alios] multi alii MUR. - *l'abbreviazione di* et *dopo* alios *aggiunta sull' interlinea da mano seriore* — 21. *nel margine di sinistra in A:* Dominus Bertoldus estensis duxit in uxorem d. Caterinam de Camino — 24. *nel margine di sinistra in A:* Mors domini Acçonis Vicecomitis — 28. admicti] amittere MUR. — 34. Eodem millesimo et in *om.* MUR. — 40. mortalitas] mortalit. *A;* mortalitatis MUR.

[1] Parabiago sulla riva destra dell'Olona a 17 kil. S-E. da Gallarate.

[2] Compagnia di San Giorgio.

[3] 16 agosto. Fu sepolto nella chiesa di san Gottardo. GIULINI, *op. cit.*, V, 271.

rentie et districtu, qua mortui sunt circa XVI^{m} homines et mulieres; et similis casus accidit in Romandiola.

Eodem millesimo de mense julii. Capitulum provinciale fratrum Minorum factum est in Ferraria.

Eodem millesimo de mense septembris in festo sancte Crucis [1]. Capitulum provinciale fratrum Predicatorum factum est in Ferraria, in quo fuerunt circa CC fratres; et tunc erat maximum carum omnium bladorum ubique.

MCCCXLJ.

Die III mensis madii. Magnifica et benivola domina domina Jacoba uxor illustris et magnifici domini domini Obiçonis marchionis estensis etc. clauxit in extremis in civitate Ferrarie; et sepultum est corpus eius ad locum fratrum Minorum de Ferraria honorifice.

Eodem millesimo die lune XXI mensis madii in primo sompno dominus Bonectus [2] de Verona, qui tunc pro domino Mastino potestas erat Parme, equitavit ad quemdam pontem dicte civitatis, ubi invenit Johannem de Corigia, qui erat ibi per dictum dominum Mastinum, pro quodam rumore facto in illis diebus, qui postea rediens per stratam sancti Iacobi cum maxima quantitate militum et peditum, occiderunt multos ex gentibus populi circa XXX sub portico sancti Gervaxii [3]. Tunc dominus Guido [4] cum filiis suis hedificari fecerunt rostas, et acceperunt portam sancti Micaelis, et ibi adcesserunt omnes civitatis, qui potuerunt clamantes: *Populum populum;* et ibidem etiam adcesserunt omnes stipendiarii equestres et pedites domini Mastini, et preliati sunt cum illis viriliter et bis dictus dominus Guido' cum filiis suis et aliis *c. 92 v* amicis infugavit eos; quapropter fugam omnes gentes domini Mastini arripuerunt extra civitatem per portam Novam; et sic civitas remanxit ad populum. Deinde ivit dominus Acço de Corigia ad castrum Guardaxonis cum maxima quantitate peditum, et dominus Phylypinus de Gonçaga cum maxima quantitate militum et peditum in subsidium civitatis, et de novo eligerunt capitaneum et potestatem ad custodiam dicte civitatis.

Eodem millesimo de mense junii. Domini de la Scala cum toto posse iverunt in exercitu circa civitatem Mantue, ibidem facientes dapnum maximum, et comburserunt domos et blados; occiderunt homines et mulieres; deinde redierunt Veronam conducentes cum eis multos captos, et maximam quantitatem bestiarum.

Eodem millesimo et mense inceptum fuit fundamentum.... fratrum Minorum de Ferraria.

Eodem millesimo et mense in die sancti Johannis Baptiste. Obiit in Ferraria dominus Dux de Guramontibus, et sepultus est ad locum fratrum Heremitarum Ferrarie in arca fratrum suorum.

Eodem millesimo et in his diebus completa fuit truyna [5] episcopatus sancti Georgii de Ferraria, et laborerium ystorie sancti Petri, et pilastrum Virginis Marie in dicto episcopatu, ob cuius reverentiam multa miracula demonstravit.

Eodem millesimo de mense julii in festo sancte Margarite virginis [6]. Equs barberescus domini Niccolay marchionis venit Ferrariam de partibus Tuscie, et Romandiole cum multis paliis.

---

9. *nel margine di sinistra di A:* mors magnifice d. Iacobe de Pepulis uxoris marchionis Obiçonis — 14. per dictum etc.] pro dicto etc. MUR. — 16. porticu MUR. — 18. civitatis] civit. *A;* civitatem MUR. — 19. et ibidem etiam *A;* et ibidem et *B;* et ibidem MUR. — 20. et *prima di* preliati *agg.* MUR. — 26. toto posse *A;* toto suo posse *B* MUR. — 30. Eodem millesimo.... Ferraria *om. B* MUR. - *dopo* fundamentum *lacuna* — 32. Guramontibus MUR. - est *agg.* MUR. — 34. Eodem millesimo et in *om.* MUR.

[1] 14 settembre.

[2] Bonetto da Malvicina veronese. VERCI, *Stor. d. Marca Triv. e Veron.*, XI, 92.

[3] Chiesa di San Gervaso.

[4] Guido da Correggio.

[5] Si veda la discussione di questa parola in BERTONI, *L' iscrizione ferrarese del 1135 in Studi medievali*, II, fasc. 4°. *Truyna* pare significhi null'altro che l'abside della chiesa.

[6] 20 luglio.

Eodem millesimo II octubris. Maximum bellum fuit inter Florentinos et Pixanos in campo apud Luccam, et multi ex utraque parte mortui sunt; tamen Pisani obtinuerunt, et sic conflicti fuerunt Florentini.

MCCCXLIJ.

c. 93 r De mense februarii.' Dominus rex Robertus Apulie obiit in civitate Neapoli, et reliquit dominium et etiam constituit eius heredem Andriaxium eius nepotem, et tradidit ei in uxorem filiam ducis eius filii; et sororem predicte domine tradidit in uxorem domino principi Tarantri.

Eodem millesimo die VIIII mensis martii. Honorabilis dominus dominus Mastinus de la Scala, et dominus Tadeus de Pepulis adcesserunt Ferrarie ad parlamentum cum domino marchione Obiçone, et etiam ambaxiatores Florentini; in quo parlamento firmata est parentela inter dominum Mastinum, et dominum Tadeum antedictos, scilicet de filia domini Johannis filii domini Tadey in dominum Canem Franciscum filium dicti domini Mastini, et de filia[1] domini Mastini in filium Jacobi[2] filii dicti domini Tadey; et ibi magna curia fuit. Deinde dominus Tadeus redivit Bononiam et dominus Mastinus redivit Veronam, quem adsociavit dominus Marchio, primo die Rodigium, alio die Lendenariam in prandio et ad hospitium ad terram Abatie[3]. Qui dominus Mastinus hospitatus est in monasterio, et dominus Marchio in domo potestatis, alio die Castrum baldum[4]. Tunc dominus Mastinus recessit Veronam; dominus Marchio reversus est Lendenarie.

Eodem millesimo, die jovis XXV aprilis. Obiit papa Benedictus in civitate Avinionis.

Eodem millesimo die VII mensis madii, constitutus est papa Clemens sextus[5], qui tunc erat cardinalis in Avinioni.

Eodem millesimo, die XVIIII mensis madii. Honorabilis dominus dominus Malatesta, dominus Arimini etc., capitaneus generalis gentium Florentinorum, contra Pixanos existens ante civitatem Lucche, cum exercitu Florentinorum, Peruxinorum, Senarum, Romandiole, dominorum Bononie, domini Marchionis estensis, domini Mastini, qui omnes ad invicem conligati erant in quodam loco inter Montem sancti Quirici, et pontem sancti Petri super flumen, quod vocatur Serchio, causa sucurendi civitatem Luche pro Florentinis, quia obsessa erat a Pixanis cum auxilio gentium domini Luchini Vicecomitis, dominorum de Gonçaga, domini Ubertini de Cararia domini Padue. Tamen gentes Florentinorum non valentes fulciri civitatem Lucche propter dictum flumen Sercli, quod erat in culmine, et propter bastilias et fortilitias, quas constituerunt circa civitatem dicti Pixani, ita quod per longi temporis spatium exercitus Florentinorum famesceret, recesserunt de dicto loco, et iverunt in obsidionem circa castrum Cirugii[6], quod possidebant Pixani; nichilque proficientes ibi, recesserunt inde et transierunt Arnum, et iverunt in obsidione ad castrum Martis[7] Pixanorum, nichilque profitientes ibi recesserunt, et redierunt omnes versus Florentiam.

---

1. Eodem millesimo II] die II Mur. — 6. dominium] dominum Mur. — 8. *nel margine di sinistra di A:* De parlamento in Ferraria marchionis Obizzonis d. Mastini, d. Tadei de Pepulis ambaxiat. florent. et ibi parentela facta est inter d. Mastinum et d. Tadeum — 9. Ferrariam Mur. — 13. dicti *om.* Mur. — 17. domo] domum *A* — 18. Lendenariam *B* Mur. — 19. *nel margine di sinistra di A:* De morte papa Benedicti — 20. *nel margine di sinistra in A* Constitutus est papa Clemens sextus — 23. etc.] et Mur. — 25. qui *agg.* Mur. — 29. fulcire Mur. — 32. famesceret] famescens *A* — 33. Cirugii *scritto posteriormente in A dallo stesso copista su lacuna*

[1] Beatrice. Verci, *Stor. d. Marca Triv.*, XI, 121.

[2] Andrea figlio di Giovanni Pepoli. Il *Chronicon Estense* erroneamente afferma che lo sposo era figlio di Giacomo. Si osservi ancora che questi matrimoni furono combinati, ma non eseguiti. Cf. Verci, *Stor. d. Marca Triv.*, XI, p. 121 e doc. 1471.

[3] Badia Polesine a 27 kil. O. da Rovigo.

[4] Castelbaldo nel Veneto a 13 kil. da Montagnana.

[5] Pietro Roger di Maumont (Limoges).

[6] Rocca del Cerruglio in Val di Nievole ora Montecarlo.

[7] Marti castello nel comune di Palaia prov. di Pisa.

Eodem millesimo, die lune tertio junii. Dominus Franciscus filius domini Bertoldi marchionis duxit in uxorem in Ferraria dominam....[1]. c. 93 v

Eodem millesimo, die XVIII junii. Franciscus de Ferraria, familiaris domini Hostaxii domini Ravenne, conduxit de Ferraria usque Ravennam octo banderias peditum ad stipendium domini Hostaxii; et ibi erat quidam milex de Ancona, qui vocabatur dominus Symon[2]; et accepit dictos stipendiarios in navibus suis, conducxitque eos per mare usque Anconam, causa accipiendi civitatem predictam; set nichil profuit, quia capitaneus dicte civitatis iam presciverat adventum eius, quare providit se, et cum dicto domino Symone viriliter preliati sunt ad invicem. Tandem dominus Symon non valuit substinere, quare ipse cum omnibus suis mortui et interfecti sunt, et ceteri fugientes capti fuerunt et mortui fuerunt etc.

Eodem millesimo, die VII julii. Dominus Mastinus de la Scala, dominus Tadeus de Pepulis et ambaxiatores comunis Florentie venerunt Ferrariam ad parlamentum cum domino Obiçone marchione etc., quibus fieri fecit honorem maximum.

Eodem millesimo de mense julii. Dominus Malatesta de Arimino[3] recedens de Florentia, venit Ferrariam ad parlamentum cum domino Obiçone marchione.

Eodem millesimo de mense septembris[4]. Dux Athenarum[5] constitutus est dominus generalis civitatis Florentie, Pistorii et Aretii, ex volunptate comunis Florentie propter eorum divisiones.

Eodem millesimo, x mensis septembris. Johannes filius domini Tadei de Pepulis venit Ferrariam ad parlamentum cum domino Obiçone marchione, occasione adventus magne sotietatis que veniebat in partibus Romandiole, scilicet Forlivii, ad i[n]stanciam Francisci de Ordilaffis domini dicte civitatis et Cesene, desiderans inferre dapnum dominis de Bononia ad instantiam domini Luchini Vicecomitis et dominorum Mantue, domini Ubertini de Cararia et comunis Pixarum. Deinde ' die mercurii XI dicti mensis dominus Johannes recessit Mur., 400
de Ferraria, et ivit Veronam ad parlamentum cum domino Mastino dictis de causis.

Eodem millesimo de mense octubris[6]. Predicta societas Theotonicorum, quorum capitaneus erat dux Guernerius[7] et dominus Stol[8] venerunt in partes Romandiole in districtu Arimini, ubi maximum dapnum fecerunt et occiderunt multos homines et mulieres etc.

Eodem millesimo, die VIIII mensis octubris. Johannes filius domini Tadei de Pepulis cum c. 94 r
toto posse recessit de Bononia cum trabacis, balistis et aliis neccessariis in exercitu, et iverunt ad hospitium Castrum sancti Petri[9] in comitatu Bononie; alio die iverunt ad hospitium Faventie, ubi steterunt plures dies, et in illis diebus fieri fecerunt quamdam fortiliciam super flumen Amoni[10] tamquam bastiliam, in qua morabatur dominus Ghibertus de Folliano[11] capi-

2. *dopo* dominam *A B* Mur. *lacuna* — 6. mari *A* - *dopo* usque *in A* rac *cancellato con un rigo* — 8. previdit *A* — 10. fuerunt etc. *om.* Mur. — 15. *dopo* marchione *B* Mur. *agg.* estense — 17. et *agg.* Mur. — 18. Eodem millesimo] die Mur. — 24. dictis de causis] dictis de cª? *A;* dictis de Cararia *B;* et dictis de Cararia Mur. — 28. octubris] septembris octobris *B;* septembris et octobris Mur.; *anche in A prima v'era* septembris *poi cancellato con un rigo* — 29. trabucis Mur. — 32. Amoni *scritto posteriormente in A dallo stesso copista su lacuna*

[1] Caterina di Luchino Visconti. Cf. Litta, *Famiglie italiane, Famiglia d'Este.*

[2] Simone di Corrado a capo di una masnada di 300 cavalli unitamente ai nobili fuorusciti Anconitani, che lo avevano assoldato, tentò di prendere la città di Ancona nel 1343. Cf. A. Peruzzi, *Storia di Ancona*, Bologna, 1847, II, 70.

[3] Malatesta l'Antico, detto anche il Guastafamiglia, figlio di Pandolfo Malatesta, signore di Rimini. Capitano generale dei Fiorentini, il 25 marzo 1342 partì da Firenze con un esercito numeroso per soccorrere Lucca assediata dai Pisani, ma non riuscì all'impresa e ritornò a Firenze nel giugno. Laonde, di poco animo e di meno capacità, gli fu tolto il comando per darlo invece a Gualtieri di Brienne, duca di Atene. Morì il 27 agosto 1364. Per maggiori notizie su questo illustre personaggio, cf. Tonini, *Rimini nella Signoria de' Malatesti*, IV, pp. 314-316, Rimini, 1880.

[4] 8 settembre.

[5] Gualtiero VI di Brienne. Cf. C. Paoli, *Della signoria del Duca d'Atene*, in *Giorn. stor. degli Arch. tosc.*, VI, 81 e *Nuovi documenti intorno a Gualtiero VI di Brienne duca d'Atene e signore di Firenze* in *Arch. Stor. Ital.*, serie 3ª, vol. XVI, p. 22.

[6] 7 ottobre. Cf. *Chron. Caesen.*, *RR. II. SS.*, XIV.

[7] Guarnieri duca di Urslingen.

[8] O piuttosto, dovrà correggersi, come pare, Thor [de Panico]?

[9] Castel San Pietro a 11 kil. N-O. da Imola.

[10] Lamone.

[11] Giberto di Niccolò Fogliani vicario imperiale in Reggio per Lodovico il Bavaro nel 1329 e per Giovanni

taneus totius exercitus dicti domini Johannis, cum maxima quantitate militum et peditum, ad custodiam dicte fortilitie, scilicet gentes domini Obiçonis marchionis et domini Mastini, dapnum inestimabile inferentes super districtum Forlivii et Cesene. Et tunc Ugoloctus de Parma[1] erat capitaneus gentis domini Marchionis.

Eodem millesimo et mense. Dux Athenarum dominus civitatis Florentie, qui conligatus erat cum domino Obiçone marchione, domino Mastino et dominis Bononie, destinavit in subsidium Bononiensium ad dictum exercitum VI^{c} milites pro liga dicta.

Eodem millesimo, die XXV mensis octubris. Johannes filius domini Tadey de Bononia recessit de Saçara[2], et transivit predictum flumen Amoni, pergens civitatem Forlivii, optans invenire antedictam sotietatem: que gentes sotietatis sentientes hoc, timuerunt; et recedentes de loco, ubi erant in districtu domini Malateste de Arimino, iverunt ad hospitium in burgis civitatis Cesene pro maiori securitate: quod audiens dominus Johannes cum toto exercitu reversi sunt ad dictam Bastiliam, quia dominus Mastinus volebat V^{c} milites de suis, quia terminus treugue quam habebat cum Mantuanis, exspirabat die IIII novembris.

Eodem millesimo, XII mensis novembris. Dicti V^{c} milites domini Mastini de la Scala redierunt versus partes Bononie ad preceptum domini Johannis de Pepulis ubique.

Eodem millesimo et mense novembris. Dominus Thor de Panico[3] volens intrare sotietatem magnam et perfidam antedictam, credens posse redire libere domum suam in civitate Bononie, non potuit transire, ymmo, existens in quodam castro Aretinorum dicto Laterina[4], fuit obsessus a gentibus domini ducis Athenarum domini civitatis Florentie, et ibi existentes per plures dies, ceperunt multos sotios dicti domini Thor per districtum Aretii, qui volebant ire Biblenam et deinde Cesenam in dicta maxima sotietate, in qua erat dominus Raynaldus de Assandris de Mantua capitaneus generalis Bononiensium, existens cum dicto domino Thor c. 94 v per dominum Luchinum' Vicecomitem dominum Mediolani; tamen capti fuerunt Galeoctus de Panico frater dicti domini Thor, Malerba Theotonicus[5], Bertus de Baçelleriis de Bononia[6], qui transibant Florentiam in habitu fratrum, euntes ad dictam sotietatem.

Eodem millesimo, XVI mensis novembris. Dominus Geroçius de Bardis[7], magnus et hono-

5. millesimo et *om.* MUR. — 6. Bononie] Bononiensibus MUR. — 9. Amoni *scritto dopo in A dallo stesso copista su lacuna* — 10 gentes *A*; gens *B* MUR. — 13. Bastiliam] Bastitam MUR. — 15. Eodem millesimo] die MUR. — 17. Eodem millesimo et] de dicto MUR. — 19. in *prima di* quodam *om. A*; *agg.* MUR. — 22. *dopo* sotietate *in A* et ceperunt *cancellato con un rigo* — 24. per d. Luchinum] pro d. Luchino MUR.

di Boemia nel 1331. Reggio passò nel 1335 ai Gonzaga ed il Fogliani da allora si pose a fare il condottiero. Cf. LITTA, *op. cit.*, *Famiglia Fogliani*.

[1] Ugolotto Lupi.

[2] Il luogo *Saçara* non esiste; qui certamente deve leggersi *Faventia* conformemente a quanto è scritto nel *Polistore*, *RR. II. SS.*, XXIV, 768 e nell'*Histor. Miscella Bon.*, *RR. II. SS.*, XVIII, 357. Queste due cronache inoltre registrano questi fatti sotto la data del 15 ottobre e non del 25.

[3] Ettore da Panico fu più volte bandito da Bologna per i suoi delitti. Negli anni 1328 e 1329 resse Modena in nome della Chiesa (*Cron. Mod.* cit., pp. 166-167), ciò nonostante in quest'ultimo anno tramò per togliere Bologna al Legato pontificio e darla a Lodovico il Bavaro; scoperto, dovette darsi alla fuga (MUZZI, *Ann. Bol.*, III, 112). Nel 1331 8 agosto è teste all'instrumento di lega tra gli Estensi, gli Scaligeri ed i Gonzaga contro il re di Boemia, stipulato in Castelbaldo (VERCI, *Storia della Marca trivisana*, X, 142). Unitosi al suo compatriotta Muzzarello da Cuzzano, formò una compagnia di ventura. Nel 1399 era al soldo di Azzo Visconti e contribuì grandemente alla vittoria nella celebre battaglia di Parabiago contro Lodrisio Visconti e il duca Guarnieri (RICOTTI, *Storie delle compagnie di ventura*, II, 47). Podestà di Reggio per Gonzaga nel 1336. Fu ucciso in Garfagnana nel 1345 (cf. *Chron. Est.*).

[4] Laterina a 15 kil. O-N-O. d'Arezzo.

[5] Rinaldo Giver detto il Malerba.

[6] Venne bandito da Bologna nel 1337 perchè tra i più turbolenti fautori dei Gozzadini contro i Pepoli. Cf. M. DE GRIFFONIBUS, *Memor. Histor.* in *RR. II. SS.* (nuova ediz.), XVIII, p. 50.

[7] Capitano del popolo di San Gimignano nel secondo semestre del 1328 (PECORI, *Storia di San Gimignano*, p. 157). Fu uno dei capitani dell'esercito fiorentino all'assedio di Montecatini nel 1330 durante la guerra con Lucca. Nel 1333 venne mandato con altri ambasciatore al re Roberto di Napoli in occasione delle nozze di Giovanna d'Ungheria. Capitano generale della taglia della lega fra le città di Perugia di Todi, di Agubbio, di Foligno, di Assisi e di Spoleto nel 1334. A capo di 100 cavalieri e 300 fanti nel 1335 presidia Pietrasanta pei Fiorentini. Cf. AMMIRATO, *Stor. Fior.*, I, pp. 369, 389, 393 e 399. Podestà di Modena nel primo semestre del 1345. Cf. *Cron. Mod.* cit., p. 245.

rabilis civis civitatis Florentie, de mandato domini Ducis domini civitatis Florentie, ivit castrum Laterine, in quo gentes Florentie obsederant dominum Thor predictum cum suis, inimicis Bononiensium, et relatu dicti domini Geroçii dimiserunt omnes obsessos in dicto castro ire quocumque voluerunt, excepto quod per districtum Francisci de Ordilaffis; et hoc fecit dominus Dux sua propria et ficta volunptate, set ad finem nequissimum etc.

Eodem millesimo, die XXIII mensis novembris. Honorabilis dominus dominus Mastinus de la Scala dominus civitatis Verone, dominus Tadeus de Pepulis, dominus Malatesta de Arimino honorifice adcesserunt Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone estense, quibus maximum fecit honorem.

Eodem millesimo et mense. Terexinus filius quondam domini Guidonis de Carignano, civis civitatis Fani, cum auxilio marchionis Marchie, de conscientia multorum civium dicte civitatis, acepit in se civitatem Fani quam rebellavit domino Malateste de Arimino: quod audiens Pandulfus [1] filius dicti domini Malateste, qui dominabatur civitati Pexari, recessit inde, et cum toto posse equitavit Fanum, et intravit in quodam castro dicte civitatis, quod erat a latere maris; deinde exiens portam et pontem dicti castri, intravit civitatem Fani, viriliter bellans cum civibus civitatis, quare mortui sunt ex eis civibus multi, qui erant rebelles. Deinde recedens cum suis reversus est in castro predicto, ibi existens tanto quod dominus Malatesta eius pater sibi direxit auxilium.

Eodem millesimo, II mensis decembris. Johannes domini Tadei de Pepulis et dominus Malatesta de Arimino venerunt Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone.

Eodem millesimo, VI mensis decembris. Dux Guarnerius capitaneus magne sotietatis Theotonicorum tractavit concordiam cum dominis de liga, videlicet domino Marchione, domino Mastino etc. Qui capitaneus venit civitatem Cervie, et ibi satisdedit obstaticos suos, ut liga tota melius posset de eo et alia sotietate confideri. Dicti ostatici conducti fuerunt Boniam; tunc dicta liga miserunt dominum Malatestam cum maxima' quantitate pecunie c. 95
ad faciendum pagas stipendiariis dicte sotietatis. Hiis factis, cum omnibus illis personaliter equitavit civitatem Fani predictam rebellatam, ibique firmavit exercitum.

Eodem millesimo, XIII decembris, scilicet in die sancte Lucie. Honorabilis dominus dominus Malatesta predictus, existens cum exercitu in obsidione dicte civitatis Fani, ordinavit acies suas equestrium et peditum, optans impugnari civitatem: que omnia videntes cives civitatis, non sperantes posse se defendere, elegerunt duodecim ex melioribus civibus civitatis Fani, direxeruntque eos ad parlamentum cum domino Malatesta, et pacem tractaverunt atque firmaverunt cum eo, sibique restituerunt civitatem Fani.

Eodem millesimo et mense. Johannes domini Tadei de Pepulis, marchio Spinecta [2] et dominus Ghibertus de Foyano honorifice venerunt Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone estense: deinde die XV dicti mensis recesserunt de Ferraria, euntes ad hospitium Abaciam super Pollicinum Rodigii. Die lune sequenti, iverunt Lignagum ibique invenerunt dominum Mastinum de la Scala et cum eo conloquium habuerunt, qui recepit eos honorifice; deinde reversi sunt ad patrias suas.

MCCCXLIII.

Die VII januarii. Jacobus filius domini Tadey de Pepulis venit Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone, alio die ivit Lignagum ad parlamentum cum domino Ma-

2-3. inimicis Bononiensibus MUR.; inimicos Bononiensium *A* — 10. millesimo et *om.* MUR. — 19. Eodem millesimo] die MUR. — 21. Eodem millesimo] die MUR. — 24. confidere *corr.* MUR. — 28. Eodem millesimo] die MUR. — 30. impugnare *corr.* MUR. — 31. se *om. A; togliamo da* MUR. — 33. sibique restituerent *B;* ut sibi restituerent MUR. — 34. millesimo et *om.* MUR. — 41. ad *om. A*

[1] Pandolfo II di Malatesta l'Antico. Da lui ebbe origine la linea dei Malatesta signori di Pesaro. Nacque nel 1325; morì nel 1373. Cf. TONINI, *op. cit.*, IV, pp. 328-329.

[2] Spinetta Malaspina.

stino de la Scala. Et hiis diebus venit Ferrariam Andreas filius Johannis de Pepulis in domo domini Marchionis; eodem die ivit Veronam ad dominum Mastinum, qui fecit ei honorem.

Mur., 408 Eodem millesimo, XXI januarii. Dominus marchio Obiço estensis aliquod habebat tractatum in civitate Parme, ibique direxit gentes suas, gentes domini Mastini atque domini Tadei de Pepulis, qui conligati erant, secrete, quantum potuerunt per districtum Regii, ita quod omnes ignorabant qua causa vel quo irent; et ut hoc magis secrete fieret, per totum districtum cuiuslibet domini predicti nemo poterat exire vel intrare cum strictis preceptis ad omnes passus, ne de ipsorum transitu vel itinere per mercatores vel alios nuncios posset inquiri c. 95 v aliquid; e[t] sic omnes equitaverunt' prope Parmam ad instantiam domini marchionis Obiçonis estensis propter dictum tractatum, quod nichil facere potuerunt, et sic reversi sunt ad patrias etc.

Eodem millesimo, XXVII mensis januarii. Dominus Guido Ricius de Foiano[1] cum duce Guernerio et sotietate Theotonicorum recesserunt de districtu Bononie, euntes ad hospitium Sassolum, Colombario[2], Gorçano[3], Baçoariam[4] in districtu Mutine; et quasi exercitus erat usque portas civitatis Mutine, et ibi steterunt VIII diebus. Die martis IIIIor februarii, transeuntes flumen Situle, iverunt ad hospitium castrum Corigie[5], quod possidebant domini Corigie, multaque mala facientes; ibi tamen continue habundabant victualia de Mutina et districtu etc.

Eodem millesimo, VI februarii. Dominus Mastinus de la Scala, dominus Tadeus et Johannes eius filius de Pepulis, dominus Hostaxius de Polenta et Bertolacius de Brettenoro[6] venerunt Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone estense qui multum honoravit eos.

Eodem millesimo, VIIII martii. Predicta sotietas Theotonicorum segregavit districtu Regii, et venit in districtu Mantue super Padum, ibi existens IIIIor diebus multaque dapna inferentes.

Die XIIII mensis, predicti iverunt ad hospitium ad terram Quarantule de districtu Regii; alio die ad hospitium Camuranam[7] in districtu Mutine, ibique concessit dominus marchio Obiço victualia ad suffitientiam.

Eodem millesimo et mense. Dominus marchio Obiço cum domino Johanne de Pepulis iverunt ad hospitium ad terram Abacie super Pollicinum Rodigii. Die lune sequentis, adcessit ibidem dominus Mastinus de la Scala cum eis ad parlamentum, ubi dictus marchio Obiço multum honoravit eos, deinde redierunt ad propria.

Eodem millesimo, XXIII mensis martii. Facta est treugua inter dominum Mastinum de la Scala et dominum Luchinum Vicecomitem ac dominos Mantue et alios lige.

c. 96 r Eodem millesimo, die XXVIII mensis martii. Dominus marchio Obiço estensis direxit' nuncium duci Guernerio capitaneo sotietatis Theotonicorum, sibique precipiens, quod usque ad ultimum diem dicti mensis martii recederet de districtu Mutine cum omnibus suis; quod si non curabit adimplere, ipse dominus Marchio ipsum haberet tamquam inimicum mortalem;

---

2. ad d. Mastinum MUR.] d. Mastin. *A*; d. Mastinus *B* — 3. Eodem millesimo XXI] die XXI MUR. — 10. quod] sed MUR. — 11. Eodem millesimo] die MUR. — 17. Eodem millesimo] die MUR. — 20. Eodem millesimo] die - de *dopo* segregavit *agg.* *B* MUR. — 21. XIIIIor *A* — 25. millesimo et *om.* MUR. — 29. Eodem millesimo] die MUR. — 32. sibique] sibi MUR.

[1] Buon condottiero d'armi, fu chiamato dai Sanesi per loro capitano generale. Prese il castello di Montemassi nel 1328, ed i Sanesi per gratitudine fecero dipingere da Simon Memmi quest'episodio nel palazzo della Signoria. Parte principale nelle fazioni civili di Reggio, fu eletto con Giberto Fogliani vicario di questa città per Lodovico il Bavaro nel 1329. Fu confermato in questa dignità l'anno 1331 da Giovanni re di Boemia. Nel 1335 perdette il dominio di Reggio. Podestà di Padova nel 1336. Di nuovo capitano di guerra nel 1352 in Siena dove morì il 16 giugno dello stesso anno.

[2] Colombaro, villa nel comune di Formigine. Anticamente v'era un monastero di molta importanza. Cf. TIRABOSCHI, *Dizionario ecc.*, p. 219.

[3] Gorzano, castello, ora distrutto, nelle colline di Modena. La famiglia de' Signori da Gorzano era fra le nobili e potenti di Modena nei secoli XII-XIV. Cf. TIRABOSCHI, *Dizionario ecc.*, p. 356.

[4] Baggiovara, villa e, una volta, castello e luogo insigne, situata a 6 kil. da Modena fuor dalla porta che da essa prendeva il nome. Cf. TIRABOSCHI, *Dizionario ecc.*, p. 30.

[5] Correggio a 15 kil. N-E. da Reggio.

[6] Bartolazzo Mainardi.

[7] Camurana, villa del comune di Medolla a 4 kil. da Mirandola.

et sic precepit ubique per totum eius districtum, ne victualia illis concederent. Quapropter Dux predictus pacem tractavit cum domino Marchione predicto et aliis sue lige, et, pace facta, habuerunt pagas suas et recesserunt de dicto districtu, et etiam Lombardie, omnes euntes in suis contratis; et sic dissipata est dicta sotietas.

Eodem millesimo, x mensis aprelis. Dux Guernerius cum tota sotietate predicta, receptis pagis suis secundum pacta eorum et lige, destinaverunt Ferariam in manus domini Marchionis xx obsides, scilicet ducem Raynaldum fratrem ducis Guernerii, et filium ducis, et alios suffitientes,' qui omnes cenaverunt cum domino Marchione die iovis sancti. Dux autem Guernerius conduxit omnes Theotonicos super ripam Padi, ibique precepit eis omnibus, quod recedere deberent de districtu domini Marchionis et domini Mastini, et sic fecerunt. Deinde dux Guernerius venit Ferrariam ad cenam predictam cum domino Marchione et cum fratre dicti ducis et aliis, qui ibi erant obsides. Recessis omnibus predictis sotietatis de districtu dictorum dominorum, dux Guernerius et alii obsides liberati fuerunt, et recesserunt in suis contratis. Mur., 409

Eodem millesimo, die iii mensis madii. Dominus marchio Obiço et dominus Johannes de Pepulis iverunt hospitium Abaciam, alio die Lignagum cum domino Mastino de la Scala, qui multum honoravit eos; et ibi curia honorabilis facta est. Post hec conloquium ad invicem habuerunt, quo finito, dominus Mastinus voluit ipsos accedere Veronam, et sic fecerunt, ubi quantum dici non posset honor, quem receperunt in dicta civitate; ibique existentes pluribus diebus, deinde propter delectum iverunt Montorium [1] cum maximo honore; postea redierunt Veronam ad hospitium. Alio die recedentes Verona iverunt prandium Çovedum, dominus Mastinus continue cum eis, honorans eos ubique; deinde ad hospitium Abacie, et dominus Mastinus redivit Veronam. Alio die dicti domini pervenerunt Ferrariam ad hospitium, alio die recessit dominus Johannes de Ferraria et redivit Bononiam.

Eodem millesimo et mense. Honorabilis dominus dominus Mastinus de la Scala, discedens Verona, ivit Montagnanam causa firmandi pacem cum domino Ubertino de Cararia domino Padue inimico eius capitali. Ibidem pacem fecerunt, et sibi contulit honorem incredibilem, sicut decebat.' Hiis factis, alio die iverunt terram Colonie, ubi dominus Mastinus multum honoravit dominum Ubertinum, sicut magnifice honorabat alios dominos. Alio itaque die quilibet eorum reversi sunt civitatem suam. *c. 96 v*

Eodem millesimo, xxvii mensis madii. Dominus Obiço marchio estensis recessit de Ferraria, ivitque ad hospitium Sancti Felicis in districtu Mutine: alio die aplicuit civitatem suam Mutine, ubi morans pluribus diebus construi fecit castrum Marçalearum [2], et alias fortilicias in pluribus locis ad confinem Mutine et Regii, ut securius civitas Mutine permaneret.

Eodem millesimo, ii junii. Dominus Mastinus de la Scala recessit de Verona, ivitque Pischeriam castrum suum; in dicto loco invenit dominum Bruçium filium domini Luchini Vicecomitis domini Mediolani, qui adsotiavit dominum Mastinum usque Mediolanum, quo ivit ad parlamentum cum domino Luchino, optans velle amicitiam et pacem cum eo, quia non bene amici erant; iveruntque hospitium Palaçolum, alio die Cassanum [3], ubi dominus Luchinus erat, veniens obviam eis cum maximo honore. Alio die recesserunt inde, iveruntque ad prandium ad terram Muncie, ad hospitium vero civit. Mediolani, ubi quantum dici posset, dominus Archiepiscopus et dominus Luchinus onoraverunt dominum Mastinum; ibique mo-

---

3. etiam *om.* Mur — 5. Eodem millesimo] Die Mur. — 12. predictis] predict *A B;* predictae Mur. — 19. quantum] cum *A B; om.* Mur. - posset] potest Mur. - *dopo* existentes Mur. *agg.* fuere — 25. millesimo et *om.* Mur. — 31. Eodem millesimo] die Mur. — 35. Eodem millesimo] die Mur. — 42. *dopo* ibique *in A* exist. *cancellato con un rigo*

[1] Montorio Veronese a 6 kil. E. da Verona.

[2] Marzaglia, antichissima villa ad 11 kil. O. da Modena. Cf. P. Riccardi, *Marzaglia. Nota storica* in *Atti e Mem. delle Deputaz. di storia patria dell'Emilia* N S. vol. V, parte I, Modena, 1880. "Die iovis xxviiii maii "Marchio venit Mutinam et ordinavit refici castrum Mar"zalearum, quod de mense iunii inceptum fuit refici" (*Cron. Mod.* cit., p. 240).

[3] Cassano d'Adda a circa 30 kil. da Milano.

ratus est per aliquod dies. Deinde una cum domino Bruçio reccesserunt, et sic insimul redierunt usque Veronam, in qua dominus Mastinus cum omni posse et magnanimitate honoravit dominum Bruçium.

Eodem millesimo, die lune ultimo junii. Johannes filius domini Tadei de Pepulis dominus Bononie venit ad parlamentum cum domino marchione Obiçone ad civitatem Mutine, Mur., 410 ibique stetit per tres dietas.

Eodem millesimo, die XXI julii. Dominus Bertoldus marchio estensis obiit in Feraria et fuit sepultus ad locum fratrum Predicatorum de Ferraria honorifice, ubi fuerunt CXX duplerii honorabiles, cum copertorio et aliis ornamentis magnificis, cum VI equis cohopertis cum armis domus Estensis.

Eodem millesimo, die sabati XXVI mensis julii, circa horam nonam. Rumor populi maximus c. 97 r elevatus est in civitate Florentie, quare omnes cives tam nobiles quam alii ad arma currentes contra et in destructionem ducis Athenarum generalis et perfidissimi domini civitatis Florentie eiusque districtus [1]. Cives et populus unanimiter accedentes plateam dominorum Priorum, ubi tunc erat habitatio dicti nequissimi Ducis, in palatio, in quo soliti erant morari domini Priores, invenerunt Ducem cum suis super dictam plateam armatos [2]; et contra populum bellum maximum commiserunt; tamen populus superans illos doloxos, multos ex eis occiderunt, alios vero in fugam verterunt usque portas dicti palatii, in quo cives obsederunt eum per spatium XV dierum. Die XVI augusti, omnes existentes in dicto palatio propter quasdam convenctiones, salvis personis, recesserunt de dicto palatio, excepto domino Duce. Deinde die XVII dicti mensis, nocturno tempore, sub quadam fraude rumoris tunc facti, aliqui nobiles dicte civitatis furtive, transfiguratis vestibus, extraserunt eum de dicto palatio; et per vias extraneas ad civitatem, seu partes Romandiole, conductus est

Eodem millesimo, die mercurii [3] XVIII mensis augusti. Honorabilis dominus dominus Mastinus de la Scala, dominus Tadeus de Pepulis venerunt Ferrariam ad parlamentum cum domino Obiçone marchione estense, a quo honor conveniens factus est eis.

Eodem millesimo et mense. Dominus Mastinus de la Scala recessit una cum domino Niccolao marchione estense de Ferraria, euntes Figarolum ad prandium, ad hospitium vero castrum Hostilie; alio die ad Insulam de la Scala in prandio, ad ospitium vero Veronam.

Eodem millesimo et mense. Dominus Mastinus de la Scala cum domino marchione Niccolao recedentes de civitate Verone, iverunt prandium ad terram Ville-franche [4] in districtu Verone, ubi venit etiam dominus Guido de Gonçaga, dominus Bruçius filius naturalis domini Luchini Vicecomitis ad parlamentum cum domino Mastino et Niccolao predictis, omnes insimul in prandio: set in parlamento non videbantur domestici. Post horam nonam quilibet reversus est domum suam, scilicet dominus Guido et dominus Bruçius versus Mantuam, dominus Mastinus et dominus Nicolaus Veronam; deinde postea recedens dominus Niccolaus marchio reversus est Ferrariam.

---

2. magnamitate *A B* — 4-5. dominus de Mur. — 6. dietas] dies *B* Mur. — 7. Eodem millesimo *om.* Mur. - *nel margine di sinistra in A, di prima mano:* mors domini Bertoldi estensis — 8. duplerii *in A agg. di prima mano, su lacuna* — 11. Eodem millesimo *om.* Mur. — 11-12. *nel margine di sinistra in A, di prima mano:* [Pri]vatus dominatione et [e]xpulsus est de civitate Flo[r]entie dux Athenarum qui dominus [e]rat dicte civitatis ad clamorem populi Florentie — 12. *c. 97* r. *Nel margine superiore di A leggesi:* Proverbiorum x. Quaxi tempestas transiens [non] erit impius iustus autem quasi fundamentum sempiternum = Eçechielis xxx°. Ad sumenda spolia tu venisti ut tollas argentum et aurum et suplectilem et substantiam diru[m]pens = Numeri xxxi°. Proposueram honorifice honorare te set Deus privavit te honore deposito — 21. quodam *A* — 27. millesimo et *om.* Mur. — 30. millesimo et *om.* Mur. — 32. etiam *A*; et *B* Mur.

[1] Costruzione singolare, ma non inamissibile nel nostro documento. Anche il Muratori accettò la lezione dei manoscritti senza nessun emendamento.

[2] Costr. e intendi, come se vi fosse: *ducem et suos etc.*

[3] Il giorno 18 di agosto dell'anno 1343 cadde in lunedì.

[4] Villafranca a 15 kil. S-O. di Verona.

Eodem millesimo et mense. Dux Athenarum recessit de provincia Romandiole pergensque [1] Bononiam ad hospitium, ubi dominus Tadeus honorifice recepit eum.

Eodem millesimo et mense. Dux predictus venit Ferrariam ad hospitium; dominus Obiço marchio estensis honoravit eum cum omnibus suis in palatio dicti Marchionis. Alio itaque die sequenti,' scilicet die sabati [2] pransus est cum domino marchione Obiçone: sumpto prandio, ivit versus Francolinum causa eundi Venetias.

Eodem millesimo, die xxv mensis augusti. Magnificus dominus dominus comes Analdi [3], recedens de civitate Mantue, venit ad ospitium terram Hostilie districtus Verone, ubi erat dominus Mastinus de la Scala dominus Verone, qui honorifice recepit eum et suos. Tunc accidit casus inoppinatus alterius tristitie, quod' dominus Mastinus pergens obviam Comiti, quidam ex sotiis caris dicti Comitis cecidit in Pado, quapropter subfocatus est, et immediate quidam alius sotius et familiaris carus domini Mastini, cadens in dicto flumine subfocatus est, qui vocabatur Çaulinectus. Etiam prefatus dominus Comes cecidit in Pado, set ex subito auxilio evasit morte, ita quod dolor in loco gaudii ibi fuit. Hiis per aliquantulum transactis, dominus Mastinus multum honoravit Comitem et suos. Alio die recedens inde dominus Comes equitavit castrum Sermidis [4] districtus Mantuanorum in prandio; sumpto prandio, equitavit versus Francolinum districtus magnifici domini domini Obiçonis marchionis ubi parata erant omnia neccessaria pro cena et hospitio. Dominus Marchio, presciens adventum eius, direxit obviam ei milites suos per terras et aquas usque Figarolum; postea personaliter adcessit dominus Marchio prope Francolinum, credens ipsum invenire, et cum eo convivare in cena; quod non accidit, quoniam dominus Comes ibi perveniens noluit moram facere, ymmo recessit; tamen honoratus est cum omnibus suis a domino Marchione, secundum quod decet talem magnificum dominum; et omnia, que ibi parata erant pro eius cena et suorum, miserunt in navibus eorum ad suffitientiam usque passum Corbolarum [5] districtus dicti domini Marchionis; ibique iverunt milites et offitiales domini Marchionis, et fecerunt ibi preparari cenas magnifice, et ibi cum omnibus suis cenaverunt expensis domini Marchionis, et hospitati sunt. Alio die iverunt versus Venetias causa eundi ultra mare ad sepulcrum domini nostri Yesu Christi.

Eodem millesimo, secundo setembris. Dominus Ubertinus de Cararia dominus Padue ivit Coloniam in districtu Verone ad parlamentum cum domino Mastino de la Scala, qui honoravit eum valde, sicut solitus erat; alio die reversus est Veronam, et alter dominus Paduam.

MCCCXLIIIJ^or.

xvi januarii. Pax et concordia facta est inter Dominum appostolicum romanum, et dominum imperatorem Lodoycum de Baveria, qui bona fide operabat, alter vero non.

Eodem millesimo, die xxii mensis februarii. In curia romana et pub[l]ico consistorio cardinalium completa et confirmata est pax inter dominum papam Clementem et cardinales ex una parte, et dominum marchionem Obiçonem ex altera, infrascripto modo: quod dominus

1. Eodem millesimo et] Dicto Mur. — 1-2. pergensque] pergens Mur. — 3. millesimo et *om.* Mur. — 7. Eodem millesimo *om.* Mur. — 11. quidam] quidem *A* — 12. quidam] quidem *A* - familiaris *A;* famulus *B* Mur. — 16. Serminis *A B* — 17. *dopo* marchionis *B* Mur. *agg.* estensis — 21. *dopo* quoniam *A B hanno* quod — 26. ad cenas *A B* — 29. Eodem millesimo] die Mur. - setembris *ricavato su* decembris *in A* — 35. Eodem millesimo *om.* Mur. — 36. *nel margine di sinistra in A della stessa mano:* Census civit. Ferrarie et Argente

[1] Conserviamo *pergensque* perchè riteniamo la locuzione originale. È una costruzione quasi a senso, che non vi sono ragioni per non credere uscita dalla penna dell'autore del *Chronicon*. Il quale si permetteva questa ed altre libertà.

[2] Probabilmente il 23 agosto.

[3] È Guglielmo II di Hainaut.

[4] Sermide a 43 kil. E-S-E. da Mantova.

[5] Corbola, sulla riva destra del Po della Maestra, a 9 kil. N-N-O. di Ariano nel Polesine.

marchio Obiço estensis de eius pecunia et subditorum solvit dicto domino Pape tunc florenos XLV[m] auri boni et iusti ponderis; im processu vero temporis quolibet anno sibi domino Pape solvere deberet florenos X[m] auri boni et iusti ponderis; et hoc nomine dominationis vicariatus civitatis Ferrarie; etiam quolibet anno similiter dare et solvere domino archiepiscopo Ravenne florenos MM auri, et hoc pro censo dominationis terre Argente, quam obtinet prefatus dominus Marchio. Deinde omnes alios processus factos contra dictum dominum Marchionem per papam Johannem et episcopum Ferrarie annullavit dictus papa Clemens cum suis cardinalibus etc.

Eodem millesimo, die sabati primo infelicis mensis madii [1]. Dominus Niccolaus marchio estensis clauxit in extremis in civitate Ferrarie, et sepultus ad locum fratrum Minorum de Ferraria, die dominico sequenti; ad cuius corpus antecedebant octo equi nobiles, duo Mur., 412 vero cum vestibus ad arma Uniuscornu; duo alii Aquile, duo Bal'çane; alii cum suo cimerio: circa corpus vero CC duplerii; multique barones et alii induerunt se nigro, ibique interfuerunt dominus Johannes filius domini Tadey de Pepulis, dominus Ugolinus filius domini Guidonis de Gonçaga; post hec facta venerunt Ferrariam ambaxiatores domini Ubertini de Cararia, et ambaxiatores domini Mastini de la Scala, Bertolacius de Brettenorio. Et cum omni alio maximo honore.

Eodem millesimo, die penultimo madii. Aldrovandinus [2] et Acço fratres [3], filii olim bone memorie illustris et magnifici domini domini Raynaldi marchionis estensis, effecti sunt clerici a venerabili in Christo patre domino Guidone episcopo ferrariense in cappella dicti domini episcopi, presentibus Petro de Fabro notario magnifici domini domini Obiçonis marchionis estensis, Jacobino eius siscalco, magistro Tranchellino doctore gramatice [4] et doctore dicti Aldrovandini et Acçonis, Bocaccino Guillielmi de Massa, Raynaldo camerario, Niccolao de Fracta, Filiaxe, Jacopino de Regio, Dino camerario multisque aliis etc.

Eodem millesimo, die XVIIII junii. Dominus Mastinus de la Scala, dominus Tadeus de Pepulis de Bononia adcesserunt Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone, qui eis contulit maximum honorem.

Eodem millesimo, die martis XVII mensis augusti. Dominus marchio Obiço estensis, dominus Jacobus filius domini Tadei de Pepulis recesserunt de Ferraria iveruntque ad hospitium ad terram Abacie in districtu' Rodigii. Alio die iverunt Lignagum, ubi erat dominus Mastinus de la Scala, qui eos recepit cum maximo honore. Finito parlamento, quilibet reversus est domus suas. In dicto parlamento deliberaverunt, si vellent auxilium dare dominis de Foyano contra dominos de Gonçaga, qui treuguam fregerant.

Eodem millesimo, XXII mensis augusti, de nocte. Uguiçonus de Costabi[li]s, Ugo Dracy de Costabi[li]s cum aliis de dicta domo, Jacobus Çavacta, Chichinus eius frater, et filii Panini de Sbugis, Anthonius et Çavaldinus filii del Vecchio de Sbugis cum multis peditibus et XXIII sotiis

1. Obiço *om. B* Mur. - *dopo* estensis *B* Mur. *agg.* predictus — 3. deberet *togliamo da* Mur. — 9. Eodem millesimo *om.* Mur. - *nel margine di sinistra in A:* mors nobilis marchionis Niccolay estensis — 12. alij *corretto da* alios *in A;* aliis *B* Mur. — 16-17. et cum omni alio maximo honore] et alii qui cum maximo honore excepti sunt Mur. — 22. siscalcus *A B* — 28. Eodem millesimo *om.* Mur. — 33. *dopo* qui *in A* p *cancellato* — 36. Vecchio *A;* Veschio *B* Mur.

[1] Muratori, *Ant. Est.*, II, 105: 1° maggio; *Annali*, VIII, 237: " 28 o 29 maggio "; *Da Morano:* " 28 aprile "; *Da Bazzano:* " Giovedì 28 aprile " (ma il giovedì cadde il 29); Frizzi, III, 306: " ultimo di aprile o 1° maggio ".

[2] Figlio di Rinaldo III e di certa madonna Lasia; divenne vescovo di Adria nel 1348, di Modena nel 1352 ed infine di Ferrara nel 1379. Morì il 30 ottobre del 1381 in fama di santo. Cf. B. Ricci, *Di Aldobrandino d'Este, vescovo di Modena e di Ferrara e di un frammento di sue visite pastorali* in *Atti e Mem. della R. Deputaz. di storia patria per le prov. Mod.*, serie 5ª, vol. III e IV, Modena, 1904.

[3] Figlio dello stesso Rinaldo e di certa madonna Ferrara abbandonò presto la vita chiericale per farsi cavaliere. Nel 1352 fu podestà di Modena. Morì in giovane età nel 1371. Cf. B. Ricci, *op. cit.*

[4] Un " Magister Tranchedinus, doctor gramatice " figura nel *Plebiscito in Ferrara nel secolo XIV* (1310) editi da B. Fontana, *Atti della ferrarese Deputazione di storia patria*, I (1886), p. 52.

armatis equestribus, armata manu, adcesserunt villam Maderii [1] districtus Ferrarie ad domum Galacii de Medicis [2], quem adgressi sunt, et ipsum connabantur interfici; set Galacius, presciens et previsus de dicto tractatu, cum suis bene fulcitis bellum commictentes ad invicem, Galacius superavit alios inimicos; quare fugam adripuerunt; tamen ibi remansit predictus Jacobus Gnanfus mortuus, qui de parte Uguiçonis erat. Tunc propter hec que commissa sunt per istas partes, dominus Obiço marchio estensis iratus est valde, et istos fecit bapniri de civitate Ferrarie et gratie sue.

Eodem millesimo, die XII mensis septembris, die lune [3] de sero. Maximus ignis fuit in via sancti Francisci, et maximum fecit dapnum.

Eodem millesimo, die XIII mensis septembris. Dominus Obiço marchio estensis recedens Ferraria, ivit ad hospitium castrum Sancti Felicis suo districtu; alio die aplicuit Mutinam civitatem suam.

Eodem millesimo, die VI mensis octubris. Dominus Aymerigonus comes Romandiole venit Mutinam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone; etiam ibi venit dominus Hostaxius de Polenta, dominus Johannes quondam domini Riçardi de Manfredis de Faventia, dominus Johannes de Alberghettino de Faventia, comes Jaçolus de Malatestis [4], Bertolaçius de Brectenorio et alii, quibus omnibus dominus Marchio maximum fecit et fieri fecit honorem.

In Christi nomine amen. Eodem millesimo, die sabati XXIII felicis mensis' octubris, ad honorem Dei et beate Virginis Marie matris eius, ad honorem [et] felicem statum illustris et magnifici domini domini marchionis Obiçonis estensis, Anconitane Marchie, civitatis Ferrarie, Mutine, et Parme domini generalis, sapiens et discretus miles dominus Ghibertus de Foyano cum multis aliis equestribus et peditibus, de conscientia et tractatu facto inter dominum Obiçonem marchionem et dominum Acçonem de Corigia [5], intravit Parmam et recepit titulum et tenutam civitatis Parme pro dicto domino Obiçone,' et ibidem predictus marchio Obiço mixit multos stipendiarios equestres et pedestres ad custodiam dicte civitatis.

MUR., 413

c. [illegible]

Eodem millesimo, tertio mensis novembris. Dominus Mastinus de la Scala aplicuit Mutinam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone.

Eodem millesimo, die IIII novembris. Jacobus filius domini Tadei de Pepulis de Bononia aplicuit Mutinam ad dictum parlamentum.

Eodem millesimo et mense et die. Dominus Johannes quondam Alberghettini de Faventia, Riçardus de Aliduxiis de Ymola cum suis sequacibus et amicis iverunt Mutinam in subsidium domini Obiçonis marchionis [6].

---

2. d *di* adgressi *agg. sull'interlineo* - interficere *corr.* MUR. — 3. commictent. *A;* commictentes MUR. — 5. et Guanfus MUR. — 8. Eodem millesimo *om.* MUR. — 10. Eodem millesimo *om.* MUR. — 11. sui districtus MUR. — 14. *dopo* marchione *B* MUR. *aggiungono* estense — 18. In Christi nomine amen. Eodem millesimo *om.* MUR. - *in margine di prima mano in A* [d]ominus Ghibertus de Foyano, vice et nomine proprio, domini marchionis Obiçonis habuit dominium civitatis Parme — 19. et *dopo* honorem *om. A B* — 24. dicto *om. B* MUR. — 26. Eodem millesimo] die MUR. — 28. Eodem millesimo *om.* MUR. — 30. millesimo et *om.* MUR.

[1] Maiero a circa 4 kil. da Portomaggiore.

[2] Fu creato cavaliere da Obizzo d'Este poco prima che questi morisse. Tenne l'ufficio di podestà a Modena per tutto l'anno 1343 e per il primo semestre del 1344. Nel dicembre di quest'ultimo anno, cadde prigioniero di Filippino da Gonzaga al combattimento di Rivalta e dovette pagare una grossa taglia per riscattarsi. Nel 1353 Galasso caduto in sospetto di ribellione fu assediato nel suo castello di Maiero dal marchese Aldobrandino d'Este, ma riuscì a salvarsi ponendo il suo castello sotto la protezione dello Scaligero. Più tardi al congresso di Legnago fu perdonato con la restituzione dei suoi beni dietro però la consegna del castello all'Estense. Cf. FRIZZI, *Storia di Ferrara,* III, pp. 308, 318, 324.

[3] Il giorno 13 di settembre del 1344 cadde in domenica.

[4] Cioè Ramberto Malatesta conte di Ghiacciuolo nipote *ex filio* del famoso Paolo cantato da Dante. TONINI, *op. cit.*, IV, 296-297.

[5] Obizzo d'Este si obbligò di pagare 60 000, o, come altri dicono, 70 000 fiorini d'oro ad Azzo da Correggio per la cessione di Parma. Cf. AFFÒ, *Storia di Parma,* IV, 326.

[6] Giovanni Manfredi e Riccardo Alidosii, secondo il Morano, (*Cron. Mod.*, p. 242) giunsero a Modena contemporaneamente a Mastino della Scala, cioè il 3 novembre.

Eodem die, Johannes Cagnolus[1] de Corigia aplicuit Mutinam ad predictum parlamentum causa habendi pacem cum domino Mastino de la Scala.

Eodem millesimo, die v novembris[2]. Dominus Malatesta de Arimino, dominus Hostaxius de Ravenna aplicuerunt Mutinam ad dictum parlamentum, ac in auxilio domini marchionis Obiçonis. Tunc populus ferrariensis et mutinensis iverunt civitatem Parme ad custodiam etc.

Eodem millesimo vi novembris. Jacopinus Rangonus de Mutina, Galacius de Medicis de Feraria cum maxima quantitate militum equitaverunt versus Parmam ad muniendum dictam civitatem pro domino marchione Obiçone, et ut dominus Acço de Corigia, qui tunc erat in Parma, posset redire Mutinam ad dictum parlamentum cum dominis Obiçone, Mastino et aliis.

Eodem millesimo, die x novembris. Illustris et magnificus dominus dominus Obiço marchio estensis, Marchie Anconitane, Ferarie, Mutine et Parme dominus generalis, recedens civitate Mutine, cum maxima quantitate equestrium et peditum iverunt ad hospitium castrum Monticli districtus Parme; alio die aplicuerunt Parmam civitatem suam in prandio, et intraverunt dictam civitatem cum maximo honore et letitia, adsotiatis gentibus honorabilibus multis, scilicet domino Malatesta de Arimino, domino Hostaxio de Polenta, domino Johanne Alberghettini, domino Francisco marchione estense filio domini Bertholdi, domino Acçone de Corigia, Joanne et Cagnolo de Corigia, domino Ghiberto de Foyano, cum aliis;' etiam cives dicte civitatis, tam magni quam parvi, venerunt obviam domino Marchioni, et ipsum, tamquam bonum et benivolum dominum, honoraverunt et receperunt in dicta civitate in ipsorum dominum generalem.

Eodem millesimo, die xxiiii novembris, in vigilia sancte Katerine. Cives Parme congregarunt consilium super palatium comunis Parme, in quo fuit dominus Acço et Johannes fratres de Corigia, Cagnolus ipsorum nepos, Ghibertus, Janquilicus de Sancto Vitali cum multis aliis civibus, coram domino Alemanno de Obiçis de Luca potestate dicte civitatis pro dicto domino Marchione, existente ibi etiam vicario dicti potestatis domino Ricco de Morano de Mutina[3], qui surrexit in dicto consilio populi, interrogans eos, si contenti erant de dominio prefati Mar-
Mur. 414 'chionis. Qui omnes altis vocibus clamaverunt: *Contenti sumus: Vivat dominus noster dominus marchio Obiço.* Qui fuerunt numero iiii^m, qui omnes concordaverunt ad hoc, exceptis quinque[4]. Incontinenti, magni, parvi, cuiuscumque conditionis, dicte civitatis iverunt ad palatium domini episcopi, in quo morabatur dominus marchio Obiço, et super salam dicti palatii quidam iudex constitutus syndicus dicti comunis Parme coram omnibus tradidit et confirmavit dicto domino Marchioni dominium liberum dicte civitatis eiusque districtus, ac claves portarum dicte civitatis etc.

Eodem millesimo, die xxv mensis novembris, die sancte Katerine. Crida facta est in civitate Parme super scalas palatii comunis ex parte domini Marchionis predicti, quod in teritorio eius, videlicet a civit. Ferrarie, Mutine usque Parmam, et per totum districtum dicti

---

1. die *A;* millesimo *B;* anno Mur. — 3. Eodem millesimo *om.* Mur. — 6. Eodem millesimo] die Mur. — 7. ad muniendum dictam *scritto posteriormente dallo stesso copista in A su lacuna* — 10. Eodem millesimo *om.* Mur. — 14. adsociatis] adsotiat. *A;* adsotiant *B;* adsociantibus Mur. — 16. filio domini Bertoldi *in A è scritto in margine d'altra mano del tempo* — 17. civibus dicte civitatis, qui Mur. — 20. Eodem *om.* Mur. - millesimo *om.* *A B* Mur. - congregarunt Mur.; congregat. *A B* — 23-24. *nel margine sinistro di A sono scritte della medesima mano le parole:* [dominu]s marchio Obiço estensis etc. confirmatus est dominus [ci]vitatis Parme — 23. Potestate] Potestas *A B* — 25. existente.... Vicario] existens.... vicarius *A B* - Domino Ricco] Dominus Riccus *A B* — 27. iiii^m *A;* iiii^or *B;* quadringenti Mur. — 35. *dopo* Ferrarie *agg.* et Mur.

[1] Cagnolo era nipote di Giovanni da Correggio (cf. *Cron. Mod.* cit., XV, 242 e lo stesso *Chron. Est.* poche righe più avanti, l. 24); quindi il testo dovrebbe così restituirsi *Johannes et Cagnolus de Corigia aplicuerunt.*

[2] 7 novembre secondo il Morano, *Cron. Mod.*, loc. cit.).

[3] Valente giurista, nel 1339 fu a Firenze a sostenervi uffici di molta importanza. Fece testamento il 1° settembre 1362 e lasciò un legato per una cappella nella chiesa di san Francesco in Modena, nella quale dovevano esser collocate due tombe, una per lui e l'altra per gli eredi suoi, "supra quibus saltem in una sit infixa, "sculpta et intagliata ymago ipsius testatoris d. Richi "in forma doctoris" (*Mem. Notar.*, an 1362, I, 44 in *Arch. Not. di Modena*)

[4] I voti favorevoli furono 2025 e contrari 30. Cf. il Decreto del Popolo di Parma col quale venne eletto a signore di detta città il marchese Obizzo d'Este in Muratori, *Ant. Est.*, II, 105.

Domini marchionis, mercatores, viatores et omnes alii posent transire securi cum eorum personis et rebus. Et si aliquis malefactor, homicida, latro etc. in dicto districtu commicteret aliquid de predictis, et fugeret in districtu domini Luchini Vicecomitis, dictus dominus Luchinus teneretur, si posset eos vel aliquem eorum habere vel capi facere, micti ad requisitionem dicti domini Marchionis quocumque vellet detenptos; et similiter dominus Marchio tenebatur domino Luchino etc.

Eodem millesimo, VI decembris. Dominus marchio Obiço etc. recessit de civitate Parme cum domino Malatesta de Arimino, domino Hostaxio de Ravenna, domino Johanne Alberghettini, domino Francisco marchione estense et nepote dicti domini Marchionis, domino Accone de Corigia cum suis, domino Ghiberto de Foyano cum suis, domino Aldigherio de Senaça [1], domino Paulo de Aldigheriis de Parma [2], et multis aliis nobilibus de Parma, Mutina, Ymola, Faventia, Arimino, Feraria, cum toto populo Ferrarie et Mutine, qui iverant cum domino Marchione; et omnes iverunt ad hospitium castrum Monticli [3], sperantes redire inllesi ad propria.

Eodem millesimo, die VII infelicis mensis decembris. Marchio Obiço predictus cum omnibus suis antedictis segregaverunt castro Monticli, euntes versus civitatem Regii causa eundi Mutinam; quando aplicuerunt locum, qui dicitur Riva-alta districtus Regii, invenerunt dominum Phylyppinum de Gonçaga dominum Regii cum VIII^c militibus et maxima quantitate peditum, balisteriorum, quos conduxerat de Mediolano. Qui dominus Phylyppinus promixerat domino Luchino Vicecomiti tradi sibi captum vel mortuum predictum dominum marchionem Obiçonem; et taliter constitui volebat ipsum dominum Luchinum dominum Parme et totius dominationis marchionis Obiçonis, tam Mutine et Ferrarie, quam omnium aliorum locorum; et propter hoc dominus Luchinus tradidit eis gentes istas, non recordans amicitie marchionis Obiçonis, quem demostrabat tantum diligi, et ficte conabatur occidi ipsum; unde cavendum est a talibus. Dominus Phylypinus cum illis supradictis absconsi erant in dicto loco Ripe-alte, tunc circa sextam horam gentes domini Marchionis aplicuerunt ibidem, contra quos insultum maximum fecerunt gentes domini Luchini, clamantes altis vocibus: *Romaric, Romaric;* unde gentes domini Marchionis, non suspectantes de aliquibus, omnes' conflicti fuerunt; et Mur. 415
primi fugientes fuerunt dominus Aldigherius de la Senaça, Raymondinus Lupus, propter fugam quorum, alii fugam adripuerunt, excepto domino Marchione, qui noluit relinquere campum, non credens esse conflictum. Et ipse solus existens ibi, adcessit ad eum dominus Johannes de Alberghettino de Faventia cum aliquibus gentibus dicti domini Marchionis, qui numquam segregaverunt ab eo. Tamen capti fuerunt de suis dominus Bertholinus de Querçola [4] de Foyano, Brandelyxius de Marano, Bernardinus de Curiaco [5], Ugolinus de Savignano [6], Dracus de Constabi[li]s de Ferraria, Jacopinus de Vitalianis de Padua [7], Çacharia de Massa et alii. Aliqui ex aliis domini Obiçonis conduxerunt dominum Marchionem quasi contra suam

---

7. Eodem millesimo *om.* Mur. — 10. Seuaça *A* — 14. Eodem millesimo *om.* Mur. — 16. et *dopo* Mutinam *agg.* Mur. — 23. demonstrabat *corr.* Mur. - diligere *corr.* Mur. — 24. *nel margine destro in A della stessa mano:* nota: la gatta dinançi m'unçe et di dreo me raspa | Muririlegus pungit retro quamvis ante perungit. | Qui coram lactat clam mortis retia iactat — 35. domini O. *agg. nell' interlinea in A*

[1] Aldigherio della Senaça fu testimone all'atto di assoldamento dei connestabili tedeschi fatto da Rolando Rossi (1335) e morì in carcere a Mantova.

[2] Podestà di Brescia nel 1319, di Milano nel 1321; Affò, *op. cit.*, IV, pp. 222, 224; rettore di Bologna per il 1328, podestà di Verona nel 1337 (Affò, *op. cit.*, IV, p. 306). Venne fatto prigioniero nell'agguato teso a Rivalta da Filippino Gonzaga ad Obizzo d'Este; rinchiuso nelle prigioni di Mantova, vi morì. Tiraboschi, *Mem. stor. Mod.*, III, p. 11.

[3] Montecchio a 15 kil. circa da Reggio e a 17 da Parma.

[4] Querzola, pieve nelle montagne di Reggio, feudo della famiglia Fogliani. Cf. Tiraboschi, *Dizionario Topog.*, II, 294.

[5] Visconte per gli Estensi in Modena nel 1337. Cf. Morano (*Cron. Mod.* cit.), p. 229.

[6] La famiglia dei Da Savignano fu tra le più potenti di Modena. Sul castello di Savignano, dal quale trasse il nome, cf. Tiraboschi, *Dizionario ecc.*, II, pp. 224-302.

[7] Fu creato cavaliere da Obizzo d'Este poco prima che questi morisse. Cf. *Chron. Est.* (14 marzo 1352). Podestà di Modena per l'anno 1366 e sino alla fine di marzo del 1367 (*Mem. Notar.*, an. 1366, I, 1; an. 1367, II, 1; *Arch. Not. di Modena*).

volumptatem propter eius securitatem ad castrum Monticli, ubi invenit multos de suis, qui expectabant eum, cum quibus deinde recedentes redierunt civitatem Parme; et in predicto campo capti remanserunt etiam in manibus domini Phylypini et gentium domini Luchini dominus Ghibertus de Foyano cum Bertholino eius nepote et Lodovico eius filio [1], Johannes de Corigia, dominus Johannes de Malatestis de Arimino, Sassolus de Sassolo [2], Galaçius de Medicis de Ferraria, Sara de Constabi[li]s [3] de Ferraria, Marinus Macaruffus de Padua, Octavianus de Macaruffis [4] de Padua, dominus Raynerius de Regio judex et sotius domini Malateste, et alii eius familiares, et familiares domini Hostaxii et domini Marchionis, scilicet Jacobinus eius siscalcus, Chichinus de Superbo [5], Niccolaus de Fracta, ser Ugo de Curiaco, Andreas de Villafora, Johannes et Nicolaus [6] fratres a Tabula. Dominus Franciscus estensis marchio, nepos dicti domini Marchionis, qui noluit de campo recedere, immo substinere honorem domini Marchionis voluit continue; set ibi adcessit Guilichinus nepos Ranynberg cum aliis theotonicis, qui viriliter impugnaverunt inimicos; quapropter liberatus fuit de manibus inimicorum dominus Franciscus marchio predictus, et condusserunt eum castrum Monticli, ubi invenit patruum suum dominum Marchionem et ivit cum eo civitatem Parme etc.

Eodem millesimo. Dominus Tadeus de Pepulis de Bononia, sciens de conflictu domini Marchionis et' gentium suarum, incontinenti direxit domino Mastino de la Scala Johannem eius filium ad parlamentum ad terram Lignaghi, in quo loco dominus Mastinus iuravit, quod omni suo posse vindictam adsummeret de conflictu domini Marchionis et suorum, taliter quod dominus Marchio esset contentus; et sic curavit facere, et similiter obtulit Johannes ex parte domini Tadei, qui auxilium dederunt domino Marchioni de eorum stipendiariis continue etc.

Eodem millesimo. Dominus marchio Obiço etc. direxit nuncium suum Francisco de Ordelaffis, quod incontinenti treuguam peteret cum inimicis suis, et sibi dari auxilium, qui sic fecit immediate, et gentes suas direxit in auxilio domini Marchionis etc.

Eodem millesimo, die martis XXI mensis decembris. Dominus marchio Obiço recessit de civitate Parme cum domino Malatesta, domino Hostaxio et aliis suis, causa eundi Mutinam; primum fuit hospitium castrum Pioli [7]; secundum ad Baciam Frassinoris [8]; tertium scilicet die veneris vigilia nativitatis Domini Nostri Jesu Christi aplicuit Monfustinum [9] districtus Mutine,

---

1. *dopo* volumptatem *in A* ad civitatem suam Parme *cancellato con un rigo* — 6-7. Octavianus de Maccaruffis de Padua *om.* *B* Mur. — 9. ser *A*; sed *B* Mur. — 13. impugnav. *A*; impugnavit *B* Mur. — 25. Eodem millesimo *om.* Mur. — 27. Abbatiam Mur. — 28. Monfestinum *corr.* Mur.

[1] Sui Fogliani cf. Litta, *op. cit.* (*Fogliani*). Lodovico morì nelle carceri a Mantova mentre Giberto e Bertolino vennero di poi restituiti in libertà; Tiraboschi, *Mem. stor. Mod.*, III.

[2] Sassuolo da Sassuolo figlio di Obizzo e di Giliola figlia di Niccolo del qd. Mastino della Scala. Ebbe in moglie Giovanna de' Gruamonti di Ferrara. Cf. Tiraboschi, *Dizionario Topog.*, II, pp. 323-324. Ricomprò la libertà dopo un anno mediante lo sborso di 3000 fiorini d'oro; Tiraboschi, *Mem. Stor. Mon.*, III, p. 11.

[3] G. da Bazzano (*Cron. Mod.* cit., p. 244) ha invece *Bastarducius filius Sarae de Costabilibus.*

[4] Il 28 luglio 1348 *Thavianus f. q. nob. vir Bartolomei qui dicebatur d. Macaruffus de Macaruffis civis Padue, connestabilis ab equo* per Obizzo d'Este fece testamento in Modena. Ebbe in moglie certa Lasia del fu Francesco Menabò. *Mem. Notar.*, an. 1348, II, 24.

[5] Massaro generale del comune di Modena negli anni 1362-1364 (cf. *Mem. Notar.*, an. 1362, I, 927; *Registrum liter. et decret.*, 1362-1380, pp. 2, 16 in *Arch. dello Stato Estense*). Capitano pure in Modena nel 1368 (cf. *Mem. Notar.*, an. 1368, I, 36).

[6] Podestà di Modena per gli Estensi nel secondo semestre 1336 e nel primo del 1337 (cf. *Chron. Est.*, p. 107 e *Cron. Mod.* cit., pp. 228-229); di Firenze nel primo semestre 1339 (Ammirato, *Stor. fior.*, I, 428); e di Siena nel secondo semestre dello stesso anno (Frizzi, *Stor. di Ferr.*, III, 294).

[7] Piolo castello delle montagne reggiane, una volta nella pieve di Menozzo già posseduto in comune dalle famiglie da Dallo e da Vallisniera. Cf. Tiraboschi, *Dizionario ecc.*, II, 198.

[8] Frassinoro nelle montagne modenesi in confine del reggiano. Celebre una volta per un monastero de' monaci di san Benedetto fondato dalla contessa Beatrice madre della contessa Matilde.

[9] Monfestino a 36 kil. da Modena, frazione del comune di Serramazzoni. Nelle carte più antiche è chiamato *Mons Faustini*; era uno dei castelli posseduti dalla nobile famiglia de' Signori di Savignano. Passò nel 1408 alla famiglia de' Contrari per donazione ad essa fatta dal marchese Niccolò III d'Este; quindi divenne feudo della famiglia Buoncompagni.

ubi invenit Bellixinum de Savignano, qui Dominum predictum recepit cum maximo honore, et ibi fuit pransus et cenatus; alio die aplicuit Mutinam civitatem suam, ubi stetit per VIIII (Mur., 416) dies; ibique venit ad parlamentum cum domino Marchione dominus Johannes de Pepulis. Dominus Marchio reliquerat dominum Franciscum eius nepotem, et tamquam filium, vicarium civitatis Parme, qui se sic bene gessit, quod omnes civitatis diligebant ipsum ultra modum.

MCCCXLV.

Die IIII^or januarii. Dominus marchio Obiço etc. segregavit Mutina, redivitque Ferariam, et ibi applicuit dominus Mastinus de la Scala, Johannes de Pepulis de Bononia, dominus Malatesta de Arimino, dominus Hostaxius de Ravenna, ambaxiatores Pixarum ad parlamentum cum dicto domino Marchione, in quo multa ordinata fuerunt, pauca vero obtenta, quia non bene obtinuerunt domino Marchioni id quod promixerant.

Eodem millesimo, XXII januarii. Dominus Luchinus Vicecomes direxit VI^c milites in subsidium dominorum Mantue et contra dominum marchionem Obiçonem; qui milites in civitate Mantue steterunt aliquot diebus, deinde una cum domino Phylyppino de Gonçaga, domino Thor de Panico, et MM. peditibus iverunt super districtum Verone apud Turim de la Scala, et transierunt Melariam et Bragantinum districtus domini marchionis Obiçonis super Pollicinum Figaroli usque Pontem-laci-obscuri, et comburserunt et derobaverunt omnia que potuerunt; post hec segregaverunt inde, et reversi sunt Mantuam.

Eodem millesimo, post paucos dies, dominus Phylyppinus de Gonçaga, dominus Thor de Panico cum militibus domini Luchini antedicti equitaverunt Regium civitatem dicti domini Phylyppini, ibique permanserunt cum maxima fame et sinistro, aliquot diebus, sperantes habere id quod habere non potuerunt.

Eodem millesimo et in hiis temporibus quidam legatus domini Pape venit in Lombardiam, dicens ficte et simulate, quod intendebat tractare pacem inter dominos Lombardie: propter quod fecit et ordinavit plura parlamenta cum dominis antedictis, aliquando cum uno, aliquando cum alio, nichil proficiens; set a quolibet recipiebat pecuniam; quando accepit id quod potuit, recessit.

Eodem millesimo, die V mensis martii. Nobilis dominus Janquilicus de Sancto Vitali de Parma obiit in civitate dicta, et sepultus ad locum fratrum Minorum [1], cuius sepulture interfuerunt cives honorabiles, domini de Corigio, dominus Franciscus marchio estensis vicarius generalis dicte civitatis, et cum omni maximo honore [2].

Eodem millesimo et die. Dominus Phylyppinus de Gonçaga, dominus Tor de Panico cum maxima quantitate militum et peditum, segregaverunt civitate Regii, iveruntque in Tuscia, animo et intenctione habendi Pistorium, et nichil fuit.

Eodem millesimo, XVI mensis martii. Gentes domini Marchionis estensis equestres et pedites equitaverunt de civitate Parme super districtum Regii, ubi invenerunt alias gentes dicti domini Marchionis, que venerant de Mutina; et sic congregati iverunt in exercitu castrum Sancti Pauli [3] in districtu Regii; et expugnantes ipsum castrum, per vim habuerunt; deinde iverunt IIII^or castra [4] in dicto districtu, et ipsa habuerunt; deinde equitaverunt castrum

5. ipsum *A*; eum *B* MUR. — 9. *dopo* Ravenna MUR. *agg.* et — 11. obtinerunt] tenuerunt MUR. — 12. Eodem millesimo] Die MUR. — 21. aliquod *A B* — 23. Eodem millesimo et in *om.* MUR. - non] ne *A B* — 26. quando] et quando MUR. — 28. Eodem millesimo *om.* MUR. — 29. locum *om. B* MUR. — 32. millesimo et *om.* MUR. — 35. Eodem millesimo die MUR. — 37. congregatis *A B*

[1] Chiesa di san Francesco del Prato.

[2] Gianquirico di Sanvitale, podestà a Piacenza nel 1312, ebbe vita avventurosa. Nel 1323 fu incarcerato, dopo una pubblica sommossa eccitata dalla famiglia dei Rossi di San Secondo in Parma e fu esposto in una gabbia. Sposò Antonia di Giberto da Correggio. Per altre notizie vedi LITTA, *San Vitale*, tav. I.

[3] San Polo d'Enza in Paviano vicino a Quattro Castelli a 21 kil. da Reggio.

[4] Quattro Castelli, feudo nelle colline reggiane,

Curiaci de districtu Parme, quod erat inobediens domino Marchioni, et ipsum habuerunt; deinde c. 101 v 'equitaverunt Formiginem de districtu Mutine, ibique plura ordinaverunt, et habuerunt duo alia castra de districtu Regii.

Mur., 417 Eodem millesimo, xxv mensis martii[1]. Dominus Ubertinus de' Cararia dominus Padue obiit in dicta civitate, alioque die sepultus fuit honorifice.

Eodem millesimo, xxvii mensis martii. Dominus Marsilietus de Cararia[2], ex volumptate populi et comunis Padue, electus et confirmatus est dominus dicte civitatis.

Eodem millesimo et die supradicto. Dominus Acço de Corigia civis honorabilis, de volumptate dominorum Marchionum et sicut patruus dominorum Alberti et Mastini de la Scala de Verona, concessit et firmavit quamdam parentelam, videlicet de volumptate etiam dictorum de Verona, quamdam filiam naturalem dicti domini Alberti, que vocabatur domina Constantia, in uxorem Lodovici filii domini Tomaxini de Monteclo[3]: quam parentelam firmavit dictus dominus Acço cum domino Thomaxino recipiente pro eius filio Ludovico; et ad firmitatem huius parentele miserunt penam partium x^m florenorum cum sacramento super librum messalem cappelle domini Marchionis.

Eodem millesimo, die iiii^or mensis aprelis. Rumor populi elevatus est in civitate Parme, et omnes cives clamabant: *Vivat populus.* Tunc dominus Franciscus marchio estensis vicarius generalis dicte civitatis pro eius patruo domino marchione Obiçone una cum potestate, capitaneo dicte civitatis et domino Ghiberto de Sancto Vitali, accesserunt plateam comunis armata manu clamantes: *Vivat dominus Marchio.* Et etiam cum eis Bernardinus de Curiaco, qui iam invenerant in pluribus locis stratas serratas curibus, trabibus et aliis. Rubei dicte civitatis cum parte ghibellina decurebant per civitatem clamantes: *Populum;* dominus Franciscus cum suis: *Vivat dominus Marchio.* Tamen pars domini Marchionis obtinuit, et multi de aliis contrariis capti fuerunt, mortui, suspensi, decapitati, et mulieres plures combuste dicta de causa.

Eodem millesimo, die veneris[4], de sero, viiii mensis aprelis. Jacobus et Jacobinus fratres filii quondam domini Niccolay de Cararia de Padua, de volumptate et sensu iiii^or familiarium domini Marsiliecti de Cararia domini tunc Padue, scilicet Çanboni, Lungini, Petri de Curtarolo, et . . . . iverunt domum dicti domini Marsiliecti, de sero, ad hostium camere sue cum eorum servitoribus armatis cultellis nudis [et] pulsaverunt ad hostium predictum. Familiares supradicti aperierunt illis, et intrantes cameram eius, invenerunt eum ad locum comunem, c. 102 r quem occiderunt gladiis, deinde' miserunt per dominum potestatem[5] dicte civitatis, dicentes illi: *Dominus Marsiliectus mortuus est; videte ipsum ibi; nos volumus dominationem civitatis pro nobis; et vos volumus in potestatem, et sicut iuravistis sub domino Marsiliecto, ita iurari volumus sub nobis.* Qui dominus potestas videns hec, iuravit. Post hec, congregatis undique

1. de districtu] districtus *B* Mur. — 4. Eodem millesimo] die Mur. — 6. Eodem millesimo *om.* Mur. — 9. *dopo* Marchionum *in A* tradidit s. *cancellato con un rigo* - 14. parentele] parentatis *B* Mur.: parent. *A* - partium] pretium Mur. - *dopo* messalem *in A* dni *cancellato con un rigo* — 18. et *dopo* potestate *agg.* Mur. — 26. Eodem millesimo *om.* Mur. — 27. sensu] consensu Mur. — 29. *dopo* et *lacuna in A B* Mur. - *prima di* iverunt *in A* omnes *cancellato con un rigo* — 30. et *dopo* nudis *agg.* Mur. - Famil *A;* Famul *B;* Famuli Mur. — 31. *prima di* eum *A B agg.* ad; *in A però fu aggiunto posteriormente nell'interlineo* - locum comunem *in A è scritto posteriormente per riempire lacuna dallo stesso copista* — 32. per dominum potestatem] pro domino potestate Mur.

così nominato perchè composto di quattro castelli, cioè di Montezanni, Montevedro, Monteluzzo e Bibianello, che erano della nobile famiglia Canossa. Cf. Tiraboschi, *Dizionario ecc., op. cit.*, p. 234.

[1] Ubertino morì il 29 marzo. Cf. P. Ceoldo, *Albero della famiglia Papafava*, Venezia, 1801, p. 48.

[2] Marsilietto da Carrara detto Pappafava venne designato dallo stesso Ubertino in proprio erede e successore nel principato.

[3] Questa famiglia de' signori di Montecchio era detta de' Visdomini. Cf. Tiraboschi, *Dizionario ecc.*, II, p. 101.

[4] Il 9 di aprile del 1345 cadde in sabato; veramente, come la maggior parte dei cronisti affermano, la morte di Marsilietto avvenne il 6 maggio 1345 che era appunto un venerdì.

[5] Aldrigetto da Montagnana.

amicis, miserunt pro illis de Lucio et de Praga, et aliis maioribus civibus Padue, dixeruntque eis: *Videte omnes ibi dominum Marsiliectum mortuum, et dominationem pro nobis volumus, ad quod si vultis esse benivoli, vos volumus super alios cives exaltari: si non, aliter procurabimus facere.* Qui responderunt: *facere volumus quod vobis placet, postquam ita est.* Tunc miserunt pro aliis conestabilibus equestrium et peditum, dixeruntque illis: *Dominus Marsiliectus mortuus est, et dominationem volumus in nobis; iurate ergo sub nobis, quia volumus vos omnes honorari;* et multa alia obtulerunt omnibus. Quare nobiles cives, conestabiles et alii consentierunt verbis illorum fratrum; et hoc accidit propter maximam cupiditatem domini Marsiliecti. Unde dicti Jacobus et Jacopinus fratres, die dominico, de mane, ad voces populi confirmati sunt domini dicte civitatis Padue.

Eodem millesimo et mense aprelis. Dominus marchio Montisferrati [1] preliatus est cum Marescalco domini regis Andreaxii de Apulia; quare ex utraque parte multi mortui sunt. Tamen Marchio predictus obtinuit cum suis, et superavit alios; Marescalcus vero mortuus fuit in dicto prelio [2].

Eodem millesimo, die XVIIII mensis madii. Nobilis vir Rolandus Rubeus de Parma obiit in civitate Padue [3].

Eodem millesimo, mense et die, nobilis milex dominus Thor de Panico mortuus fuit a Niccolao de Gragnano ad pontem Baçani [4] in Garfagnana.

Eodem millesimo et mense. Pax facta est inter dominum Luchinum Vicecomitem, dominum Mediolani, et comune Pixarum; et Pixani debent ei tradere ad sua beneplacita CCC milites in subsidium sue guerre etc.

Eodem millesimo in die Pasce.... [5] dominus papa Clemens in publico Consistorio cecinit missam, ibique confirmavit Dalphynum [6] de Vienna ducem et capitaneum omnium Christianorum volentium transire ultra mare contra Turclos; qui papa dedit ei tres banderias, in una quarum figuratus erat Christus benedictus crucifixus, in alia crus rubea in campo albo, in alia arma dicti domini Pape etc.

Eodem millesimo, in eisdem diebus, facta pace inter dominum Luchinum predictum et comune Pixarum, et mortuo domino Tor de Panico, qui erat pro domino Luchino ibi, dominus Phylyppinus de Gonçaga, qui erat capitaneus exercitus dicti domini Luchini, recessit cum exercitu de comitatu Pixarum, et per montes altissimos euntes, pervenerunt civitatem Placentie; ibique reliquid totum exercitum, et ipse personaliter ivit Mediolanum; post paucos dies iverunt Mantuam. c. 103 v

Eodem millesimo, die XVI iunii. Cagnolus de Corigia existens in civitate Ferrarie cum domino marchione Obiçone, qui multum diligebat eum, tamen tamquam ingratus et inpatiens tanti benefitii et honoris, spiritu diabolico instigatus, secrete recessit de civitate Ferarie cum duobus famulis equestribus, volens ingredi Mantuam et Mediolanum, credens altius adscendere; et ivit usque Vigaranum [7] districtus Ferrarie, et ibi dimisit equos suos, transivit Pa-

7. honorare *corr.* MUR. — 11. millesimo et *om.* MUR. — 15. Eodem millesimo *om.* MUR. — 17. millesimo *om.* MUR. — 19. Eodem millesimo et mense *om.* MUR. - est] fuit MUR. — 22. Eodem millesimo *om.* MUR. - *dopo* Pasce *in A B* MUR. *lacuna* — 27. Eodem millesimo in *om.* MUR. — 27-28. comune *A*; occaxione *B* MUR. — 29. dicti *om.* MUR. - recess. *A*; recesserunt MUR. — 33. Eodem millesimo *om.* MUR. — 35. instigatus MUR.; instigato *A B* — 37. Vigeranum *A*

[1] Giovanni I di Teodoro Paleologo e di Argentina Spinola.

[2] Battaglia di Gamenario presso Chieri avvenuta il 23 aprile 1345, nella quale restò ucciso il siniscalco della regina Giovanna, Reforza o Reforziato d'Agoult. Cf. BERTANO, *Serie dei Siniscalchi del Piemonte e della Lombardia dal 1259 al 1382 durante il dominio della casa d'Angiò* in *Boll. Stor. Bibl. Subalp.*, anno III, n. VI, pp. 440-441, Torino, 1898.

[3] Nel LITTA, *Rossi di Parma,* tav. II, la data della morte di Rolando è fissata ai 10 di maggio, altrettanto dice l'AFFÒ, *Storia di Parma,* IV, 331, ma com'egli cita per fonte il *Chronicon,* così non vi ha dubbio che si tratti di errore. Non è improbabile che fonte del Litta sia stato, in questo punto, l'Affò.

[4] Bacciano piccolo luogo della Sambuca. Cf. TIRABOSCHI, *Dizionario ecc.*, II, p. 476.

[5] La Pasqua dell'anno 1345 cadde il 27 marzo.

[6] Umberto.

[7] Vigarano Pieve a 9 kil. circa da Ferrara.

dum in quadam navicula cuiusdam piscatoris contra volumptatem dicti piscatoris, et sic cum suis famulis aripuit iter versus Finalem castrum domini Marchionis in tempore pluvioso et contrario. Cum hec pervenissent ad aures domini Marchionis, direxit statim Brandelixium de Marano, sequentem eum bene adsociatum et invenit eum inter Sanctam Blancam [1] et turrim Linarii, sedentem totum fatigatum, ipsumque fecit ascendere equum, et similiter familiares; conduci fecit eos Ferrariam coram dicto domino Marchione, qui eum fecit micti in camera Gloriecte [2] cum custodia suffitienti et honorifice.

Eodem millesimo, xxi junii. Dominus Maffeus de Poncarato de Brixia [3] vicarius et marescalcus dicti domini Marchionis, et ad ipsius instantiam, accepit castrum Sancti Quiliqui [4] de districtu Parme, quod erat predicti Cagnoli de Corigia.

Eodem millesimo, xxvi mensis junii. Dominus Maffeus cum Carlocto de Placentia sotio domini Mastini de la Scala, qui erat capitaneus gentium equestrium dicti domini Mastini, existent. in Parma in auxilio domini Marchionis predicti, comes Dasper, dominus Arnoldus Mur., 419 de Bach theotonici et marescal'ci gentium domini Marchionis, cum maxima quantitate militum et peditum segregaverunt civitate Parme, iveruntque civitatem Regii, transeuntes foveam civitatis super quemdam murum, qui in dicta fovea erat, et super scalas adscenderunt murum civitatis. Gabrioctus de Canossa [5] frangi faciebat murum civitatis. Quidam stulti, qui super murum ascenderant, descenderunt inferius in civitatem, currentes versus plateam civitatis, et clamantes: *Vivat dominus marchio Obizo*. Tunc gentes domini Phylypini de Gonçaga, qui dominus erat' dicte civitatis, restiterunt inimicis; tamen gentes domini Marchionis verterunt alios in fugam usque plateam; et si auxilium aliorum suorum habuissent, superabant alios, et obtinuissent civitatem; set alii non adcesserunt ad tempus propter defectum paucarum scalarum, et propter tardum adventum dicti domini Maffey; et non reddiderat etiam previsos suos de tali negotio; et pluribus de causis gentes domini Phylypini expulserunt alios, et occiderunt et ceperunt multos ex eis, et multi suffocati sunt in foveis; et sic non obtinuerunt civitatem.

Eodem millesimo, die ii mensis julii. Dominus marchio Obiço, dominus Mastinus de la Scala recesserunt de Ferraria, iveruntque ad prandium Altedum [6] in districtu Bononie, ubi invenerunt Johannem filium domini Tadei de Pepulis, qui multum honoravit eos; ad hospitium iverunt Bononiam, ubi dominus Tadeus recepit eos cum maximo honore. Dominus Marchio ospitatus est ad Sanctum Proculum; dominus Mastinus ad domum fratrum Predicatorum; deinde insimul ad parlamentum fuerunt, quod modicum profuit domino Marchioni et domino Mastino, quia dominus Tadeus procuraverat alibi.

Eodem millesimo et mense julii. Gentes domini Luchini cum exercitu iverunt circa castrum Soragne in obsidione in districtu Parme, quod habuerunt cum certis pactis.

Eodem millesimo et mense. Predicte gentes segregaverunt dicto castro, et iverunt castrum Noxeti [7], in dicto districtu, quod erat Ghiberti de Sancto Vitali, et die xvii julii habuerunt castrum cum certis pactis.

---

4. sequentem] sequent. *A*; ut sequeretur Mur. - adsociatum] adsociat. *A*; associatus Mur. — 5. familiares] famil *A*; famul *B*; famulos Mur. — 11. Eodem millesimo] Die Mur. — 13. existent. *A*; existentes Mur. — 14. Theotonic. et marescalc. *A*; Theotonicus et marescalcus *B* Mur. — 17. Quidam] quidem *A* — 20. restiterunt Mur.; resistent. *A* — 23-24. redderat *A B* — 27. Eodem millesimo *om.* Mur. — 34. millesimo et *om.* Mur. — 36. Eodem millesimo et mense *om.* Mur.

[1] Santa Bianca villa ad 11 kil. da Finale e a 5 da Bondeno.

[2] È la camera della "Giorleta" nell'inventario dei castelli estensi del 1436 (Bertoni-Vicini, *Docum. e studi editi della R. Deput. di storia patria per la Romagna*, vol. III (1907). Cf. su quest'inventario G. Pardi, *La suppellettile dei palazzi estensi in Ferrara nel 1436*, Ferrara, 1908.

[3] Maffeo da Pontecarale.

[4] San Quirico, a 26 kil. circa da Parma.

[5] Figlio di Albertino visconte per gli Estensi in Modena per gli anni 1336 e 1337. Per notizie sulla famiglia e sul castello di Canossa, cf. Tiraboschi, *Dizionario ecc.*, I, pp. 121-129.

[6] Altedo a 22 kil. circa da Bologna.

[7] Noceto a 10 kil. S-E. da Borgo San Donnino.

Eodem millesimo, die XXIII julii. Dominus Franciscus marchio, nepos illustris et magnifici et domini domini marchionis Obiçonis etc. cum toto exercitu militum et peditum recesserunt de Parma, et iverunt versus dictum castrum Noxeti, quod obtinebant gentes domini Luchini, causa comictendi bellum ad invicem. Tunc gentes domini Luchini recesserunt de dicto loco dicti castri, et iverunt ad flumen Tari, ipsum transierunt, poxueruntque exercitum suum iuxta pratos Colleclii apud exercitum domini Francisci marchionis, et ambe partes ibi steterunt pluribus diebus [1].

Eodem millesimo, die XXIIII mensis julii. Fuit ignis maximus in monasterio sancte Katerine de Ferraria, de sero, in quo monasterio dapnificavit multum.

Eodem millesimo CCCXLV, die XXVI mensis julii. Cum dominus Franciscus marchio estensis, *c. 103v* nepos prefati marchionis Obiçonis etc., existeret cum toto exercitu extra Parmam locum, qui dicitur terra Sancti Micaelis [2], apud exercitum gentium domini Luchini Vicecomitis, capitaneus dicti exercitus destinavit domino Francisco cirotecum belli, quem dominus Franciscus recepit libenter, et ordinavit quelibet pars acies suas; et iam miserat extra rostas duas acies capitaneus domini Luchini preparatas ad bellum apud quandam pirum, ubi erant confines. Dominus Franciscus ordinaverat etiam acies suas caute: quod videns capitaneus domini Luchini timuit, recessitque inde cum suis;' et redierunt ad eorum fortilicias, nolentes bellum cum MUR., 420 aliis. Dominus Franciscus predictus et Frignanus de la Scala, filius domini Mastini, cum aliis caporalibus expectantes inimicos, tota die steterunt parati in campo, et decoraverunt militia multos, videlicet dominum Frignanum domini Mastini, et multos alios de suis, dominum Carloctum de Placentia, dominum Bertolomeum Meça-scala, dominum Bonifatium de Savignano [3], dominum Gabrioctum de Canossa, dominum Guelfum de Ghirardinis de Florentia [4], et multos alios; et per totam diem parati super campum steterunt desiderantes bellum cum inimicis, quod non accidit. Tunc dominus Franciscus incidi fecit quamdam pirum existentem in medio confinium, ut alia pars accederet ad bellum; et nichil fecerunt. Sed quasi hora medie noctis gentes domini Luchini furtive recesserunt de campo, et iverunt ad Pontem Thary [5], et ibi firmaverunt campum. Que omnia sciens dominus Franciscus quasi effectus est desperatus; et segregaverunt omnes de campo, et iverunt usque campum inimicorum, videlicet ibi prope ad locum, qui dicitur Victoria, ubi iam fuerat campus imperatoris Federici circa civitatem Parme [6]; ibique existentes usque diem ultimum julii. Et eodem die exercitus domini Luchini recesserunt de dicto loco, et iverunt versus partes Colornii, et ibi firmaverunt campum. Dominus Franciscus cum suis secuti sunt eos usque castrum sancti Quiliqui, et ibi utraeque partes steterunt.

Eodem millesimo, VIII augusti, circa vesperas. Dominus Sing conestabilis theotonicus domini marchionis Obiçonis cum LX de suis iverunt versus campum inimicorum, si possent aliquid lucrari. Tunc invenerunt circa CCC barbutas absconsas de gentibus inimicorum, cum quibus preliati sunt viriliter; tamen dominus Sing non valens substinere, reduxit se cum suis super quemdam passum, et descenderunt de equis, et viriliter se defenderunt. Interim miserunt domino Francisco, quod eis succureret; qui eis destinavit CC milites, et viriliter bellum commiserunt cum inimicis sine mora; et pars domini Marchionis superavit alios, et capti sunt ex eis LX, quorum fuerunt XII milites, quos et alios captos conduxerunt ad exer-

---

2. et domini] domini MUR. — 6. ambo *A B* — 12. gentium *manca B* MUR. — 17. volentes *A* — 20. multos] multa *A B* — 33. utraque *A B* — 36. barbutos absconsos MUR. — 37. reducit *B* MUR.

[1] Per questi fatti e i seguenti, cf. AFFÒ, *Storia di Parma*, IV, 332.

[2] Nel comune di Felino.

[3] Podestà di Firenze nel 1350 (S. AMMIRATO, *Storie Fiorentine*, p. 514); di Ravenna nel 1360 (S. BERNICOLI, *Governi di Ravenna* etc., Ravenna 1898).

[4] Guelfo de' Gerardini connestabile per gli Estensi in Modena (docc. 8 gennaio 1340 e 10 luglio 1342 in *Mem. not.*, a. 1340, II, 1038 e a. 1342, II, 617).

[5] Ponte sul Taro a 10 kil. da Parma.

[6] Cf. su Vittoria, R. DI SORAGNA, *La rivolta e l'assedio di Parma nel 1247* in Atti e Mem. della R. Deput. di storia patria per le provincie dell'Emilia, nuova serie, vol. VI, parte II, p. 167 sgg.

citum domini Marchionis. Tamen captus fuit dominus Sing ab inimicis cum quinque sotiis qui relaxati fuerunt pro aliis captis.

Die martis sequentis, dominus Franciscus marchio, nobilis cordis, ad cenam convocavit et habuit dictos captos, et postea dimixit eos redire ad campum suum cum sacramento fidei.

c. 104 r Eodem millesimo et mense augusti. Dominus Guido de Corigia obiit.

Eodem millesimo et mense. Johannes Romey de Pepulis de Bononia obiit in dicta civitate et honorifice sepultus ad locum fratrum Predicatorum [1].

Eodem millesimo, die veneris XVIIII augusti. Gentes domini Marchionis equitaverunt castrum Fillini [2] in districtu Parme, ubi invenerunt circa CCC barbutas domini Luchini, de quibus habuerunt captas CXX et tot equos, et multas occiderunt ex eis.

Eodem millesimo et die. Exercitus gentium domini marchionis Obiçonis iverunt circa civitatem Regii in obsidione.

Eodem millesimo et mense. Civitas Çadre rebellata est comuni Venetiarum propter malum regimen Venetorum; quare maxima guerra incepta est inter dictas partes; et multi capti, mortui et vulnerati fuerunt. Tunc Veneti incontinenti destinaverunt exercitum circa civitatem cum forti bastilia.

MUR., 421 Eodem millesimo et mense. Honorabilis do'mina domina Ciancia [3] uxor quondam regis Roberti de Apulia obiit in civitate Neapolim.

Eodem millesimo, die VIII mensis septembris. Honorabilis dominus dominus Mastinus de la Scala, Johannes domini Tadey de Pepulis, dominus Hostaxius de Polenta cum eorum comitiva venerunt Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone etc., qui eos recepit honorifice.

Eodem millesimo, XXIIII septembris. Existentes exercitus domini marchionis Obiçonis etc. circa civitatem Regii, fieri fecerunt foveam civitatis circa.

c. 104 v Supradicto millesimo et mensibus junii, julii et augusti. Infrascripti tractaverunt diversis modis mortem regis Andreaç regis Apulie in civitate Capue et Neapolim [4].

Comes Treliçianus [5]
Magnus siniscalcus [6]
Karolus Artuxius filius naturalis quondam regis Roberti
Beltram filius dicti Karoli
Duo domini Leonisse
Thomas } camerarii supradicti regis, et filii quondam domini Paççi de Bononia, qui su-
Maxolus } spensi fuerunt dicta causa
Comitissa uxor comitis Marconis, vocata dama Çança [7] .... magni siniscalchi

---

5. millesimo et *om.* MUR. — 6. Eodem .... mense *om.* MUR. - de Bononia *om.* MUR. — 9. barbut. *A;* barbutos *B* MUR. — 10. capt. *A B;* captos MUR. - multos *A B* MUR. — 11. millesimo et *om.* MUR. — 13. millesimo et *om.* MUR. — 17. Eodem .... mense *om.* MUR. — 18. Neapoli MUR. — 19. Mastinus *in A agg. nell'interlineo, di prima mano, al di sopra di* Canis *cancellato con un rigo* — 23. Eodem millesimo] Die MUR. — 24. *segue in A* eodem millesimo et mense *senza alcuna altra notizia. V'è però uno spazio bianco* — 25. Supradicto] eodem MUR. — 26. Andreae *B* MUR. — 32. et *dopo* Thomas *agg.* MUR. — 34. *dopo* Çança *lacuna in A B* - magni siniscalchi *om.* MUR.

[1] Il De Griffonibus (*RR. II. SS.*, p. 56) fissa la data: 8 d'agosto, ma non fa motto della sepoltura.

[2] Felino castello a 15 kil. S-O. di Parma.

[3] Sancia d'Aragona morì il 28 luglio 1345 e fu sepolta nella chiesa di Santa Maria della Croce. L'avello in marmo che conteneva il corpo della Regina fu ritrovato al principio del sec. XIX sotto l'altar maggiore di detta chiesa. Cf. DOMINICI DE GRAVINA NOTARII, *Chronicon de Rebus in Apulia Gestis, RR. II. SS.*, XIII, p. 9, nota 8, nuova ediz. Quanto allo sposo Roberto d'Angiò, il *Chronicon* ne registra la morte all'anno 1342 in febbraio, ma si tratta di un errore; chè egli morì il 19 genn. 1343.

[4] Il nostro autore (o copista) adopera qualche volta *Neapolim* come indeclinabile. Noi accettiamo qui, come negli altri casi, la lezione del manoscritto.

[5] Conte di Terlizzi, maresciallo del Regno.

[6] Roberto de Cabanni conte di Eboli.

[7] Sancia contessa di Morcone e figlia di Roberto Cabanni.

Çançarella soror dame Çançe
Comes Marchonus
Carafellus quondam domini Caraffi
Dominus Raymondus de Neapoli[1].

Qui omnes predicti[2] non poterant concordari insimul qualem mortem fieri facerent predicto regi, commodo vel ubi, et, ut tale ordinamentum omnino executioni mandaretur, ordinaverunt inter eos ire ad quoddam castrum supra mare, ibique penitus deliberare mortem predicti regis, que omnia fiebant ex volunptate meretricis uxoris dicti regis. Qui omnes dicte regine narraverunt quod hoc non poterat fieri in civitate Neapoli, quoniam ibi erant multi ad ipsius custodiam, ideo volebant ipsam ire civitatem Adverse[3] ad sollatium, quia in illo loco fieret magis caute hoc. Tunc predicta meretrix taliter ordinavit cum predicto rege eius viro quod de mense septembris iverunt ad dictum locum, et cum eis iverunt predicti proditores. Tunc existentes in palatio regis[4] ordinaverunt cum supradictis duobus camerariis, quod eis hostium camere aperiret dicti regis, quando vellet intrare cubiculum; et omnibus istis consentiebat predicta meretrix; et sicut ordinaverant, fecerunt et intraverunt cameram eius, scilicet Beltram filius Caroli Artuxii et comes Treliçianus, quibus commiserant mortem dicti regis. Qui videns illos in camera sua, ivit obviam eis; qui Beltram cepit regem per capillos. Rex volvens se retro, dixit: *hic est turpis ludus.* Tunc Beltram volens ipsum cadi facere in terram, Rex cepit manum illius cum dentibus, qui numquam dimixit eum, donec truncavit totam partem manus quam dentibus ceperat. Tunc Comes predictus advolvit quemdam laqueum gule regis, qui inter ambos cum dicto laqueo taliter conabantur occidere, quod in fine subfocaverunt eum, et taliter mortuus est. Deinde, hoc facto, cogitaverunt ipsum sepelliri' in quodam stabulo, et ferentes corpus eius infra per scalas, visum fuit eis audire gentes equestres, quare timuerunt et reportaverunt retro dictum corpus super salam; et cogitabant ubi possent abscondi dictum corpus; deinde proiecerunt eum per fenestram in quodam viridario, et iverunt post hec quilibet ad cameram suam. Tunc nutrix[5] dicti regis mortui, que cum dicto rege venerat de Ungaria, et semper suspecta existens ne aliquid fraudis ei contingeret, propter signa Realium existentium in Curia, movit se euntem ad cameram dicti regis, qua intrans vidit reginam meretricem seden'tem apud lectum, set

c. 105 r — Mur., 422

6. quomodo Mur. - mandaretur] mandarent *B* Mur. — 7. super Mur. — 21. occidere *agg. in A, nell'interlineo, di carattere minuto forse della stessa mano* — 23. sepellire *corr.* Mur. - stabulo *scritto posteriormente in A dallo stesso copista per riempire lacuna* — 25. abscondere *corr.* Mur. — 28. eunteml] eundo Mur. — 29. qua] quam Mur.

[1] Chiamato dal Gravina (*Chron. de rebus etc., RR. II. SS.*, nuova ediz., p. 21) Raimondo da Catania, siniscalco della real Casa e capitano generale a vita della Valle Beneventana e di Capitanata.

[2] Il Bazzano nella sua Cronaca (*RR. II. SS.*, XV, p. 142, nuova ediz.) indica come colpevoli del delitto Caterina di Valois vedova di Filippo I di Taranto, donna Sancia, Niccolò Acciaiuoli di Firenze, il conte di Terlizzi, il conte d'Eboli, Corrado di Catenzano, Niccolò di Pace, escludendo la complicità della regina; mentre invece le *Storie Pistoresi* (*RR. II. SS.*, nuova ediz., XI, 217-219) accusano la regina medesima, il principe di Taranto ed il duca di Durazzo e i loro complici Carlo Artus e suo figlio Beltramo conte di Terlizzi, il conte di Montona, il conte d'Eboli, il mastro Siniscalco, Iacopo della Leonessa, il figlio di messer Pace, Gorafello di M. Gregorio Caracciolo, Corrado di Catenzano, la maestra della regina e donna Sancia contessa di Morrona. Come si vede, i nomi non concordano in tutto con quelli offerti dal *Chronicon Estense*. Cf. ancora, fra gli altri cronisti, il Dei (*Cron. San., RR. II. SS.*, XV, 113) secondo il quale gli assassini di Andrea furono i figli del principe di Taranto e l'*Anonimi Itali Histor.* (*RR. II. SS.*, XVI, 284-285), il Gazata (*RR. II. SS.*, XVIII, 65), e infine gli *Annales Forolivienses* (*RR. II. SS.*, XXII, 186), e M. Griffoni, *Mem. Hist.* (*RR. II. SS.*, XVIII, nuova ediz., pp. 56-58) che incolpano la regina stessa; il Caracciolo, *Iohannae I reginae Neapolis vita* (*RR. II. SS.*, XXII, 11) che scusa la regina di essersi sbarazzata del marito rozzo e brutale. Sui nomi dei congiurati discordano dunque le fonti, così come sulla colpabilità della regina.

[3] Aversa a 20 kil. circa da Napoli.

[4] Gravina, XII, 15 (nuova ediz.): "ad ecclesiam "Sancti Petri de Murrono"; *Chronicon Suessanum* (in *Raccolta di varie cronache, diarii ecc. del regno di Napoli*, Napoli, 1780, I, 66): "Ecclesia sancti Petri de Mayella"; Bazzano in *Cron. Mod.* cit., p. 264: "in monasterio fra-"trum Minorum".

[5] Ysolda; cf. Gravina, XV, 16.

regem non vidit. Tunc nutrix interogavit reginam, dicens: *ubi est Dominus meus?* Regina respondit: *nescio ubi sit; Dominus tuus est nimis iuvenis.* Tunc nutrix intuens eam male dispositam, recessit de camera cum quodam lumine, querens dominum suum segrete. Tunc respiciens versus viridarium, apparuit ei lux maxima, et maximi splendoris adeo propter miraculum ut propalaretur tale peccatum. Tunc nutrix vidit ipsum regem jacentem super erbas, et, credens ipsum dormire, reversa est ad reginam, dixitque ei: *Domina, Rex in orto dormit.* Regina respondit: *permictas eum dormire;* quamvis ipsa sciebat eum defunctum. Tunc nutrix, que non modicum diligebat ipsum, ingressa est viridarium, et vidit ipsum mortuum in erba cum laqueo suffocatum, et cum suis caligis, quarum una erat alba, altera rubea, et alupta una deaurata, alia nigra. In hore dicti regis invenit aliquam partem manus Beltram, qui occiderat eum, quam dentibus truncavit. Tunc nutrix cepit durissime flere, propter quam nutricem propalatum est nequissimum peccatum. Regina meretrix tunc cum suis ascenderunt equos et redierunt Neapolim, et fecit aportari corpus regis etiam Neapolim, et de nocte fecit ipsum sepelliri [1]. Postea meretrix cum dictis prodictoribus iverunt in castro suo, ibique de armis defensionis munivit castrum, quia iam cogitabat quid sibi eveniret, quando notum esset populo. Alio mane propalatum fuit populo hoc; omnes tunc armata manu curentes ad palatium, clamantes: *moriantur prodictores, qui dominum nostrum occiderunt* [2]. Quo audito, regina fecit bapniri quod nemo, cuiuscumque condictionis, foret auxus ferre arma sub pena persone, scilicet vite; et extra castrum mixit dominum Raymundum, unum ex prodictoribus, ad providendum de armis: quod fortiter displicuit populo, principi de Tarantro, et duci de Duracço; propter quod captus fuit dominus Raymundus et conductus super plateam Neapolis, et fecerunt ipsum flagellari coram populo. Propter quod flagellum confessus fuit, quod de mense iunii interfuerat cuidam conscilio cum dictis prodictoribus in civitate Capue, in quo tractaverunt mortem dicti regis; set in dicto loco non fuerunt concordes, nec in civitate Neapolis etiam. Deinde de volunptate dicte meretricis, que penitus volebat ipsum mori, datum fuit sibi venenum bis, set nullius fuit valoris in dampno regis propter aliqua que secum ferebat. Meretrix videns quod nichil ei nocebat, secrete mixit pro dictis prodictoribus, et expresse dixit ac precepit eis, quod, sub pena gratie sue, modum cogitarent, ut rex moriatur; qui concordati sunt ire castrum supra marinam ad de-
c. 105 v liberandum' mortem dicti regis, et modum commodo fieret. Et omnes nominavit tradictores, propter cuius confessionem princeps de Tarantro, dux de Duracço cum maxima quantitate populi iverunt ad locum ubi sepultus erat predictus rex, et voluerunt ipsum videre; quem viderunt modo antedicto cum laqueo etc. Propter quod fieri fecerunt vexillum pictum in quo erat figuratus rex antedictus cum laqueo, et, sub dicto vexillo, princeps, dux cum populo iverunt castrum, in quo erat dicta meretrix cum prodictoribus, clamantes: *moriantur prodictores et Regina meretrix;* et expugnaverunt castrum. Tamen illi prodictores viriliter
MUR., c. 423 se defenderunt ita quod penitus adquievit prelium, et mor'tui fuerunt tres de populo. Post

4. a deo *A* — 6. eis *in A con* s *cancellato con un rigo* — 12. nutr. *A;* nutricis *B;* vocem nutricis MUR. — 13. etiam] et *B; om.* MUR. — 14. ipsum] eum *B* MUR. — 15. defens. *A;* defensae MUR. — 16. quando] quoniam MUR. - propalatum] prolatum *B* MUR. — 21. Taranto *corr.* MUR. — 31. Taranto *corr.* MUR.

[1] Rimase invece il corpo insepolto per qualche giorno finchè Orsilio Minutolo patrizio napoletano e canonico del Duomo di Napoli a proprie spese gli diede tomba nel Duomo medesimo nella cappella reale; T. CARACCIOLO, *Vita Ioannae etc.*, in l. c.

[2] In questo, come in molti altri punti del racconto della morte di Andrea, il *Chronicon* si stacca dalle narrazioni napoletane. Così, soltanto il *Chronicon* afferma, contro il vero, che il popolo insorse il dì seguente al delitto (*alio mane*) contro la regina e che i colpevoli furono immediatamente giustiziati. Anche in altri particolari, il *Chronicon* mostra una sua fisonomia speciale. E diversa è pure la narrazione del Da Morano, il quale crede innocente la regina Giovanna e non s'accorda con nessun cronista nell'esposizione del fatto. Invece, la cronaca bolognese, nota sotto il nome di Varignana, dipende, indirettamente, dal *Chronicon.* Nel *Chron. reg.* del Gazata (XVIII, 65) si dà della morte di Andrea una versione certamente errata e la regina vi è chiamata, come nel *Chron. Est.*, "meretrix „. Una particolareggiata narrazione è data, com'è naturale, dal Gravina. Ne parlano anche i Cortusii, il Dei, il Palmieri ecc.

tres dies sequentes, civibus congregatis, viriliter adcesserunt castrum sub dicto vexillo, et expugnantes illud, aplicuerunt portas, adponentes in eis ignem; tamen habitatores castri prodictores viriliter se defenderunt; quare populus reversus est civitatem, ibique ordinaverunt nuncium destinare castrum, seu ambaxiatores ad reginam meretricem. Tunc miserunt comitem Novellum, comitem Sancti Severini et Admiralium[1] petentes ab ea prodictores; que regina respondit quod nichil facere intendebat; et detineri fecit dictos ambaxiatores per tres dies; quare cives admirabantur et timebant de ipsorum personis. Quare iterum per alios ambaxiatores petierunt ad ea prodictores; etiam direxerunt licteras aliis primis ambaxiatoribus, quod eorum posse operarentur, quod regina traderet eis prodictores; et sic hoc non procurarent, quod ipsos reputabunt inimicos pariter cum aliis prodictoribus; et assignaverunt illis primis ambaxiatoribus terminum usque ad alium diem. Receptis igitur licteris civium, immediate dicti primi ambaxiatores adcesserunt Reginam et iterum humilibus verbis et dulcibus sermonibus petierunt ex parte civium prodictores; deinde licentiam recedendi civitatem. Regina respondit, quod nichil facere intendebat hoc, dari prodictores. Comes Novellus, volens recedere, non potuit propter maximam custodiam circa ipsum; alii duo remanserunt cum regina, rogantes ipsam quod eis concederet prodictores, ne Princeps et Dux turbarentur; que respondit Admyralio: *O amice, propter fidelitatem, quam semper gessisti Corone nostre, et nostre domui; possides tantum honorem, quantum habes; nunc consule mihi, quia tempus est.* Admiraius respondit quod sibi consulebat pro meliori concedi prodictores. Tunc regina credens consilio suo concessit Admirayo et Comiti dictos prodictores, * exceptis Carolo Artuxio et Beltram eius filio. Tunc Admiraius et Comes assignaverunt et recommendaverunt dictos prodictores comiti Novello mastro iustiçerio, et fecerunt aperiri portas a latere maris; ibique erant due galie preparate, in quibus miserunt dictos prodictores, et miserunt Castrum de Lovo. Castellanus noluit ipsos recipi, quia non erat de precepto Regine. Tunc redierunt in mari cum eis captis, et flagellari fecerunt dominam Çançam ad arborem galie, que confessa fuit modum quem tenuit dominus Raymundus. Incontinenti incidi fecerunt ei et eius sorori pannos a cintura usque ad pedes; deinde conduxerunt dictos prodictores in carceribus principis et ducis. Carolus Artuxius et Beltram eius filius fugierunt Castrum sancte Aghate[2], ibique fortificaverunt se. Tunc princeps et dux bapniri fecerunt exercitum contra dictum castrum, ibique iverunt cum exercitu et banderia antedicta, et expugna'verunt Castrum sancte Agathe, in quo erant Carolus Artuxius et filius *c. 106 r*
eius, taliter quod habuerunt eos captos ambos, et conduxerunt eos Neapolim in fortibus carceribus. Tunc magister iustitie detrahynari fecit, deinde suspendi alios prodictores, scilicet comitem de Terlixio, magnum Siscalcum; dominam Çançam fecit comburri. Karolus Artuxius et filius eius mortui fuerunt quodam veneno in carceribus propter reverentiam regis Roberti sui patris, et sepulti de sero. Alio vero mane reperti fuerunt super terram, quasi in signo crudelitatis propter homicidium commissum terra non retineret eos. Quare sus'pensi MUR., 424
fuerunt; et sic de prodictoribus facta est iustitia maxima, excepta regina[3], que numquam exivit de castro ubi erat, ibidemque peperit filium masculum. Secundum vulgare gentium genuerat ex predicto rege Andriaxio eius viro.

Eodem millesimo CCCXLV et mense septembris. Relata sunt supradicta nova mortis regis Andriaxii regi Ludovico Ungarie eius fratri: que cum audivit, dolore maximo oppres-

---

5. Severini] Suvarini *A B* — 7. iterum] interim *B* MUR. — 17. gessisti[s] *A;* gessistis *B* MUR. — 20. credens *om. B* MUR. — 22. Iustigerio *B* MUR. — 24. recipere *corr.* MUR. — 30. contra *om. A B* — 32. fortis *A B* — 37. retineret] retinebat *A B* — 41. CCCLXV *om. B* MUR. — 42. maximo] maximus *A B*

[1] Il Conte Novello era Bertrando del Balzo, conte di Montescaglioso; il conte di San Severino era Roberto, e l'ammiraglio del regno era Goffredo Marzano, conte di Squillace.

[2] Sant'Agata dei Goti nella provincia di Benevento.

[3] Su Giovanna di Napoli, oltre TRISTANO CARACCIOLO, *Vita ecc.* già citato, v. E. LEONARD, *Histoire de Jeanne Ire reine de Naples comtesse de Provence (1343-1382)* *La jeunesse de la reine Jeanne*, Monaco-Paris, 1932.

sus est; et statim convocavit ad se, et convocari fecit omnes suos barones, quibus omnia enaravit; deinde induit se dictus rex, et indui fecit alios, vestibus nigris, et fieri fecit quamdam banderiam totam nigram cum enxe argentea in medio, et [a]liqualiter colore sanguineo; et sic permanserunt per octo dierum spatium. Deinde quadam die dominico omnes barones iverunt domum dicti regis, et cum eo iverunt ad episcopatum suum, ubi super altare iuraverunt omnes vindictam summere de morte dicti regis Andriaxii: quo facto, reliquerunt vestimenta obscura, indueruntque se pannis scarlatis. Alio die rex cum suis recessit de civitate Bude; ivitque ad parlamentum cum domino imperatore Ludoyco de Bayveria, cum duce Austrye et multis aliis nobilibus de Alemania, qui omnes unanimiter regi Ungarie promiserunt auxilium impendere viriliter ad vindictam sumendam de morte fratris sui. Tunc reversus est civitatem suam, ibique congregavit multas gentes armigeras cum ordinibus pulcerimis, causa eundi in Apuliam. Interim alius accidit casus, quod civitas Çare rebellata est manibus Venetorum. Tunc comune Venetorum direxit ibi maximum exercitum cum furnimentis omnibus necessariis ad exercitum. Cives Çare sic videntes, subposuerunt se et civitatem dominio dicti regis Ungarie: quod sentiens dictus rex, relictis omnibus, adcessit cum suis in subsidium dicte civitatis, ibique steterunt per multas dietas, sperantes habere civitatem; tamen gentes comunis Venetorum obtinuerunt civitatem: quare rex cum suis cum modico honore recessit ad patriam propriam.

Eodem millesimo de mense octubris. Dominus Dalphynus de Vienna [1] cum uxore sua suisque gentibus pervenerunt civitatem Bononie, ubi steterunt per plures dietas propter in-
c. 206 v firmitatem, in qua occurit uxor predicti Dalphyny. Et in illis diebus dictus Dalphynus decoravit militia duos, scilicet dominum Jacobum et dominum Johannem fratres et filios domini Tadey de Pepulis domini Bononie; ipsi vero postea decoraverunt XXII militia, et maxima curia ibidem facta est.

Eodem millesimo, die mercurii [2], XV mensis octubris, de nocte. Gentes domini Mastini de la Scala, qui in servitio domini marchionis Obiçonis erant in exercitu circa civitatem Regii, omnino voluerunt recedere de dicto exercitu: qua de causa alie gentes pedites et equestres domini Marchionis ibidem existentes etiam recesserunt; et omnes bastilias, quas ibi construxerant, comburserunt, et redierunt Mutinam civitatem dicti domini Marchionis.

Eodem millesimo et mense. Dominus Dalphynus predictus cum uxore sua applicuerunt Ferrariam cum maxima quantitate militum et peditum, qui sequebantur eum ultra mare contra infideles; quos omnes dominus marchio Obiço honoravit multum, et prexentari fecit Dalphyno tres desterios cohopertos scarlatto, et uxori eius unum tabulerium argenti deaurati et cristalli, et duos tamarixios cristalli fulcitos argento et auro, et alia honorabilia. Alio vero
Mur., 425 die recesserunt de Ferraria, iveruntque Francolinum associati a dicto domino Marchione, et intraverunt naves, que ibi erant. Dominus Marchio mixit cum illis suum camerarium et omnibus fieri fecit expensas per totum districtum eius; postea iverunt versus Venetias. Dominus Marchio cum domino Johanne de Pepulis, domino Malatesta, domino Hostaxio et aliis redierunt Ferrariam.

Eodem millesimo et mense [3]. Comes Analdi [4] mortuus fuit in provincia Fryxie a Frixonibus.

Eodem millesimo, die XXVIIII octubris. Gentes exercitus domini marchionis Obiçonis re-

3. argenteo *corr.* Mur. - liqualiter *om.* Mur. — 12. Apulia *A B* — 18. honore] honoris *A B* — 21. in qua occurit uxor] que accidit uxori Mur. — 22. duo, *A B* — 23. *dopo* vero *in A* de *cancellato con un rigo* — 30. millesimo et *om.* Mur. — 34. auro *agg. sull'interlineo in A dallo stesso copista* — 39. alii Mur. — 40. millesimo et *om.* Mur.

[1] Umberto I di Viannois nel Delfinato, inviato da Clemente VI per generale di un esercito di Crociati.

[2] Il 15 ottobre 1345 cadde in sabato.

[3] Veramente morì il 25 o 26 settembre.

[4] Conte di Hainaut suocero del re d'Inghilterra, morto in Frisia, cioè nei Paesi Bassi.

cesserunt de Mutina, et iverunt castrum Yryberie districtus Regii, ibique hedificaverunt bastiliam fortissimam [1].

Eodem millesimo, die mercurii [2] primo novembris, in vesperis. Flumina aquarum, scilicet Padus, Tharus, Parma, Lençia, Situla et alia creverunt propter longam et maximam pluviam, taliter quod opportuit gentes domini Marchionis, que erant in exercitu circa Yryberiam, fugere, ibique dimiserunt omnes arnexios exercitus et solum evaserunt personas. Et similiter accidit de exercitu domini Luchini Vicecomitis, qui erant Fissam [3] districtus Parme apud Colornium; tamen multi subfocati sunt in aquis etc.

Eodem millesimo cccxlv, die xxiiii^or mensis novembris. Dominus marchio Obiço cum do- c. 107 r
mino Johanne de Pepulis recesserunt de Ferraria, et adcesserunt ad hospitium Adbaciam in comitatu Rodigii; alio die applicuerunt Lignagum [4] ad parlamentum cum domino Mastino de la Scala; et ibi etiam expectabant dominum Jacobum de Cararia, qui non venit. Deinde dominus Marchio, dominus Johannes, dominus Hostaxius redierunt Ferrariam, ubi dominus Marchio honoravit eos etc.

Eodem millesimo, vii decembris. Rigus, Franciscus et Nicolaus fratres, filii olim domini Niccolay de Lucio, honorabiles cives civitatis Padue, tractaverunt occidere Jacobum et Jacobinum fratres, dominos civitatis Padue, et filios quondam nobilis militis domini Niccolay de Cararia: que omnia relata sunt eis; quare capti fuerunt predicti Rigus et Franciscus cum multis aliis, excepto Niccolao, qui non fuit repertus in civitate, et flagellaverunt Franciscum, qui fuit confessus veritatem ita esse, quia non erant contenti de eorum dominatione, quoniam ipsis non pertinebat dominari tot et talibus hominibus. Tunc predicti domini Jacobus et Jacobinus, die mercurii xiiii decembris, post nonam, super palatium Padue decapitari fecerunt predictos Rigum et Franciscum fratres, et novem alios sequaces eorum suspendi ad furcas et multos alios mactari fecerunt cum securibus etc.

Eodem millesimo et in hiis diebus. Domini Mantue de Gonçaga ad instantiam domini Luchini Vicecomitis direxerunt exercitum circa castrum Gualterium [5], quod possidebat dominus marchio Obiço etc., ibique construxerunt maximam bastiliam tot et taliter, quod infra certum tempus gentes existentes ad custodiam dicti castri tradiderunt eum domino Luchino predicto etc.

MCCCXLVI.

Die xxiii° februarii. Johannes filius quondam nobilis viri Niccolay de Fredo, rebellis domini marchionis Obiçonis estensis, recessit furtive de nocte de civitate Regii cum circa cc equestribus et peditibus, transierunt Situlam et aplicuerunt castrum Gorçani districtus Mutine; et de volunptate Righi de Gorçano, etiam rebellis domini Marchionis, intraverunt castrum et rebellaverunt eum domino Marchioni predicto, facientesque prefato domino guerram maximam etc. [6].

Eodem millesimo, die martis Carnisprivii [7]. Expiravit tempus treugue que erat inter do-

---

4. longam et maximam *in A ricavato su* longas et maximas - maximam] magnam *B* Mur. — 6. personas *A*: pars *B* Mur. — 7-8. apud Colornium *agg. sull'interlineo in A dallo stesso copista* — 9. Eodem .... cccLxv *om.* Mur. — 25. Eodem .... et in *om.* Mur. - hiis Mur. — 27. tot et *om.* Mur. — 35. *dopo* predicto *in A* etc. *cancellato con un rigo* - facientes Mur.

[1] Per l'assedio di Rubiera vedasi il *Chron. Mutin.* in *RR. II. SS.*, XV, pp. 129-30 (nuova ediz.).

[2] Il primo novembre 1345 cadde in martedì.

[3] Fiesso, villaggio a 16 kil. N-E. da Parma.

[4] Legnago a 42 kil. da Verona.

[5] Gualtieri a 26 kil. da Reggio e a 35 da Mantova. Cf. per notizie Tiraboschi, *Dizionario ecc.*, cit., I, 365.

[6] Scrive il cronista da Morano (*Cron. Mod.*, in l. c., p. 249): " Die xxiiii februarii Henricus et Hengrame " de Gorzano reuellauerunt castrum Gorzani domino " Marchioni et ipso castro receperunt Ioannem de Fredo " cum gentibus dominorum de Gonzaga ". Con esso s'accorda il da Bazzano (*Cron. Mut.*, in l. c., p. 130), il quale aggiunge esattamente la nota cronologica del giorno della settimana che cadde in venerdì.

[7] 28 febbraio.

c. 107v minos de la Scala et dominos Mantue. Dominus Albertus de la Scala cum exercitu' suo' Mur., 426 equitaverunt usque portas Mantue, ibique fecerunt sonari tubas etc., set domini Mantue nichil respondentes illis, recesserunt de dicto loco, et aplicuerunt Marmirolum[1] districtus Mantue, et comburri fecerunt burgum dicti castri, et omnia circumstantia; postea segregaverunt inde et redierunt castrum Valleçii[2] districtus Verone; deinde iterum redierunt super districtum Mantue, scilicet castrum Kavriane[3], ibique fecerunt omne malum; deinde equitaverunt Governulum apud Mantuam usque Mantuam, et comburserunt domos et alia; deinde recesserunt et iverunt Vallecium et Villam-francam districtus Verone, semper gueram et tedium facientes districtui Mantue.

Eodem millesimo, die VIII madii. Dominus Johannes de Pepulis de Bononia venit Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone.

Eodem millesimo, die XI mensis madii. Dominus Guttifredus filius domini Arnoldi de Bac Urbac theotonicus, Hermanus Gratie, conestabiles domini Marchionis, cum XXV barbutis segregaverunt Mutina et cum duobus balisteriis equestribus, iveruntque versus inimicos, et cum pervenerunt super flumen Situle, quidam bonus homo dixit eis: cavete vobis, quoniam multi equestres et pedites segregaverunt Regio causa eundi Borçanum[4] castrum Rubei de Manfredis, quod tunc rebellaverat dominis Mantue, qui Rubeus fovebat partem domini Marchionis. Que predicti conestabiles audientes, gavisi sunt, iurantes insimul firmitatem, mortem et vitam; et transierunt flumen, desiderantes inveniri inimicos, quos invenerunt euntes Borçanum ad devastandum bona castri; et absque mora percutierunt viriliter eos, qui erant circa C barbute, et alii pedites et sic ad invicem preliabantur; tamen in fine conestabiles domini Marchionis superaverunt inimicos; et capti et mortui fuerunt aliqui dictorum inimicorum, et captos conduxerunt civitatem Mutine.

Eodem millesimo et mense. Cum per longi temporis spatium exercitus Venetorum moram contrassisset circa civitatem Çare, quasi victam propter famem, cives dicte civitatis nuncium direxerunt domino Ludoyco regi Ungarie eique proferentes dominium dicte civitatis, quod audiens rex libenter acceptavit, et relinquens iter suum in partibus Apulie congregavit circa X^{m} equestres et XXX^{m} sagittarios cumanos cum arcis sorianis, et cum alio maximo populo, et circa XXII^{m} quadrigas ponderatas victualibus, et XI^{m} pavilliones foderatos varis, rubeis pannis, et pignolato etc. et castramentatus est cum toto exercitu apud civitatem Care ad quinque millia; totaque die conabantur muniri civitatem. Tamen gentes Venetorum audientes adventum regis et suorum, timuerunt; set inter ipsos firmaverant habere civitatem, et aliter non inde recedere; ibique construxerant bastiliam fortissimam, in qua redibant omnes equestres et pedites cum eorum manganis, et aliis hedifitiis in maxima copia; ibique etiam habe-
c. 108r bant galeas, et alias na'ves fulcitas victualibus etc. totaque die preliabantur cum inimicis et duravit hoc per totum mensem madii predicti usque ad ultimum iunii. Die sabati primo mensis julii, rex predictus recessit de campo suo deliberate cum suis et cum mille curibus

---

4. circumadstant. *con* ad *cancellato con un rigo in A* — 5. super *A;* sub *B* Mur. - *prima di* super *in A* cast. *cancellato con un rigo* — 7. combusserunt *corr.* Mur. — 14. iverunt Mur. — 17. quod *A B;* qui Mur. — 19. invenire *corr.* Mur. — 20. devastand. *B;* devastanda Mur. — 20-21. barbute] barbutas *A B* Mur. — 24. millesimo et *om.* Mur. — 25. et quasi victam *A;* et quasi vinctam *B; om.* Mur. — 26. eique ei Mur. — 27. in partes Apulie Mur. — 27-28. congregat. *A B;* congregans Mur. — 28. arcis *A B;* arcubus *corr.* Mur. — 29. ponderat. victual. *A B;* portantes victualia Mur. — 30. castrametatus *corr.* Mur. — 31. conabatur *B* Mur. - munire *corr.* Mur. — 33. in quam Mur. — 35. *dopo* alias *in A segue* ligna *cancellato con un rigo*

[1] Marmirolo a 7 kil. da Mantova.

[2] Valeggio sul Mincio a 25 kil. da Verona.

[3] Cavriana a 31 kil. da Mantova.

[4] Borzano, castello nelle colline reggiane presso Albinea, verso la fine del secolo XII apparteneva ad Alberto da Borzano, che è il primo autore conosciuto della famiglia de' Manfredi di Reggio. Nel 1346, ai 28 di aprile, i Manfredi fecero con gli Estensi un trattato di aderenza e fedeltà; in compenso Obizzo d'Este accordò loro l'investitura di Borzano e di altre terre e promise la mensile provvisione di fiorini 120 e d'investirli, quando avesse riacquistato il dominio di Reggio, delle ville di Tresinara, Gavasseto e Santo Stefano. Cf. Tiraboschi, *Dizionario ecc.*, cit., I, p. 8.

ponderatis fassinis et alio lignamine et terra, causa implendi foveas bastilie Venetorum, et cum aliis hedifitiis, ut frangerent murum et diruparent fortilitias dicte bastilie. Et sic adcesserunt ad dictam bastiliam, et ipsam expugnaverunt per duas horas; similiterque fecerunt cives Giadre, qui exierunt civitate in' subsidium regis; et fregerunt partem muri et aliarum (Mur., 427) fortilitiarum; tamen existentes in bastilia substinebant impetum usque ad certum tempus ordinatum inter ipsos; deinde illi de bastilia et alii existentes super navigium percutientes inimicos, viriliter resisterunt eis, ita quod ex utraque parte multi mortui fuerunt. Tamen gentes Venetorum obtinuerunt campum, et gentes Regis fugam adripuerunt, dimixeruntque omnia eorum hedifitia et victualia in campo; et multi mortui et capti fuerunt, et conburri fecerunt mortuos et hedifitia. Rex cum aliis redierunt patriam suam etc.

Eodem millesimo, die II junii. Circa centum equestres de illis domini Phylyppini de Gonçaga cum aliis pedestribus segregaverunt castro Mirandule, adcesseruntque pontem Cexis [1] districtus Mutine, ibique hedificaverunt quemdam pontem, ut transirent canale ad derobandum. Tunc quidem [2] nuncius equestris de Mutina hoc videns, immediate nunciavit domino Alemanno de Obiçis vicario domini Marchionis, qui festinanter cum multis equestribus et peditibus adcesserunt [3] ad locum pontis, ipsumque destruerunt, ne inimici reverti possent retro; deinde secuti sunt inimicos et preliati sunt cum eis, taliter quod dictus vicarius cum suis conflixerunt illos, et occiderunt de illis, et capti alii fuerunt etc.

Eodem millesimo, III junii. Domina Beatrix neptis magnifici domini domini Mastini de la Scala, que uxor erat comitis Nerii de Pixis, adplicuit Ferrariam ad hospitium in palatio domini Marchionis etc. cui et sue comitive maximum fecerunt honorem; alio die recessit de Ferraria, ivitque versus Bononiam etc.

Eodem millesimo, die VIII junii. Dominus Padue, scilicet dominus Jacobus de Cararia venit ad parlamentum Rodigio cum domino marchione Obiçone etc.

Eodem millesimo et mense. Dominus Luchinus Vicecomes et dominus Mediolani, sciens adventum domini imperatoris Ludoyci de Bayveria, et filii eius marchionis de Brandiburgo, ad civitatem Trenti, ut pacem commicteret in partibus Lombardie, dominus Luchinus direxit gentes suas equestres' et pedestres in maxima quantitate domino episcopo dicte civitatis (*c. 108 v*) Trenti [4], ut obviaret transitum Imperatoris; et sic fecit Episcopus. Quod sciens dominus Mastinus de la Scala fecit treuguam cum Mantuanis et direxit gentes suas equestres et pedites domino Xico de Caldinaço [5], et dominis de Castro-barco [6] amicis dicti Imperatoris, ut dapnificarent civitatem et comitatum Trenti etc.

Eodem millesimo CCCXLVI et mense junii. Dominus Phylyppinus et dominus Feltrinus de Gonçaga fratres cum maximo exercitu equitaverunt super districtu Parme, territorio domini marchionis Obiçonis, et districtu Regii, scilicet Borçano de Manfredis, et Sancto Martino de Robertis [7], que castra tunc contraria erant dominorum de Gonçaga, et partem fovebant domini Marchionis, et dirupaverunt domos, et comburserunt alia bona etc.

---

7. resisterunt] restiterunt *corr.* MUR. — 9. multos mortuos et captos *A B* — 14. quidam *corr.* MUR. — 16. destruxerunt *corr.* MUR. — 19. Eodem millesimo] die MUR. — 24. Rodigii MUR. — 25. Millesimo et *om.* MUR. — 33. millesimo CCCXLVI et *om.* MUR. — 37. combusserunt *corr.* MUR.

[1] Cese, o Zese, luogo antico nel Modenese, che ora è conosciuto sotto il nome della Bastiglia. Cf. TIRABOSCHI, *Dizionario ecc.*, cit., p. 200.

[2] Il *Chronicon* usa sempre *quidem* per *quidam*, che abbiamo sempre registrato nelle varianti e corretto (forse non era necessario) nel testo. In questo caso, *quidem* può essere accettato, per ovvie ragioni.

[3] Solita costruzione: *qui* (singol.) *cum etc.* e il resto plurale.

[4] Era vescovo di Trento Nicolò Abrein di Brünn.

[5] Sico o Sicone di Castelnuovo, signor di Caldonazzo. Per la genealogia dei Signori di Caldonazzo, v. G. A. MONTEBELLO, *Notizie storiche topografiche e religiose della Valsugana e di Primiero*, Rovereto, 1793.

[6] La famiglia feudale dei Signori di Castelbarco (presso Avio) era potente e possedeva nel Trentino numerosi castelli, nonchè Rovereto, Albano, Nomi e Gresta ed anche la terra di Salò con la riviera Bresciana del lago di Garda, per concessione avutane nel 1331 da Giovanni re di Boemia.

[7] San Martino in Rio, detto anche San Martino de' Roberti e San Martino d'Este, a 14 kil. da Reggio ed

Eodem millesimo, die XVI mensis junii. Dominus Mastinus de la Scala segregavit Villa-franca et Valleccio districtus Verone, et cum magno exercitu equitavit super districtu Mantue ad locum qui dicitur Cipada [1] etc.

Eodem millesimo, die XXI junii. Dominus Mastinus de la Scala recessit de Verona, et ingressus est castrum Nogarole [2] districtus Verone, ad quem locum adcessit dominus Guido de Gonçaga ad parlamentum, ut pax fieret inter eos, et firmaverunt treuguam, et quod dominus Mastinus interim dari posset auxilium domino marchioni Obiçoni per totum mensem Mur., 428 junii, et dominus' Guido predictus dari posset auxilium domino Luchino. Tunc dominus Mastinus destinavit in ausilium domini Marchionis circa MM equestres.

Eodem millesimo et in hiis diebus. Dominus Phylyppinus et dominus Feltrinus fratres de Gonçaga et domini Mantue, cum stetissent in exercitu circa districtum Parme domini marchionis Obiçonis, segregaverunt indeque equitaverunt castrum Curiaci districtus Parme sub dominio dicti domini Marchionis, ibique existentes per paucos dies. Interim capitaneus dicti castri promixit gentibus exercitus, quod si dominus Marchio ei non sucureret usque in octavum diem, quod traderet eis castrum, et sic fecit, quod die primo mensis julii tradidit illis castrum, quod valde bene munierunt. Deinde recesserunt dicto loco et iverunt Coencium [3] districtus Parme versus Padum, cicius quam potuerunt, quia timebant de exercitu maximo equestrium et balisteriorum, quos in auxilio dicti castri destinabat dominus marchio Obiço, et dominus Mastinus cum intentione etiam muniri Parmam etc.

Eodem millesimo et mense julii. Exercitus domini marchionis Obiçonis etc. existens apud c. 109r Mar'zaleas et Macretam [4] iuxta flumen Situle districtus Mutine, causa mictendi victualia civitati Parme, et exercitus dominorum Mantue existens ibi prope in contrarium, et ad obviandum transitum victualium ad civitatem predictam: propter quod gentes prefati domini Marchionis viriliter et ordinate se dispoxuerunt ad bellum cum inimicis. Et quadam die martis XXV mensis julii, dato inter eos signo albo sancte Crucis, cupientes comictere bellum contra inimicos, aut muniri civitatem Parme, recesserunt de ipsorum campo, et aplicuerunt Scandianum [5] ad hospitium, et castramentati sunt ibi, et direxerunt signum belli inimicis, quod signum non acceptaverunt, ymmo recesserunt de loco ubi erant, et iverunt Coentium pro maiori securitate ipsorum; et gentes domini Marchionis iverunt in quadam villa nomine Salvaterra [6], ibique adsignaverunt omnes suos, et facta designatione iverunt castrum Curiaci; alio die iverunt Montem-cirugulum [7], et castramentati sunt ibi etc.

Eodem millesimo et mense augusti. Uxor domini Luchini Vicecomitis peperit duos filios masculos.

Eodem millesimo et mense. Dominus Luchinus predictus auxilium imploravit domini Mastini de la Scala, et quamvis non bene domesticus erat eius, tamen destinavit ei XII banderias equestrium Theotonicorum de illis, qui erant ad servitia domini marchionis Obiçonis in districtu Regii, propter quod demonstravit non esse amicum dominus Mastinus domini Marchionis etc.

---

4. *prima di* junii MUR. *aggiunge* mensis — 5. Negarole *A B* — 7. dare *corr.* MUR. — 8. dare *corr.* MUR. — 10. Eodem millesimo et *om.* MUR. — 12. Cuvriaci MUR. — 15. quod] quia MUR. — 16. de dicto loco MUR. — 19. muniendi MUR. — 20. millesimo et *om.* MUR. — 26. munire *corr.* MUR. — 27. castrametati *corr.* MUR. — 31. Cirugulum] Arugulum *A B* MUR. — 34. Eodem .... et mense *om.* MUR.

a 6 da Correggio. Con lo stesso trattato surricordato del 28 aprile 1346, col quale i Manfredi furono infeudati di Borzano, Obizzo d'Este accordò l'investitura di San Martino in Rio alla famiglia dei Roberti, che promisero fedeltà e obbedienza. Cf. TIRABOSCHI, *Dizionario ecc.*, cit., II, p. 25.

[1] Cipada, luogo che oggi non ha più nome, fuori del sobborgo di San Giorgio, presso il lago superiore.

[2] Nogarola, a 7 kil. S-S-E. da Villafranca.

[3] Coenzo, villaggio attraversato dall'Enza (provincia di Reggio-Emilia), distante 3 kil. dal Po e a 15 kil. a nord-est di Parma.

[4] TIRABOSCHI, *Dizionario ecc.*, cit., II, p. 1 e sgg.

[5] Scandiano a 12 kil. da Reggio. Nel 1423 Scandiano venne concesso in investitura a Feltrino Boiardo avo del celebre poeta Matteo Maria.

[6] Salvaterra villa del comune di Scandiano.

[7] Montechiarugolo castello a 15 kil. da Parma.

Eodem millesimo, die xv mensis augusti. Dominus Johannes de Pepulis venit Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone etc.

Eodem millesimo, xvii augusti. Dominus marchio Obiço estensis etc. admixit castrum Sancti Felicis pro tradimento [1].

Eodem millesimo et mense. Dominus Xic de Caldinacço tractavit cum domino imperatore Ludoyco de Bayveria habere vicariatum civitatis Feltri pro decem milibus florenorum pro anno, de quo contentus fuit dominus Imperator. Quare dominus Xic ivit [ad] dominum imperatorem, cui solvit x^{m} florenos pro censu, et ultra etiam florenos iii^{m} donavit ei [2]. Hiis factis, dominus imperator concessit ei vicariatum, et fecit fieri strumenta publica; post hec precepit imperator domino Ynghilmario [3] quod ipsum micti deberet, et confirmari in dicto vicariatu; et ambo iverunt ad dominum marchionem de Brandiburgo ad no'tificandum ei hoc, (Mur., 429) de quo fuit contentus. Interim ambaxiatores civitatis Feltri' adcesserunt ad Imperatorem di- (c. 109 v) centes: *O domine imperator, quid est hoc? quare fecistis hoc? vos concessistis vicariatum terre Feltri domino Xic, qui est primus et capud partis Guelfe in dicta civitate? admodo necesse est, quod pars Ghibellina dicte civitatis recedat, ut non interficiantur ab eo et suis.* Que audiens Imperator suprastetit, precepitque camerario suo quod celeriter nuntiet domino Inghilmario quod de vicariatu ordinato nichil procedat. Que omnia naravit domino Xic, et mostravit ei licteras domini Imperatoris, de quo dominus Xic multum doluit, et festinanter reversus est iterum domino Imperatori conquerens de hoc. Quare dominus Imperator fecit ipsum detineri et includi carceribus [4], et antequam liberatus esset dictis carceribus, solvit domino Imperatori pecuniam, et admixit castra quibus dominabatur.

Eodem millesimo, die sabbati xxvi mensis augusti, circa vesperas. Cum rex Anglie [5] male se haberet contra regem Francie [6] multis de causis, rex Anglie cum toto exercitu et posse ficte demostravit equitari Guasconiam in subsidium cuiusdam nobilis inobedientis regi Francorum, set iter arripuit per Normandiam usque civitatem Cami [7], quam obtinebat rex Francie, quam destruxit, et occidi fecit omnes habitantes in ea. Et ingressi sunt super territorio parixiensi, destruentes omnia ipsorum posse. Quod audiens rex Francie, segregavit Parixius [8] cum maxima quantitate gentium adversum regem Anglie, credens ipsum et suos capere ad quemdam passum aque que dicitur Sena, et ibi expectavit eos. Rex autem Anglie presciens adventum dicti regis Francie contra eum, cessavit tale iter, set per aliam viam versus Parixius ingressi sunt prope ad septem milliaria locum, qui dicitur Sanctus Germanus [9] ubi omnes, quos invenerunt, occiderunt. Tunc rex Francie, hoc audiens, segregavit loco ubi erat cum suis, et iverunt versus Parixius, transeuntes dictam aquam, quia non ibi erat pons. Deinde recedentes Parisius, iverunt locum dicti Sancti Germani, ubi rex Anglie erat. Que omnia presciens dictus rex, recessit cum suis et iter arripuit quemdam locum inter Cripsim [10] et Labavillam [11] in quodam maximo nemore, et castramentatus est ibi, propter quorum

3. Eodem millesimo] die Mur. — 4. *Dopo* tradimento *in A seguono abrase le parole* quod accepit *e tre puntini ancor visibili* — 5. millesimo et *om.* Mur. — 7. Xico Mur. — 8. iii.^{m}] mille Mur. — 9. instrumenta Mur. — 10. micti] mittere *corr.* Mur. - confirmare *corr.* Mur. — 11. domino Marchioni Mur. — 16. superstetit Mur. — 21. quibus *togliamo dal* Mur. - *dopo* castra *lacuna in A B* — 22. Rex Anglie *om.* Mur. — 24. equitare *corr.* Mur. — 27. Parix *A;* Parixiis Mur. — 29. passuum *A B* — 35-36. Cripsim] Oripsim Mur. — 36. Labavillam *in A scritto posteriormente dallo stesso copista su lacuna*

[1] Il castello fu preso a tradimento da Leonardo e Federico Pio, a nome del Visconti e del Gonzaga, ma dopo pochi giorni questi alla loro volta vennero fraudolentemente cacciati dai seguaci di Paolo Pico. Cf. P. Costagiani, *op. cit.*, pp. 28-29.

[2] Dodicimila fiorini dicono i Cortusi (*RR. II. SS.*, XII, 920) per una volta tanto.

[3] Engelmario de Villanders capitano generale di Feltre e di Belluno nel 1346-7. F. Pellegrini, *Serie dei Podestà e Cap. e dei Vicari e giudici di Belluno ecc.*, p. 29, Belluno, 1893.

[4] In Bolzano. Cf. Cortusii (*RR. II. SS.*, XII, 920).

[5] Eduardo III.

[6] Filippo VI di Valois.

[7] Caen (Cam o Cadomum).

[8] *Parixius* adoperato come indeclinabile.

[9] Saint Germain en Laye.

[10] Crécy, da cui prese nome la battaglia, a 20 kil. da Abbeville.

[11] Abbeville a 157 kil. da Parigi.

ingenia securi existebant. Tunc rex Francie, qui inimicum habebat regem Anglie, frontatenus ei firmavit exercitum suum, et ordinavit acies suas ad bellum. Tunc rex Anglie, qui non valebat contra eum de numero gentium, ordinavit gentium suarum tres acies, quarum prima[m] concessit sub filio suo, dicens ei: *Fili carissime, nunc congnoscam virtutem tuam: hodie est dies salutis nostre*; aliam vero sagyptariorum aciem pro se, et milites equestres pro se. Tunc in hora vespertina, die XXVI mensis augusti, bellum inceptum est ex utraque parte durum et mortale, quia balisterii ianuenses, qui ibi erant, mirum demostraverunt in armis, et erant cum rege Francie. Ab alia parte sagyptarii regis Anglie viriliter preliabantur et dapnificabant inimicos. Tunc milites dicti regis Anglie descenderunt quadrigis et adscenderunt equos suos, et viriliter bellum commiserunt cum inimicis, quia ex alia parte regis Francie erant in bello omnes nobiles barones eius. Etiam rex predictus mirabilia
c. 110 r demostravit de persona sua; tamen, prout placuit Deo, gentes regis Francie conflic'ti fuerunt,
Mur., 430 et mortui multi nobiles,' videlicet:

Dominus rex Johannes Bohemie
Comes de Lançone frater regis Francie [1]
Comes Salme de Alemania [2]
Dux de Lorem [3]
Comes Broxi [4]
Comes Lanfuri [5]
Comes Articorte [6]
Comes Remilingus eius filius [7]
Comes Flandre [8]

Dux Brectanie et multi alii nobiles, qui numero fuerunt reperti mortui in dicto campo circa MVI^{c} sine aliis etiam mortuis cuiuscumque condictionis circa XX^{m} homines, quia gentes regis Anglie aliquam noluerunt impendere misericordiam Francis; et si non occidebant eos, incidebant eis nares, ut congnoscerentur ab aliis. Rex Francie vero fugit de campo, et ivit ad quamdam fortiliciam Dalphyny de Alvernia [9] cum circa XL militibus; nomina aliquorum sunt: archiepiscopus Sensi, episcopus Medexe [10], comes Alticus de Remio [11], et filius cancellerii Francie [12], et quidem alius miles de Sassogna, et alii qui cum eo fugerunt. Deinde licentiavit omnes, ut recederent et redirent partibus eorum, ut possent recuperari arma et equos, et ad regem reverti deberent infra XV dies. Et notandum est, quod bellum duravit ab hora vespertina

---

1-2. frontatenus *A*; frontaneus *B* Mur. — 16. Comes Salinae Mur. — 20. Anticorte *A B* Mur. — 26. vero *om.* Mur. — 27. Alvernia *A*; Aluminia *B* Mur. - 29. quidam Mur. - Sansogna Mur. — 30. *dopo* redirent Mur. *agg.* in - recuperare *corr.* Mur.

[1] Carlo II di Valois, conte d'Alençon.

[2] Conte di Salm.

[3] Raoul duca di Lorena.

[4] Luigi I di Chatillon, conte di Blois e di Dunois.

[5] Luigi II conte di Sancerre.

[6] Giovanni IV conte di Harcourt.

[7] Non si conosce un figlio di Giovanni IV chiamato Remilingo. Il Villani cita il Conte d'Albamale (d'Aumalle), di nome Giovanni, che fu il primogenito del Conte di Harcourt e prese effettivamente parte alla battaglia, dove fu gravemente ferito.

[8] Luigi I conte di Fiandra.

[9] Iean Dauphin d'Auvergne soprannominato Dauphinet.

[10] Il Villani, che in molti punti si accorda con la narrazione del *Chronicon*, sì da far pensare alla possibilità di fonti, se non identiche, analoghe, si esprime a questo punto così: "E il Re di Francia si fuggì la notte "ad Amiensa fedito, coll'arcivescovo di Sens e col vescovo di Amiensa e col Conte d'Alzurro e col figliuolo "del cancelliere di Francia" ecc. Ora, se il Villani è nel vero, come pare, l'arcivescovo di Reims sarebbe Giovanni di Vienna. (Arcivescovo di Sens in quel tempo era Guglielmo di Melun). Così è probabile che il Villani abbia conservata una lezione migliore negli altri casi (vescovo di Amiens era Giovanni di Cherchemont).

[11] Il Villani (*RR. II. SS.*, XIII, p. 50) lo chiama invece conte d'Alzurro, cioè Iean II conte d'Auxerre.

[12] Cancelliere di Francia in quel tempo era Guglielmo Flotte, il quale ebbe due figli, Pietro che fu ammiraglio di Francia e Giovanni abate di San Medardo de Soissons. Cf. Anselme-Fourny, *Hist. Généal. et Chronologique de la Maison Royale de France etc.*, Paris, 1721, VI, p. 276.

usque secundam horam noctis. Etiam evaxit de bello aliqualiter vulneratus Karolus filius regis Johannis de Bohemia, qui per dominum Papam electus erat in regem Romanorum, et fugit quamdam abatiam, ubi morabantur cardinales, et propalavit, quod de suis mortui fuerant circa xxvi, et de illis patris eius circa lx reperti fuerunt vulnerati, de parte regis Francie ccccxvi, residuum vero mortui et capti. Tunc alio mane tempestive dux de Loreno personaliter adcessit dictum campum cum ccc militibus et viii^c peditibus[1], sperans recuperari campum propter maximum laborem, quem substinuerant gentes regis Anglie, et sperans invenire eos fatigatos etc., set contrarium accidit, quod Rex erat paratus et ordinatus cum omnibus suis, timens adventum filii regis Francie, qui cum xii^m militibus erat in Guasconia. Tamen predictus dux impetum cepit, et bellum commisit cum dictis Anglie; et in fine fuit mortuus in bello cum multis de aliis suis; et multi fugerunt, set pro maiori parte pedites mortui fuerunt. Et dictus rex Anglie cum suis stetit in dicto campo per duas dietas, continue paratus ad bellum, et ibidem in campo fecit celebrari missam Spiritus Sancti et mortuorum pro animabus mortuorum existentium in dicto campo; et corpus regis Johannis honorifice sepelliri fecit ad quamdam abaciam[2] ibi prope, unde postea dominus Karolus filius eius portari fecit in Boemia et sepelliri. Tertio die rex Anglie recessit de dicto campo cum exercitu suo, et iverunt quamdam civitatem predicti regis Francie, nomine Callem supra mare, et obsessit eam, et steterunt ibi satis etc.

Eodem millesimo cccxlvi, die septimo septembris. Dominus marchio Obiço etc., dominus *c. 110 v* Hostaxius de Polenta, Ghibertus de Sancto Vitali et alii segregaverunt civitate Ferrarie, et iverunt ad hospitium Abacie[3] districtus Rodigii, alio die Veronam, alio die Pischeriam, alio die ad terram Nonati districtus domini Luchini Vicecomitis in prandio, ubi erat dominus Maffeus Vicecomes, dominus Bruçius filius naturalis dicti domini Luchini, qui receperunt dominum Marchionem, et eius comitivam honorifice. Alio die iverunt Palaçolum[4] ad hospitium; alio die in prandio castrum Martelenghi[5], et ad hospitium terram Cassani, ubi erat dominus archiepiscopus Vicecomes, et frater' predicti domini Luchini, qui honoravit eos multum. Mur., 431 Alio die, scilicet xiiii septembris, omnes iverunt civitatem Mediolani cum dicto domino archiepiscopo, ibique invenerunt dominum Luchinum Vicecomitem, et conduxerunt dominum Marchionem et alios suos in domo et habitatione dicti domini archiepiscopi, et aliis domibus, et expensis domini archiepiscopi et domini Luchini. Ibique etiam venit dominus marchio Montisferrati, dominus Castellanus de Beccaria dominus Papie[6], et alii nobiles Lombardie. Qui, scilicet dominus marchio Estensis, dominus marchio Montisferrati[7], dominus Castellanus, dominus Hostaxius de Polenta et alii tenuerunt ad sacrum baptismum duos filios masculos dicti domini Luchini Vicecomitis, quos ambos peperit uxor eius. Primus quidem vocatus est Luchinus, alio vero Johannes, quibus compatres predicti obtulerunt honorabilia dona etc.

Eodem millesimo et mense. Dominus marchio Obiço estensis etc. pacificavit cum domino Luchino Vicecomite in civitate Mediolani, quoniam prius amici non erant, quia dominus Marchio obtinebat civitatem Parme, quam emerat a domino Accone de Corigia[8] contra voluntatem domini Luchini; quare dominus Marchio non valens civitatem obtinere contra potentiam domini Luchini, cogitavit pacificari cum eo, et ut melius posset etiam resistere aliis

---

5. ccccvi *B* Mur. — 6. et *om.* Mur. - recuperare *corr.* Mur. — 7. sperans *om.* Mur. — 12. duas] duos *A B* — 15. unde postea *togliamo da* Mur. - dominum Karolum filium *A B* — 17. super Mur. — 32. dominus *dopo* scilicet *om.* *B* Mur. — 36. millesimo et *om.* Mur. - Obiço *om.* *B* Mur.

[1] Il Villani dice 3000 cavalieri e 4000 pedoni.

[2] Il Villani la chiama Badia di Rincampò (cioè: Ourscamp).

[3] Badia Polesine a 30 kil. circa da Rovigo.

[4] Palazzolo sull'Oglio a 28 kil. circa da Brescia.

[5] Martinengo a 18 kil. circa da Bergamo.

[6] Castellano o Castellino Beccaria fu podestà di Voghera nel 1320 e di Novara nel 1323-1324. Governò Parma col titolo di vicario regio nel 1332. Fu signore di Pavia col fratello Fiorello ed i cugini Rainaldo e Milano. Cf. Robolini, *Notizie appartenenti alla storia della sua patria*, Pavia 1832, IV, ii, p. 214.

[7] Giovanni II Paleologo.

[8] I patti sono fatti conoscere da altre fonti. Obizzo volle essere rimborsato del danaro speso ad acquistarla da Azzo da Correggio.

suis inimicis, qui undique iniuriabant ei. Et sic dominus Marchio concessit et tradidit civitatem Parme cum certis pactis dicto domino Luchino; deinde die XXII septembris[1] gentes domini Luchini equitaverunt et intraverunt Parmam; et gentes domini Marchionis recesserunt de civitate dicta, et redierunt Mutinam etc.

Eodem millesimo, die XXV septembris. Dominus marchio Obiço et dominus Luchinus predicti segregaverunt civitate Mediolani et iverunt terram Muncie, ubi dominus Luchinus honorifice recepit dominum Marchionem et suos; post prandium vero cum animo claro et pacifico dominus Marchio et eius comitiva recesserunt de Muncia, et venerunt ad hospitium terram Tressii[2] adsociati continue domino Maffeo Vicecomite et domino Bruçio filio naturali domini Luchini cum maximo honore. Accidit casus quod dominus Hostaxius de Polenta, qui cum domino Marchione erat, hospitatus fuit in quadam camera, in qua propter frigus fecerunt servitores accendi ignem de carbono, propter cuius fumoxitatem dominus Hostaxius cum tribus sotiis passi sunt infirmitatem, et ideo supersteterunt ibi aliquantulum. Deinde dominus Marchio recessit cum aliis suis, dimixitque ibi dominum ' Hostaxium cum militibus suis et familiaribus. Dominus Marchio noluit ibi residentiam facere propter maximas expensas, quas portabant Vicecomites propter eorum instantiam. Post vero duos dies, dominus Hostaxius quasi liberatus. Dominus Marchio recessit inde, ivitque hospitium civitatem Pergami, alio die Palaçolum, alio die Bryssyam, deinde Piscariam districtus domini Mastini, deinde Villam-francam, deinde Veronam, ubi moratus est per VI dietas, expectans adventum domini Hostaxii, qui die dominico VIII mensis octubris aplicuit Veronam. Die lune sequenti recesserunt de Verona, et venerunt Lignagum ad hospitium, deinde Lendenariam; deinde Ferrariam etc.

c. III v

Eodem millesimo, die sabati XXI mensis octubris. Dominus Johannes de Pepulis de Bononia venit Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone etc.

MUR., 432

Eodem millesimo, die lune XXIII mensis octubris. Dominus marchio Obiço etc. ivit Abaciam districtus Rodigii, ibique mansit per totam diem martis; deinde ivit Lignagum districtus Verone, ubi erat dominus Mastinus de la Scala, qui ibidem conduxerat dominum Guidonem de Gonçaga inimicum domini Marchionis, ut pax fieret inter eos.

Die jovis XXVI dicti mensis congregati sunt ad parlamentum in domo domini Çuchetti de Lignago; in quadam vero camera steterunt dominus Mastinus et dominus Marchio, et in alia camera dominus Guido de Gonçaga cum domino Fulchetto ambaxiatore domini Luchini Vicecomitis, qui etiam tractabat pacem inter predictos, et similiter dominus Conradinus de Cavrianis de Mantua; set in die dicto nichil factum fuit. Alio die, scilicet die veneris, summo mane, dominus Mastinus ivit cameram domini Marchionis ad strictum consilium per unius hore spatium; deinde adcessit ad consilium cum eis dominus Fulchinus predictus, et circa horam tertiam miserunt dominum Fulchinum ad locum ubi erat dominus Guido, quem dominum Guidonem dominus Fulchinus conduxit ad cameram in qua erant dominus Mastinus et dominus Marchio et breviter pax facta est inter eos cum certis pactis; et sic concorditer pransi fuerunt. Sumpto prandio, quilibet redivit patrias suas.

Eodem millesimo, XII novembris. Dominus Mastinus de la Scala ivit castrum suum Hostilie, ubi adcesserunt ad parlamentum dominus Guido de Gonçaga, dominus Paulus de la Mirandula[3]; etiam ibi presens fuit ser Petrus de Fabro cançellerius domini marchionis Obiçonis[4], qui procurabat, quod dominus Paulus predictus restitueret domino Marchioni castrum Sancti

---

17. *dopo* liberatus MUR. *agg.* et - Dominus Marchio *agg. in A sull'interlineo, di prima mano* — 31. etiam *A;* et *B* MUR. - predictos *A;* dictos *B* MUR. — 36. erat *B* MUR.

[1] Secondo il *Chron. Mutin.*, XV, p. 132, nuova ediz., ciò sarebbe avvenuto il 21 settembre; v. anche AFFÒ, *Storia di Parma*, IV, 325.

[2] Il fatto secondo il *Chron. Mutin.*, XV, p. 137, nuova ediz., sarebbe accaduto invece a Martinengo.

[3] Paolo Pico della Mirandola; v. a p. 103, n. 1.

[4] Pietro dei Fabbri risiedette qualche tempo a Modena ed è citato in più documenti dei *Memoriali* nell'Archivio notarile. Il 4 gennaio 1350 Pietro dei Fabbri fu mandatario di Obizzo d'Este per trattar la lega con Maffeo Bernabò e Galeazzo Visconti. Cf. CITTADELLA, *Notizie relative a Ferrara*, 1864, p. 173.

Felicis, quod habuerat pro tradimento; et firmaverunt in parlamento de restitutione castri predicti. Deinde recesserunt Hostiliam, et transierunt Padum, scilicet dominus Guido, dominus Paulus et predictus ser Petrus, et iverunt castrum Trivellinum [1] dicti domini Guidonis ad hospitium. Alio die dictus' dominus Paulus cum ser Petro antedicto iverunt castrum *c. 111 v* Mirandule ad hospitium; alio vero die predictus dominus Paulus restituit castrum Sancti Felicis predicto ser Petro de Fabro, vice et nomine recipienti domini marchionis Obiçonis etc. et hiis factis ser Petrus fecit muniri castrum etc.

Eodem millesimo, die XIIII mensis novembris. Obiit dominus Hostaxius de Polenta dominus civitatis Ravenne etc. et sepultus in dicta civitate honorifice.

Eodem millesimo, die XVIIII novembris. Munitum fuit castrum Sancti Felicis pro domino Marchione.

Eodem millesimo et mense. Rex Scotie [2] ad instantiam regis Francie cum toto suo posse equitavit super districtum regis Anglie, ut dictus rex recederet de campo, ubi erat super districtum regis Francie; set propter hoc non se movit, quia gentes regis Anglie, qui remanserant in Anglia viriliter resisterunt gentibus regis Scotie, taliter quod conflixerunt omnes, et captus fuit personaliter rex Scotie, et alii capti et mortui etc. [3].

Eodem millesimo et mense. Confirmatus et electus est dominus Lunixane dominus Luchinus Vicecomes et dominus Mediolani etc.

Eodem millesimo et mense. Novum mirum accidit in civitate Pixarum, scilicet quod due aquile, quarum una iuvenis, alia senex, preliate fuerunt insimul per maximum spatium; tamen senior aquila occidit iuvenem, in die sancte Katerine [4].

Eodem millesimo, die X decembris. Dominus marchio Obiço estensis etc. tamquam misericors et humilis, redidit gra'tiam suam Johanni quondam Nicolay de Fredo, Rigo et Inghi- Mur., 433 ramo de Gorçano, et certis de Montechucolo rebellibus dicti domini Marchionis, et hoc fuit in civitate Mutine etc. [5].

Eodem millesimo CCCXLVI. Pax firma est inter dominum marchionem Obiçonem estensem *c. 112 r* etc. et dominos Mantue, die XII mensis decembris, in palatio comunis Mutine [6].

Eodem millesimo et mense decembris. Treugua facta est inter comune Venetiarum et cives civitatis Çare. Tunc ambaxiatores comunis Çare applicuerunt Venetias, pacem querentes cum dicto comuni cum certis pactis, que pacta placuerunt Venetis; quare facta pace comune Venetorum munierunt civitatem Çare ad suffitientiam.

Eodem millesimo et mense. Cum pax predicta firmata esset inter comune Venetiarum et comune Çare, et constitutus esset capitaneus in civitate Çare dominus Marcus Justinianus de Venetiis, cridari fecit et bapniri super palatium dicte civitatis, quod nemo dicte civitatis presumeret arma portare, seu in domo tenere, sub pena persone sine licentia prefati domini capitanei; unde aliqui nobiles ferentes arma, accusati sunt coram capitaneo: que audiens capitaneus mixit pro eis, qui adcesserunt coram ipso. Tunc capitaneus interogavit illos, quare

---

12. millesimo et *om.* MUR. — 15. restiterunt MUR. — 16. *dopo* mortui etc. *seguono in A le parole* Eodem millesimo *seguito da uno spazio bianco capace di 4 righe* — 17. millesimo et *om.* MUR. - Lunixane *scritto posteriormente dallo stesso copista in A per riempire lacuna* — 19. Eodem millesimo et mense *om.* MUR. — 22. Eodem millesimo *B;* eodem *A; om.* MUR. — 25. Mutine etc. *om. B* MUR. — 26. CCCXLVI *om B* MUR. — 27. in . . . Mutine *scritto posteriormente in A dallo stesso copista, di seguito sulla restante parte di linea in bianco* — 28. millesimo et *om.* MUR. — 32. Eodem millesimo et mense *om.* MUR

[1] Castel Trivellino, situato a poca distanza da Ostiglia.

[2] David III Bruce.

[3] La sconfitta avvenne a Neville's Cross il 17 ottobre 1346.

[4] 25 novembre.

[5] Per questi fatti, v. G. TIRABOSCHI, *Mem. stor. Mod.*, III, 20. Nel 1347, trovandosi Giov. da Fredo in Ferrara ordì una congiura per ribellare il castello di Spilamberto. Fu scoperto e condannato ad esser appiccato, ma fuggì in tempo. Sulla famiglia da Fredo, vedasi TIRABOSCHI, *Dizionario ecc.*, cit., I, 321. Uno dei Montecuccoli fu Bartolommeo di Guidinello, di cui parla il cronista Da Morano (in l. c., pp. 250-54).

[6] La pace fu stipulata per opera, sopra tutto, di Mastino della Scala.

ferebant arma, qui responderunt: *quia sumus nobiles istius civitatis, ideo portamus arma.* Que audiens capitaneus iratus est, et detineri fecit illos, quos decapitari fecit sine indutiis; et hoc in principio mensis januarii MCCCLVII.

MCCCXLVII.

Die XIII januarii. Dominus Bruçius filius naturalis domini Luchini Vicecomitis accepit dominium civitatis Tortone pro dicto domino Luchino de volunptate civium Tortone.

Eodem millesimo, die II februarii. Maximum parlamentum factum est ad Passanum [1] super Donoya, in quo fuerunt dominus imperator Ludoycus de Bayveria, dux Albertus Austrye, duo Episcopi in nomine regis Ungarie, et alii nobiles, in quo parlamento iuraverunt destructionem, et obprobrium regis Karuli Boemie electi in regem Romanorum per papam Clementem et eius curiam.

Eodem millesimo et mense februarii. Dominus Karolus rex Boemie furtive segregavit c. 112 v Boemie in habitu peregrini, et aplicuit civitatem Trenti sub certa spe, que fefellit,' quia aliqui cives civitatis Trenti cum aliquibus forensibus existentibus ad stipendium in dicta civitate pro domino Luchino Vicecomite, dederant dicto domino Karulo intentionem dominii dicte civitatis contra dominum Imperatorem anticum et rectum, ac filium suum marchionem de Brandiburgo [2]; et nichil fecit. Quamvis dominus Karolus predictus non erat Augustus, tamen in dicta civitate in eius favore dominus Luchinus, dominus Mastinus, domini Mantue, ibi tenebant gentes suas equestres et pedites etc.

Eodem millesimo. Famis maxima per totum orbem. Tunc temporis inter cetera starius frumenti valuit in Ferraria sol. XXVIII bononiensium et in granario comunis valebat frumentum comunis sol. XVIII bononiensium ad starium raxum; faba XXIIII sol. melica sol. XVIII etc.

Eodem millesimo, de mense martii, publicata est moneta ferrarinorum, ut expenderetur in civitate Ferrarie, tempore domini marchionis Obiçonis etc.

Eodem millesimo, die tertio mensis aprelis, de nocte. Cum Bernardinus filius domini Hostaxii de Polenta post mortem dicti sui patris factus esset et constitutus dominus Ravenne, alius frater dicti Bernardini, nomine Pandulfus, dominabatur civitati Cervie; tertius minor Mur., 434 frater, scilicet Lambertus, quasi nichil possidebat, nisi quod Pandulfus eius frater su'stinebat eum.

Qui Pandulfus et Lambertus volentes amplificare statum ipsorum duorum, cogitaverunt quam possent viam tenere, ut ad eorum intentionis effectum venirent. Quadam autem die ficte direxerunt nuncium Ravennam domino Bernardino, notificantes ei, quod frater suus Lambertus patiebatur graviter propter quamdam percussionem quam habuerat cadens de equo suo, et quod si dictus Bernardinus vellet fratrem suum vivum videre, festinanter ibi accederet. Qui sic fecit immediate sine fraude, et Cerviam aplicuit ibique invenit fratrem suum iacentem in lecto, monstrantem se dolere. Facto autem sero, et Bernardinus intravit cameram suam, ubi debebat hospitari. Tunc frater eius Pandulfus fecit capere dictum Bernardinum, fortibusque carceribus includi; deinde cum certis suis famulis armatis ivit celeriter Ravennam, et aplicuerunt portas civitatis vocantes custodes dicte porte, eratque cum dicto Pandulfo quidam secretus familiaris dicti Bernardini propter maiorem fiduciam. Custodes porte interrogaverunt illos, qui erant. Qui respondit: *ego sum Balçus familiaris domini Bernardini, qui volo festinanter civitatem intrare et accipere certas medicinas pro Lamberto, qui gravissime patitur, et immediate redire Cerviam.* Tunc custodes porte ape-

---

2. *dopo* hoc *in A* die XI *cancellato con un rigo* — 3. MCCCLVII *om.* MUR. — 12. Eodem .... et] Dicto MUR. — 25. Eodem .... die] Die tertio MUR. — 28. Pandulfus *in A agg. da mano corsiva del tempo su* Lambertus *cancell. con un rigo* — 36. et *om.* MUR. — 38. fortisque *A B* · qua *A*

[1] Forse Passau sul Danubio. [2] Lodovico.

ruerunt ei portam, quam intraverunt omnes. Tunc Pandulfus dixit custodibus: *dominus Bernardinus mortuus est, et ideo volo obtinere dominium civitatis,* et munierunt portam, et ensibus nudis cucurrerunt ad plateam clamantes: *Vivat Pandulfus.* Interim acesserunt plateam amici dicti Pandulfi, et constituerunt omnes ipsum dominum dicte civitatis etc..'

Eodem millesimo, die dominico Olivarum, XXVII° mensis martii. Dominus Karolus rex *c. 113 r* Boemie, electus ab Ecclesia in Imperatorem romanorum, fecit celebrari missam in civitate Trenti, scilicet in episcopatu, ubi personaliter extitit vestibus indutus imperialibus cum virga aurea et pila rotunda in manibus, significans dominationem mundi. Finita missa, equitavit per civitatem etc.

Eodem millesimo, de mense aprelis. Cum predictus dominus Karolus ivisset in obsidione cum exercitu suo castrum Marani [1] comitatus Tiroli, in quo erat domina Anna uxor domini marchionis de Brandiburgo ad custodiam et defensionem dicti castri, et viriliter se defendebat. Tunc adcessit ibi dominus Marchio predictus cum maxima quantitate militum et peditum, bellum maximum commictentes cum inimicis tot et taliter quod gentes domini Imperatoris adripuerunt fugam et conflicti fuerunt: certi vero qui substinere voluerunt impetum, mortui et capti fuerunt. Imperator fugit Trentum etc.

Eodem millesimo, die XXIIII° aprelis, aplicuerunt Ferrariam ambaxiatores domini regis Ungarie et petierunt a domino marchione Obiçone transitum et passum per ipsius districtum, vice et nomine et parte domini regis Ungarie et suorum, volentes transire in Apuliam ad sumendum vindictam de morte regis Andreaxii eius fratris; qui dominus Marchio obtulit ei aperte et libenter; et sic contenti transierunt usque ad partes Aquile in terra Abruçii et pacifice habuerunt dictam civitatem et alia castra. Hiis factis, unus ex ambaxiatoribus antedictis intravit in quadam navi, et ivit dominum regem Ungarie, significans ei quod venire deberet ad sua beneplacita versus Apuliam, quoniam omnes libenter obedirent ei etc.

Eodem millesimo, de mense madii. Magnifica domina domina Ixabella de' Flisco, uxor MUR., 435 magnifici et potentis domini domini Luchini Vicecomitis Mediolani, quamvis pregnans esset et perveniret ad tempus pariendi, languens diu, se vovit vixitare altare sancti Marci de Venetiis personaliter, si evaderet. Tunc peperit duos filios masculos, et liberata est de mense augusti. Tunc temporis revelavit domino Luchino votum, quod promixerat, desiderans adimplere; qui respondit esse contentus, et nuncios direxit subditis cuiuslibet civitatis, quod traderent ei duos honorabiles cives tali de causa; et sic factum est. Qui fuerunt XXVIII, scilicet:

dominus Gratiolus de Opiçinis dominus Franciscus de Ponçano	de civitate Tortone
dominus Iohannes a Puteo dominus Guillielmus de Guaschis	de Alexandria
dominus Antonius de Durassiis dominus Conradinus Rudderius	de Asti
dominus Prinçivallis Avogarus dominus Codeus de Sancto Benedicto	de Commo
dominus Jacobus de Summo dominus Bertonus Cavalcabos	de Cremona *c. 113 v*
dominus Iacobinus Tangetinus dominus Petrus de Ugonibus	de Bryssya
dominus Antonius Cagnolus dominus Riçardus Tiçonus	de Verçellis

3. cucurrerunt] currentibus *A* — 12. denfensionem *in A, con primo* n *espunto* 19. Apulia *A* — 22. His MUR. — 42. Tagentinus *A B* MUR.

[1] Marano a circa 78 kil. da Trento.

dominus Façinus de Viscamor dominus Matheus de Riçardis	de Laudo
dominus Françeschinus Titonus dominus Romagnolus Torniellus dominus ambaxiator de Bobio	de Novaria
dominus Baldinus Soardus dominus Henricus Soardus	de Pergamo
dominus Manfredus de Lando dominus Dondacius de Fontana [1]	de Placentia
dominus Ubertus marchio Pelavixinus dominus Johannes de Corigia	de Parma
dominus Becharius de Becaria [2] dominus Ysnardus domini Petri et frater eius	de Papia

Item de civitate Mediolani XXIII.
dominus Maffeus Vicecomes
dominus Guasparinus Vicecomes
dominus Franciscus de Carchiano
dominus Octobonus Lac Vicecomes
dominus Bossinus Mantegacius [3].
Maxoctus Busca
Guidettus de Caxate
dominus Petrus Vicecomes
Gullielmus de Pusterla
magister Maynus fysycus [4]
dominus Signorellus Homodeus
dominus magister Johannes Busca
Franciscus de Madiis
Katelanus sotius domini Maffey de Sala
Françolus de Sancto Vitali
Cirnolus Canavexius
Petrus Luvonus domicellus domini

---

6. o *di* Soardus *agg. di carattere minutissimo in A*; Saldus *B* MUR. — 7. Soardus] Sbardus *B* MUR. — 12. Bechanus *A B*

[1] Dondazio Malvicino della Fontana fu creato cavaliere da Luchino Visconti al principio della battaglia di Parabiago (1339 febbraio) v. G. GIULINI, *Mem. spettanti alla Storia, al Governo ecc. di Milano*, Milano, 1856, V, 261; resse la podesteria di Ravenna nel 1331, di Rimini nel 1332, di Firenze nel 1341, di Bergamo nel 1344 e di Ferrara nel 1349, v. E. P. VICINI, *I Podestà ecc.*, cit., p. 27.

[2] Podestà a Monza nel 1315, a Savona nel 1322 e nel 1330, a Milano nel 1326, a Bergamo nel 1328, nel 1330 e nel 1333, a Lucca nel 1329, a Mantova nel 1331, a Vercelli nel 1332, a Genova nel 1335, v. E. P. VICINI, *I Podestà di Modena*, P. II, in Atti e Mem. della R. Dep. di Stor. Patr. per le Prov. Mod., S. V, vol. X, XI, (estr. p. 67-8).

[3] Boschino di Francesco dei Mantegazza fedele partigiano di Matteo Visconti fu bandito dai Torriani, ma rimpatriò in Milano l'anno 1311 al seguito dell'imp. Enrico VII, cooperando di poi alla cacciata dei Torriani. Procuratore di M. Visconti nell'agosto 1318 per concludere la pace con Filippo di Savoia-d'Acaia. Resse diverse podesterie, a Lucca nel 1320, a Modena nel 1321, a Vercelli nel 1326 e 1324, a Mantova nel 1328, di Pavia nel 1338, di Piacenza nel 1340. Alla morte di Giovanni V, arcivescovo di Milano (an. 1354) toccò a Boschino e ad altri dottori di far la partizione del dominio visconteo tra gli eredi del defunto. Morì poco dopo e fu sepolto in Milano in S. Francesco. Cf. E. P. VICINI, *I Pod. di Mod.*, P. I in l. c. (estr. pp. 253-4).

[4] Per Maino de' Maineri, milanese, morto verso il 1370, medico, fisico, astrologo e dottore di arti, autore di trattati e di opere di medicina, cf. P. RAJNA, *Dialogus creaturarum*, in Giorn. Stor. della Lett. Ital., X-XI, 1887; R. SIMONINI, *Maino de' Maineri e il suo "Libellus de Preservatione ab epydimia"*, Modena, 1923.

Johannolus domini Guasparini Vicecomitis
filius Lanfrancoli Bugni
magister Ambertus medicus
magister Guillielmus cyroycus
dominus Marinellus de Medicis'
dominus Mazacanis de Madrignano Mur., 436
Cagnolus de Corigia
Ferantinus de Malatestis
dominus Bonectus de Malavicina
Nomina dominarum.
domina Ysabellina uxor domini Guasparini Vicecomitis
domina Leonor uxor Petri Vicecomitis
uxor domini Iohannis Vicecomitis
domina Leonor uxor domini Johanoli Scacabarocii
domina Bonacosa de Pirovano
uxor Antholini cum sua nepte
uxor Françescoli Burri
uxor Arducini Bençoni de Cremona
uxor domini Johannis de Besocero
uxor Lanfrancoli de Bugnis cum filia
domina Theodora uxor Francisci de Madiis
uxor Mathey de Gambera.

Quilibet supradictorum habebant domicellos et domicellas, nomina quorum et quarum non scribo. Item xxiiii^{or} domicelle Domine, spenditores, coqui, et alia multa ornamenta etc., que non expedit scribi; et' in nomine Domini recesserunt de Mediolano in millesimo cccxlvii^{o}, die penultimo mensis aprelis et ingressi sunt hospitium castrum Vavari [1], alio die Palacçolum, deinde Brissyam, deinde Pischeriam [2] districtus domini Mastini de la Scala, qui honorifice multum recepit omnes, deinde iverunt Veronam, quibus obviam venit dominus Albertus frater domini Mastini cum honorabili comitiva, et etiam uxor dicti domini Alberti cum aliis dominabus, ex quarum et quorum adventu gaudium maximum factum est; et in dicta civitate Verone morati sunt per duas dietas. Tertio die autem recesserunt de Verona, et ingressi sunt castrum Montis-fortis [3]; alio die Vicentiam, deinde Paduam, in qua dominus Jacobus de Cararia cum iocunditate recepit omnes; alio die aplicuerunt Venetias, ad quos omnes comune Venetiarum honorabiliter miserunt naves suas obviam eis usque Marcariam [4], et conduxerunt omnes Venetias in domo honorifica, scilicet Trappule de Cha leone cum honorabili curia expensis dicti Comunis usque ad festum Ascensionis. Elapso festo predicto, dicta domina cum eius comitiva segregaverunt Venetiis, et iverunt Paduam, deinde Vicentiam, deinde Veronam, deinde Mantuam, deinde ingressi sunt versus Mediolanum, et ubique honorati fuerunt etc. *c. 114 r*

MCCCXLVII, de mense madii. Dominus imperator de Bayveria recessit de civitate Bryssye et ivit in Alemaniam, dimixitque in Bryssia filios suos, scilicet marchionem de Brandiburgo et alios etc.

Eodem millesimo, die vii^{o} mensis madii. Dominus Karolus rex Boemie destinavit cc milites et cc pedites in partibus Caloris, et derobaverunt totum comitatum, unde festinanter ibi

29. et etiam] etc. etiam *AB* — 33. ad *manca in A* — 41. *prima di* filios *in A* duos *cancell. con un rigo*

[1] Vaprio d'Adda, a 31 kil. da Milano, v. G. Giulini, *op. cit.*, V, p. 336.

[2] Peschiera sul Garda a 25 kil. da Verona.

[3] Monteforte di Alpone a 24 kil. da Verona.

[4] Marcaria a 22 kil. da Mantova sulla strada di Cremona.

adcessit quidem filius domini Imperatoris, qui Bavarus vocabatur, ad evitandum ea, que faciebant inimici; et miserunt se ad quemdam passum, ut non transirent, et sic fecit; quapropter habuit, et acquisivit Feltrum [1], Cividalem [2] et totum Calorem.

Eodem millesimo, die x° mensis madii. Dominus Karolus rex Boemie recessit de Trento cum episcopo dicte civitatis, et ingressi sunt Castrum barcum [3] ad parlamentum cum domino Mur., 437 Mastino de la Scala domino Gui'done de Gonçaga etc.

Eodem millesimo, die XI mensis madii, rumor maximus fuit in civitate Bononie inter Blancos ipsos, tunc ad solacium equestre per civitatem pergebant. Dominus Johannes et dominus Jacobus de Pepulis qui scientes hec, statim adcesserunt plateam, ubi iam erant omnes eorum stipendiarii pedites et equestres. Tunc dicti Domini destinaverunt aliquos famulos ad rumorem, et infugaverunt eos; et sic rumor cessavit, post aliquos dies bapniti fuerunt sex c. 114 v ex dictis Blanchis, qui ru'morem inceperant etc.

Eodem millesimo, de mense madii. Comes Ugo de Balço de partibus Apulie adplicuit Ferrariam, ubi per dominum Marchionem honoratus est; alio die ingressus est versus civitatem Feltri ad parlamentum cum domino Karolo de Boemia qui vocabatur Imperator romanorum etc.

Eodem millesimo die xx° mensis madii. Civitas romana existens in maxima discordia, inter cives intrinsecos propter quod multi de alienis provinciis recusabant visitare Romam ne in itinere derobarentur; quare, prout divine Providentie placuit, electus fuit in civitate predicta tribunus Niccolaus de Roma [4], quem Populus romanus confirmavit in gubernatorem dicte civitatis, et expulsit extra civitatem illos qui ex superbia prius regnabant, et omnes alios malefactores dissipavit etc.

Eodem millesimo et mense madii. Dominus Dalphynus de Vienna [5] recedens de partibus Saracenorum pervenit Venetias, ubi moratus est per mensem, quia omnia, que habebat, seu cum eo portaverat, expendiderat, et etiam uxor eius defuncta erat in illis partibus Saracenorum: propter quas expensas, et alia que sibi occurerant, tenebatur alicui occasione mutui circa xxx^{m} florenus, quibus satisfactis, discessit Venetiis, et ivit in partibus suis.

Eodem millesimo, de mense iunii. Honorabilis dominus dominus Malatesta de Arimino obiit in civitate Oximi [6] circa quam steterat in obsidione per spatium multi temporis.

Eodem millesimo et mense iunii. Dominus marchio Montisferrati ad petitionem domini Luchini Vicecomitis ivit in obsidionem castri, vel civitatis Albe. Cives non valentes contra predictos dominos se defendere, petierunt pacta ab eis, scilicet a domino Marchione et suis, quod, si ad certum terminum dominus comes Sabaudie [7] vel princeps de la Morea [8], non succureret eis, traderent civitatem domino Marchioni, vice et nomini domini Luchini predicti; quare nemo predictorum sucurit eis, et coacti sunt reddi civitatem [9] ut promixerant; et sic tradidit domino Luchino etc.

Eodem millesimo, die xi° mensis iunii. Dominus Mastinus de la Scala ivit ad parlamentum

1. quidam Mur. — 2. passuum *AB* — 17. existens] existebat Mur. — 23. de *prima di partibus manca in A* — 31. castrum *A* — 35. reddere *corr.* Mur. — 36. *dopo* sic Mur. *ha* Marchio

[1] Feltre, a 30 kil. da Belluno.

[2] Cividale, a 16 kil. da Udine.

[3] Presso Avio, v. r. a p. 137, n. 6.

[4] Anche il *Chron. Mutin.* (n. ed.), XV, p. 134, si accorda nella datazione di questo avvenimento col *Chron. Est.*, ma Cola di R. ascese al tribunato il 19 maggio.

[5] Umberto de Viannois, v. r. a p. 134, nota 1.

[6] Osimo, a 32 kil. circa da Macerata e a 19 da Ancona.

[7] Amedeo VI il C.te Verde, sotto la tutela di Lodovico di Savoia.

[8] Giacomo di Savoia-Acaia.

[9] La resa avvenne il 16 giugno 1347. I Visconti ne tennero il possesso per quasi un decennio, finchè il 4 febbraio 1356 passò in dominio al Marchese del Monferrato, Giovanni II Paleologo. Restituita nel 1358 per lodo dell'imp. Carlo IV a Galeazzo Visconti, questi la diede poi in dote alla figlia Violante, sposa a Lionello duca di Clarence (a. 1368). F. Gabotto, *Appendice documentaria al Regestum Comunis Albe. Introduzione*, pp. XXXII-XXXIII, Pinerolo, 1912.

cum domino Carolo de Boemia, qui rex Romanorum dicebatur, ad castrum Avi[1] domini Guillielmi de Castro-barco.

Eodem millesimo, die XVII° mensis junii. Dominus Mastinus de la Scala fuit ad parlamentum' cum antedicto domino Karolo ad terram Caurini[2] de districtu Verone. Tunc gentes *c. 115 r* domini Luchini Vicecomitis recesserunt de civitate Trenti, et redierunt Mediolanum, et in ipsorum loco dominus Mastinus et domini Padue destinaverunt Trentum gentes suas ad custodiam civitatis pro dicto domino Karolo etc.

Eodem millesimo, die XXIIII° junii. Dominus Pandulfus filius quondam domini Hostaxii de Polenta, qui dominabatur tunc Ravenne, fecit relaxari et extrahi carceribus Bernardinum fratrem suum, quem carcerari fecerat in civitate Cervie: quam concordiam tractavit dominus Malatesta de Arimino[3]; et omnes dicti fratres una cum domino Malatesta iverunt Ravenam. Tunc dominus Malatesta de'coravit militem dominum Bernardinum. Dominus Bernar- MUR., 438 dinum decoravit militem dominum Pandulfum eius fratrem. Dominus Pandulfus decoravit dominum Lambertum eius minorem fratrem: deinde decoraverunt milites duos filios dictorum fratrum; et sic pacifice existentes ad invicem dicti fratres, ordinaverunt dominium equale, ut quilibet honoraretur; et sic cum pace, et gaudio remanserunt in civitate Ravene etc.

Eodem millesimo et die. Dominus episcopus Curre[4] equitavit extra civitatem Trenti cum V^c militibus, et M peditibus de gentibus domini Karoli etc. in subsidium duorum castrorum, que obsiderat dominus marchio de Brandiburgo, et iverunt ad hospitium ad terram Tremi[5], de quorum adventu presciens dictus Marchio direxit gentes suas in maxima copia ad dictum locum, et invenerunt gentes domini Episcopi dormientes: quare conflicti, mortui et capti fuerunt omnes sine aliqua defensione etc.

Eodem millesimo et mense. Niccolaus tribunus civitatis romane destinavit licteras omnibus Comunibus et Dominis Ytalye, ut mictere deberent ibi duos ambaxiatores pro quolibet Domino et Comuni, quia generale parlamentum facere intendebat pro bono et pacifico statu totius humanitatis; set procurabat prius die primo augusti militem decorari.

Eodem millesimo et hiis temporibus, discordia maxima crevit in civitate Faventie inter dominum Aymerigonem[6] comitem Romandiole pro Ecclesia, et dominum Johannem filium naturalem quondam domini Riçardi de Manfredis de Faventia, quia libenter obediri nolebat domino Comiti; unde recedens de Faventia ingressus est Bagnacavallum[7] in dicto districtu, tamen dominus Guillielmus eius frater remansit in civitate. Tunc dominus Comes petiit a domino Johanne, ut sibi traderet terram Bagnacavalli; qui dominus Johannes respondit, quod facere intendebat.'

Quapropter dictus Comes detineri fecit dominum Guillielmum eius fratrem, significans *c. 115 v* domino Johanni, quod si ei non tradet Bagnacavallum, decapitari faciet dominum Guillielmum: que omnia pervenientia ad aures plurium murmurari ceperunt, et consulebant dicto comiti, ut dimicteret dominum Guillielmum, et ipsum haberet tamquam amicum, et sic fecit.

Eodem millesimo, de mense julii. Incepta est guerra inter Comitem predictum et dominum Johannem de Manfredis; et quilibet congregavit stipendiarios multos, ut bellum com-

---

1. Avi] Ani *A B*; *manca in* MUR. — 8. *dopo* Eodem *in A segue* die *cancell. con un rigo* — 15. et ordinaverunt *A B* — 17. Curiae MUR. — 18. duorum] dominorum MUR. — 20. Tremi] Trenti MUR. — 26. *dopo* procurabat *in A segue* cum malitia maxima *cancell. con un rigo* — 27. Eodem .... hiis] In his MUR. - civitate Faventie *agg. sul rigo in A* — 29. obedire *corr.* MUR. — 36. murmurare *corr.* MUR. — 37. haberet] habere *A*

[1] Avio, a 48 kil. circa da Trento.

[2] Caprino Veronese a 30 kil. circa da Verona.

[3] Malatesta II d. Guastafamiglia, suocero di Bernardino.

[4] Coira nel Cantone dei Grigioni: ne era vescovo allora Ulrico de Lenzburg. V. EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevi*, p. 99, Monasterii, 1898.

[5] Località a noi ignota: così ha il testo.

[6] Aimericus de Chaslus de Limoges, vescovo di Ravenna (1322-1332), poi di Chartres (1332-1342). Creato Cardinale del tit. dei SS. Silvestro e Martino il 20 ottobre 1342. Morì il 7 marzo 1349. EUBEL, *op. cit.*, pp. 436, 173; CIACONIUS, II, 491-2.

[7] Bagnacavallo a 30 kil. da Ravenna.

micterent ad invicem. Comes elegit capitaneum guerre dominum Franciscum de Malavoltis de Senis; dominus Johannes elegit dominum Johannem de Manfredis de Regio, qui duo capitanei erant milites et sotii domini marchionis Obiçonis estensis etc.

Eodem millesimo, die vii° mensis iulii, facta est pax inter comitem Romandiole, et dominum Johannem predictum. Tunc dominus Johannes ivit Favenciam, cui obviam ivit dominus Johannes Albergetini potestas Faventie, et alii nobiles de volunptate Comitis, et conduxerunt dominum Johannem de Manfredis ad domum domini Comitis, qui honoravit eum satis; et sic facta est pax inter ipsos etc.

Eodem millesimo et mense. Ignis maximus fuit in civitate Mutine in contrata maiori, et comburserunt multas stationes usque contratam Campanarum: quare maximum dapnum consecutum est.[1].

Eodem millesimo et mense. Dominus Karolus rex Boemie predictus recessit de civitate Trenti, et ingressus est civitatem Feltri etc.

Eodem millesimo et mense julii. Niccolaus tribunus Romanus direxit exercitum suum circa civitatem Viterbii in obsidione, precepitque prefecto Viterbii[2], quod infra tertium diem Mur., 439 coram ipso accederet sub maxima pena persone; et si obediens non esset rema'nebat in bapno comunis Rome; et si quis occideret eum, haberet a comuni romano libras m Peruxinorum. Item precepit omnibus circumadstantibus, ut sibi obediri deberent. Item carcerari fecit dominum Çordanum, et dominum Raynaldum de Ursinis, imputans eis tradimentum comunis Rome, et etiam Zechum Janis, et filium eius Paulum Capoçium et Buçium Romanum, et eos condepnavit in iiii^{or} millia florenorum; Checum et filium vero ad mortem pro falsitate in tempore elapso; et derobavit eis pecuniam innumerabilem; et omnes derobationes participabat cum Populo romano, et destruebat nobiles: solvebat enim gentibus Populi stipendium, quia non confidebat de aliis stipendiariis, nisi Populi sui proprii. Quando per civitatem equitabat coram ipso deferre faciebat ensem iustitie; et vexillum Populi super capite domi- *c. 116 r* celli' eius deferebant; pecuniam aliquando proiciebant inter populum, et alia turpissima etc.

Eodem millesimo cccxlvii et mense iulii. Maxima guerra erat inter dominum marchionem Montisferati et principem de la Morea. Dominus Luchinus Vicecomes fovebat partem dicti Marchionis; comes Sabaudie, dux Burgonie, comes Çenee fovebant partem domini Principis. Quare dominus Marchio congregavit exercitum suum cum auxilio domini Luchini, et ordinavit acies suas; ex alia parte Princeps cum aliis supradictis congregavit suum posse gentium, et personaliter adcessit ibi comes Sabaudie; et sic ordinatis aciebus ex utraque parte in maxima quantitate gentium, equitum et peditum, ad bellum adcesserunt super campo. Tunc ad invicem bellum crudele commisserunt, et mortui et vulnerati sunt multi ex utraque parte: tamen gentes domini Principis obtinuerunt, et superaverut alios, et sic gentes domini Marchionis conflicti sunt etc.

Eodem millesimo et mense[3]. Dominus Lodoycus princeps Tarantri de conscientia domini pape Clementis accepit in uxorem reginam Neapolis que eius consanguinea erat; et filius dicte Regine natus ex rege Andriaxio accepit in uxorem filiam dicti Principis. Hoc facto, Princeps predictus cum maximo exercitu gentium equitum et peditum iverunt civitatem

---

1. commicteret *A* — 4. Romandiole *agg. di prima mano nell'interlineo in A* — 10. combusserunt *corr.* Mur. — 12. Eodem .... mense *om.* Mur. — 14. millesimo et *om.* Mur. — 18. ut *manca A B* — 20. etiam *manca in* Mur. — 27. millesimo .... et *om.* Mur. — 29. Çonee *AB*; Zenevae Mur. — 36. confilicti *A* — 37. Taranti *corr.* Mur.

[1] Terribile incendio ricordato da Bonifacio di Morano nella sua Cronaca sotto la data dell'8 luglio e nel quale bruciarono 63 case situate nella Rua Magna (= contrata maiori) e nelle due altre adiacenti dei Carretti e dei Campanari, con un danno di oltre 10000 fiorini (*Cron. Modenesi di A. Tassoni, di Giov. da Bazzano, di Bonifazio de Morano* (p. 756) in Mon. di Stor. Patr. delle Prov. Mod., Serie delle Cronache, tomo XV, Modena 1888).

[2] Giovanni di Vico, la famiglia del quale tenne per secoli la Prefettura come dignità ereditaria.

[3] Secondo il Villani (*RR. II. SS.*, XIII, 976) il matrimonio sarebbe avvenuto il giorno 20 agosto del 1347.

Aquile in obsidione, que civitas rebellata erat Regine, et tradita regi Ungarie. Apropinquantibus gentibus domini Principis dicte civitati, cives et alii civitatis, armata manu, contra illos adcesserunt, et bellum commisserunt insimul taliter, quod non permiserunt illos castramentari ibi, ymmo infugaverunt inimicos etc.

Eodem millesimo et mense. Cum exercitus gentium Tribuni romani existeret circa civitatem Viterbii in obsidione, prefectus Vichi dominus dicte civitatis non valens substinere contra gentes domini Tribuni, de volu[n]ptate capitanei guerre dicti exercitus exivit civitate Viterbii, et ingressus est Romam coram predicto Tribuno, proiciens se in terram ante pedes suos, petens ab eo misericordiam, et offerens ei et Populo romano civitatem Viterbii, et omnes fortilicias pertinentes civitati; qui Tribunus, pietate motus, recepit ipsum in gratiam suam et pepercit ei; set fecit ipsum detineri et interim muniri fecit castrum Rispampani [1], et rocham Vetralle [2], quam possidebat; deinde fecit ipsum relaxari, et concessit etiam ei dominationem Viterbii nomine Tribuni. Tunc exercitus Romanorum segregavit civitate Viterbii, et redivit Romam.

Eodem millesimo et mense. Dominus Johannes de Ursinis romanus dominus civitatis Urbis-veteris, videns amplificationem' antedicti Tribuni, et quid fecerat contra civitatem *c. 116 v*
Viterbii, submixit se dominio eius, et similiter illi de Alagna [3], et alii circumadstantes ad Mur., 440
LIIII^or milliaria civitatis Rome, salvo comune Fani.

Eodem millesimo et mense julii. Exercitus civitatis Legiensis [4] existens circa castrum Argentelli [5] in obsidione, quod per vim derupaverunt, accidit tunc, quod dux Brabantis [6] cum quodam alio duce, et episcopo Legiensi [7] ibant in subsidium dicti castri cum multis gentibus. Quod audientes destructum esse, bellum petierunt insimul cum destructoribus castri, quod acceptaverunt libenter. Quodam die sabati XXI° iulii bellum maximum commissum est ex utraque parte, tamen dux supradictus cum suis conflixerunt alios, ex quibus mortui et capti fuerunt circa XL^m; de gentibus autem ducis mortui et capti circa VI^m homines etc.

Eodem millesimo et in istis diebus, dominus Johannes de Malleyo existens ad custodiam civitatis Bononie [8] pro domino rege Francorum, obviavit se gentibus regis Anglie qui ceperunt dictum dominum Johannem, dominum Tebaldum de Sorbeyo, et occiderunt dominum Arardum de Villeys, et ceperunt circa XV de sotiis suis.

Eodem millesimo, primo augusti. Ad honorem Dei etc. decoratus est milex dominus Niccolaus tribunus romanus [9] in conca Constantini imperatoris etc. Nos Niccolaus miles tribunus, auctoritate, potestate, iurisdictione nobis concessis a romano Populo, et nuper a domino nostro summo Pontifice, ut patet per publica instrumenta, et bullas eius, et gratia Spiritus Sancti, omni modo iure, forma, quibus melius possumus, decrevimus et declaramus, et pronunciamus, ipsam sanctam romanam Urbem capud et fundamentum fidei christiane, ac omnes et singulas civitates Ytalie liberas esse censemus, et ex nunc omnes prefatos populos et cives civitatem Ytalie declaramus et pronunciamus cives esse Romanos ac Romane libertatis privilegio de cetero volumus gaudere. Item eadem auctoritate et gratia Dei, profferimus et declaramus electionem romani Imperii, iurisdictionem ac monarchiam ad ipsam almam Urbem et eius Populo, necnon universam Ytaliam pertinere. Precipimus etiam omni-

---

2. civitati] civitatis Mur. — 5. Eodem.... mense *om.* Mur - exist. *A*; existent. *B* — 6. valens] vales *A* — 11. Rispapani *A B* Mur. — 15. Eodem.... mense *om.* Mur. 17. circumstantes *corr.* Mur. — 18. LIIII^or] IIII^or *B* Mur. — 19. Eodem.... iulii *om.* Mur. — 20. Barbantis *B* Mur. — 30. Eodem millesimo] Die Mur. — 32. concess. *A*; concessa Mur.

[1] Rispampano antica rocca sulla destra del fiume Marti, nel comune di Toscanella.

[2] Vetralla, a 14 kil. da Viterbo.

[3] Anagni, a 70 kil. circa da Roma.

[4] Liegi.

[5] Argentau nella prov. di Liegi.

[6] Giovanni III, il Trionfante.

[7] Engelbert van der Mark, v. Gams, *op. cit.*, p. 249.

[8] Boulogne sur Mer.

[9] Per Cola di Rienzo e il testo di questa lettera, v. Burdach e P. Piur, *Briefwechsel des C. di R.*, Berlin, 1912; Gabrielli, in *Fonti della Storia d'Italia, pubblicate dall'Istituto Storico Italiano*, VI, Epist. XVII, pp. 48-51.

bus infrascriptis ducibus, regibus, marchionibus, comitibus, ut coram nobis, et offitialibus nostris, comparere debeant hinc ad festum Pentecostis proximum cum eorum iuribus alioquin a dicto termino citra procedemus de iure, quid fuerit necesse. Nichilominus ad predicta omnia citari facimus infrascriptos:'

c. 117 r dominum Lodoycum ducem Bayverie
dominum Karolum regem Boemie
dominum Comitem palatinum
dominum ducem Sacssonie [1]
dominum marchionem de Brandiburgo
dominum Archiepiscopum maguntinum [2]
dominum Archiepiscopum treverensem [3]
dominum archiepiscopum Colonie [4].

Omnes in dicta Urbe et loco infra terminum supradictum coram nobis et offitialibus domini nostri pape et Romani populi, debeant personaliter comparere: alioquin procedemus in eorum absentia et contumacia.

Indictione xv^a^, mensis augusti, die primo, publicata fuerunt predicta in platea ecclesie lateranensis, presentibus domino vicario domini pape [5], domino Paulo del Conte, domino Guttifredo Scotto, fratre Jacobo preceptore sancti Spiritus, fratre Ugolino predicatore, domino Francisco de Velletro, domino Angelo de Tiburre, domino Matheo de Reate iudice, Petro Donati Granelli, et Paulo domini Angeli de Fuscis'.

Mur. 441 Eodem millesimo. Die jovis II [6] mensis augusti. Magnificus miles dominus Niccolaus tribunus, rector et gubernator magnifice Urbis, volens amplificare statum dicte urbis, super plateam sancti Johannis Laterani, in publico populo fecit consecrari quatuor vexilla, unum cum signo, quod consueverat portare imperator Constantinus, scilicet unam aquilam albam in campo rubeo cum orbe sub pedibus eius, divixo tribus partibus: quod vexillum tradidit civibus Peruxie; et cum tradidit manibus Sindici comunis Peruxie, desponsavit cum quodam anulo, et designans Syndico dixit: *Vivat memoria Constantini et Peruxini.* In secundo vexillo designata erat Roma triumphalis cum duabus dominabus, una ad similitudinem Ytalye, alia ad similitudinem fidei christiane; et habens vexillum manibus, dixit: *Vivat Florentia*; et volens tradere ipsum Florentinis, nemo respondit pro eis. Tertium tradidit comuni Senarum, et quartum tradidit comuni Tuderti. Hiis factis milites comunis Florentie adcesserunt Tribunum excusantes se, quod non acceperant vexillum, quoniam licentiam non habebant a Prioribus, tamen scripserunt eis. Deinde Tribunus hedificari fecit tabulam açurram cum licteris aureis in porta fratrum Minorum, ubi dicitur sancta Maria de Laurecelo [7] iuxta Campidolium, in qua scriptum erat: *Niccolaus severus, et clemens, liberator urbis, zelator Ytalye, amator orbis et tribunus augustus*: et istud nomen, seu titulum voluit pro se proprio.

Eodem millesimo. Palam omnibus ambaxiatoribus et forentibus, ambaxiatores comunis Aretii obtulerunt civitatem Aretii domino Tribuno antedicto, rogantes ipsum, ut reciperet comune Aretii in subiectum: quod acceptavit libenter. Deinde vocavit ad se Guidonem de
c. 117 v l'Ixola nobilem civem civitatis' Rome, cui adtribuit dominium civitatis Aretii antedicti, qui Guido fraternitatem carissimam demonstravit ambaxiatoribus antedictis, et insimul gratias retulerunt domino Tribuno etc.

---

2. proximum *manca in* Mur. — 7. *dopo* palatinum *segue in A B* d. regem Boemie — 11. Teverensem *A* — 20. Gianelli *A* — 21. II°] III Mur. — 30-31. *dopo* Senarum *in A segue* illum Florent. *cancell. con un rigo* — 31. His Mur.

[1] Rodolfo I, figlio di Alberto duca di Sassonia-Wittemberg.

[2] Gerlacus de Nassau. Eubel, *op. cit.*, p. 336.

[3] Baldewinus de Lützelburg. Eubel, *op. cit.*, p. 523.

[4] Walramus de Iülich. Eubel, *op. cit.*, p. 206.

[5] Frate Raimondo vescovo di Orvieto.

[6] Il 2 agosto cadde infatti in giovedì.

[7] S. Maria d'Aracoeli.

Eodem die, predictus dominus Tribunus largitus est Manfredo de Corneto dominium patrimonii sancti Petri, et designavit ei vexillum signi Populi romani et ipsius tribuni.

Eodem die, prefatus dominus Tribunus largitus est cuilibet ambaxiatorum existentium coram ipso unum anulum.

Eodem millesimo, die primo mensis augusti. Dominus rex Francie [1] et cum maximo exercitu existens apud Gallexium [2], et desiderans Castrum muniri per vim, obviantibus gentibus regis Anglie [3], dictus rex Francie ordinavit acies suas in VI partes. Primam aciem commendavit sub precepto domini Çanis de Analdo [4], et comitis Namuri [5] cum VIII^c^ militibus Theotonicis, et de partibus Analdi; secundam vero sub precepto duorum marescalcorum domini regis Francie cum VIII^c^ militibus de partibus Francie; tertiam sub domino duce de Normandia [6], filio regis, cum XXXV^c^ militibus; tamen isti debebant adcedere ad bellum pedites; quartam sub duce Balbone et duce Athenarum [7] cum M militibus; quintam sub comitibus Lillie et Armignachi [8] cum VIII^c^ militibus; sextam retinuit penes se rex Francie cum aliis baronibus; isti tales non accedere debebant in bello, set capere, occidere omnes vel aliquem fugientes a parte gentium regis predicti.

Eodem millesimo, die IIII^or^ augusti. Rex Francie predictus existens circa locum supradictum, et non valens succurrere obvians ei rex Anglie segregavit de loco, ubi erat, et dimixit ibi multos arnexios. Gentes tunc existentes in dicta terra in defensione, videntes, MUR. 442
ne poterant succursum habere a rege Francie, et propter plures terminos eis datos, et expiratos a rege Anglie ad restituendam ei civitatem vel castrum, et timentes de ipsorum vita, exierunt civitate nudis pedibus, in camisiis, cum laqueis ad collum, manibus alligatis, prexentaverunt se coram rege Anglie, aperientes ei portas; et declinaverunt pontes, clamantes et petentes misericordiam domino Regi; quos videns dominus Rex pepercit illis, et relexari fecit aliquos, et alios retineri fecit.

Eodem millesimo, XV mensis augusti, in die sancte Marie, coronatus fuit magnificus miles dominus Niccolaus tribunus romanus in sancta Maria maiori a Populo romano et cleris dicte urbis, et imposuerunt ei sex coronas, primam quercus, secundam ellere, tertiam mortine, quartam lauri, quintam olivarum, sextam argenti. Deinde obtulerunt in manus suas quoddam pomum rotundum argenti cum cruce desuper. Hiis factis, congregari fecit parlamentum super plateam sancte Mariae maioris, et inter cetera, que ipse Tribunus fuit locutus, dixit, c. 118r
quod omnia, que ipse habebat, seu possidebat, habuerat a Spiritu sancto, et a summo Pontifice. Item fecit preconiçari, quod nullus rex vel princeps presumeret conduci, vel conduci facere aliquas gentes in districtu Ytalie in quantitate sine eius licentia et Populi romani, sub pena dignitatis inobedientis.

Eodem millesimo et mense, discordia maxima erat inter duas partes, scilicet comitem Sabaudie, principem de la Morea ex una parte, et dominum Luchinum Vicecomitem et dominum marchionem Montisferati ex alia; et maximam guerram obtinebant pars contra partem.

Tamen, sicut placuit altissimo Deo, concordia facta est inter eos tali modo: quod partes discordes commiserunt se in arbitrio domini Archiepiscopi mediolanensis de omnibus eorum

---

3. ambaxiatorum existentium] ambaxiat. exist. *A*; ambaxiatoris existent. *B*; ex ambaxiatoribus existentibus MUR. — 9. duorum] dominorum *B* MUR. — 14. ad *cancellato con un rigo prima di* in *A* — 16. predictorum *cancellato con un rigo prima di* predictus — 19. ne] quod non MUR. — 22. regi *A* — 25. millesimo *manca in A* — 27. guercum *A B* — 28. in *manca A B* — 29. his MUR. — 32. conducere MUR. — 35. millesimo et *om.* MUR. — 39. mediolanensis] Mediolan. *A*; Mediolani MUR.

[1] Filippo VI di Valois d.° il Fortunato.
[2] Calais.
[3] Edoardo III, Windsor.
[4] Giovanni di Hainaut.
[5] Guglielmo I.
[6] Giovanni II il Buono.
[7] Giovanni d'Aragona.
[8] Lilla nella Fiandra francese era soggetta ai Conti di Fiandra, poi nel 1320 passò a far parte del dominio diretto del Re di Francia. Conte di Armagnac, grande casata della Guascogna, in allora era Giovanni I di Bernardo (1319-1370). DE MAS LATRIE, *Tresor de Chronologie ecc.*, Paris, 1889.

litibus et questionibus, et etiam in arbitrio domini Episcopi bryssiensis [1] qui non potuerunt concordari insimul et taliter treugua, que erat inter partes, expiravit etc.

Eodem millesimo et mense augusti. Reverendus pater et dominus dominus Niccolaus electus et confirmatus Episcopus nitriensis [2] dominus Niccola Tontel Pessoyn, dominus Thomas comes Shestensis, magister Echyco comes de Sard., magister Phylippus comes de Corad, dominus Ladislaris dictus Sof de Coroid comes, magister Paulus Prat. Wanade, magister Georgius Beberis comes Avanade. Supradicti barones domini regis Ungarie antedicti, recesserunt de civitate Ferrarie, et ingressi sunt versus partes Abruçii in subsidium civitatis Aquile, que obsessa erat a gentibus ducis de Duratio [3], nomine meretricis regine Neapolim, uxoris quondam bone memorie regis Andriaxii.

Eodem millesimo et mense augusti. Colupnenses, Ursini, Savelli et alii nobiles Civitatis romane non erant contenti de dominio Tribuni romani supradicti et modos insimul cogitabant evitare tale dominium, et ordinaverunt cum quodam assessino, qui Tribunum interfici debebat: que omnia ad notitiam Tribuni pervenerunt quare capi fecit dictum septelitem, et fecit ipsum flagellari, qui confessus fuit, quod ipsum debebat occidere ad instantiam antedictorum : unde Tribunus mixit pro illis et interogavit eos de hoc, qui confessi fuerunt quod verum erat. Quare Tribunus condepnavit ipsos ad mortem, et ipsos indui fecit nigro'
c. 118 r et coram populo publicari condepnationem mortis' eorum; et misit eos ad locum iustitie, qui
Mur. 443 euntes per viam clamabant, et querebant misericordiam. Tribunus audiens hec, et misericordia motus, gratias restituit eis, et confinavit eos in capite aliquarum civitatum subiectarum civitati Romane, qui cum fuerunt extra civitatem, non tamquam legales, set inobedientes confinibus eis designatis, fugierunt ad castra eorum. Dominus Çordanus de Ursinis, qui unus erat ex illis, ivit ad quoddam castrum nomine Marinum [4], qui cum maxima quantitate gentium congregata equitavit usque portas urbis, depredando omnia, et comburendo. Deinde redierunt castrum suum. Dominus Tribunus hec audiens, direxit exercitum ad castrum Marinum in obsidione, et existentes ibi per multum tempus, dominus Çordanus voluit se concordari salvis personis. Tribunus tamen nolebat eis misericordiam impendere. Que audiens dominus Çordanus tractavit cum quodam Ligato domini pape [5], qui in civitate Neapolim morabatur, quod Romam adcederet ad concordiam tractandam inter Tribunum et ipsum. Qui Ligatus adcedens Romam operabatur quoddam tractatum cum certis principibus dicte civitatis: quod perveniens ad aures Tribuni expulsit eum extra civitatem, qui Legatus fugit Montem-flisconem [6].

Eodem millesimo, die VII° mensis septembris. Dominus Bernardinus filius domini Hostaxii de Polenta cepit fratres suos dominum Pandulfum et dominum Lambertum, imputans eis quod volebant ipsum interficere et fecit eos carceribus includi, et similiter alios, qui cum domino Pandulfo fuerant, quando detineri et carcerari fecit dominum Bernardinum, et aliquos mactari fecit, et accepit dominium civitatis Ravenne et Cervie.

Eodem millesimo, die X° mensis septembris. Dominus Bernardinus de Polenta habuit civitatem Cervie, quam adhuc tenebat dominus Pandulfus eius frater.

Eodem millesimo, XXVII° septembris. Dominus Iacobus dominus civitatis Padue venit ad parlamentum Lendenariam cum domino marchione Obiçone etc.

---

1. litis *A B* — 3. millesimo et *om.* Mur. - dominus dominus] dominus Mur. — 5. sebistensis Mur. — 11. millesimo et *om.* Mur. — 13. evitare] evitandi Mur. — 14. interficere *corr.* Mur. — 14-15. satellitem Mur. — 22. designatos *A B* — 24. depredando] deprendant *A B* — 25. ad *manca in A B* — 30. quoddam] quemdam *corr.* Mur. — 40. Eodem millesimo] Die Mur.

[1] Lambertino Balduino, v. Gams, *op. cit.*, p. 780.

[2] Niccolò III de Monoszlo vescovo di Nitra cittadina slovacca sul fiume omonimo, v. Gams, *op. cit.*, p. 375.

[3] Carlo.

[4] Marino, a 24 kil. da Roma.

[5] Bertrando de Deux, v. avanti a p. 164 nota 3.

[6] Montefiascone a 16 kil. circa da Viterbo.

Eodem millesimo et mense. Dominus Bornius filius domini Tadey de Pepulis obiit in Bononia, et sepultus ad locum fratrum Predicatorum.

Eodem millesimo, die penultimo septembris. Dominus Tadeus de Pepulis dominus civitatis Bononie obiit, et sepultus ad locum fratrum Predicatorum in Bononia honorifice. Deinde ad vocem totius populi Bononie constituti, et confirmati fuerunt domini dicte civitatis Bononie dominus Johannes et dominus Jacobus fratres et filii dicti domini Tadey.

Eodem millesimo, die jovis XI mensis octubris. Excelsus dominus dominus Ludovicus de Bayveria olim imperator obiit ad terram Monaci in Alemania, et sepultus etc.

Eodem millesimo, et mense mensis octubris. Dominus Karolus de Boemia, audiens mortem predicti domini Ludovci, congregavit exercitum maximum direxitque ad terram .... domini Marchionis de Brandiburgo in obsidione. Quod audiens Marchio, direxit exercitum suum in subsidium dicte civitatis.

Eodem millesimo et mense. Dominus episcopus civitatis Trenti [1] obiit.

Eodem millesimo, die XVIIII novembris. Dominus Paulus de Roma, dominus Bernardus de Cremona [2], ambaxiatores domini Tribuni romani, adcesserunt Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone ex parte dicti domini Tribuni.

Eodem millesimo et mense. Dominus marchio Brandiburgi ivit ad colloquium cum domino Karolo de Boemia ad terram Runimberg cum maximo gaudio.

Eodem millesimo, die XXVII° mensi novembris. Obiit nobilis domina Lippa de Ariostis de Bononia [3], uxor magnifici et illustris domini domini marchionis Obiçoni etc., quam desponsavit ad ultimum mortis de conscientia domini pape Clementis sexti, de qua domina dominus Marchio genuerat XI filios, videlicet septem masculos et IIII feminas etc., et sepulta fuit ad locum fratrum Minorum de Ferraria honorifice, sicut decebat etc.

Eodem millesimo et mense novembris. Prefectus de Vico olim dominus civitatis Viterbii fovebat partem Collupnensium Ursinorum et Savellorum civitatis Rome in destructionem Tribuni romani, cuius demostrabat esse amicum, et recedens Viterbio ivit Romam, demostrans tractari concordiam inter Tribunum, et nobiles supradictos; et in eius adventu non presentavit se Tribuno, ymmo ivit ad hospitium; quod sciens Tribunus fecit ipsum detineri et carceribus includi.

Eodem anno. Rebelles domini Tribuni romani cum V militibus et VIII peditibus volebant Romam intrare per portam sancti Laurentii, ut supplicio traderent Tribunum; quod presciens Tribunus congregavit populum de nocte, et significavit eis hoc: qui omnes una voce clamaveruat et dixerunt quod armata manu pergere volebant contra inimicos. Tunc Tribunus cum circa M militibus, et toto populo, divixit eos, et ordinavit tres acies; prime concessit et constituit ductorem Colam de Ursinis de Castro sancti Angeli: secunde constituit Çordanum de Ursinis a Monte; tertiam conduxit Tribunus personaliter. Et armata manu in hora diei, die XX° novembris adcesserunt dictam portam, et aperiri fecerunt, et direxerunt duas banderias equitum contra inimicos, que statim conflicte fuerunt. Tunc Tribunus cum aliis contra inimicos iter adripuerunt; qui inimici non valentes substinere impetum, conflicti fuerunt, et mortui fuerunt tunc infrascripti:

---

7. *in margine di prima mano, in A* Mors domini Ludovici de Bayveria — 11. *A B* Mur. *lacuna* — 13. Eodem .... mense *om.* Mur. — 14. Bernardus] Bernardinus *B* Mur. — 19. de Ariostis de Bononia *agg. di prima mano nell'interlineo in A* — 24. Perfectus *A*: Profectus *B* — 26. demonstrabat *corr.* Mur. — 26-27 demonstrans *corr.* Mur. — 27. tractare Mur. - supradictos] praedictos Mur. — 34. primam *A B* — 35. secundam *A B* — 37. aperire Mur.

[1] Niccolò Abrein, v. Gams, *Series episc. ecc.*, Ratisbona 1873, p. 317.

[2] Paolo Vaiani cavaliere e Bernardo dei Possoli, giureconsulti, v. *Epist.*, XXIV, pp. 67-71, *op. cit.*; *Istorie Pistoresi* in *RR. II. SS.*, XI, par. v, p. 228 n. 3, n. ed.: *Cronaca Senese* in *RR. II. SS.*, XV, 119.

[3] Di nobile famiglia proveniente dal castello di Riosto nel Bolognese, morì il 28 novembre 1347, come affermasi nel *Chron. Mut.* di G. da Bazzano (*RR. II. SS.*, XV, par. IV, p. 141 ...). Per Riosto v. Calindri, *Dizionario della montagna e collina bologn.*, IV, 346.

Stephanucius de la Colopna[1], Çancolopna eius filius, Petrus domini Agabiti de Colupna[2], Buçius de Galigariis, duo domini de Luyano, Cola Ballo de Gavi, LXXX sotii ipsorum.

Et vulnerati ad mortem Cola Ballo de la Mollara, Buçius de Gesso, dominus Çordanus de Castro Marino, Cola de Buço de Branço, Cinus Gaytanus frater comitis Fundi[3], Kamillus filius naturalis domini Stephani de la Colupna; iste fuit interfectus in bello, et dicitur, quod predictus Zancolunpna in yntroytu porte querebat Tribunum; et non valens ipsum dapnificare, ipse cum Çenesto theotonico iverunt usque banderiam Tribuni, et ipsam proiecerunt in terram, et etiam columbam, quam fert Tribunus super banderiam. Tamen ambo mortui fuerunt. Et finito bello, Tribunus redivit cum suis in Campodolio, et verbis suis regratiavit conestabilibus suis et toto populo et nobilibus rogavitque populum, ut honorarent dominum Çordanum et Colam de Ursinis, qui viriliter in bello se gesserunt.

Eodem millesimo, de mense decembris. Rex Ludoycus recessit de Ungaria[4] et iter adripuit in Apuliam, ut vindictam sumeret de morte fratris sui antedicti; et aplicuit Udinem, deinde Sacilem[5], deinde in districtu Padue ad Cittadellam[6]; qui receptus fuit cum maximo honore a domino Jacobo de Cararia domino Padue; deinde die IIII° decembris Vicentiam[7], ubi honoratus est multum a domino Alberto de la Scala et domino Fregnano filio naturali (Mur., 445) domini Mastini; alio die Veronam, ubi stetit usque octavum diem decembris; deinde Hostiliam[8]; deinde transierunt Padum, et iverunt Mirandulam[9], deinde Mutinam civitatem domini marchionis Obiçonis[10], qui exivit extra civitatem obviam regi per V milliaria, et apropinquans regi descendit pedester, de quo rex perpendens, fecit ipsum ascendere equum, et vocavit ipsum iuxta se; et sic iverunt usque Mutinam, et intromixit regem castrum suum Mutine ad hospitium, et alios ordinavit diversis locis honorifice. Et fecit alio die prexentari domino (*c. 120 r*) Regi tres equos nobiles cohopertos scarlacto, et alium equum domino electo episcopo Visperiensi[11]. Deinde Rex predictus cum omnibus suis recessit de Mutina, et ingressi sunt versus Bononiam. Dominus marchio adsotiavit eum usque pontem sancti Ambrosii[12]; tunc adcessit ibi dominus Jacobus de Pepulis dominus Bononie, recepitque Regem honorifice, et iverunt Bononiam cum maximo apparatu, alio die dominus Rex recessit inde, et ingressus Castrum sancti Petri militem decoravit Matheum filium Çerre de Pepulis. Alio die jovis XIII° decembris, Rex cum suis recessit de dicto loco et armata manu ingressi sunt usque foveas civitatum Ymole, Faventie[13] et Furlivii. Tunc Franciscus de Hordelaffis dominus Forlivii ivit obviam Regi cum maximo honore. Tunc Rex decoravit milites dominum Franciscum antedictum et filios suos[14], ibique erant presentes dominus Malatesta de Arimino, dominus Bernardinus de Polenta, domini de Ubaldinis et alii ad honorandum Regem. Alio die recessit

---

1. de Agabitis *A B* Mur. — 6. dapnificari *A B* — 14. Cittadellam *agg. di prima mano in A* — 20. equm *A* — 28. militem] milit. *B*; militia Mur. — 29-30. civitatum] civit. *A B*; civitatis Mur. — 31. milites] milit. *A B*; militia Mur.

[1] Stefanuccio Colonna o Stefano il Giovane era il capitano generale dell'esercito dei nobili Romani. I nomi dei Colonnesi morti e prigionieri in questo fatto sono diversamente indicati nelle varie fonti. v. *Chronicon Mutin.*, in *RR. II. SS.*, XV, parte IV, p. 140 (n. ed.).

[2] Piero di Agabito era signore di Genazzano, già preposto di Marsiglia.

[3] Niccolò conte di Fondi, castello a 119 kil. da Roma.

[4] Erasi mosso da Buda il 3 novembre.

[5] Sacile a 63 kil. da Udine.

[6] Cittadella a 29 kil. da Padova e a 24 da Vicenza.

[7] Vicenza a 48 kil. da Verona.

[8] Ostiglia a 53 kil. da Verona e 23 da Mirandola.

[9] Mirandola a 30 kil. da Modena.

[10] Sino dal 27 agosto, così dall'atto edito da Mur. (*Ant. Ital.*, II, pp. 111-3), Obizzo aveva garantito al Re di Ungheria il libero transito per il contado modenese.

[11] Probabilmente si accenna al vescovo di Vesprimium, in Ungheria (Giovanni III) v. Gams, *op. cit.*, p. 386.

[12] Ponte sul Panaro a sei kil. circa da Modena e 30 da Bologna, fortificato, con torre e guardato nel sec. XIII dai Militi Templari. G. Tiraboschi, *Dizionario ecc.* cit., II, pp. 205-213.

[13] Faenza a 16 kil. da Imola e a 14 da Forlì.

[14] Giovanni ed Enrico.

de Cexenis [1], et iverunt Ariminum, ubi per dominum Malatestam [2] honorati sunt omnes. Alio die ivit Urbinum et Fabrianum [3], deinde Fulignum, deinde civitatem Aquile [4], ubi suprastetit per aliquos dies.

Eodem millesimo et mense decembris. Regina Neapolim que per totum orbem diffamabatur [5] propter mortem crudelem regis Andriaxii sui viri, et fratris prefati regis Ungarie, volens preambulum summere sue excusationis, ambaxiatores et literas destinavit domino regi Ungarie predicto, qui notitiam habens veritatis rei, ei respondit taliter: *Johanna, inordinata vita precedens, retentio potestatis in Regno, neglecta vindicta et excusatio subsequens necis tui Viri probat te fuisse participem. Johanne et consilio eius.*

Eodem millesimo et mense decembris. Dominus Tribunus romanus una cum domino vicario domini Pape existens in Roma in publico conscilio, duo proposuerunt; primo si erat ponendum gravamen salis in civitate pro certo pretio; secundo si erat eligendus offitialis civitatis Peruxii in capitaneum guerre, et super aliis officialibus, quia cives non erant concordes et taliter recusaverunt, quod non fieret etc.

Eodem millesimo die veneris VII dicti mensis. Dominus Tribunus congregavit consilium, et addidit in dicto consilio XXXVIIII Sapientes, proponens eis, quod in numero dictorum XXXVIIII duo erant proditores, quorum unus Jacobellus Ganelluçius erat. Tunc surgens quidam Folchetus consanguineus dicti Jacobelli, volens substinere Jacobellum non esse proditorem viriliter contra quoscumque in bello, et quomodocumque, tunc Consiliarii populares expulserunt illos XXXVIIII cum dampno personarum et detrimento; propter quod Cives pro maiori parte cucurrerunt ad arma in favorem dicti Tribuni'.

Eodem millesimo, die x° mensis decembris. Dominus Tribunus romanus in prexentia domini vicarii domini Pape congregavit conscilium, in quo multum excusavit Populum romanum de eccessu antedicto facto, offerens officium tribunatus obtinere, et regere semper ad' volunptatem et beneplacitum domini pape, et observare capitula, que sibi portavit dominus Kardinalis parte domini Pape; que capitula populus petiit audire. Tribunus autem se excusavit, quod spatium diei non haberet ad legendum omnia. Propter quod Populus respondit: *quicquid acceptaverit tribunus, non sit nec erit in preiudicio Populi romani.* Tunc vicarius dicti Pape ingressus est Sanctum Petrum ad hospitium. c. 120 v MUR. 456

Die XI° dicti mensis, de mane, vicarius domini Pape recessit de Civitate romana, et ingressus est Montem-flisconem, et ibi moram traxit, demonstrans velle procedere contra Tribunum et Populum romanum: quapropter populus turbatus est contra dominum Papam et vicarium.

Die mercurii XII decembris. Tribunus predictus fecit relaxari carceribus Prefectum et filium eius et pransi sunt cum Tribuno leta facie; nocte superveniente, recludi fecit ipsos carceribus; alio die similiter extrahere fecit eos, et per totam diem locuti sunt ad invicem; et eadem die pax facta est inter dictum Prefectum et Zordanum de Monte, de volunptate et opere domini Tribuni. Et ad cautelam filius Prefecti accepit in uxorem filiam dicti Çor-

---

4. millesimo et *om.* MUR. - Neapolim; Neapolien *A*; Neapolis MUR. — 7. ei *manca B* MUR. — 10. millesimo et *om.* MUR. — 12. gravamen] graviter *A B* — 13-14. concordes] concord. *A B*; concordati MUR. — 27. Populus] dominus *B* MUR. - respondit] respond. *A B*; respondens MUR. — 33. Perfectum *A B* — 36. dictum] dominum *B* MUR. - Perfectum *A B* — 37. Perfecti *A B*

[1] Cesena a kil. 20 da Forlì e a 30 da Rimini.

[2] Malatesta de' Malatesti da quando il Re d'Ungheria nel suo passaggio per Rimini lo decorò della milizia, fu detto "Unghero" (G. VILLANI, *Cron.*, libr. VIII, cap. 107). Fu uno dei più brillanti Signori del trecento: prode in guerra, militò al soldo dei Comuni e dell'Imperatore dal quale fu creato suo vicario in Siena l'an. 1368 (A. DI TURA, *Cron. Senese* in *RR. II. SS.*, XV, 913). Letterato si compiacque degli uomini dotti e degli artisti e fu amico del Petrarca, cf. E. LEVI, *Antonio e Niccolò da Ferrara*, pp. 100 e sgg., in Atti e Mem. della Dep. Ferr. di Stor. Patr., Vol. XIX, 1909.

[3] Urbino a 70 kil. da Rimini e 87 da Fabriano.

[4] Foligno a 53 kil. da Fabriano e da Aquila.

[5] La relazione pervenuta al cronista G. da Bazzano (*Chronicon Mut.*, in *RR. II. SS.*, XV, parte IV, p. 142, n. ed.) sul tragico fatto dell'uccisione di Andrea d'Ungheria è ben diversa e non così sfavorevole alla Regina Giovanna.

dani; et eodem die relaxatus est Prefectus libere; tamen filium eius cum XVI aliis hominibus carceribus recludi fecit, et insuper dicebatur, quod Vicarius predictus dixerat, quod conaretur scandala mictere inter Romanos, ut se ipsos occiderent gladiis: ex quo turbatus est contra eum populus vehementer, et desiderabant adventum regis Ungarie etc.

Die iovis XIII° decembris nocte superveniente, stipendiarii forenses domini Tribuni equitaverunt castrum Marinum et ceperunt bestias et alia, et conducta Rome Tribunus fecit restitui equos et arma Prefecto etc.

Die sabati XV° dicti mensis, reperta fuit quedam lictera super porta sancti Angeli ex parte Luce de Savellis, precipiens amicis suis, quod infra quartum diem comparerent coram ipso personaliter: quod perveniens ad notitiam Tribuni, mandavit marescalco eius, quod dictam scriptam dilaniaret et alias scriptas aponeret tali forma: *nos Niccolaus miles et rector pro domino nostro Papa, mandamus Luce de Sabellis, quatinus infra tertium diem comparere debeat coram nobis*, significans ei ignorantiam sue scripture, et si hoc non adimpleret, misericordiam non speraret a Tribuno: cuius rei causa detenpti fuerunt quidam homines per marescalcum dicti Tribuni; et dictus marescalcus in captione predictorum fuerat offensus a comite de Vico et fratre suo;' quare Tribunus citari fecit comitem Palatinum[1] fratrem pre-
c. 121 r dictorum, qui iam congregaverat gentes suas, ut iret Apuliam. Tunc Çordanus de Monte volens Apuliam ingredi ad stipendia, recepit ex causa mutui a predicto Comite florenos centum auri, et ut dari et solvi posset aliis stipendiariis, quos invenire posset. Çordanus, videns Comitem congregari alias gentes, timuit non decipi a Comite; et ideo fecit ipsum detineri, ut supra, et causas querebat, ut impotentia Tribuni ipsum micteret, de quo perpendens Comes de ipsius intentione, reversus est statim domum suam in contrata sancti Pauli, et pulsari fecit campanas, et Tribunus similiter: quapropter rumor maximus per totam civitatem factus est.

Tunc Tribunus direxit domino Comiti unam banderiam stipendiariorum, ut caperent
MUR. 447 dictum Comitem palatinum; set Comes conflixit illos; et interfectus est Scar'pecta eorum conestabilis theotonicus. Tunc Tribunus adcessit Campidolium, ubi stetit usque ad quartam horam noctis cum quinque banderiis equitum, et videns quod aliquod auxilium aliarum gentium non habebat, recessit inde, et ingressus est Castrum sancti Angeli, ubi per multos dies moratus est.

Die lune XVII° mensis decembris, aplicuit Romam dominus Stephanus de la Columpna, et statim per totam civitatem bapniri fecit, ut nemo presumeret, aut esset audax frangi pacem factam inter multos per dominum Niccolaum Laurentii tribunum olim, quia multa mala et scandala consecuta fuissent aliter, et inter multos pacem commiserat dictus Niccolaus.

Eodem millesimo, die XXIIII° mensis decembris. Dominus Dinus de la Rocca honorabilis civis Pixarum volens acquirere dominium dicte civitatis, quadam die cum quibusdam gentibus domus sue et aliarum, etiam cum capitaneo dicte civitatis, qui fovebat partem dicti domini Dini, cucurrerunt ad arma. Tunc adcesserunt ibi duo honorabiles cives populares, qui aliquo modo nolebant talem dominationem, et cum maxima quantitate hominum dicte civitatis armata manu adcesserunt domos dicti domini Dini et suorum, et ipsas comburserunt usque ad fundamenta, et dominum Dinum et suos expulserunt extra civitatem: nomina quorum, Andream de Gambacurtis, Cechum Alliata etc.[2].

---

1. Perfectus *A B* — 7. Perfecto *A B* — 14. quidem *A B* — 15. dicti] domini *B* MUR. - predictorum] predicta MUR. — 16-17. predictorum] predicti MUR. — 20. congregare MUR. — 26. paladinum *A* — 27. ad *om. A B* — 32. frangere *corr.* MUR. — 37. etiam] et MUR. — 41. combusserunt *corr.* MUR.

[1] "Era in quello tiempo a Roma uño conte cacciato da lo regnio: missore Ianni Pipino nome havea, "paladino de Altamura, conte di Minorbino....". *Vita di Cola di Rienzo tribuno del popolo Romano*, scritta in lingua volgare romana di quella età da TOMASO FORTEFIOCCA scribasenato, Bracciano, 1621.

[2] Da qualche anno dominava in Pisa la famiglia Della Gherardesca; morto nel 1342 il conte Fazio Donoratico, venne nominato capitano generale di Pisa e di Lucca il figlio di lui fanciullo d'anni 10, ma il go-

MCCCXLVIII.

Per totum orbem maxima pestis mortalitatis fuit.

De mense ianuarii, dominus rex Ungarie habuit civitatem Sermone [1], que est in terra Abruçii.'

Eodem millesimo, de mense januarii. Cum rex Ungarie cum suis non possent transire flumen Vulturnum propter obviationem inimicorum recessit inde cum exercitu, et ingressi sunt Beneventum, ubi inlesi transierunt, et iverunt versus Neapolim. *c. 121 v*

Eodem millesimo, de mense januarii, die xv°. Regina Neapolim prescien adventum Regis antedicti, paratis tribus galeis cum omnibus suis arnexiis adscendit naves, et fugam adripuit ad terram Ax in Provençia, reliquid etiam alia navem fulcitam pro viro suo domino Ludovico, ut evaderet.

Eodem millesimo, xvii° januarii. Dominus Ludoycus princeps Tarantri, audiens transitum regis Ungarie ad Beneventum veniens ad terram Adverse, que iam sibi subiecta erat cum civitate Capue, timuit, et una cum domino Niccola de Acçajolis de Florentia [2] recessit versus marinam, volens adscendere navem, set non valuerunt propter tempestatem maris. Tunc ascendit sagyptiam cum xxii remis, et non potuerunt apropinquare galeam propter dictam tempestatem. Tandem commodo potuerunt melius et citius, aplicuerunt portum Thalamonis [3] districtus Senarum, et descendentes terram ingressi sunt in Valdipesa districtus Florentie in quodam casamento, et receptaculo dicti domini Niccole, ubi moratus est per plures dies, donec adcessit ad portum maris quedam galia, que ipsum conduxit in partibus Provençie etc.

Eodem millesimo, die xviii° januarii. Dominus rex Ungarie aplicuit civitatem Adverse.

Eodem millesimo, die xviiii januarii. Dux Duratii, principes Tarantri [4], admiraius, et alii Reales recesserunt de civitate Neapolim, et ingressi sunt civitatem Adverse ad precepta prefati regis Ungarie.

Eodem millesimo, die xx° januarii, in occasu solis, omnes Reales, qui venerant ad mandatum Regis, capti et inclusi sunt castro civitatis Adverse.

Eodem millesimo, die xxiii° mensis januarii. Dominus rex Ungarie petiit a duce Duraçii, ut sibi demonstra'ret locum in quo frater dicti regis fuit mortuus. Mur., 448

Tunc dictus dux' conduxit Regem ad dictum locum; et cum ibi pervenissent, dominus Dux dixit: domine Rex, hic fuit mortuus frater vester. Tunc Rex, evaginato gladio, propriis manibus amputavit nares Duci; deinde quidam milex Ungarus cepit Ducem pro capillis, et detraynatus est eum per totam salam palatii; quidam alter Ungarus percussit et vulneravit dictum Ducem in costatu cum quodam ense, alter quidam Ungarus truncavit ei testiculos et alia. Tunc precepit dictus Rex, ne aliquis esset ausus corpus Ducis removere. Hiis *c. 122 r*

5. Eodem.... de] De dicto Mur. - posset Mur. — 8. Eodem ... die xv] Die xv Januarii Mur. — 10. Aix *corr.* Mur. - navim Mur. — 12. Eodem millesimo] Die Mur. — 15. volens] volentes *B* Mur. - navim Mur. — 17. quomodo Mur. — 20. dies] dieb. *A* — 21. Proenzie *A B* — 23. princeps *A B* Mur. — 24. Neapolis Mur. — 33. quidam] quidem *A* — 34. quidam] quidem *A* — 35. dictus] dominus *B* Mur. - his Mur.

verno effettivo fu assunto da Dino della Rocca, della fazione detta da Raspanti (*Stor. Pistor.* in *RR. II. SS.*, XI, p. v, p. 203, n. ed.). Venuto a morte il giovanetto, il partito dei Raspanti venne accusato di averlo avvelenato. Da ciò tumulti e mischie col partito avverso detto dei Bergiolini, che culminarono con la cacciata di Dino (*Cron. Pisan.* in *RR. II. SS.*, XV, 1017-8; G. Villani, *Cron.* cit., XII, 120). V. anche P. Silva, *Il governo di Pietro Gambacorta in Pisa e le sue relazioni con la Toscana e coi Visconti*, Pisa, 1911.

[1] Sulmona a 65 kil. da Aquila.

[2] Per Nicola Acciaiuoli gran siniscalco di Giovanna regina di Napoli, v. Matthei Palmerii, *Vita Nicolai Acciaiuoli* in *RR. II. SS.*, XIII; cf. anche Buchon, *Nouvelles recherches historiques sur la principauté de Morée*, Paris, 1845, vol. I; L. Tanfani Centofanti, *Nicola Acciaiuoli* in Studi storici, Firenze 1863.

[3] Talamone a 23 kil. da Orbetello.

[4] Roberto e Filippo principi di Taranto, fratelli di Lodovico marito di Giovanna.

peractis, Rex armata manu cum suis aplicuerunt Neapolim, cui obviam venerunt plures cives civitatis cum tribus paliis dictissimis, sub quibus persona Regis civitatem intraret. Rex videns hoc, ait: "*ego recuxo, et renuntio istis talibus; nolo nisi barbutam nostram. De vobis* "*non confiderem amplius*"; quoniam Rex presciverat tractatum civium et ducis Duratii, qui insimul ordinaverant in yntroytu civitatis occidere Regem. Tunc Rex cum intrasset civitatem, omnia palatia Realium et bona tradidit et donavit suis nobilibus, et amicis. Elapsis ergo aliquibus diebus, destinavit Reales in Ungariam etc.

Eodem millesimo CCCXLVIII, die XXV° januarii, in die conversionis sancti Pauli, circa vesperas, maximus terremotus factus est in civitate Ferrarie et aliis pluribus locis et civitatibus, et maxime in partibus Clarentanorum, in civitate Villac [1], ubi tota quedam civitas submersa est.

Eodem millesimo, in partibus Captay [2] pluit in maxima copia vermium et serpentium qui devoraverunt maximam quantitatem gentium et quoscumque homines, homines vel feminas, tangebat aqua, subito moriebantur.

Eodem millesimo et diebus, pluit ignis maximus de celo in partibus Imperii, quod est inter Cathayum et Persidam, et cecidit in forma nivis et combursit montes, terras et alia loca, homines et feminas, et deducebat fumum maximum, quem qui adspiciebat, moriebatur in spatio medii diei; et similiter si aliquis vel aliqua respiciebat illos, qui fumum viderant, etiam moriebatur. Accidit tunc, quod decem galie transibant partes illas, quarum due de Januensibus, scilicet homines respicientes illos qui viderant dictum fumum, mori ceperunt etiam; tamen conduxerunt eas Constantinopolim et Peram. Tunc cives dictarum civitatum loquentes cum illis existentibus super galias, statim moriebantur. Cives tunc mortui sunt in Constantinopoly ex novem personis octo etc. Recesserunt inde dicte galie, et transierunt in Siciliam et Missinam, et ubique dimictebant conruptionem predictam, in quibus partibus mortui sunt circa v^c ccc^m personas; et in quadam civitate dicti Regni nomine Trapaly [3], omnes perierunt, et sic inhabitabilis remansit, et in partibus Sardinee ex decem novem mortui sunt; et in civitate Janue circa XL^m. Civitas Marsylie inhabitabilis facta est propter talem conruptionem et alia multa loca etc.'

c. 122 v Die jovis ante nativitatem domini nostri Yesu Christi ignis apparuit de celo, tenens ab oriente usque occidentem. In partibus Katalonie tres lapides maximi ciderunt de celo, quorum quilibet erat ponderis maximi, et miserunt unum domino Regi super quodam mulo.

Quidam rex de Bellamari, nomine Albochexen, dominus totius Barbarie, fieri faciebat quamdam stratam per dexertum, ut posset Yndiam transire; et cum equitasset ad videndum dictum laborerium, quidam nuncius venit ad regem, dicens ei: *Domine, postquam recessistis* Mur., 449 *civitate mortue sunt ex uxoribus vestris lxxx^ta et alii' civitate moriuntur.* Rex valde timuit, et cogitavit hoc esse iudicium Dei, ut efficeretur Christianus. Tunc Rex direxit admiraium suum ad civitates suas, notificans omnibus, quod effici volebat christianus. Interim supervenit quedam navis, et retulit nova, quod Christiani moriebantur sicut Saraceni, tunc rex audiens hec, quod Christiani moriebantur etiam, noluit effici Christianus.

Eodem millesimo et tempore, in partibus Mudoni et Curoni in Romania usque Venetias propter quandam nebulam, multi homines et mulieres mortui sunt.

Eodem millesimo et mense februarii. Dominus rex Ungarie existens in partibus Nea-

---

8. Eodem .... CXLVIII *om.* MUR. *In margine, di prima mano corsiva in A*: De terremotu — 10. ubi *agg. di prima mano nell'interlineo in A su* que *cancell. con un rigo* - quedam *agg. di prima mano nell'interlineo in A* — 12-14. Eodem .... moriebantur *om.* MUR. — 31. maximi ponderis *B* MUR. - quidem *A B* — 32. quidem *A B* — 36-37. Tunc .... christianus *agg. di prima mano nel margine in A* — 38. ad *agg. in minuto carattere su* p *cancellato con rigo in A* — 40. millesimo et *om.* MUR. — 42 Eodem millesimo et] De MUR.

[1] Villac in Carinzia.

[2] Cina.

[3] Trapani.

polim cassari fecit omnes stipendiarios suos Theotonicos: qua propter dux Guarnerius congregavit omnes, qui numero fuerunt circa III^{m}, et taliter erecta est Sotietas illa ducis Guarnerii, et recesserunt de districtu Neapolim, et ingressi sunt Romam, vel in partibus Mareme, et per vim acceperunt castra et comburserunt villas, et iverunt usque Lagnam [1], volentes intrare civitatem. Tunc cives direxerunt ambaxiatores dicto duci, potentes ab eo, ut de nobilibus suis dirigeret civitatem, ut concordiam tractarent cum eis. Qui dux direxit civibus duodecim ex sapientioribus suis bona fide: et cum civitatem intraverunt, interfecti sunt omnes a civibus; quapropter Dux cum aliis suis expugnaverunt civitatem predictam, et obtinuerunt eam per vim, in qua occiderunt omnes cives masculos, feminas, parvulos, et omnia mala in partibus illis suo posse consecuti sunt.

Eodem millesimo, die primo mensis martii. Dominus Franciscus de Ordilaffis [2] dominus Forlivii et Furlimpopuli et Cexene, ivit cum domino rege Ungarie usque Neapolim, tamen non bene se habebat cum domino Abstorgo comite [3] Romandiole, qui comes quadam die cum maxima quantitate militum et peditum equitaverunt usque portas Furlivii, et comburserunt domos et depredaverunt omnes, quos invenerunt; et hoc fecit, quia dominus Franciscus antedictus nolebat solvere' censum et tributum ordinatum Ecclesie romane. Filii autem *c. 153r* prefati domini Francisci cum gentibus suis equitaverunt super districtum Faventie, ubi maximun dapnum fecerunt; deinde firmaverunt treuguam inter eos. Interim filii dicti domini Francisci notificaverunt patri suo, qui immediate narravit omnia domino regi, et petiit ab eo licentiam redeundi ad partes suas, et etiam imploravit auxilium, cui dominus rex auxilium non dedit, et ita redivit in partibus suis dominus Franciscus, et pacem firmavit cum antedicto Comite etc.

Eodem millesimo. Relata fuerunt nova in partibus Lombardie, quod die XIII^{0} martii sepulti fuerunt in civitate Parixius propter maximam pestem mortalitatis MCCCXXVIII homines sine aliis, de quibus non fiebat mentio: propter quod rex fugerat inde, et iverat castrum quoddam extra districtum, Parixius. Regina ipsius uxor cum unico filio et duobus nepotibus defuncti erant, et ali multi nobiles, et similiter in partibus circumstantibus, et in quadam civitate, que dicebatur Nobellexe [4], in qua habitabant circa MM homines armorum, non remanserat nisi CC. Alia civitas Avarexe inhabitabilis effeta erat, alie cuiusdam civitates pro maiori parte subverse et submerse erant et in partibus illis aparuerunt locuste que devoraverunt bladas, et arbores et alia mira satis.

Eodem millesimo, die XIIII^{0} martii. Dominus' Ludovicus princeps Tarantri aplicuit civi- Mur., 450 tatem Avinionis, cui obviam ingressi sunt XIIII Cardinales, alio die aplicuit ibidem regina Johanna uxor dicti principis et regis, cui obviam egressi sunt XVIII Cardinales, et recepti fuerunt in palatio domini Pape honorifice.

Eodem millesimo, die XVIIII^{0} martii, in civitate Avinionis in Consistorio, dominus papa Clemens sextus elegit et confirmavit episcopum adriensem nobilem et discretum virum

---

3. vel] videlicet Mur. — 12. et Furlimpopuli *manca B* Mur. — 13. habebat] habebant *B* Mur. - quomdam *A* — 18. dicti *om.* Mur. — 20. ad *manca A B* — 23. relatae Mur. — 24. Parisius Mur. - MCCCXXVIIII homines] CCCXXVIII millia hominum Mur. — 26. Parisius Mur. — 29. Alia civitas] In alia civit. *A*; Item alia civitas Mur. - cuiusdam] quaedam *corr.* Mur. — 30. subversa *A* - et submersa *A*; *manca* Mur. - erant] erat *A* — 33. ingressi] egressi *corr.* Mur. — 34. ingressi] egressi *corr.* Mur. — 36. Concistorio *corr.* Mur.

[1] Anagni.

[2] Francesco figlio di Cecco degli Ordelaffi, che per primo signoreggiò Forlì, fu un signore turbolento, fosco e feroce, la cui vita è un tessuto di battaglie vinte e perdute, di tradimenti e di congiure ora falliti ed ora riusciti. Ebbe in moglie la famosa Cia degli Ubaldini che eroicamente difese Cesena contro le milizie del cardinale Albornoz. Nella sua corte l'anno 1346 ospitò Giovanni Boccaccio che lo fece intervenire quale personaggio (Iaunus) della terza egloga. Cf. E. Levi, *Antonio e Niccolò de Beccari*, cit., p. 226.

[3] Astorgio di Durefort, in Provenza, marito di una nipote del papa Clemente VI.

[4] Nelle *Storie Pistoresi* (*RR. II. SS.*, XI, par. v, 236) in luogo di " Nobellexe " e di " Avarexe " leggesi " No-" liens " e " Anerens ".

dominum Aldrovandinum [1] filium quondam bone memorie illustris et magnifici domini domini Raynaldi marchionis Estensis etc.

Eodem millesimo et mense. Cum dominus Ingelmarius [2] multa operatus fuisset contraria contra dominum marchionem de Brandiburgo, et multum ei offenderat, dictus Marchio fecit ipsum capi et detineri et conduci fecit ipsum ad quoddam castrum in comitatu Tyroli, nomine Redonie [3], ubi erat dominus Octo frater domini Inghelmarii, cui dici fecit, quod si dominus Octo volebat tradere castrum domino Marchioni, nullam inferret lesionem in personam fratris sui detempti, qui respondit: quod si volebat restituere sibi fratrem suum, traderet sibi castrum, et aliter non. Quapropter dominus Marchio fecit ipsum decapitari; deinde c. 123 v recessit, et ingressus est civitatem' Trenti, in cuius districtu comburserunt multa bona. Tunc comes Guritie eius inimicus cum maxima quantitate militum et peditum, equitaverunt super territorio dicti domini Marchionis; quapropter dominus Marchio cum suo exercitu recessit, et ingressi sunt Bolçanum.

Eodem millesimo et temporibus maxima pestis mortalitatis fuit in civitate Neapolim, in qua mortui sunt in duobus mensibus LXIIII^{m}; quapropter rex Ungarie recessit inde, et ingressus est....

Eodem millesimo, die primo mensis aprelis. Dominus Malatesta de Arimino et dominus Franciscus de Ordilaffis de Forlivio segregaverunt contratis suis, et ingressi sunt terram Argente [4] ad hospitium, ubi per factores domini Marchionis honorati sunt etc.

Eodem millesimo, die II^{0}, mensis aprelis. Predicti Domini ingressi sunt Bononiam ad parlamentum cum domino Bononie, volentes pacem comittere inter comitem Romandiole, et.... Die veneris IIII^{0} dicti mensis recesserunt de Bononia, et ingressi sunt Portum-maiorem [5] discrictus domini Marchionis ad parlamentum cum domino marchione Obiçone; deinde iverunt Argentam, et redierunt partibus suis.

Eodem millesimo et tempore maxima pestis mortalitatis fuit in Venetiis et Clugia, in quibus locis quolibet die sepelliebantur circa VI^{c} corpora; et similiter pestis maxima fuit in civitate Pixarum.

Eodem millesimo, die .... mensis aprelis. Nobilis et discretus vir dominus Aldrovandinus estensis Dei gratia episcopus adriensis recepit in Ferraria licteras electionis dicti episcopatus.

Eodem millesimo, die XIII aprelis. Dominus Johannes de Pepulis venit Ferrariam ad parlamentum.

Eodem millesimo et mense, propter maximam brinam de celo desicate sunt vinee Ferrarie.

Eodem millesimo, die veneris XXIII^{0} mensis aprelis. Dominus marchio Obiço estensis etc. ivit Veronam cum decenti sotietate, qui omnes honorati sunt valde a domino Mastino.

Eodem millesimo et mense. Exercitus domini Luchini Vicecomitis, cuius erat capitaneus c. 124 r dominus Raynaldus' de Assandris [6], iverunt circa civitatem Janue in obsidione etc.

---

3. millesimo et *om.* MUR. - contraria *om.* MUR. — 4. ei] eum MUR. — 5. ad *manca* *A B* — 6. dicere *corr.* MUR. — 11. Gulitie *A B* — 14. Eodem .... et] Eisdem MUR. — 16. *dopo* est *lacuna* *A B* MUR. — 21. *dopo* et *lacuna* *A B* MUR. — 25. millesimo et *om.* MUR. — 28. *dopo* die *lacuna* *A B* MUR. — 32. millesimo et *om.* MUR.

[1] Per questo vescovo, v. B. RICCI, *Di Aldobrandino d'Este vescovo di Modena e di Ferrara*, in Atti e Mem. della R. Dep. di Stor. Patr. per le prov. Mod., Serie V, vol. III e IV, Modena, 1904.

[2] V. retro a p. 139, n. 3.

[3] Probabilmente Rendena, nella valle omonima, nel Trentino, presso Tione.

[4] Argenta a 34 kil. da Ferrara.

[5] Portomaggiore a 74 kil. da Ferrara e a 10 da Argenta.

[6] Di nobile famiglia Mantovana, imparentata coi Bonaccolsi, passò al servizio dei Visconti. Prese parte alla battaglia di Parabiago (24 febbraio 1339). G. FLAMMA, *Opusculum*, *RR. II. SS.*, XII, 1206. Comandante delle forze viscontee nel Piemonte (settembre 1347), firma in Saluzzo i patti col Delfino e Giovanni Paleologo in qualità di "capitaneus exercitus d. d. "Mediolani" (LÜNIG, *Codex dipl. Ital.*, I, 406). Capo delle truppe dei Visconti in Toscana nel 1352 (P. AZARII, *Liber gestorum in Lombardia*, *RR. II. SS.*, XVI, P. IV, p. 58, n. ed.). Le torri degli Assandri in Mantova furono diroccate per ordine del Comune nel 1250, v. DAVARI, *Notizie stor. topog. della città di Mantova*, p. 69, Mantova, 1903.

Eodem millesimo et mense. Dominus papa Clemens sextus iterum fecit desponsari reginam Johannam a domino Ludoyco principe Tarantri, et constituit eos regem et reginam regni Apulie.

Eodem millesimo, die XII° madii. Dominus Pandulfus filius domini Malateste de Arimino venit Ferrariam ad videndum magnificum dominum dominum Obiçonem marchionem estensem etc.'

Eodem millesimo, die XXIIII° mensis madii. De mandato domini Luchini Vicecomitis Mur., 451 comune Cremone et Bryssye direxerunt sindicos, et tubatores suos Mantue; et super plateam dicte civitatis bapniri fecerunt ex parte dictorum comunium, quod infra octo dies Mantuani restitui deberent omnia castra et fortilitias, quas obtinebant, dictorum comunium, et reditus, quos habuerant a die prime captionis usque in illa die, alioquin diffidebant eos ex parte dictorum comunium etc.

Eodem millesimo, die XXVI° mensis madii. Dominus Jacobus de Cararia dominus Padue, et dominus Johannes de Pepulis dominus Bononie venerunt Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone.

Eodem millesimo et mense. Dominus Galeoctus de Malatestis de Arimino, recedens Fano, ingressus est civitatem Abscoli [1], et de volumptate civium dicte civitatis confirmaverunt ipsum dominum Abscoli.

Eodem millesimo et mense. Dominus rex Ungarie et rex Neapolim et totius Apulie recessit de dictis partibus, et per mare ingressus et reversus est in Ungariam, et dimisit in Apulia vicarium suum, et hoc propter maximam pestem mortalitatis, que erat in civitate Neapolim.

Eodem millesimo et mense junii. Dominus Mastinus de la Scala cum suo exercitu equitaverunt super districtum Mantue loco, qui dicitur Bigarelle [2], deinde Canetum [3], deinde Belfortem [4], et Voltam [5], deinde firmavit exercitum suum Curtatonem [6], et in dictis locis fecerunt maximum dapnum.

Eodem millesimo et mense junii. Dominus Johannes de Albergetinis de Faventia tractabat cum amicis suis dicte civitatis, ut occiderent comitem Romandiole: quod pervenit ad aures dicti Comitis; quapropter Comes fecit capi Guillielmum de Bonçanis de Faventia, et fecit eum decapitari. Tunc dominus Johannes fugit extra civitatem cum amicis suis et ingressi sunt castrum Saçarum [7] dicti domini Johannis; post paucos vero dies habuerunt insimul cum Comite concordiam etc.'

Eodem millesimo, millesimo CCCXLVIII. Mantuani antedicti propter cridam, quam fieri c. 124 v fecerunt comune Cremone et Bryssie, noluerunt restituere castra, que obtinebant dictorum comunium, quare de volumptate domini Luchini Vicecomitis, et auxilio eius congregaverunt exercitum maximum navium et gentium equestrium et peditum, et ingressi sunt Caxalemmaiorem [8] districtus Cremone, et habuerunt burgum dicte terre, deinde habuerunt rocam, deinde Planam [9], et rocam dicte terre, deinde burgum Axule [10], deinde Montem-clarum districtus Bryssie, et alias fortilitias Cremone et Bryssie, nisi Solfarinum [11], et ingressi sunt Burgum-fortem, et castrametati sunt ibi.

---

2. *dopo* Johannam *segue in A* ad dominum *cancell. con un rigo* - Taranti *corr.* MUR. — 5. marchionem *om.* *B* MUR. — 8. Mantuam *corr.* MUR. — 10. restituere *corr.* MUR. — 11. diffidabant *corr.* MUR. — 16. millesimo et *om.* MUR. — 19. Eodem.... et] De MUR. — 26. millesimo et *om.* MUR. — 32. millesimo CCCXLVIII *om.* MUR.

[1] Ascoli Piceno a 170 kil. circa da Fano.

[2] Bigarello a 12 kil. da Mantova.

[3] Canneto sull'Oglio a 49 kil. da Brescia.

[4] Belforte frazione di Gazzuolo a 20 kil. da Mantova.

[5] Volta Mantovana o di Cavriana a 22 kil. da Mantova e 50 da Brescia.

[6] Curtatone a 6 1/2 kil. da Mantova.

[7] Da identificare forse con Gattara frazione del com. di Brisighella, a breve distanza da Faenza. Cf. *Corpus Chron. Bonon.*, in *RR. II. SS.*, XVIII, p. 1, p. 596, nota 1 (n. ed.).

[8] Casalmaggiore a 68 kil. da Brescia e a 43 da Cremona.

[9] Piadena a 30 kil. da Cremona e 52 da Brescia.

[10] Asola a 34 kil. da Mantova e 41 da Brescia.

[11] Solferino a 35 kil. da Mantova.

Eodem millesimo, die xx julii. Raynaldus filius marchionis Obiçonis etc. obiit in civitate Ferrarie, et sepultus ad locum fratrum Minorum in Ferraria.

Eodem millesimo, die xxvi° augusti. Navigium domini marchionis Obiçonis et domini Mastini de la Scala discessit Ferraria, et ingressi sunt Guvernulum[1] discrictus Mantue, et expugnaverunt pontem, et nichil profuit, et propter famem recesserunt, et redierunt partibus suis.

Eodem millesimo et tempore, aliqui cives Capitis Ystrye, propter iniquam dominationem comunis Venetiarum et eorum officialium, tractaverunt cum comite Runinberg, comite.... comite Guritie et marchione Ystrye, rebellare civitatem comuni Venetiarum et sic fecerunt. Quod sciens comune Venetiarum, preparaverunt maximum navigium et direxerunt Capud Ystrie[2], ut ipsam recuperarent, de quibus gentibus navigii subfocati sunt multi propter tem-
Mur., 452 pestatem' maris.

Eodem millesimo, die martis ultimo septembris. Gentes domini Phylyppini de Gonçaga conflixerunt gentes domini Luchini Vicecomitis existentes cum navigio, et similiter gentes equestres et pedestres.

Eodem millesimo, die primo octubris. Restituta fuit rocha Axule domino Luchino Vicecomiti, quam obtinebant domini Mantue.

Eodem millesimo, die iii° octubris. Exercitus domini Mastini de la Scala recessit de districtu Mantue, et redierunt Valecium districtus Verone.

Eodem millesimo, die xi° dicti mensis. Dominus Beltrandus cardinalis de Ombrum[3]
c. 125 r venit Ferrariam,' deinde ingressus est Avinionem.

Eodem millesimo, die xvi° mensis octubris. Dominus Johannes de Pepulis venit Ferrariam, et ivit Veronam.

Eodem millesimo, die xiiii° mensis novembris, circa tertias. Dominus Gentilis de Molliano dominus civitatis Fermi in Marchia anconitana cum multis equestribus et peditibus segregaverunt terra Monticulorum, et aplicuerunt terram Sancti Severini[4]. Tunc dominus Malatesta et dominus Galeoctus fratres, domini Arimini etc. congregaverunt gentes suas, et armata manu contra predictos inimicos, ingressi sunt ad quemdam passum cuiusdam aque nomine Potentie, et insimul maximum bellum commiserunt; tamen conflicti fuerunt dominus Gentilis et sui; et fuit captus dominus Gentilis cum pluribus suis et domino Domo eius capitaneo etiam; qui capti fuerunt circa ccc, deinde dimiserunt dominum Domum cum suis ad fidem, et tenuerunt dominum Gentilem[5] usque tempus, quod predicti de Malatestis habuerunt pacta, qua voluerunt ab eo, postea dimiserunt eum etc.

Eodem [millesimo], die vi° mensis decembris, de nocte. Dominus Malatesta de Arimino de volu[m]ptate aliquorum civium Ancone intravit et habuit mediam dictam civitatem; deinde per vim acquisivit aliam medietatem etc.

MCCCXLVIIII^{or}.

Die x° mensis januarii. Dominus Malatesta Ungarus filius magnifici domini domini Mala-

---

7. millesimo et *om.* Mur. — 8. Runinberg] Ruranberg *B* Mur. - *lacuna A B* Mur. — 16. *dopo* Axule *segue in A* per mant. *cancell. con rigo* — 18. recess. *A B*; recesserunt Mur. — 28. passuum *A B* — 31. qui *om.* Mur. — 32. *dopo* et *segue in A* tm *cancell. con un rigo* — 34. Eodem *om.* Mur. - millesimo *manca A B* Mur.

[1] Governolo frazione di Roncoferrara.

[2] Capodistria a 107 kil. da Pola.

[3] Bertrandus de Deux, francese, vescovo di Embrun (1323-1338), creato cardinale del titolo di Santa Sabina nel 1337. Morto in Avignone il 21 ottobre 1355. Cf. Gams, *op. cit.*, p. 548; Ciaconius, *op. cit.*, 472-4.

[4] San Severino Marche a 31 kil. da Macerata.

[5] Liberato dalla prigionia, peregrinò a lungo per le corti settentrionali italiane in cerca d'aiuto. Fermo venne ripresa al Malatesta da fra Moriale. Il card. d'Albornoz occupata Fermo per la Chiesa, la cedette in vicariato al detto Gentile nominato "gonfaloniere "di tutta la gente della Chiesa", ma poi lo stesso Cardinale la riprese a Gentile per essersi questi accordato col Malatesta. Cf. E. Filippini, *La riconquista dello Stato della Chiesa per opera di Egidio d'Albornoz* in Studi storici, VIII, 1899, pp. 316 e sgg.

teste de Malatestis de Arimino acquisivit civitatem Hexii[1] cum quodam tractatu aliquorum civium. Tunc dominus Homo Sancte Marie dominus dicte civitatis, hoc sentiens cum stipendiariis suis et amicis armata manu bellum commiserunt cum inimicis, quod satis duravit; tamen dominus Malatesta cum suis superaverunt alios, et obtinuerunt civitatem.

Eodem millesimo, XXIIII mensis januarii. Illustris et magnificus dominus dominus Luchinus Vicecomes Mediolani obiit in Mediolano, et sepultus ad cappellam suam[2] cum omni decenti honore equorum, banderiarum etc.

Eodem millesimo et in hiis diebus, civitas Tridenti rebellata est per aliquos cives dicte civitatis ad petitionem marchionis Brandiburgi; et dicebatur quod dictum tractatum operabatur tempore domini Luchini etc.'

Eodem millesimo, die XIII° mensis februarii. Aplicuit Ferrariam domina Manbilia filia *c. 125 v* domini Bersage de Porcigio[3], deinde ingressa est Mutinam ad maritum nobili viro Girardo quondam Jacopini de Rangonibus etc.

Eodem millesimo, die XXII° dicti mensis. Dominus Anibaldus[4] cardinalis et legatus pro Ecclesia romana aplicuit Mutinam, quem et suos honoravit dominus marchio Obiço etc.

Eodem millesimo, die XVIIII° mensis aprelis. Obiço et Andreas, filii magnificorum dominorum Jacobi et Johannis de Pepulis, venerunt Ferrariam, et ingressi sunt Veronam, et de civitate Verone conduxerunt Ferrariam dominam Riçardam filiam quondam domini Riçardi de Camino, et neptem domini Mastini de la Scala, in uxorem predicti Andree de Pepulis, et aplicuit Ferrariam die XXIII° dicti mensis in domo domini marchionis Obiçonis etc.,' qui MUR., 453 cum omni honore recepit eos; alio vero die ingressi sunt versus Bononiam.

Eodem millesimo, XXI° mensis aprilis. Obiit in Ferraria dominus Guido de Baysio[5] episcopus Ferrarie, et die XXIII sepultus est in episcopatu Ferrarie etc.

Eodem millesimo, die dicta, desiccate sunt vinee propter frigus.

Eodem millesimo, die XXIIII° aprelis, in die sancti Georgii, fuit ignis maximus in Ferraria in contrata Bucecanalium et in Burgo Riccho.

Eodem millesimo, die III° mensis madii. Dominus Aldrovandinus, filius naturalis quondam magnifici domini domini Raynaldi marchionis estensis, consecratus est episcopus Adriensis in terra Rodigii per dominum episcopum Thyberiadensis, episcopum Cervie[6], et episcopum .... et alios abbates: propter quod honorabilis curia facta est ibi.

Eodem millesimo, die XVIIII° madii. Dominus marchio Obiço estensis etc. fecit fieri mostras suarum banderiarum, sine armis de mane, coram Aldrovandino filio dicti marchionis et domino Dondacio de Placentia potestate Ferrarie pro dicto domino marchione etc. Sumpto prandio, dominus Marchio congregari fecit conestabiles predictarum banderiarum super salam novam domini marchionis, ubi dictus' dominus Dondacius potestas, dominus Gabriotus de *c. 126 r* Canossa, dominus Bonefatius de Savignano, dominus Niccolaus de Robertis, et omnes alii iuraverunt sub domino Aldrovandino antedicto capitaneo generali etc.

Eodem millesimo, die V° mensis junii. Dominus Ludovicus princeps Tarantry, dominus Neapolim etc., direxit exercitum suum equestrium et peditum versus civitatem Adverse, ad

---

2-3. stinpendiariis *A* — 4. tamen] Tunc MUR. — 5. *nel margine di A, di prima mano*: mors domini Luchini — 8. his MUR. - Tridenti *sopra* Trenti *cancell. con un rigo in A* — 19. neptis *A B* — 22. Eodem millesimo] Die MUR. — 24. Eodem millesimo] Die MUR. — 30. *A B non hanno lacuna* — 32. monstras MUR. - *dopo* mane *in A segue* sumpto prandio *cancell. con un rigo* — 33. potestati *A B* — 38. Taranti *corr.* MUR.

[1] Iesi a 28 kil. da Ancona.

[2] Cioè in S. Gottardo, secondo il Corio, nella chiesa di Crescenzago secondo l'Azario. Cf. G. GIULINI, *op. cit.*, V, p. 316.

[3] Porcia (di), antica e nobile famiglia friulana che tenne il cospicuo ufficio di avvocati della chiesa di Concordia e di Ceneda. *Enciclopedia storico-nobiliare Italiana*, vol. V, p. 457, Milano 1932.

[4] Annibaldo da Ceccano, vescovo Tuscolano.

[5] Guido da Baiso vescovo di Reggio (1312-1319), e infine di Ferrara. G. SACCANI, *Cronotassi dei vescovi di Reggio*, pp. 76-78, Reggio, 1898.

[6] Francesco vescovo di Tiberiade in Palestina e Guadagno da Maiolo O. M. vescovo di Cervia. EUBEL, *op. cit.*, pp. 511 e 190.

quam aplicuerunt, et maximum dapnum inferentes, et precedentes omnibus dominus Robertus de Sanseverino, dominus Raymondus de Balço, dominus comes Arminiach, comes Sancti Angeli, nobiles barones, dominus comes Dasper, dominus Guillielmus de Foyano, Johannes Malataca, et alii forenses, et aplicuerunt apud portas civitatis Adverse, cuius civitatis nobiles domini regis Ungarie, existentes in civitate, extra exierunt civitate et armata manu fugaverunt predictos usque campum suum, bellum cotidie commictentes; et gentes prefati domini regis superaverunt alios, et ceperunt dominum Robertum de Sanseverino, comitem Arminiach, comitem Sancti Angeli, comitem Dasper, dominum Guillielmum de Foyano, Johannem Malatacam, Paulum de Manfredis de Regio, quibus omnibus captis dimiserunt omnes ad fidem iurantes etiam non contra Regem amplius venire; preceperuntque eis, quod infra XII dies recederent de exercitu Principis, et sic fecerunt etc. Post paucos vero dies firmata est treugua inter dominum regem Ungarie et Principem, per dominum Anibaldum cardinalem et legatum domini Pape, qui substinebat honorem domini Ludovici principis propter amorem, quem habebat dominus Papa in dominam Reginam etc.

Eodem millesimo, die XI° mensis junii. Dominus Bernardinus de Polenta dominus Ravenne aplicuit Ferrariam ad videndum dominam Yliciam filiam domini marchionis Obiçonis etc.; deinde ante recessum eius confirmavit parentelam dicte domine in uxorem domini Guidonis eius filii etc.

Eodem millesimo et mense. Dominus Canis magnus filius domini Mastini de la Scala cum exercitu maximo ingressi sunt super territorio Mantue, ubi multum dapnum contulerunt.

Eodem millesimo et mense, tempore prefati domini marchionis Obiçonis etc. incepta est turris, et fortilitia Pollicini Figaroli.

Eodem millesimo, die penultimo junii. Dominus Malatesta de Arimino etc., et dominus Franciscus de Ordilaffis de Forlivio etc., venerunt Ferrariam coram domino marchione
c. 126 v Obiçone propter aliquam discordiam, que erat inter dictos dominos de duobus castris, que
Mur., 454 quilibet eorum volebat, scilicet castrum Munticli et Mondayni [1]; tamen non valuit dominus Marchio ipsos concordare, et recesserunt de Ferraria etc.

Eodem millesimo, XII° julii. Dominus Guido filius magnifici domini domini Bernardini de Polenta venit Ferrariam, et desponsavit dominam Ylyxiam filiam magnifici et illustris domini domini Obiçonis marchionis estensis; quapropter nobilis curia facta est.

Eodem millesimo, die XVI° julii. Dominus Johannes filius domini Francisci de Ordilaffi de Forlivio venit Ferrariam; deinde ivit Mediolanum etc.

Eodem millesimo, die IIII° augusti. Cum dominus Albertus et dominus Canis de la Scala cum exercitu in obsidione circa castrum Canoli [2] districtus Mantue moram trassissent, et nichil valentes facere, redierunt Veronam.

Eodem millesimo, die v° augusti. Domini Mantue scientes de recessu predictorum de la Scala, et volentes adsumere vindictam, miserunt CC equestres et CC pedites castrum Vallecii districtus Verone, qui applicantes murum, qui dividebat confines inter Mantuam et Veronam, et per scalarum gradus adscenderunt murum, vocaveruntque custodes castri, dicentes, quod erant de gentibus Verone, et taliter receperunt eos. Deinde ingressi sunt portam castri, et ipsam aperuerunt et similiter pontem. Tunc gentes equestres intraverunt castrum, et comburserunt domos et derobaverunt gentes castri et ociderunt custodes, et alios certos. Tunc quidam nuncius dominorum de la Scala nunciavit eis omnia, qui adhuc erant apud

---

1. applicuent *A B* - *prima di* precedentes *in A* gentes *cancell. con un rigo* — 2. Sansoverino *A B* — 4. *dopo* Adverse *A B hanno* portas — 7. Sansoverino *A B* — 10. etiam *om.* Mur. — 17. confirmavit] consummavit *B* Mur. — 19. millesimo et *om.* Mur. — 20. maximo] magno *B* Mur. — 21. Eodem.... mense *om.* Mur. — 34. transisset *corr.* Mur. — 35. et *om.* Mur. — 36. Eodem millesimo] Die Mur. — 38. applicantes] aplicuentes *A*; applicuentes *B* — 43. quidem *A B* - apud *manca in A B*

[1] Montecchio a 15 kil. circa da Pesaro, sulla strada di Urbino e a kil. 12 circa da Mondaino.

[2] Forse Canedole nel com. di Roverbella nel Mantovano: v. *Corpus Chron. Bonon.*, l. c., p. 598, nota 4.

Villam-francam cum exercitu, et inmediate equitaverunt ad quemdam passum, per quem transire debebant Mantuani in eorum reversione; qui Mantuani redeuntes, gentes de Verona agressi sunt eos et occiderunt maiorem partem ipsorum, aliqui suffocati sunt, et alii capti etc.

Eodem millesimo. Cum maxima discordia esset inter dominum Malatestam de Arimino et dominum Franciscum de Ordelaffis etc. antedictos, domini Bononie intromiserunt se inter eos, ut pax fieret. Que partes ambo ingressi sunt Bononiam coram Dominis, scilicet Jacobo et Iohanne dominis Bononie, qui operati sunt taliter, quod treugua facta est inter illos, et de voluntate compromixerunt se in predictos dominos Bononie de questione′ et discordia, *c. 127r* predicta, que treugua durari deberet usque ad tempus ex sententia datum per antedictos dominos Bononie; post hec recesserunt de Bononia, et redierunt in partibus suis.

Eodem millesimo, die xxvii° mensis augusti. Dominus Obiço marchio estensis discessit Ferraria, et ingressus est Veronam ad parlamentum cum domino Mastino etc.

Eodem millesimo, xxviiii° augusti. Dominus Guillielmus de Castro-barco habebat quatuor filios honorabiles, quos et alios cives in partibus Trenti non bene pertractabat; quare predicti filii cogitaverunt deponere patrem predictum; et sic fecerunt de volunptate multorum amicorum suorum et civium, contra quos crudeliter se gesserat: et acceperunt dicti filii dominationem civitatis et aliarum fortiliciarum, et expulserunt patrem eorum etc.

Eodem millesimo, die veneris xviii mensis septembris, de nocte. Acço filius magnifici domini domini marchionis Obiçonis estensis etc. obiit in Ferraria, et sepultus ad locum fratrum Minorum etc.

Eodem millesimo, die xii° mensis octubris. Dominus marchio Obiço estensis ivit Lendenariam ad parlamentum cum domino Jacobo de Cararia domino Padue, qui personaliter ibidem applicuit.

Eodem millesimo, die xiiii°′ mensis octubris. Dominus Johannes de Pepulis dominus MUR., 455 Bononie ivit Mediolanum cum honorabili sotietate ad parlamentum cum domino archiepiscopo Mediolani etc.

Eodem millesimo, die xxviii mensis octubris. Jacobus filius domini Francisci marchionis estensis obiit in Ferraria, et sepultus ad locum fratrum Predicatorum etc.

Eodem millesimo, die ultimo mensis novembris. Dominus Johannes de Pepulis de Bononia venit Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Obiçone etc.

Eodem millesimo, de mense decembris. Dominus marchio Montisferrati venit Ferrariam.

Eodem millesimo et mense. Dominus Episcopus veronensis [1] de mandato domini pape Clementis′ sexti venit Ferrariam ad ordinandum cum domino marchione Obiçone et aliis *c. 127r* dominis et comunibus de maximo perdono et indulgentia in civitate Rome.

MCCCL.

Dominus papa Clemens sextus concessit indulgentiam et remissionem omnibus vere penitentibus et confessis, euntibus Romam ad visitandum sanctissimas ecclesias beatorum appostolorum Petri et Pauli et alia devota loca; forensibus vero, qui exercerent tale iter xv diebus, et civibus romanis xxx diebus omnium peccatorum suorum etc. incipiendo in kalendis ianuarii anni predicti, et durante per totum annum.

---

6. ambo *agg. nell'interlineo in A, di prima mano*; ambe ingresse *corr.* MUR. — 8. de voluntate *agg. nell'interlineo in A, di prima mano* — 9. durare *corr.* MUR. - ex *agg. nell'interlineo in A* — 15. deponere] disponere *A B* — 26. *dopo* Mediolani etc. *in A leggesi agg. nello spazio libero*: Eodem mense. Dominus Johannes de Peppulis ivit ad parlamentum cum domino archiepiscopo — 28. Ferrarie *B* MUR. - Predicatorum *in A agg. di carattere minuto su* minorum *cancell. con un rigo* — 31. Eodem.... mense *om.* MUR. — 34. *in margine di A, di prima mano*: De generali indulgentia — 40. durante] durat *A B*; durando MUR.

[1] Giovanni de Naso Ord. Praed., EUBEL, *op. cit.*, p. 551.

Eodem millesimo, die xvii mensis februarii. Dominus Guido kardinalis et comes Bononie [1] veniens de partibus Venetiarum aplicuit Guardam [2] districtus Ferrarie, cui honorifice obviam ingressus est dominus Obiço marchio estensis etc., alioque die conduxit ipsum Ferrariam in domum suam. Alio die recessit de Ferraria una cum domino Marchione predicto, et ingressi sunt Argentam, et hospitati sunt in castro domini Marchionis; alio die iter arripuit versus Ravennam continue in navigio domini Marchionis. Tunc dominus Bernardinus de Polenta visitavit eum cum maximo honore.

Eodem millesimo et mense. Dominus Johannes quondam domini Riçardi de Faventia per vim expulsit de Faventia dominum comitem Romandiole, et dominum Johannem de Albergettinis, et acepit dominationem pro se.

Eodem millesimo et mense. Dominus Ludovicus filius domini Francisci de Ordilaffis direxit exercitum suum in obsidione circa castrum Bertenorii, et subito habuit burgos, et domos Maynardorum.

Eodem millesimo, die xiii° aprelis. Dominus Niccolaus de la Serra [3] de comitatu Augubii, nuncius domini Pape, et capitaneus guerre pro Ecclesia romana in partibus Romandiole, venit Ferrariam ad parlamentum cum domino Marchione etc.

Eodem millesimo et die. Dominus Johannes domini Riçardi de Faventia venit Ferrariam, et auxilium imploravit domini Marchionis et similiter ivit Veronam dictis de causis petens a domino Mastino auxilium gentium contra Ecclesiam.

c. 128 r Eodem millesimo, die xxiii aprelis. Dominus Astorgus comes Romandiole [4] pro Ecclesia venit Ferrariam, imploravitque auxilium domini Marchionis, volens ingredi in obsidione civitatis Faventie.

Eodem millesimo, die xxiiii mensis aprelis. Dominus Ludovicus rex Ungarie cum iiii^{m} equestribus, et m arceriis segregaverunt de partibus Ungarie, et ingressi sunt portum Signe [5] in Sclavonia, et intrantes navibus, iverunt Manfredoniam [6], et alio die Trany, ubi recepti sunt honorifice.

Eodem millesimo, die xxviii mensis aprelis. Dominus Guido kardinalis, et comes Bononie predictus, adcessit Ferrariam cui obviam ingressus est dominus Obiço marchio estensis etc., et ipsum recepit cum maximo honore etc.

Eodem millesimo, die ultimo mensis aprelis, prefatus Kardinalis recessit de Ferraria, ivitque versus partes Venetiarum super navigio domini Marchionis etc., et suis expensis per
Mur., 456 territorium domini Marchionis.

Eodem millesimo, in kalendis mensis madii, quidam accidit casus inopinatus in civitate Verone, quod plures mulieres existentes in quadam strata dicte civitatis ludentes quodam ludo ut de more est in dicta civitate in his diebus: tunc quidam iuvenis tulit coram illis quamdam cossiam equi mortui magni fetoris; quam iste mulieres proiecerunt ante hostium cuiusdam conestabilis equestris theotonici. Conestabilis videns hec, cogitavit fore factum propter despectum: tunc interogavit predictas mulieres de hoc, que responderunt fuisse quidam iuvenis, et anominaverunt eum maliçiose et studiose; qui conestabilis cum quibusdam sotiis

3. ingressus] egressus Mur. - ipsum] eum *B* Mur. — 8. millesimo et *om.* Mur. — 11. Eodem .... mense *om.* Mur. — 14. *dopo* xiii° *segue in A* februarii *espunto* - aprilis, *qui e più sotto corr.* Mur. — 17. millesimo et *om.* Mur. — 20. aprilis *corr.* Mur. — 22. civitatis *om.* *B* Mur. - Faventie *agg. in A, forse della stessa mano, al di sopra di* Ymole *cancell. con un rigo* — 27. mensis *om.* Mur. — 28. ingressus] egressus Mur. — 36. ostium Mur. - *prima di* hostium *in A è* coram *cancell. con un rigo* — 38-39. quemdam iuvenem *corr.* Mur.

[1] Guido de Boulogne cardinale, della casa dei Conti di Alvernia e di Boulogne. Cf. Baluze, *Vitae paparum Avinionensium* etc., Parigi, 1697.

[2] Guarda di Ro Ferrarese, a 25 kil. da Ferrara.

[3] Fu costituito generale dell'armata di Romagna il 17 marzo 1350. A. Theiner, *Codex diplom. Dominii temporales S. Sedis. Recueil de documents pour servir à l'histoire du governement temporel des etáts du Saint-Siege extrait des archives du Vatican.* Roma, 1862, II, doc. 196, p. 190.

[4] V. retro a p. 161 nota.

[5] Segna o Zeng nella Croazia.

[6] Manfredonia nel promontorio Garganico, a 69 kil. circa da Trani, nelle Puglie.

vulneraverunt illum iuvenem accusatum: que videntes cives civitatis, armata manu irruerunt in Theotonicos, et commissum bellum est ex utraque parte. Tunc dominus Albertus et dominus Canis domini Verone, audientes hec, cucurerunt ad bellum clamantes altis vocibus: *fiat tregua, et qui mortuus, vel vulneratus est, sit sine vindicta*; et tali modo bellum remansit etc.

Eodem millesimo et mense. Dominus Johannes domini Riçardi de Manfredis obtinens civitatem Faventie, et dominus Franciscus de Ordelaffis obtinens Brettenorium, tunc dominus papa Clemens sextus volens recuperare predicta loca, direxit Ymole comitem Romandiole predictum, que Ymola tenebatur pro Ecclexia cum maxima quantitate gentium equestrium, et peditum ad stipendia Ecclesie, etiam cum auxilio gentium domini archiepiscopi Mediolani, domini marchionis Obiçonis estensis, domini Mastini de la Scala et dominorum Bononie, qui omnes auxilium dederunt Comiti pro Ecclesia. Et ex alia parte dominus Franciscus de Ordelaffis et dominus Johannes de Manfredis antedicti miserunt domino duci Guarnerio capitaneo magne Societatis,' ut celeriter ad eos accederet cum omnibus gentibus dicte Sotie- *c. 128 v* tatis, qui sic fecerunt, et aplicuerunt ibi die veneris VII° mensis madii.

Eodem millesimo, die X° mensis madii. Dominus Franciscus de Ordelaffis predictus habuit arcem Bertenorii, circa quam permanserat cum suis per trium mensium spatium, et prius tenebatur pro Ecclesia.

Eodem millesimo et mense. Comes Romandiole cum toto exercitu recessit de Ymola, et ingressi sunt civitatem Faventie, et castramentati sunt ad Pontem sancti Proculi [1] districtus Faventie.

Eodem millesimo et mense. Dominus Kardinalis legatus congregavit in civitate Padue consilium magnum de cleris Lombardie, Forlivii et Marchie anconitane.

Eodem millesimo, XIIII° madii. Comes Romandiole per vim cepit Pontem sancti Proculi, alio die, amoto exercitu, ingressi sunt Solarolum [2] etc.

Eodem millesimo, XX° madii. Gentes dicti comitis circa CC equestres equitaverunt Bagnacavallum domini Johannis de Manfredis. Tunc gentes existentes pro domino Johanne in Bagnacavallo exierunt contra inimicos circa LXXX equestres, et VI^{c} pedites, et insimul bellum commiserunt: tamen pedites de Bagnacavallo fugam adripuerunt, et taliter conflicti fuerunt alii equestres, quorum capti fuerunt circa XLV inter quos fuerunt III milites, I domicellus theotonicus, II ytalici, scilicet Paulus de Manfredis, Guido de Robertis, Symon Boçachius, omnes de Regio.

Eodem millesimo, in Christi nomine amen, die XXVII° mensis madii, in festo Corporis domini nostri Yesu Christi. Cum per temporis longitudinem non modicum civitas Mutine fuisset subposita ecclesiastico interdicto et maiores ipsius civitatis fuissent vinculo excommunicationis innudati ex nefandorum' operum eorumdem et popularium eosdem sequentium iam *Mur., 457* defunctorum, quorum nomina in presenti subtacentur, et cause civitatis predicta pervenit sub dominio illustris, et magnifici domini domini marchionis Obiçonis estensis etc., igitur divina gratia operante, et curente millesimo supradicto, reverendus in Christo pater et dominus dominus Guido, dei gratia tituli sancte Cicilie presbiter cardinalis, appostolice sedis Legatus in partibus Ungarie, Sclavonie et Lombardie, transitum fecit per civitatem' eundo *c. 129 r* Romam pro indulgentia plenissima consequenda.

Dictus dominus Marchio habens dominium civitatis Ferrarie, sue nobilitatis et gratie non oblitus, ipsum dominum Legatum in eundo Romam et redeundo, magnifice suscepit et

---

5. millesimo et *om.* Mur. — 18. millesimo et *om.* Mur. - *in A prima di* Ymola *è* Faventia *cancell. con un rigo* — 21. Eodem .... mense *om.* Mur. — 22. Forlivii] Fori Iulii Mur. — 23. Eodem millesimo] die Mur. — 25. Eodem millesimo] die Mur. — 29. *dopo* alii *segue* pedites *cancell. con un rigo in A* — 32. Eodem .... amen *om.* Mur. — 35. innodati] inundati *A B* — 42. et *manca in A B*

[1] Ponte di San Procolo sul Senio, lungo la via Emilia.

[2] Solarolo a 36 kil. da Ravenna.

honore mirabili in comitiva suorum nobilium et populorum, equestrium et peditum, ac multo navigio a finibus suorum confinium accepit, et demum recepto, infra menia sui palatii cum ornatu mirabili et expensis mirificis, atque donis, modo cunsimili usque ad sui teritorii confinia sociavit. Qui dominus Marchio omni bonitate et curialitate curosus, sue civitatis Mutine et suorum concivium non oblitus, petivit ex spetiali gratia a dicto domino Ligato, predicta eius civitas Mutine et omnes ipsius civitatis ab excomunicatione superius nominata absolvi et liberari; qui dominus Legatus precibus condignis obtemperans, promixit eidem domino Marchioni ipsius volumptatem adimplere.

Dictus dominus Legatus ivit Paduam, ubi generale concilium celebravit sue legationis, cum multitudine prelatorum et clericorum, ac multas gratias donavit petentibus, inter cetera adimplevit gratiam promissam domino Marchioni estensi de amocione et relassatione excomunicationis et interdicti prefate civitatis Mutine, Yhesu Christi gratia et domini nostri pape Clementis vi^{ti}, ita quod supradicto die divina offitia et missarum solempnia publice fuerunt celebrata etc.

Eodem millesimo CCCL et mense madii. Dominus patriarca Aquileiensis[1] mortuus fuit ab inimicis suis in Foro-iulio etc.

Eodem millesimo, xv iunii. Dominus Bonincontrus filius quondam domini Johannis Andree, dominus Raynerius de Castro sancti Petri, honorabiles cives Bononie, non contentabantur dominii dominorum Jacobi et Johannis fratrum de Pepulis de Bononia, cum comite Romandiole tractaverunt dari et tradi sibi Castrum sancti Petri; deinde ad quoddam signum ignis vel fummi debebat cum toto posse equitare ad ciuitatem Bononie, et ipsi dabant ei, scilicet Bonincontrus et alii dabant yntroitum comiti et suis unius porte civitatis. Interim conabantur et ordinaverant morti tradere dictos dominos Iacobum et Iohannem in ista forma, quod quando dicti domini ad solatium pergerent per civitatem Bononie, et transirent apud domos dictorum predictorum, parati erant circa v^{c} pedites cum ronconibus et aliis armis, occidere dictos fratres dominos et suos sequaces. Que omnia presciverunt dicti Domini et capi fecerunt eos et conductis coram domino Johanne de Pepulis, dominus Raynerius predictus, unus ex prodictoribus, fuit confessus sine tortura aliqua tale crimen esse verum, et propter hoc recipere debebant a predicto Comite florenos xxx^{m}. Alter vero prodictor, scilicet dominus Bonincontrus, omnia negavit, et esse falsa; tunc posuerunt eum ad torturam, et fuit confessus ea, que confessus fuerat alter, et ultra, quod unus civis de maioribus Bononie
MUR., 458 consequi debebat etiam, quare' captus fuit, tamen nichil confessus fuit. Tunc tradiderunt dictos prodictores in manibus domini potestatis Bononie, qui eos condepnavit ad mortem. Tunc ipsis videntibus debere mori, negaverunt omnia, que dixerant de domino Jacobo de
c. 129 v Blanchis. Tunc dominus potestas ad aringheriam palatii fecit eos deca'pitari, et proici corpora super plateam; deinde fecit flagellari dominum Jacobum de Blanchis, qui nunquam fuit confessus aliquid, et dimiserunt eum.

Eodem millesimo, die xxi junii. Comes Romandiole fecit expugnari castrum Solaroli, circa quod steterat in obsidione, quod habuisset nisi quod incepit pluvia tam periculosa quod nichil facere potuerunt, et reversi sunt ad exercitum primum.

Eodem millesimo, die vi^{o} mensis julii. Dominus Jacobus et dominus Johannes de Pepulis domini Bononie fecerunt decapitari dominum Bonincontrum et dominum Raynerium ut supra. Dominus comes Romandiole fingens se non fuisse culpabilem de supradicto trac-

---

1. suarum *A B* — 4. curialitate] cordialitate MUR. — 6. predictam eius civitatem MUR. — 15. millesimo CCCL et *om.* MUR. - Aquilensis *A B* — 17. Eodem millesimo] die MUR. — 19. de Bononia] dominorum Bononie et MUR. — 21. dabant *om.* MUR. — 25. *dopo* armis *A B hanno* et — 27. et *dopo* eos *om. B* MUR. — 39. pluviam tam periculosam *A B*

[1] Bertrando de S. Genès, in guerra con feudatari ribelli del Friuli sostenuti dal Conte di Gorizia, fu ucciso alla Richinvelda il 6 giugno 1350, cf. EUBEL, *op. cit.*, p. 99.

tatu, tamen cogitabat adsumere vindictam de morte illorum, quamvis ex licteris demonstrabat amicum esse dominorum Bononie. Destinavit ergo comes dictis dominis licteras, rogans eos, quod sibi consulerent de agendis circa obsidionem castri Solaroli, si videbatur eis procedere in guerra incepta, vel pacem tractare, et quod de hoc volebat consilium ipsorum, tamquam perfectorum amicorum. Quibus verbis non cavens sibi dominus Johannes de Pepulis, qui sapiens reputabatur, et ab insidiis talis inimici, cum aliquibus de suis recessit de Bononia, et ingressus est ad exercitum dicti Comitis, et descendit sub tenda eius in dicto campo, qui Comes illari vultu fingens se, recepit dominum Johannem fecitque aportari vinum et confectiones in maxima quantitate, demum locuti sunt ad invicem de hiis, que voluit dictus Comes, petens a domino Johanne consilium. Suo igitur colloquio fine facto ab hora none usque vesperas, dominus Johannes congedum petiit a domino Comite, volens ingredi Lucum [1] castrum suum ad hospitium. Cum vero recedere vellet, dominus Comes fecit eum detineri [2], et cum cc suis militibus misis eum civitatem Ymole, et includi carceribus castri dicte civitatis, et sotii eius aliqui carcerati, et alii derobati fuerunt etc.

Eodem millesimo, die viiii° dicti mensis. Comes predictus cum exercitu suo ingressi sunt Castrum sancti Petri, ipsumque viriliter expugnaverunt, et per vim obtinuerunt eum.

Eodem millesimo, die x mensis julii. Comes cum exercitu castramentati sunt ad pontem Lydixe [3], deinde recesserunt, et ingressi sunt Castrum sancti Petri.

Eodem millesimo et mense, vacante loco domini patriarce Aquileiensis defuncti [4], dux Austrie conservator patriarcatus, et dicte sedis, et gravi infirmitate opressus, et non valens personaliter adcedere direxit ibi comitem Gualfredum, tamquam Vicarium, cum duobus milibus galleis' coronatis et intravit in offitio, tunc multe fortilicie circumstantes obedierunt ei etc. *c. 130 r*

Eodem millesimo cccl°, de mense julii. Comes Romandiole tenebatur solvere stipendiariis suis circa lxxx^m florenos auri, et non valens hoc facere, pactum tale pepigit, videlicet quod concessit eis nomine pignoris et securitatis dictorum denariorum, dominum Johannem de Pepulis dete[m]ptum et carceratum ut supra, et Castrum sancti Petri ad custodiam dictorum stipendiariorum, et fecit conduci dominum Johannem ad dictum castrum, promictens Comes illis stipendiariis, quod satisfaceret, integre eis usque per totum mensem septembris prox.' et si sic non faceret, ipse erat contentus licentiari eis libere castrum predic- Mur., 459 tum, ac personam domini Johannis, et quod de hiis possent consequi volunptatem ipsorum etc.

Eodem millesimo, die vii° augusti. Dominus Mastinus de la Scala mixit gentes maximas armigerorum in subsidium domini comitis Romandiole in destructionem dominorum Bononie, quia dicti domini Bononie auxilium dederant dominis Mantue contra dominum Mastinum tempore guerre, quam exercuerat contra Mantuanos.

Eodem millesimo et mense. Cum dominus comes Romandiole carceribus inclusum teneret dominum Johannem de Pepulis fraude antedicta, petens ab eo dominationem civitatis Bononie, que omnia presciens dominus Johannes Vicecomes Mediolani, et pietate motus, ne dictus Comes civitatem Bononie subverteret in auxilium dominorum Bononie mixit maximas quantitates gentium equestrium et pedestrium etc.

Eodem millesimo, et mense. Nobilis miles dominus Malatesta de Arimino personaliter cum toto posse ivit in auxilium dominorum Bononie, et similiter dominus Ugolinus de Gon-

2. *dopo* amicum Mur. *agg.* se — 4. de hoc *manca in B* Mur. — 5. perfectorum] perfect. *A*; perfectus *B* Mur. - domino Iohanni *A B* — 9. hiis] iis Mur. — 10. Sui igitur colloqui Mur. — 11. nona *B* Mur. - congeîum *A B* — 14. et alii] aliqui *B* Mur. — 19. millesimo et *om.* Mur. - Aquilensis *A B* — 21-22. milibus] militibus Mur. - coronatis et] coronatus *B* Mur. - *nel margine inferiore in A:* coronatis et cepit - *prima di* intravit *in A* cepit *cancell. con un rigo* — 23. Eodem.... cccl *om.* Mur. — 26. detemptum] deteptum *A*; deceptum *B* Mur. — 29. prox.] pro x Mur. — 35. millesimo et *om.* Mur.

[1] Lugo a 17 kil. circa da Ravenna.

[2] Secondo il Villani (*Cron.*, I, 58) la cattura del Pepoli avvenne in Solarolo il 26 luglio 1350.

[3] Ponte sull'Idice a 16 kil. da Castelsampietro e a poco più di 7 da Bologna.

[4] V. r. a p. 170.

çaga ex parte dominorum Mantue, quoniam displicebat eis, quod tali fraude comitis Romandiole domini Bononie civitatem, et alia admicterent.

Eodem millesimo et mense. Existens carceratus dominus Johannes de Pepulis, comes Romandiole cum exercitu ingressus est Bononie civitatem: quod sentiens dominus Jacobus de Pepulis strenuus miles, dominus Bononie, licteras destinavit domino duci Guerniero quod ibi celeriter accedat cum Sotietate eius in defensione sue civitatis; et sic fecit etc.

Eodem millesimo et mense julii. Dominus Ludovicus princeps Tarantri et rex Neapolim imploravit auxilium Januensium pro eius defensione. Tunc comune Janue promixit ei duodecim galias fulcitas expensis dicti comunis: verumtamen Ianuenses petierunt domino Ludovico predicto pro retributione talis negotii quamdam ipsius civitatem nomine Ventimillia [1]; *c. 130 v* qui princeps respondit eis complacere' usque ad certum tempus, qui tempus aproximans, noluit promissiones obtinere. Accidit tunc, quod due galie de partibus Avinionis transibant per districtum Janue, super quibus erant factores dicti domini Ludoyci cum maximo thexauro, de quorum transitu audiens dux Janue, precepit subito detineri dictas galias, que portum Janue intraverant propter ventorum rabiem honerate thexauro multo, quod dominus Papa destinabat regine Johanne dilecte sue; et sic capti sunt homines omnes, et thexaurum sub firma custodia conservatum. Tunc conductores dictarum navium quesierunt causam dicte captionis, cui responderunt, quod sic fecerant propter pacta non observata antedicta. Tunc carcerati direxerunt nuncium Neapolim, notificantes domino Principi hec; que audiens predictus princeps, statim destinavit offitialibus suis terre Ventimillia licteras, quod immediate visis licteris suis traderent comuni Janue dictam civitatem, et sic facto, relaxati sunt homines capti, et licentiaverunt thexaurum, et cum suis galeis reversi sunt Neapolim etc.

Eodem millesimo et mense supradicto. Expiravit Phylyppus rex Francorum, cui successit Iohannes eius filius.

Eodem millesimo et mense. Tres naves magne Venetorum navigabant mare magnum [2] pergentes Tanam, ut de more est ipsorum, quibus obviaverunt duodecim galie Januensium, et bellum maximum commiserunt ad invicem; tamen Januenses superaverunt alios, et multos MUR., 460 ex eis occiderunt, alios ceperunt, conduxerunt'que omnia ipsorum bona civitatem Ianue etc.

Eodem millesimo, die xxvi° mensis julii. Dominus marchio Obiço etc. ingressus est Veronam ad parlamentum cum domino Mastino de la Scala, et ibidem adcessit dominus Iacobus de Cararia, et commorati sunt ibi usque ad secundum diem augusti. Eodem die sumpto prandio recesserunt.

Eodem millesimo, de mense augusti. Cum comes Gualfredus ad instantiam ducis Austrie venisset in patriarcatum Aquileiensem, sperans venire Trivixium, quod obtinebant Veneti, de quo timentes Veneti conaverunt prexentari, et aliis modis dictum Comitem, tot et taliter quod recessit inde, et reversus est domum suam.

Eodem millesimo et mense augusti. Quidam homo extraneus ingressus est in Alemaniam in civitate Prage ad domum cuiusdam spicialis florentini, et dixit ei, ut domino Karolo electo in imperatorem pro Ecclesia romana nunciaret, quod iste talis homo volebat Imperatori loqui secrete in camera eius, volens ei predicere nova hutilia. Qui Imperator misit ad eum, ut accederet coram ipso, et ingressus est cameram Imperatoris, et incepit ei narare, dicens,

---

2. admicterent] mitterent MUR. — 3. Eodem .... mense *om.* MUR. — 4. cum exercitu *om.* MUR. - ingressus] aggressus MUR. - Bononiam MUR. - dominus *om.* *B* MUR. — 7. Eodem .... et] De MUR. - Neapolis *corr.* MUR. — 8. Januensium] a Januensibus MUR. - Janue] Jan. *A*; Januen. *B*; Januensium MUR. — 13. Janue] Januensium MUR. — 14. Janue] Januensium MUR. — 15. honeratat. *A*; onerate MUR. — 21. Janue] Januensium MUR. — 23. Eodem .... supradicto *om.* MUR. — 25. Eodem .... mense *om.* MUR. — 28. omnia sua *B* MUR. — 33. Cum *manca in A B* — 34. Aquilensis *A B* — 37. millesimo et *om.* MUR. - quidem *A B* — 38. *in margine di A di mano antica*: Nota — 39. in imperatorem] imperat. *B*; imperatori MUR. — 41. est *agg. nell'interlineo in A, in luogo di* sunt *cancell. con un rigo*

[1] Ventimiglia a 160 kil. da Genova.

[2] Mar Nero o maggiore.

quod in Mongibello morabatur quidam heremita, nomine frater Angelus, qui elegerat duos ambaxiatores, quorum unum destinabat domino Pape Avinioni, *alium vero vobis domino Imperatori,' et ego unus sum ex illis ambaxiatoribus*; cui Imperator dixit, quod exponeret verba sua. Qui locutus est tali modo: *Sciatis, domine Imperator, quod frater Angelus predictus* c. 131r *nunciat vobis, quod usque nunc regnavit Pater et Filius*; *modo accepta est eis potentia et tradita Spiritui Sancto, et regnare debet in futurum.* Qui Imperator audiens, quod iste separabat Patrem et Filium ab Spiritu Sancto, dixit illi: *Estis, quem ego cogito.* Qui respondit: *quem cogitatis me esse*? Respondit Imperator: *Cogito, te esse Tribunum Rome.* Qui respondit: *Vere sum ego ille, qui fui Tribunus et dominus Rome.* Tunc Imperator dixit: *Expectetis aliquantulum, donec vadam illuc, et revertar.* Et exiens camera, mixit pro archiepiscopo Prage et archiepiscopo Treverense, et duobus aliis episcopis et ambaxiatoribus regis Carey, et regis Scotie, et aliis sapientibus, et conduxit eos coram Tribuno. Cui Imperator dixit: *Dicatis iterum.* Qui Tribunus replicavit iterum verba antedicta, et quod similiter diceret alius nuncius domino Pape; et hiis dictis, dominus Papa faceret ipsum comburri, et tertia die resuscitaret ei virtute Spiritus Sancti; et propter hoc populus Avinionis curreret ad arma, et ingrederentur palatium domini Pape, et occiderent eum cum omnibus cardinalibus suis, deinde eligeretur alius Papa ytalycus, qui removeret curiam de Avinioni, et reduceret civitatem Rome; *tunc talis Papa mictet pro vobis Imperatore, et me, qui debemus esse unum idem cum domino Papa in dicta civitate, et ibi coronabit vos corona aurea regni Sicilie, Calabrie, Apulie, Terre-Laboris Abruçii et aliarum, me autem coronabit corona argentea, et constituet me regem Rome, et totius Ytalye, et ita erimus ambo unum idem cum domino Papa.* Tunc archiepiscopi et alii audientes hec, dixerunt domino Imperatori: *Domine, satis habemus*; *recedamus hinc*, et exierunt camera. Tunc Imperator dixit: *quid vobis videtur de hiis*? Qui dixerunt: *faciatis vobis dari in scriptis ea, que dixit*, et sic factum fuit. Tunc clausa et sigillata scriptura tali sigillo Imperatoris, destinaverunt eam domino Pape. Tunc Tribunus dixit, quod volebat ad firmationem horum tradi domino Imperatori duos suos filios, quos Mur., 461 habebat, et quod Imperator faceret ipsos suspendi, si ante spatium duorum mensium iste Tribunus non esset constitutus dominus urbis Rome. Tunc Imperator fecit ipsum solepniter custodire usque adventum responsionis domini Pape etc.

Eodem millesimo, XXVII mensis augusti. Dominus Johannes de Pepulis existens carceratus in Castro sancti Petri traxit pacta cum stipendiariis quibus datus fuerat pro LXXX^m florenis, quod ipse volebat solvere eis dictam quantitatem denariorum videlicet ad presens florenos XX^m auri, et dimictere in eius loco tres suos filios; residuum vero volebat ei solvere per totam diem VI^am mensis septembris proximi; et si hoc non faceret, erat contentus admicti debere predictos XX^m florenos et reverti carceribus personaliter, qui forenses stipendiarii sic fecerunt et dimiserunt eum, et adsociaverunt usque locum securum, et aplicuit Bononiam, quem cives et alii cum maximo gaudio receperunt etc.

Eodem millesimo et die. Dominus Johannes predictus tractaverat cum capitaneo rastelli comitis Romandiole' modum, quomodo dominus Johannes cum gentibus suis posset agredi c. 131v gentes comitis, sperans capere tot de illis et tales quod exigeret filios suos de carceribus pro quantitate antedicta: quod pervenit ad aures Comitis, et fecit illos detrahynari et suspendi ad furcas etc.

Eodem millesimo et mense. Cum dominus Johannes de Pepulis audivisset tractatum antedictum palam venisse, et illos fuisse mortuos, et videns spem suam falsam, die jovis VIIII° septembris recessit de Bononia, causa eundi Mediolanum super territorio Mutine cum CCCC equestribus.

Eodem millesimo, die XI° septembris. Venit Ferrariam dominus Guido filius domini

---

11. Teverenses *A* — 15-16. ingrederetur MUR.; ingrederent *B* — 17. eligerent *B* MUR. - alium papa italicum MUR. — 18. idem] eidem *A B* — 21. idem] eidem *A B* — 23. his MUR. — 25. sigilli *A B* — 34. auri *om. B* MUR. — 35. amittere MUR. — 38. millesimo et *om.* MUR. — 43. millesimo et *om.* MUR. — 46. ccc MUR.

Bernardini de Polenta, causa conducendi Ravennam uxorem suam dominam Yliciam filiam magnifici domini domini Obiçonis marchionis estensis etc., adhuc adcessit in honorem dicti domini Marchionis Ferariam dominus Canis Grandis de la Scala; et maxima et nobilis curia facta est in Ferraria usque XIII diem dicti mensis, et dicta die recessit dictus dominus Guido cum eius consorte cum honorabili comitiva, scilicet domino Francisco marchione, domino Aldrovandino filio marchionis Obiçonis, et aliis nobilibus usque Ravennam etc.

Eodem millesimo, die XIIII° septembris. Dominus Frignanus de la Scala existens infirmus in exercitu comitis Romandiole volens ingredi Ymolam, Comes mixit cum eo circa mille equestres, qui cum ibi pervenissent, subito equitaverunt Faventiam, et comburserunt burgos et alia; deinde rediit exercitus.

Eodem millesimo et mense. Dominus marchio Obiço etc. ivit Veronam, ubi aplicuit die XXV septembris ad honorandum dominum Mastinum de la Scala, qui tradiderat filiam Reginam in uxorem domini Bernabovis Vicecomitis [1], cui domine dictus marchio Obiço donavit multa honorabilia, ibique adcessit dominus Jacobus [2] de Cararia etc.

Eodem millesimo et mense, die XXVI°. Dominus Maffeus Vicecomes ivit Veronam, et deinde conduxit prefatam dominam Reginam Mediolanum cum honorabili et magnifica comitiva etc., in cuius sotietate iverunt usque Pischeriam dominus Mastinus, dominus Obiço marchio estensis, dominus Albertus de la Scala, dominus Jacobus de Cararia, et alii nobiles, et post hec reversi sunt partes suas.

Inter dominum regem Ungarie et dominum principem Tarantri erat guerra, et inimi- MUR., 462 citia maxima, ut patet superius; dominus' Papa volens concordiam tractare inter eos, voluit quod quilibet eorum recederet unde erant, scilicet dominus Princeps pergeret Avinioni, *c. 132r* Rex vero reverti deberet Ungariam' et quilibet eorum stare in predictis locis usque per totum mensem martii. Tamen dominus Papa erat contentus, quod ambo partes dimicterent Vicarium terrarum, quas obtinebant, donec dominus Papa sententiam partium predictarum publicaret, et si usque ad illud tempus concordia non fieret, volebat quamlibet partium reverti posse ad pristinum statum.

Eodem millesimo. Rex Ungarie predictus separavit se de partibus Apulie ut supra, et ingressus est Romam propter indulgentiam generalem, et in brevibus diebus aplicuit Ferrariam, obviam cui dominus Obiço marchio misit Aldrovandinum filium eius cum honorabili comitiva usque Argentam, et venerunt Ferrariam in domo dicti domini Marchionis cum honore maximo. Alio die recessit de Ferraria, et ingressus est Hostiliam domini Mastini etc.

Eodem millesimo, die XVII mensis octubris. Ignis maximus fuit in palatio veteri domini Marchionis.

Eodem millesimo. Dominus Johannes de Pepulis dominus Bononie, videns se impotentem ad resistendum comiti Romandiole et posse suo, et non valens exigere filios suos carceribus, tamquam desperatus ingressus est Mediolanum, ibique tractavit cum domino archiepiscopo Mediolani tradere sibi civitatem Bononie pro certa quantitate pecunie, de quo demostravit Archiepiscopus valde contentum; et hiis firmatis insimul, dominus Johannes de Pepulis redivit Bononiam. Post paucos dies dominus Archiepiscopus mixit Bononiam dominum Galeaç eius nepotem cum circa M equestribus. Die XXIIII° mensis octubris contra volunptatem Populi bononiensis intravit civitatem, ut adimplerentur promissa. Tamen cives

---

2. adhuc] et propter hoc MUR. — 4. diem] dies *B* MUR. — 11. millesimo et *om.* MUR. - *dopo* millesimo *in A segue* die XIIII predicto *cancell. con un rigo* — 15. Eodem .... mense *om.* MUR. — 17. dominus Mastinus MUR. — 22. erat *B* MUR. - Avinionem *corr.* MUR. — 24. ambae *corr.* MUR. — 26. quemlibet *A B* — 27. *in margine di A* rex Ungarie, *forse di prima mano, in corsivo* — 29. brevis *A B* — 36. *primo* et *om.* MUR. — 39. demonstravit MUR. - se contentum MUR. - his MUR. — 41. Galeazium *B* MUR. — 42. civitatem] Bononiam MUR. - propter cives MUR.

[1] Il matrimonio era stato prestabilito fin dal 1343. Cf. *Histor. Cortusiorum*, *RR. II. SS.*, XII, 933; *Chron. Veronense*, *ibidem*, VIII, 653.

[2] Iacobo da Carrara era avo materno della sposa.

obviantes hoc, non potuit consequi usque ad XXVIII diem dicti mensis. Tunc permixit Populus accipere domino Galeaç dominium civitatis Bononie etc. [1].

Eodem millesimo et mense. Januenses conflicti fuerunt a Veneticis etc.

Eodem millesimo et mense. Dominus comes Avilini sotius principis Tarantri furtive accepit Duchessam uxorem ducis Calabrie, quam conduxit extra civitatem Neapolim volens ipsam tradi in uxorem filii sui: quod perveniens ad aures dicti Principis, secutus est eum usque civitatem Gaiete, ibique interfici fecit eum, et predictam dominam conduxit Neapolim.

Eodem millesimo et mense novembris. Dominus Canis Grandis filius domini Mastini de la Scala duxit in uxorem nobilem dominam dominam Ysabellam filiam illustris et magnifici domini domini' Ludovici de Bayveria et sororem magnifici domini domini Marchionis de *c. 132 v*
Brandiburgo: propter cuius adventum dominus Mastinus de la Scala notificavit amicis suis undique. In cuius honore Veronam adcesserunt Aldrovandinus estensis capitaneus et filius magnifici domini domini Obiçonis marchionis estensis, dominus Bernabos nepos potentissimi domini domini Johannis Vicecomitis archiepiscopi Mediolani, dominus Jacobus de Cararia dominus Padue, et alii nobiles. Tunc dicta Domina appropinquans Veronam obviam ei ingressus est dominus Albertus frater domini Mastini predicti cum honorabili societate ac multarum dominarum copia, ornatarum omnibus ornamentis honorabiliter cum iocunditate et gaudio. Astiludentes et armilustrantes ad frenum equi sui antecedebant dominus Sic de' Caldinacio, mareschalcus etiam domini marchionis de Brandiburgo etc. MUR., 463

Eodem sero, dominus Canis desponsavit eam et curia maxima facta fuit in Verona etc.

Eodem millesimo, de mense novembris. Januenses ingressi sunt terram Nigripontis, in qua carcerati erant multi ex propter conflictum receptum a Veneticis, et nocte quadam intraverunt civitatem et occiderunt multos, et fregerunt carceres, et taliter relaxati sunt Januenses carcerati, et comburserunt civitatem, et omnia desposuerunt ad predam in eorum hutilitatem etc.

Eodem millesimo, XXVI° novembris. Dominus comes Romandiole cum exercitu recessit Castro sancti Petri et ingressi sunt Budrium [2] districtus Bononie, alio die canalem Pegole [3] transeuntes illud et pergentes terram Arçellate [4], et castramentati sunt ibi etc.

Eodem millesimo, et mense decembris. Comes predictus cum exercitu recesserunt de Arçellata propter famem, et redierunt terram Budrii; deinde iverunt terram Cavagi [5], et habuerunt eam per vim.

Eodem millesimo, die jovis XVI decembris. Dominus Obiço marchio estensis ingressus est Veronam ad parlamentum cum domino Mastino.

Eodem millesimo, die XVII decembris. Dominus papa Clemens sextus constituit duodecim cardinales, duos ytalicos, videlicet dominum Raynaldum de Ursinus romanum et dominum Niccolam Capochium, alios VIIII ultramontanos.

Eodem millesimo, die XVIIII° mensis decembris. Dominus Jacobus de Cararia dominus Padue' fui mortuus a Guillielmo filio naturali domini Jacobi veteris de Cararia [6].

---

2. Galeaçio *B*; Galeazio MUR. — 3. millesimo et *om.* MUR. — 4. Eodem.... mense *om.* MUR. — 5. duxit *B* MUR. - Neapolis *corr.* MUR. — 8. *in margine di A è disegnato una scala fra le iniziali* M *e* C — 12. Veron. *A B*; Veronenses MUR. — 21. millesimo de *om.* MUR. — 26. Eodem millesimo] die MUR. — 29. Eodem.... et] de MUR. — 33. Mastino de la Scala *B* MUR. — 36. VIIII° *A*; X *B* MUR.

[1] Per la Signoria del Visconti in Bologna, v. A. SORBELLI, *La Signoria di Giov. Visconti a Bologna etc.*, Bologna, 1901. Il 23 ottobre Galeazzo arrivò a Bologna con 1200 cavalli; il 24 fu adunato il Consiglio del Popolo che approvò nonostante l'opposizione di alcuni la cessione della Signoria al V.: il 25 Galeazzo salì in palazzo dove fu acclamato Signore in nome dell'arcivescovo Giovanni. Cf. A. SORBELLI, *Le cronache Bolognesi del sec. XIV*, Bologna, 1920, pp. 124-28.

[2] Budrio a 17 kil. circa da Bologna.

[3] Pegola frazione del com. di Malalborgo a 30 kil. circa da Bologna.

[4] Argelato a kil. 18 da Bologna.

[5] Cavalli, castello non lontano da Budrio. Cf. GHIRARDACCI, I, 340, 378, 546.

[6] Il *Chron. Est.* si accorda col *Liber regiminum Padue* (ed. Bonardi, p. 369) nel fissare la morte del Carrarese al 19 dicembre; il *Chron. Mutin.* (n. ed. p. 149)

c. 133r Eodem millesimo die xxii° dicti mensis. Cives et populus Padue eligerunt, et constituerunt dominum Padue etc. dominum Jacobinum fratrem antedicti domini Jacobi, et Franciscum eius filium etc.

Eodem millesimo, die xxviiii° mensis decembris. Dominus Bernabos Vicecomes Mediolani cum circa vi^{c} equestribus equitaverunt versus Bononiam [1]. Tunc recessit de Bononia dominus Galeaç eius frater infirmus, et ingressus est Mediolanum.

Eodem millesimo [2]. Cum dominus comes Romandiole antedictus in obsidione super districtu Bononie per vii menses stetisset, discordia maxima crevit inter dominum Comitem, et alios stipendiarios, quia stipendiarii predicti petebant ab eo pagas et denarios eorum, quod consequi non poterant propter impotentiam Comitis, Ecclesia vero verba multa offerebat, scilicet dominus Papa, ad cuius petitionem omnia exercuerat. Accidit, quod quidam Theotonicus nomine Brocardus, cum aliis dicti exercitus tractaverunt cum domino Bernabove Vicecomite domino Bononie restituere sibi duos filios domini Johannis de Pepulis carceratos, si dominus Bernabos solveret eis pagas, quas recipere debebant a Comite, et etiam restituere sibi filium domini Jacobi carceratum de Pepulis, et Castrum sancti Petri: de quibus omnibus fuit contentus dominus Bernabos adimplere tali modo, quod ad presens volebat illis dare tertiam partem denariorum, deinde ad certum terminum tertiam partem, et sic de ultima; tamen si hoc non adimpleret, admictebat primam tertiam partem; tunc dominus Brocardus ivit Bononiam.

MCCCLI.

De mense martii. Dominus Mastinus de la Scala conduxit comitem Landum et ducem Guarnerium [3] ad eius servitium et stipendia.

Mur., 464 Eodem millesimo, die xxv mensis martii. Comes Ro'mandiole aplicuit Ferrariam, causa eundi Veronam ad parlamentum cum domino Mastino.

Eodem millesimo, die xxviiii° martii, inceptus est pons, qui est in medio palatiorum c. 133v domini Marchionis.'

Eodem millesimo et mense martii. Dominus comes Romandiole veniens de Verona, transivit per Ferrariam et ivit Florentiam, deinde Avinionem.

Eodem millesimo. Dominus Johannes de Pançatichis [4] de Pistorio cum suis Ghibellinis expulserunt extra civitatem dominum Riçardum de Cancelleriis de Pistorio [5] Florentini hoc audientes, timuerunt ne Cives pistorienses traderent civitatem Vicecomitibus Mediolani, qui

6. Galeazium Mur. — 8. stetissent *A B*; stetisse Mur. — 9. quod] quos Mur. — 10. poterat *A B* — 11. quidem *A B* — 27. millesimo et *om.* Mur. — 31. non traderant *A con* non *cancell. con un rigo*

la pone invece al 25 dicembre ed altre fonti al 22 stesso mese e persino il 17 gennaio. L'epitaffio del Petrarca ha la data 19 dicembre 1350, cf. B. Scardeone, *De antiquitate urbis Patavii*, Basilea, 1560, p. 282. Per G. da Carrara vedasi V. Frison, *Il principato di Giacomo II da Carrara signore di Padova con appendice e albero genealogico della famiglia da Carrara*. Legnago, 1906.

[1] Secondo il *Chron. Mutin.* (l. c.) i rinforzi costituiti da 1800 soldati e da 1000 guastatori giunsero il 28 dicembre.

[2] Nelle fonti Bolognesi (*Corpus Chron. bonon.* in *RR. II. SS.*, XVIII, P. I, pp. 3-4, n. ed.) le notizie che seguono si trovano sotto la data del febbraio 1351.

[3] Wirtiger di Landau e Guarnieri d'Urslingen.

[4] Figlio di Vinciguerra, resse podesterie in Perugia e in Arezzo negli anni 1337 e 1338; dopo l'espulsione della fazione dei Cancellieri per qualche tempo restò quasi assoluto dominatore di Pistoia, fino a che Ricciardo Cancellieri, esule, con l'aiuto dei Fiorentini potè rientrare in patria. Morto in Firenze l'anno 1355. L. Chiappelli, *Studi storici Pistoiesi*, pp. 85-6, Pistoia 1919.

[5] Figlio di Lazzaro. Fu podestà e capitano del Popolo in parecchie città. Dal Comune di Firenze di cui fu fedelissimo ebbe onori e privilegi. Nominato da Aldobrandino d'Este podestà e capitano di Modena, durò in tale ufficio dal 25 luglio 1354 per quattro anni e mezzo circa. Passò di poi a militare pei Fiorentini, poi nuovamente al servizio di casa d'Este in onorifici ed importanti incarichi civili e militari. Morì in Ferrara il 28 marzo 1378 e colà nella chiesa dei Predicatori sepolto con pomposi e magnifici funerali. Cf. E. P. Vicini, *I Podestà di Modena (1336-1796) op. cit.*, pp. 35-39; L. Chiappelli, *Studi etc.* cit., pp. 50-2.

dominabantur Bononie. Tunc Florentini petierunt Pistorienses, ut eis traderent custodiam unius porte Pistorii; qui cives noluerunt, tamen receperunt aliquas gentes armigeras Florentinorum ad custodiam dicte Civitatis. Adhuc timuerunt Florentini, ut dicta Civitas non perveniret ad manus alicuius, et cum maxima quantitate gentium equitaverunt quadam nocte usque Pistorium, et adscenderunt murum civitatis. Cives hoc sentientes, armata manu se defenderunt, taliter quod expulserunt Florentinos. Tunc stipendiarii Florentinorum existentes in dicta civitate, ut supra, cucurerunt plateam armata manu clamantes: *Vivant Florentini*; tunc cives obsiderunt eos ad plateam, set nichil habentes pro eorum victu, non valuerunt substinere, et pacem habuerunt cum civibus, et recesserunt de civitate. Tunc Florentini direxerunt exercitum in obsidione circa Pistorium.

Eodem millesimo, die xxiiii° mensis aprelis. Florentinis existentibus in obsidione circa civitatem Pistorii, et cum fortiliciis in multis locis circa civitatem, ne aliquis eorum civium posset extra civitatem exire, et e converso tunc Pistoriensibus videntibus non posse resistere contra Florentinos, cum certis pactis convenerunt se cum Florentinis etc.

Eodem millesimo, die iii madii. Archiepiscopus Mediolani direxit exercitum maximum in obsidione civitatis Ymole quam obtinebat Ecclesia, de quo exercitu capitanei erant dominus Franciscus de Hordelaffis et dominus Johannes de Manfredis, et circa civitatem erigi fecerunt plures fortilitias etc.

Eodem millesimo, die v mensis madii. Aldrovandinus filius magnifici domini domini Obiçonis marchionis estensis, capitaneus stipendiariorum fecit fieri mostras omnium stipendiariorum dicti domini etc.

Eodem millesimo, die vi° mensis madii. Dominus Dondacius de Placentia, dominus Cabriottus de Canossa et alii caporales stipendiariorum domini marchionis antedicti, et de ipsius mandato, iuraverunt legalitatem et obedientiam sub Aldrovandino filio prefati domini etc.'

Eodem millesimo cccl°i°, de mense madii. Dominus Obiço marchio etc. direxit exercitum *c. 134 r* suum castrum Montisfustini[1] districtus Mutinensis, quoniam habitantes dicti castri debentes solvere comuni Mutine aliqua honera recusantes. Tunc illi de Savignano, quibus obediebant gentes castri rebellaverunt castrum etc.

Eodem millesimo, die xxi° mensis madii, inceptum fuit reedificari palatium combustum domini marchionis super platea Ferrarie.

Eodem millesimo et mense. Dominus Clemens papa sextus interdixit omnes civitates subditas domino archiepiscopo Mediolani, excepta Bononia, quia ipse Archiepiscopus multa castra rebellaverat eidem domino Pape.

Eodem millesimo, die iii° mensis junii. Magnificus dominus dominus Mastino de la Scala clausit in extremis et sepultus honorifice; et incontinenti de volunptate domini Alberti de la Scala eius fratris ac totius populi Verone constituerunt et eligerunt in dominum Verone etc. dominum Canem Grandem de la Scala etc.

Eodem millesimo, die martis, de nocte, xxi° junii. Repertus, et propalatus fuit quidam tractatus civitatis Bononie tali modo, videlicet: quidam socius domini Johannis de Olegio' de Mediolano vadens cum suis famulis circa portas Bononie ad providendum, ut est de more, Mur., 465 et veniens quamdam portam strate Castilionis, invenit portam non clavatam clavibus, de quo admiratus est, et statim capi fecit capitaneum dicte porte et socios, duxitque eos pa-

6. Florent. *A B*; Florentini Mur. — 8. set] qui Mur. — 20. monstras Mur. — 23. stipend. *A B*; stipendiarii Mur. — 25. Eodem .... cccli *om.* Mur.; cccli *om. B* — 26. Montisfestini Mur. — 27. recusantes] recusabant Mur. — 31. millesimo et *om.* Mur. - Clemens *agg. sul rigo di prima mano in A* — 34. *in margine di A di prima mano* mors domini Mastini de la scala *e il disegno di una scala tra le lettere* M *e* M — 38. repertum et propalatum quoddam tractatum Mur. — 39. quidem *A B*

[1] Monfestino a 35 kil. circa da Modena. Signori di quel castello erano i Nobili da Savignano che si mantennero ribelli al Marchese per 13 anni. Per *Mons Faustinus o Festinus*, v. Tiraboschi, *Dizionario ecc.* cit., II, pp. 69-70.

latium, et poni fecit ad torturam, qui confessi fuerunt, quod hoc erat ex quodam tractatu domini Johannis de Pepulis, quem habebat cum comuni Florentinorum, quem tractatum sciebat Andreas de Checho, Petrus Amaboris, Bertignanus a Caveçiis, qui omnes capti fuerunt, et flagellati, et idem confessi fuerunt. Quapropter captus fuit dominus Jacobus de Pepulis et carceratus. Deinde in Castro sancti Johannis Persecetam captus fuit Obiço filius dicti domini Iacobi, et conductus Bononiam in manibus vicarii domini Archiepiscopi, et homines dicti castri portaverunt, et presentaverunt tunc claves dicti castri domino Vicario, et similiter detulerunt claves alii castrorum districtus Bononie, scilicet Sancte Agathe, Crevalcorii [1] etc. Tunc dominus Johannes de Pepulis, qui erat in terra Nonantule, hoc sentiens, stetit ibi pluribus diebus. Dominus Johannes Vicecomes et vicarius Bononie pluries flagellari fecit dominum Jacobum de Pepulis dicta de causa. Tunc dominus Johannes de Pepulis ingressus est Mediolanum ad dominum Archiepiscopum, conquerens de eis, que contra fratrem suum dominum Jacobum faciebat vicarius eius, qui dominus Johannes non illari vultu fuit receptus a domino Archiepiscopo, et aliis suis, et si voluit posse morari in Mediolano, ipsum oportuit mictere per filium suum qui personaliter ibidem venit. Deinde
c. 134 v destinavit' licteras civibus et offitialibus Nonantule, quod dare deberent dictam terram vicario domini Archiepiscopi, et sic fecerunt, et die jovis XIIII° iulii fulcitum fuit castrum dictum nomine domini Archiepiscopi etc.

Eodem millesimo et mense junii. Cum de morte antedicti domini Mastini nova relata fuissent illustri et magnifico domino domino Ludovico regi Ungarie, qui mirabiliter diligebat ipsum, quodam mane se cum aliquibus de suis induerunt pannos nigros, et solepniter officium ecclesie et missarum eodem mane ordinavit in ecclesia maiori, sicut corpus defuncti fuisset presens, et hiis factis, dixit adversus suos commilitones: *non admiremini, karissimi, de hiis, que fieri feci in honorem domini Mastini defuncti, quoniam omnium aliorum amicorum iste primus erat in amplificando honorem nostrum etc.* Cum Placentina iniuria vindicte et mala volunptate, prelium initium habuisset in civitate Tane domini Canis Grandis Tartarorum, preterea inde de bello Ianuenses et eorum amici una cum Venetis fugam adripuissent, et Caffam aplicuissent, et tali concordia insimul fuissent, postquam prefati Domini relegati erant quod ipsi et quilibet eorum tamquam fratres et intimi amici in prelibatam Caffam deberent saucionari, tandem Veneti tamquam viriles domini cum domino Cane Grande concordiam tractaverunt, et in terris suis saucionari ceperunt, unde prescriptis visis Januensibus, tamquam viriles arrogantes, livor in eos illico adcessit, et ceperunt in eos pugnare, ne navigarent classibus suis per mare Magnum. Veneti tamquam viriles, et intimentes nemine cessaverunt; multa autem verba insimul iniuriosa habuerunt; tamen in dominum Papam se
Mur., 466 commisserunt. Apostolici auditores, audita' propositione partium, sententialiter rediderunt, quod maria et campanie erant comunia: unde ex parte Januensium multe discordie nate fuerunt. Attamen de millesimo CCC°L°, Veneti tamquam homines pacis de mense martii ceperunt navigare cum tribus navibus ad prefatam civitatem Tane. Januenses tamquam pirati maris eis insidias posuerunt iuxta Caffam in introytu oris Algorey, quod fuit taiamentum, quod ducitur mare in partibus istis, et ipsas naves vini rapuerunt, et in Caffa duxerunt; unde Veneti tamquam viriles cum suo exercitu in Januensibus partibus navigare

---

3. Amaboïs *A*; Amaboïs *B*; Amabois Mur. — 7. et presentaverunt tunc *agg. forse di prima mano in carattere minuto sul rigo in A* — 15. pro filio suo Mur. — 19. millesimo et *om.* Mur. — 21. se cum] cum Mur. - se pannos *B* Mur.; se *cancell. con un rigo in A* — 22. misse Mur. - ordinaverunt Mur. — 25. Placentina *così A B*; *lacuna* Mur. — 27. de bello *om.* Mur. — 28. *dopo* Caffam *in A segue* arripuissent *cancell. con un rigo* — 33. timentes neminem Mur. — 35. Apostolici] Per apostolica *A*; pro apostolica *B* - rediderunt] pronunciaverunt Mur. — 36. multa discordia nata *A B* — 40. quo] quod *A B* Mur. - vini] Venetorum Mur.

[1] Questi due castelli e l'altro di San Giovanni in Persiceto per il trattato dell'ottobre 1350 erano stati lasciati in feudo ai Pepoli. Cf. A. Sorbelli, *La Signoria ecc.* cit. San Giovanni in Persiceto, Sant'Agata e Crevalcore rispettivamente a kil. 22, 27 e 32 da Bologna.

ceperunt, et terras eorum comburserunt et derobaverunt, et maxime Peram. Januenses tamen domini armorum, hiis auditis, comuniter consilium fecerunt in dapnum adversus Venetos, et eorum faventes, ad removendum prescriptum exercitum Venetorum, et ad eorum mortem armare infrascriptas galias cum infrascriptis Dominis, et de Janua discesserunt in MCCCLI de mense januarii.'

In primis dominus Paganinus de Oria admiragius, una galia c. 135 r

consiliarii domini admiragii in dicta galia:
- nobiles: dominus capitaneus Spinola, dominus Lanfrancus Malorie
- populares: dominus Marinus de Morro, dominus Nicolaus de Muxo.

nobiles:
dominus Manoellus Spinola, 1 galia
dominus Araonus Lomellinus, 1 galia
dominus Seguranus de Nigro, 1 galia
dominus Federicus, 1 galia
dominus Jacopinus Grillus, 1 galia

populares:
dominus Parabolus de Caxale, 1 galia
dominus Dominicus de Campo Fringoso, 1 galia
dominus Jacopinus Castellani, 1 galia
dominus Bertonus Portenarius, 1 galia
dominus Saracinus Maruffo, 1 galia

nobiles:
dominus Ghirardinus Spinola, 1 galia
dominus Racaellus Horie, 1 galia
dominus Bertonus de Flisco, 1 galia
dominus Luchanus Grimaldus, 1 galia
dominus Tartarinus Salvaticus, 1 galia
dominus Biçeronus Imperialis, 1 galia
dominus Çorçinus Lomellinus, 1 galia.
dominus Antonius a Nigro 1 galia

populares:
dominus Marinus, 1 galia
dominus Ambroxius Marinus, 1 galia
dominus Negronus de Negronis, 1 galia
dominus Ubertus Piçamio, 1 galia
filius Domini Johannis a Mari, 1 galia
dominus Bernabos Maloxellus, 1 galia
unus de Becchariis, 1 galia
Herrus Pelavicinus, 1 galia
unus de....... 1 galia
unus de Castello, 1 galia

De comitatu Janue
dominus Thomas Guercius, 1 galia
de Savonia, III galie
.... 1 galia
Petrus de Ventimillia, 1 galia
Albegena, II galie
Adyano, 1 galia
a Sancto Romelo, 1 galia
a Veltri, 1 galia

2. fecerunt MUR.; *om.* *A B* — 17. Fringoso] Fregoso MUR. — 23. Bertonus] Botonus MUR. — 37. *lacuna in A B* MUR. — 39. comitatu] communitate *B* MUR. — 42. *lacuna in A B* MUR.

a Portu Veneri, 1 galia'
Mur., 467 a Patricia, 1 galia
dominus Thomas a Leone, 1 galia
dominus Berthonus Papaverus, 1 galia
dominus Drahonus, 1 galia
dominus Guillielmus Uxius, 1 galia
dominus Anthonius de Sareçana, 1 galia
dominus Niccoloxius Monechinus, 1 galia
dominus Franceschinus de Roso, 1 galia
a Lifligonibus, 1 galia
dominus Campagninus ferrarius, 1 galia
dominus Raynerius a Prestero, 1 galia
dominus Bernabos de Vignola, 1 galia
dominus Iohannes Scurtavechia 1 galia
dominus Guasparinus Apoloniensis, 1 galia

Item unus portatinus cum LX remis, qui habet officium precipiendi omnibus parte admiralii. Adhuc de Janua V galie honerate biscotti, carnium salatarum, balistarum, scalarum etc.

Eodem millesimo CCCLI°, de mense augusti. Exercitus archiepiscopi Mediolani existens c. 135 v circa castrum Laterine ' districtus Aretii, que civitas Aretii sub dominio erat Florentinorum, tunc comune Peruxii timuit, ne civitas Aretii occupata esset propter exercitum predictum, et in servitio Florentinorum miserunt civitatem Aretii XXX banderias theotonicorum equestrium de quorum adventu capitaneus exercitus presciens, misit contra eos gentes suas, ne Aritii civitatem alii ingrederentur et insimul obviantes bellum maximum commiserunt de mane usque nonam. Tamen gentes exercitus obtinuerunt et superaverunt alios; quare conflicti, mortui et capti sunt omnes ex parte Peruxii etc.

Eodem millesimo, die XII augusti. Ignis fuit in Ferraria in contrata sancti Pauli et sancti Michaelis.

Eodem millesimo, die primo septembris. Dominus Albertus de la Scala, marchio Spinecta cum maximo exercitu recesserunt de Verona, et ingressi sunt in comitatu Tridenti in obsidione castri Avi et aliorum castrorum filiorum domini Guillielmi de Castro-barco etc.

Eodem millesimo et mense. Dominus Jacobus de Pepulis, Andreas de Checo, Paganinus de Roncalia et capitaneus porte Castillionis, qui carcerati erant ut supra, conducti fuerunt palatium domini vicarii Bononie pro domino Archiepiscopo etc. et condepnatus fuit dominus Iacobus remicti carceribus Bononie, ibique stare toto tempore vite sue; alios vero detrahynari fecit per civitatem, et suspendi ad furcas ante portam strate Castillionis etc.

Eodem millesimo, die XVIII septembris. Aldrovandinus, filius illustris et magnifici domini domini Obiçonis marchionis estensis, duxit in uxorem in civitate Ferrarie dominam Beatricem filiam domini Riçardi de Camino, et neptem domini Mastini de la Scala etc., et facta est in Ferraria curia honorabilis etc.

Eodem millesimo, mense septembris. Dominus Niccolaus Pixanus capitaneus exercitus Venetorum existens in obsidione circa civitatem Pere, quam possidebant Januenses, et cum nova pervenirent ad aures Januensium, statim cum eorum exercitu ingressi sunt in subsidium dicte civitatis, de quorum adventu, audiens capitaneus Venetorum recessit inde cum exercitu, et ingressi sunt terram Nigripontis, ibique fecit submergere XIII de suis galiis, ne Januenses caperent eam. Tunc Januenses expugnaverunt civitatem Nigripontis, et castramentati sunt ibi cum exercitu suo etc.'

---

4. Berthonius Mur. — 18. CCCLI *om.* Mur. — 22. quod *prima di* ne *cancell. con un rigo in A* — 30. Ani *B* Mur. — 31. millesimo et *om.* Mur. — 35. *in margine di A di prima mano* domina Beatrix de Camino — 38. *prima* neptis *poi canc. il.* is *con un rigo e agg. di prima mano* em *nell'interlineo in A* — 40. millesimo *om.* Mur. — 42. pervenirent] pervenissent Mur. — 45. castrametati Mur.

Eodem millesimo. Exercitus domini Archiepiscopi existens circa civitatem Ymole et Consilicis [1], et non valens aliquid acquirere, et intrinseci ideo non spectabant aliquem sucursum alicuius partis, ideo petierunt treuguam usque ad certum tempus, et spirata treugua habuerunt castrum Consilicis. c. 136 r

Eodem millesimo. Exercitus prefati Archiepiscopi ingressi sunt versus Florentiam per viam Sanbuce, Peteccii, deinde Campi et Peretolam [2] apud Florentiam ad v milliaria, ubi morati sunt pluribus diebus cum maximo sinistro famis, quia nichil invenerunt in comitatu. Vendebatur in exercitu libra carnis equi solidos v bononiensium; deinde recesserunt, et ingressi sunt Barbarinum de Mugiello, et post aliquos dies Scarpariam [3] circa quam steterunt pluribus diebus, quia habundantia erat ibi maxima.

Eodem millesimo et mense septembris. Veneti scientes de exercitu Januensium, qui erat circa Nigropontem, et quod iam expugnaverant civitatem, timuerunt ne castrum obtinerent, et statim direxerunt in subsidium castri xxx galias, et xxxiii galias adhuc expectabant in eorum subsidio a rege Aragonum, qui de eorum liga erat.

Eodem millesimo et mense. Treugua facta est inter duos reges, videlicet regem Francorum, et regem Anglie per ..... annos, et treugua facta, fecerunt parentelam etc.

Eodem millesimo; de mense octubris. Exercitus Archiepiscopi predicti existens circa Scarpariam [4] districtus Florentinorum, et non valens sue intentionis habere effectum, inceperunt alium tractatum in civitate Florentie et Pistorii, qui propalatus fuit; et capti fuerunt prodictores, scilicet Lippus Amannati et alii, et suspensi fuerunt ad furcas.

Eodem millesimo, die xvi° mensis octubris. Dominus Obiço marchio estensis etc. ivit Abaciam, ubi personaliter venit dominus Canis Grandis de la Scala ad parlamentum etc.

Eodem millesimo, xviii° mensis octubris. Cum exercitus predicti domini Archiepiscopi in partibus Tuscie aliquid non valebant acquirere, recesserunt et reversi sunt Bononiam. Tunc Florentini destruxerunt multas eorum fortilicias etc.

Eodem millesimo, die xxi° mensis octubris. Ignis fuit in palatio comunis Bononie, in loco ubi stetit' carceratus in tempore elapso rex Henricus etc. c. 136 v

Eodem millesimo cccli°. Dominus papa Clemens VI^us destinavit Ferrariam dominum Niccolaum Moresinum de Venetiis et dominus abatem sancti Niccolay de Lydo [5] commissarios domini Pape ad adfirmandum certa pacta inter dominum Papam, et dominum Marchionem Obiçonem estensem, qui dominus Marchio confirmavit omnia, que ab eo petierat dominus Papa etc.

Eodem millesimo, die vii° mensis novembris. Dominus Canis Grandis de la Scala cum exercitu ivit circa castra et super territorio domini Guillielmi de Castro-barco in Trento, deinde redierunt Veronam etc.

Eodem millesimo et in hiis diebus, natus est filius unicus masculus domino Galeaç Vicecomiti, de cuius natione notum fecit domino marchioni Obiçoni, qui largitus est nuncio lx

---

2. expectabant Mur. — 6. *prima di* Peretolam *in A* Perota *cancell. con un rigo* - et *manca in B* Mur. - Peretola Mur. — 11. millesimo et *om.* Mur. - Ianuenses Mur. — 12. civitatem] castrum *A B* — 15. Eodem .... mense *om.* Mur. — 16. *lacuna A B* Mur. — 19. Florent. *A*: Florentinorum *B* Mur. — 20. Lippum .... et alios *A B* — 23. Eodem millesimo] Die Mur. — 27. *in A di mano del sec. XVI-XVII di sopra è agg.:* Hentius rex Sardinie ut in epistola Petri de Vineis — 28. cccli° *om. B* Mur. — 30. firmandum *B* Mur. — 30-31. Marchio] Marchio Obizo *B* Mur. — 31. *dopo* dominus *in A segue* march. etc. *cancell. con un rigo*

[1] Conselice a 16 kil. da Lugo e 44 da Ravenna.

[2] Sambuca Pistoiese e Piteglio rispettivamente a 30 e a 24 kil. da Pistoia; Campo Bisenzio a 6 kil. da Peretola e a 12 da Firenze.

[3] Scarperia e Barberino di Mugello rispettivamente a kil. 29 e 34 da Firenze.

[4] Non riuscito il tentativo contro Firenze, i Visconti il 20 agosto erano nel Mugello all'assedio di Scarperia che dopo vani assalti venne tolto (così da una lettera della Signoria di Firenze) il 17 ottobre, per ritrarsi a Bologna. Secondo il Villani (*Istorie. RR. II. SS.*, XIV, 121) la partenza avvenne il giorno prima. Cf. A. Sorbelli, *op. cit.*, p. 342.

[5] Niccolò Morosini (1330-1367), vescovo di Castello (Venezia) e Raimondo abate di S. Niccolò del Lido; A. Frizzi, *Mem. stor. di Ferrara* cit., III, p. 335.

ducatos; domino Bernardino de Polenta, et largitus est XL ducatos; capitanio Furlivii, et largitus est ducatos XL; domino Malateste, et largitus est XL ducatos: domino Malateste Ungaro, et largitus est XXV ducatos; Meucio de Sancto Severino, et largitus est unum par ocreorum fractorum; Pollono de.... et largitus est avem album; Gentili de Moiano, et largitus est sommam unam vini in duabus lagenis; filio Tani de Hexio, et largitus est ei unam domum fractam, dicens: *rehedifica eam etc.*

Eodem millesimo et mense. Maximum prelium fuit in Boemia inter dominum de Gualse et dominum de Nonaus, in quo multi mortui fuerunt; tamen obtinuit dominus de Gualse.

MCCCLII.

Mur., 459 Die XXVI° mensis januarii. Duo iuvenes Ubaldinorum de districtu Florentino' cum CC^tis^ peditibus ingressi sunt Scarperiam castrum Florentinorum, et intrantes castrum clamaverunt dicentes: *Vivat dominus archiepiscopus Mediolani.* Tunc habitantes castri armata manu irruerunt in eos, et per vim expulserunt eos extra castrum; tamen mortui fuerunt octo ex eis, et capti x qui suspensi fuerunt.

Eodem millesimo, die primo februarii. Dominus Rolandus a Punçeto [1] kardinalis, olim
c. 137 r pro Ecclesia' romana legatus Bononie et totius Romandiole, obiit etc.

Eodem millesimo, die v° mensis martii. Marchio Spinecta obiit in partibus Lunixane.

Eodem millesimo, die XV° mensis martii. Illustris et magnificus dominus dominus Obiço marchio estensis etc. languens infirmitate, et volens honori suo et suorum providere, vocavit ad se Aldrovandinum, Niccolaum, Fulcum, Ugonem et Albertum fratres et filios dicti Marchionis, et Raynaldum eius nepotem, quos decoravit milites, deinde decoravit militia VI ferrarienses, videlicet dominum Galaçum [2], et Bernardinum de Medicis, duos de Constabilis, scilicet dominum Uguiçonem et dominum Tayaferrum, dominum Thomaxinum de Buchinpanibus, et dominum Jacobum de Guramontibus; item IIII^or^ mutinenses, scilicet dominum Galassum de Piis, dominum Lanfrancus de Rangonibus, dominum Niccolaum de Sassolo, dominum Ugolinum de Savignano; duos paduanos, scilicet dominum Jacobinum Vitalianum [3] dominum Bernabovem Macaruffum [4], dominum Rolandinum de Canossa de Regio, dominum Bonefatium de Ariostis de Bononia [5]. Tunc dominus Aldrovandinus predictus decoravit militem dominum Sorem comitem de Sancto Bonefacio.

Eodem millesimo, die XX infelicis mensis martii, circa septimam horam noctis [6]. Illustris et magnificus dominus dominus Obiço marchio estensis, Ferrarie, Ancone et Mutine dominus generalis etc. clauxit in estremis in civitate Ferrarie et sepultus ad locum fratrum Minorum cum honore magnifico de çuius obitu cives Ferrarie, et forenses strictissime demostraverunt dolorem, et caritatem dilectionis, ad cuius corpus honorandum circa baram sta-

---

3. Meucio] Mencio *B* Mur. — 4. ocrearum fractarum Mur. - *dopo* Pollono *lacuna in A B* Mur. - albam *corr.* Mur. — 11. *dopo* castrum *in A* exlc. *cancell. con un rigo* — 20. p *prima di* dicti *in A cancell. con un rigo* — 30. *In margine di A* Mors magnifici Obiçonis marchions estensis etc., *sormontato da una corona marchionale. Una mano segnàla la notizia* - septimam *om. B* Mur. — 32. locum *om. B* Mur. — 33. magnifico] maximo *B* Mur.

[1] Bertrandus de Poietto (Poyet) di Cahors morto il 3 febbraio 1352, Eubel, *op. cit.*, p. 14.

[2] V. retro a p. 121, n. 2.

[3] Il 7 dicembre 1344 fu tra i cavalieri, che al seguito di Obizzo d'Este di ritorno da Parma, caddero prigionieri di Filippino Gonzaga a Rivalta nell'agguato da questi teso all'Estense che a pena potè sfuggire con la fuga. Resse la podesteria di Modena dal marzo 1366 per un anno, di Belluno nel 1371-2. Cf. E. P. Vicini, *I Podestà di Modena* (*1336-1796*) cit., pp. 49-50 (estr.).

[4] Podestà di Modena dall'agosto 1350 alla fine di gennaio del 1352: poi capitano nel 1354; nel 2 sem. 1373 podestà di Firenze, indi di Siena nel 1374, dove morì di peste. Cf. E. P. Vicini, *I Podestà etc.*, p. 28.

[5] Fratello della Lippa Ariosti che fu sposata nel 1347 da Obizzo.

[6] Secondo il *Chronicon Mut.* (*RR. II. SS.*, XV, p. 151, n. ed.) la morte di Obizzo avvenne il 18 marzo "in die dominico.... in nocte sequenti" e i funerali il 20 successivo "die martis"; perciò la data del *Chron. Est.* dovrebbe riferirsi ai funerali.

tuerunt ccc duplerios, xii desterios cohopertos, viiii banderias, tres episcopos, iiii^or abates et alia etc.

Eodem millesimo, die xxi martii. Magnificus et illustris dominus dominus Aldrovandinus filius prefati domini defuncti, congregari fecit populum ferrariensem in palatio suo, ibique dominus Franciscus de Brunelleschis de Florentia [1] tali modo locutus est coram omnibus. Primo conquestus est de decessu tanti domini; deinde quod bonum et necesse erat pro bono statu Ferrarie etc., eligere confirmare dominum Ferrarie etc. illustrem et magnificum dominum dominum Aldrovandinum natum primogenitum olim clare memorie illustris et magnifici domini domini Obiçonis marchionis etc., et multa alia hutilia verba. Deinde surgens dominus Jacobus de Salinbenis iurisperitus, qui pro Populo suplicavit prefato domino de quatuor fiendis pro statu eius, et ad consolationem subditorum suorum, videlicet, quod recordari debemus de tempore' elapso, quod domus estensis quasi destructa fuit propter divisionem eorum; quapropter rogabat, et suplicabat tali domino de unitate suorum fratrum etc.; *c. 137 v* ii° quod esset habilis Dominus ad audiendum populum et subdictos, ut dominationi sue quilibet posset sua neccessaria declarare, et dicere; iii°, quod unicuique tribuatur ius suum; iiii° et ultimo quod in casibus extremis vel periculosis, assumeret consilium suorum civium, qui nunquam ipsum derelinquent. Hiis dictis, surgens dominus Don'dacius [2] consiliarius prefati Domini dixit, quod ea, que petierat pro Populo dominus Jacobus, integre adimplerentur per dominum Marchionem etc. Comunia Ytalie et Domini alii plurium civitatum direxerunt Ferrariam ambaxiatores, ut est de more, propter honorem prefati Domini defuncti etc. Mur., 470

Eodem millesimo, die ii° aprelis. Post mortem prefati domini, dominus Franciscus [3] marchio estensis, timens de persona sua, licentiam petivit a domino Aldrovandino marchione eundi Copparium [4] districtus Ferrarie, qui concessit ei licentiam; qua habita, cum tota familia ivit Copparium; deinde ingressus est terram Adrie [5], deinde terram Loreti [6] districtus Venetiarum. Tunc marchio Aldrovandinus audens hoc, destinavit ambaxiatores suos videlicet dominum Franciscum de Brunelleschis de Florentia et dominum Galassium de Medicis, qui invenerunt eum in Clugia [7], sibique naraverunt omnia eis commissa parte domini marchionis Aldrovandini.

Responsio sua talis fuit, quod numquam rediret Ferrariam nisi....

Eodem millesimo, die xiiii° mensis aprelis, presentibus testibus, domino Dondacio de Placentia, domino Tayaferro de Costabilis, domino Francisco de Bruneleschis, domino Jacobo de Salimbene, domino Bonefacio de Ariostis, domino Bernabove, domino Jacobo de Guramontibus, Boza siscalco domini Marchionis, domino Thomaxino de Buchinpanibus, ser Petro de Fabro notario et aliis, ser Dominicus de la Turre de Verona thexaurerius domini Marchionis in Mutina, tamquam sindicus constitutus comunis Mutine et districtus, concessit et investivit illustrem et magnificum dominum dominum Aldrovandinum et dominum Niccolaum fratres estenses, et vice et nomine dominorum, scilicet Fulci, Ugonis et Alberti fratrum eorum de dominio generali civitatis Mutine et districtus etc.

Eodem millesimo, die xxii° mensis aprelis. Cum inter consanguineos et cives civitatis Urbis-veteris maxima discordia existeret, quidam ex dictis, nomine Bornius comes, inter-

---

2. alii Mur. — 9. etc.] Estensis *B* Mur. — 18. pro *manca in* Mur. — 19. *prima di* et *A ha* alia multa dominorum *cancell. con un rigo* — 22. a *in A agg. nell'interlineo di minuto carattere del tempo* — 24. Adri *A B* — 29. nisi *manca in* Mur.; *dopo* nisi *in A spazio bianco* — 33. siscalcus *A B* — 37. *dopo* nomine *in A* Fulci *cancell. con un rigo* — 40. quidem *A B*

[1] Era podestà di Ferrara. Cf. F. di Broilo, *I Podestà di Ferrara* in Rivista del Collegio Araldico, a. IV, n. 12 (dicembre 1906).

[2] Dondazio de Malvicini da Fontana di Piacenza; v. r. a p. 146, n. 1.

[3] Francesco II d'Este figlio di Bertoldo di Francesco I, pretendente alla Signoria di Ferrara come rappresentante della linea legittima di casa d'Este; v. anche a p. sg., n. 1.

[4] Copparo a 18 kil. da Ferrara.

[5] Adria a 31 kil. da Ferrara.

[6] Loreo a 14 kil. da Adria.

[7] Chioggia a 25 kil. da Loreo e 71 da Ferrara.

c. 138 r fecit patruum' suum, qui erat in contrarium ei, et hoc facto destinavit nuncium suum Curtonam ubi erant gentes archiepiscopi Mediolani, significans eis, ut festinanter accedant civitatem Urbis-veteris, quam ipse traderet eis, et sic fecerunt et, cum ibi pervenissent, predictus Bornius tradidit eis civitatem Urbis-veteris, set post paucos dies Populus dicte civitatis expulserunt de civitate omnes predictos forenses.

Eodem millesimo, die XIII° mensis madii. Dominus marchio Aldrovandinus estensis ingressus est Abaciam districtus Rodigii, ubi accessit dominus Canis de la Scala, causa eundi Venetias ad festum Adscensionis, et ipsum honoravit, et ingressus est cum eo usque Rodigium etc.

Eodem millesimo, die XXVI° mensis madii. Dominus Franciscus marchio estensis etc. existens extra Ferrariam ut supra, et volens redire in civitatem Ferrarie, taliter ordinavit cum uxore sua domina Catellina [1], quod dicta domina incepit quoddam tractatum in terra Bondeni districtus Ferrarie cum Girardo de Maraciis de Mutina habitatore dicte terre Bondeni et aliis, quibus dicta domina dedit, et solvit aliquam quantitatem pecunie, promictens etiam eis alia multa: propter quod predicti habitantes Bondeni tradere debebant ei dictam terram. Accidit tunc casus, quod Giraldus et alii dividebant pecuniam eis solutam per dictam dominam, ut quilibet haberet partem suam; de quo perpendens quedam soror dicti Giraldi, Mur., 471 dixit eis: *Quid facitis unde' habuistis tot denarios? certe ego accusabo vos.* Qui Giraldus minatus est ei vehementer; quapropter dicta mulier celeriter ingressa est Ferariam ad domum domini Bonefatii de Ariostis avunculi marchionis Aldrovandini, sibique accusavit fratrem suum Giraldum, quia dicta mulier presciverat tractatum. Tunc dominus Bonefatius misit gentes suas Bondenum, et conduci fecit dictos prodictores Ferrariam, et poni ad torturam, qui confessi fuerunt, quod domina Katellina dari fecerat dictis de causis predicto Giraldo libras XL bononiensium, quas dederat ei ser Pax camerarius dicte domine. Qui captus fuit et confessus fuit, quod ita erat; et ultra dederat capitaneo porte sancti Blaxii ducatos VI auri, qui dare debebat yntroytum dicte porte sequacibus domini Francisci. Qui capitaneus hoc sentiens, fugam arripuit cum quodam suo filio et Jacobo Sogario; de cuius fuga dominus Bonefacius de Ariostis audiens, festinanter muniri fecit dictam portam. Deinde aliqui pedestres et equestres secuti sunt Galatium et alios, qui inventi fuerunt in Caxalia, et capti et conducti fuerunt Ferrariam, et positi ad tormentum; qui confessi fuerunt omnia predicta vera. Tunc domina Katellina cum Tadeo Bastardo recesserunt de Ferraria. Deinde ser Pax, Galacius, Giraldus, Petrus de Vigarano sotius dicti Giraldi, Jacobus Sogarius de Montagnana, omnes detrahinati fuerunt per totam civitatem Ferrarie usque punctam sancti Jacobi ultra Padum, ibique suspensi fuerunt. Post XV dies captus, detrahinatus et suspensus fuit Avançius sotius et amicus dicti Giraldi etc.'

c. 138 v Eodem millesimo CCCLII°, die XXVIIII° mensis junii. Accesserunt Ferrariam dominus Canis de la Scala, dominus Albertus eius patruus, dominus Canis eius frater, dominus Johannes, dominus Bartholomeus de la Scala et alii nobiles, quos omnes marchio Aldrovandinus recepit cum maximo honore. Tunc in recessu dictorum nobilium dominus Uguiçonus de Costabilis, dominus Thomaxinus de Buchinpanibus, qui remanserant post dominum Marchionem, furtive recesserunt de Ferraria, et iverunt Mantuam. Quod audiens, prefatus Marchio redivit Ferrariam, et voluit inquirere causam de istorum recessu, et invenit, quod propter

---

4. Bornius] Bonus *A B* — 5. expulserunt] expulsit Mur. — 24. bononienses Mur. - ei *om. B* Mur. — 33. punctam] pontam *B*; portam Mur. — 36. Eodem .... CCCLII° *om.* Mur. — 42. *prima di* causam *in A* s de *cancell. con un rigo*

[1] Catterina di Luchino Visconti, sposata il 3 giugno 1342 a Francesco di Bertoldo d'Este, il quale, dopo esser stato a Verona, poi a Padova e a Rimini, riparò alla corte dei Visconti in Milano, dove fu ospitato con onore fino alla morte avvenuta nel 1384. Cf. A. Frizzi, *Mem. storiche ecc.*, cit., III, 301, 309, 321, 325, 334, 350, 368.

timorem ipsorummet fugerant, quia fuerant de sotiis domini Francisci marchionis, et ei dederant auxilium, quando voluit accipere dominium Ferrarie etc.

Eodem millesimo, die primo mensis julii, circa vesperas, in districtu Ferarie loco dicto Miliario [1], tempestate ventorum domus alique ceciderunt, et blada existentia in campis cum paleis asumpta sunt in aere, et quidam bos cum una vacca similiter, que numquam reperte fuerunt. Alia mulier similiter, set cecidit in terram mortua; etiam unus currus, arbores evulsi, et quidam homo levatus in aerem mirabiliter, et recordatus sancte Crucis signavit se, tunc cecidit, et multa alia etc.

Eodem millesimo, die II° augusti. Dominus Raynaldus marchio filius quondam marchionis Niccolay secrete recessit de civitate Ferrarie et ingressus est cum domino Agapito de Curiaco ad Podium domini Guidonis de Lambertinis [2], qui honoravit eum. Tunc accesserunt ibi nuncii domini marchionis Aldrovandini, rogantes illum, ut revertatur Ferrariam: qui nichil facere voluit, ymmo ingressus est quoddam castrum dicti domini Guidonis, nomine Garganҫanum, in districtu Bononie, ubi dominus Guido induit eum honorifice. Tunc dominus Aldrovandinus marchio misit ambaxiatores suos ad illum, scilicet dominum Galacium de Medicis, Mur., 472
dominum Niccolaum de Robertis, dominum Jacobum de Guramontibus, rogantes illum, ut supra, qui hoc facere similiter recusavit. Tunc dominus Raynaldus ascendit equum suum, et ivit Bononiam, deinde Ymolam, deinde Ariminum, deinde Venetias, deinde Paduam, ubi venerant dominus Raynaldus et dominus Ludovicus filii domini Guidonis de Gonҫaga, causa conducendi ipsum Mantuam etc.

Eodem millesimo, die IIII^{or} augusti. Dominus Malatesta de Arimino etc. equitavit cum circa CCC militibus et CCCC pedestribus versus Neapolim, causa conducendi Ariminum dominam Mariam [3] uxorem quondam domini ducis de Duraҫo in uxorem eius sicut dicebatur, set ivit solum, credens habere civitatem .... quam possidebat Gentilis de Molliano, deinde ivit Esculum civitatem suam, deinde Neapolim, ubi dominus Ludovicux rex Neapolim constituit eum vicarium totius regni etc.

Eodem millesimo et mense. Gentes domini archiepiscopi Mediolani existentes in castro Bettone [4] in comitatu' Perusii. Perusini armata manu ingressi sunt circa dictum castrum in c. 139 r
obsidione, quod habuerunt cum pactis, que voluerunt dicti Perusini. Omnes caporales stipendiariorum existentes in dicto castro et sic habuerunt; alii stipendiarii recesserunt cum pactis, quod per unius anni spatium arma non caperent contra comune Perusii etc.

Eodem millesimo de mense septembris. Gentes domini archiepiscopi Mediolani existentes in partibus Tuscie, Peruxii et Urbis-veteris, propter defectum victualium recesserunt, et iverunt Bononiam.

Eodem millesimo et mense. Perusini cum maximo exercitu ingressi sunt Cortonam, quam tunc posidebat dominus Archiepiscopus mediolanensis, et ibi in obsidione steterunt.

Eodem millesimo. Dominus archiepiscopus Mediolani, audiens de exercitu Peruxinorum existente circa Cortonam, misit gentes suas circa civitatem Aretii, que regebatur per Guelfos, ut exercitus Perusinorum removeretur etc.

Eodem millesimo et mense. Dominus Albertus de la Scala obiit in Verona, et sepultus cum maximo honore; et in hiis diebus dominus marchio Aldrovandinus ivit Abaciam in districtu Rodigii, ubi accessit dominus Canis Grandis de la Scala ad parlamentum.

Eodem millesimo, de mense octubris. Gentes domini archiepiscopi Mediolani erant in

---

1. fugerunt Mur. — 4-5. bladae.... assumptae Mur. — 7. evulsi] convulsi Mur. - quidem *A B* — 10. Cuvriaco Mur. — 15. illum *di carattere misto sul rigo in A* — 17. equm *A* — 23. eius *agg. sul rigo di carattere minuto in A* — 24. *lacuna A B* Mur. — 25. Neapolis Mur. — 29. *dopo* Perusini Mur. *agg.*: Et habuerunt omnes — 30. existentium Mur.; exist. *A B* - et sic habuerunt *om.* Mur. — 32. Eodem .... et] De Mur. — 35. millesimo et *om.* Mur. — 39. *in margine di A di prima mano*: mors domini Alberti de la Scala *e il disegno di una scala a mano*

[1] Migliaro (Migliarino) a 40 kil. circa da Ferrara.

[2] Poggio Renatico, a 14 kil. circa da Ferrara.

[3] Maria d'Anjou sposa in seconde nozze a Filippo.

[4] Bettona a 20 kil. da Perugia.

absidione circa castrum Barge[1] in Carfagnana. Tunc Florentini direxerunt ibidem exercitum maximum, quorum capitaneus fuit dominus Franciscus de Brunelleschis de Florentia, qui se invenerunt in campo cum inimicis, et bellum maximum commiserunt ad invicem, tamen Florentini obtinuerunt campum, et mortui fuerunt multi ex parte gentium Archiepiscopi.

Eodem millesimo et mense. Gentes domini archiepiscopi Mediolani existentes circa civitatem Aretii, nichil profitientes, recesserunt inde, et ingressi sunt civitatem Castelli in obsidione.

Tunc Perusini hoc sentientes, recesserunt de loco, ubi erant circa civitatem Cortone, et iverunt cum eorum exercitu civitatem Castelli predicti frontatenus aliis etc.

Eodem millesimo, xviii° die mensis octubris. Dominus Aldrovandinus marchio recepit' *c. 139 v* confirmationem vicariatus civitatis Ferrarie pro se et suis fratribus a....

Eodem millesimo, die xxviiii° mensis octubris. Dominus Canis de la Scala fecit fieri in civitate Verone quoddam mucroludium, de quo honorem illa die obtinuit Craspiner theotonicus.

Eodem millesimo, die xii° mensis novembris. Dominus Aldrovandinus marchio etc. misit in Mur., 473 Alemaniam Maxium Comitis notarium dicti domi'ni et Johannes eius marescalcum, qui ex parte dicti domini obtulerunt domino marchioni de Brandiburgo equos duos honorabiles etc.

Eodem millesimo, die xx° mensis novembris. Dominus Aldrovandinus marchio etc. fieri fecit in Ferraria quoddam mucroludium super platea Ferrarie: ii° et iii° die fecit colluctari etc.

Eodem millesimo, vi° mensis decembris. Papa Clemens sextus obiit in civitate Avinionis[2], qui inhoneste vixit in luxuria, et magnam partem thexauri Ecclesie distribuit in amicis suis etc.

Eodem millesimo et mense. Sal valuit in civitate Ferrarie libras tres bononiensium ad starium.

Eodem millesimo, die xviii° mensis decembris. Inocentius sextus ellectus est summus pontifex etc.

Eodem millesimo, die ultimo decembris. Dominus Canis de la Scala recessit de Verona, et ingressus est Tridentum ad curiam, que ibi ordinata erat.

MCCCLIII.

Die primo januarii. Dominus Canis predictus aplicuit Tridentum, ubi erat dominus Marchio de Brandiburgo et alii, qui armilustrabantur. Tunc dominus Canis sternit comitem de Gualse cum suo equo; tamen in illa die obtinuit honorem ser Arpinus et Buxatus de *c. 140 r* Mediolano, qui cum domino Cane' erant, et alio die dominus Frignanus de la Scala etc.

Eodem millesimo et mense fuit terremotus periculosus in civitate Urbis-veteris et Castelli[3], et in Burgo sancti Sepulcri[4], et multa palatia, turres et alie domus dirupate sunt, et multe gentes perierunt etc.

Eodem millesimo, die iii° januarii. Dominus Tayaferrus de Costabilis et Bertolomeus de Buchimpanibus furtive recesserunt de Ferraria. Dominus Tayaferrus ivit Loretum districtus Venetorum et Bertolomeus ivit Mantuam etc.

Eodem millesimo, die xi januarii. Rex Ludovicus Ungarie tenebat carceratos dominum Robertum et dominum Phylippum fratres, principes Tarantri in Ungaria in quodam castro[5], nomine Tronus, qui habebat quemdam familiarem licteratum et discretum. Tunc Princeps

---

5. Eodem .... mense *om.* Mur. — 9. predicte *A* - fronte tenus Mur. — 11. *dopo* a *lacuna in A B*; *om.* Mur. — 12. xxviiii] xviiii *B* Mur. — 20. *in margine, di mano del tempo, in A* Mors pape Clementis VI — 22. millesimo et *om.* Mur. - ad *manca in A B* — 24. Eodem .... et *om.* Mur. - *in margine di mano del tempo*, papa Innocentius - xviii°] xix Mur. — 33. millesimo et *om.* Mur. — 41. famil. *A*; famulum *B* Mur.

[1] Barga a 35 kil. da Lucca.

[2] Morì in Villeneuve.

[3] Città di Castello a 55 kil. da Perugia.

[4] San Sepolcro a kil. 38 da Arezzo.

[5] I Reali di Napoli erano nelle prigioni di Wisgratz.

petivit licentiam mictendi dictum familiarem Neapolim pro suis servitiis, et concessa est ei licentia eundi. Qui familiaris ivit Avinionem et locutus est cum aliquibus cardinalibus super factis dictorum Realium, recommendans eos cardinalibus, qui rogaverunt dominum papam Clementem sextum, et ei suplicaverunt, quod non permicteret Reales amplius carceratos, quoniam Francorum erant et innocentes peccati commissi ut supra. Qui Papa motus pietate destinavit ambaxiatorem suum regi Ungarie quemdam episcopum, ut ex parte domini Pape rogaret Regem, quod dimicteret illos Reales de carceribus, quoniam eius consanguinei erant, et innocentes, et si hoc faceret, sibi dari faceret magnam quantitatem pecunie, et sibi concederet decimas totius Ungarie per magnum tempus, que omnia dictus Episcopus narravit domino Regi. Deinde dominus Rex congregari fecit consilium suum, et deliberavit destinare ambaxiatores domino Principi ad audiendum intentionem suam, et habita responsione, naraverunt domino Regi, de qua contentus fuit. Deinde dominus Rex fecit accedere coram se dominum Principem, et illari vultu recepit eum. Deinde Princeps dixit domino Regi: *Ego sum vester consanguineus, et servitor fidelis, et semper volo esse.* Tunc dixit Rex: *Ego volo, vos ire ad fratrem vestrum cum ambaxiatoribus meis, et audite intentionem eius.* Et ingressi sunt ad eum, qui illari facie respondit, et responderunt Regi, et ei multum placuit. Tunc Rex voluit ipsos redire ad predictum castrum, et scire intentionem domini Roberti et domini Phylypy, fratrum ducum Duracii, qui etiam carcerati erant cum principibus, quos MUR., 171 Duces invenerunt valde duros, qui parcere nolebant Regi mortem fratris eorum ducis Duratii. Tamen in fine consentierunt, unde omnes predicti iuraverunt numquam facere, vel contravenire domino Regi, et quod in processu temporis nemo partium amplius recordarentur de mortuis etc., et similiter iuravit dominus Rex. Tunc Princeps et frater eius recesserunt de terra Bude, et ingressi sunt Venetias, et ibi expectaverunt consanguineos suos, qui post paucos dies aplicuerunt' Venetias, deinde insimul iverunt Padue, deinde Rodi- *c. 140 v* gio, ubi accessit dominus Aldrovandinus marchio estensis etc., deinde venerunt omnes Ferrariam in domo domini Marchionis, et per totam civitatem maxima sollacia et gaudia facta sunt etc., et in recessu eorum dominus Marchio fecit eis prexentari IIII^{or} destrerios et IIII^{or} falcones, et ivit in sotietate ipsorum personaliter usque Argentam cum maximo honore, et post ea recesserunt et ingressi sunt Furlivium etc.

Eodem millesimo, die XII° mensis februarii. Iusta Constantinopolim et Peram fuit prelium maximum inter Januenses ex una parte, et Venetos et Catelanos ex alia, et multi ex utraque parte mortui fuerunt etc., tamen Januenses obtinuerunt.

Eodem millesimo, die XXIIII° februarii. Facta est in Feraria maxima colucta super plateam Ferrarie etc.

Eodem millesimo, de mense martii. Divixio maxima et mala volunptas existens inter dominum Malatestam de Arimino etc. et Gentilem de Molliano; Gentilis timens de potentia domini Malateste ingressus est Mediolanum ad dominum Archiepiscopum, implorans auxilium eius, qui facere recusavit, deinde reversus est Ferariam, et similiter imploravit domino marchioni Aldrovandino auxilium, qui etiam recusavit facere, deinde recessit et ivit Forlivium et Fabrianum, et accepit XII banderias ad stipendium suum et suorum denariorum. Deinde volens ingredi Firmum, dominus Malatesta cum suis iverunt ad quemdam locum, quo transire debebat Gentilis; quod audiens Gentilis, furtive recessit cum V sotiis, et dimisit alios, et iverunt portum Cesene [1], et intrantes navi ingressi sunt Firmum. Alii stipendiarii volentes ire Firmum, irruerunt in dominum Malatestam et suos, et bellum ad invicem commiserunt, tamen dominus Malatesta cum suis conflixerunt alios, et capti sunt pro maiori parte.

---

1. famulum MUR. — 2. famulus MUR. — 6. regi Ungarie *agg. in margine, di prima mano, con segno di richiamo, in A* — 7. consanguinei eius *B* MUR. — 24-25. Paduam .... Rodigium *corr.* MUR. — 27. desterios *A* — 37. a domino MUR. — 39. etiam] et *B* MUR. — 42. sociis V MUR. — 43. navim *corr.* MUR.

[1] Cesenatico a 15 kil. da Cesena.

Eodem millesimo et mense. Parlamentum maximum fuit in Alemania in Civitate vienense domini ducis Austrie, ubi accessit dominus Karolus imperator, rex Ungarie, dominus marchio de Brandiburgo, Archiepiscopus treverensis, Archiepiscopus coloniensis [1], Archiepiscopus maguntinus, archiepiscopus Prage [2], ambaxiatores regis de Charco, ambaxiatores Venetorum, dominus marchio de Çuber, qui Marchio concessit filiam suam in uxorem domino Imperatori. Tunc firmaverunt, quod dominus Imperator descenderet in partibus Lombardie. Fuerunt numero predictorum $XI^{m}V^{c}$ equi, gentes vero innumerabiles expensis dicti domini ducis Austrie etc.

Eodem millesimo, de mense aprelis. Dominus Bernardinus de Polenta accessit Ferrariam ad parlamentum cum domino marchione Aldrovandino etc.

Eodem millesimo, die XXIIII° mensis madii. Dominus marchio Aldrovandinus estensis etc. ingressus est Veronam ad parlamentum cum domino Cane de la Scala etc.'

[*c. 141 r*] Eodem millesimo, de mense junii. Guerra incepta est inter dominum regem Ungarie et comune Venetorum, ad civitatem Çare.

Eodem millesimo, de mense julii. Dominus Malatesta de Arimino etc. existens in obsi'dione [Mur., 175] circa civitatem Firmi, quam possidebat Gentilis de Molliano, dominus Archiepiscopus mediolanensis tractavit treuguam inter partes usque ad XX diem mensis augusti, et sic firma fuit, quare dominus Malatesta cum suo exercitu reversi sunt Ariminum et incepit cassari stipendiarios predictos, et ita cassi inceperunt quamdam societatem, dicentes, quod venire volebant Ferrariam in servitium domini marchionis Francisci estensis. Interim dominus Galeoctus frater predicti domini Malateste cum domino Francisco etc., finita treugua antedicta, iverunt Firmum, et pro tradimento habuerunt Portum [3] civitatis Firmi, et statim direxerunt licteras domino Malateste, ut festinanter accederet Portum predictum cum toto posse etc.

Eodem millesimo, die V° mensis augusti. Dominus Aldrovandinus marchio etc. ivit terram Argente, et ibi accessit dominus Bernardinus de Polenta ad parlamentum.

Eodem millesimo. Nova relata fuerunt domino Aldrovandino marchioni estensi etc. quomodo dominus Franciscus estensis marchio procurabat habere gentes predicte Sotietatis, et alia fulcimenta ordinabat in Arimino: quo audito, deliberato consilio dominus marchio Aldrovandinus mandari fecit omnibus de comitatu et burgorum Ferrarie, quod blada vinum et alia reduci deberent civitatem, et tunc procuravit habere multos stipendiarios etc.

Eodem millesimo, die X° augusti. Dominus Aldrovandinus predictus etc. ivit Abaciam, et ibidem accessit ad parlamentum dominus Canis de la Scala.

[*c. 141 v*] Eodem millesimo, die XVIIII° augusti. Dominus Egidius kardinalis [4] et legatus de' mandato domini Pape venit in Ytaliam etc.

Eodem millesimo, die XXVI° mensis augusti. Dominus Malatesta de Arimino, dominus Franciscus marchio estensis eius nepos, et Malatesta filius dicti domini Malateste cum maximo exercitu venerunt per litum maris ad Portum Primarii [5], et ibi cum suo navigio transierunt Padum, et venerunt Argentam, et versus Ferrariam. Sequenti die, dominus Malatesta infirmatus est in Villa sancti Blasii [6]. Tunc destinavit dominum Franciscum et Malatestam cum toto exercitu ad terram Argente, credens civitatem habere, set fefellit, quia

1. fuit] factum est MUR.: *om. B* — 3. Teverensis *A* 7. predicti MUR. — 8. *prima di* ducis *in A* March. *cancell. con un rigo* — 18. cassare MUR. — 19. cassis *A B* - quedam sotietas *A* — 22. portum *agg. di carattere minuto nell'interlineo in A* — 29. de comitat. *A B*; comitatus MUR. — 37. litus *corr.* MUR. — 38-39. dominum Malatestam MUR.

[1] Guillelmus von Gennep (1349-1362); EUBEL, *op. cit.*, p. 206.

[2] Arnestus von Pardubiz (1343-1362), EUBEL, *op. cit.*, p. 303.

[3] Porto San Giorgio a kil. 65 da Fermo.

[4] Egidio d'Albornoz, arcivescovo di Toledo, poi cardinale, era stato nominato il 30 giugno 1353 Legato apostolico in Italia e Vicario generale dei dominii della Chiesa. Partì da Avignone il 13 agosto. Cf. F. FILIPPINI, *La riconquista dello Stato della Chiesa per opera di Egidio d'Albornoz (1353-1357)* in Studi Storici, VI [1897], pp. 197-213.

[5] Primaro a 22 kil. da Ravenna.

[6] San Biagio, villa a 5 kil. da Argenta.

civitas fulcita erat omnium necessariorum, tam stipendiariorum et capitanei, quam aliarum munitionum, et similiter navigii domini Marchionis fulciti etc. Tunc dominus Franciscus et Malatesta cum exercitu iverunt Portum-maiorem, et habuerunt castrum dicte terre et ibi pransi fuerunt. Tunc dominus Malatesta, qui infirmus remanserat, ut supra, videns quod nichil acquirere poterat misit pro domino Francisco et Malatesta, quod cum toto exercitu redirent ad eum, et sic fecerunt, et omnes recesserunt versus Ariminum.

Tunc Mantuani volentes venire versus Ferrariam cum exercitu, et Paduani etiam cum maximo exercitu, credentes habere Pollicinum Rodigii; et dominus Canis de la Scala presciens hec, statim tamquam amicus in defensione et honore domini marchionis Aldrovandini, et dicti Policini cum maxima quantitate equestrium et pedestrium aplicuerunt Abaciam districtus Rodigii ad defendendum Pollicinum predictum, et ibidem ingressus est marchio Aldrovandinus ad parlamentum cum dicto domino Cane; et finito parlamento, dominus Canis recessit. Tunc dominus Galacius de Medicis, Thebaldus de Costabilis, Phylyppus de Paganis petierunt licentiam a domino Marchione, quia recedere volebant de eius districtu, ne dominus Bonefatius de Ariostis faceret eos occidi, et recesserunt cum dicto domino Cane, qui illari vultu recepit' eos, et iverunt castrum Castagnarii [1] domini Canis, et dominus Marchio redivit Ferrariam. MUR., 417

Eodem millesimo, die XXVII° augusti. Catelanis recedentibus de Maiolica cum LII galeis, et X navibus iverunt in Sardineam ad castrum Castri, ibique invenerunt XX galias Venetorum, et associati sunt insimul; Ianuenses cum LVII galiis erant in Corsica in Insula sancti Petri, et audientes de galiis Katelanorum etc. existentibus ad dictum Castrum, secuti sunt eos. Tunc Venetis et Catelanis audientibus de istorum adventu, venerunt obviam eis, et irruerunt insimul in capite Calche apud Ligeriam [2], et inter partes commissum est bellum crudele, et multi ex eis mortui sunt, tamen Veneti cum Catelanis superaverunt Januenses et conflicti fuerunt etc.

Eodem millesimo et die, de nocte, pluit grando crossa, que ponderis erat quilibet granus libras X, XII et libras XIIII in Cremona, et occidit multas bestias et derupavit multas domus.'

Eodem millesimo, die jovis v° mensis septembris. Dominus Aldrovandinus marchio estensis etc., cum maximo exercitu equestrium, et peditum ingressi sunt circa castrum Maderii in obsidione, et ibidem accessit quidam familiaris domini Canis de la Scala, qui de volunptate domini Marchionis intravit castrum predictum, et apposuit super turri signum domini Canis, quod cum dominus Marchio vidit, propter reverentiam domini Canis, personaliter inde recessit, et redivit Ferrariam, tamen ibi circa castrum dimixit gentes suas. *c. 142 r*

Eodem millesimo, die VII° mensis septembris. Dominus Egidius kardinalis et legatus antedictus venit Mediolanum obviam cui ingressi sunt dominus Bernabos et dominus Galeaç fratres et nepotes domini Archiepiscopi mediolanensis cum multis aliis nobilibus, et ipsum conduxerunt civitatem Mediolani, ubi per dominum Archiepiscopum honoratus fuit mirabiliter etc.

Eodem millesimo, die XXVII° mensis septembris. Dominus Petroccinus episcopus torzellanus et comes Romandiole [3], venit Ferrariam ad parlamentum cum domino Marchione etc. et die ultimo dicti mensis recessit de Ferraria, et ivit Bononiam, deinde Ymolam.

---

1. necessitatum *B* MUR. — 4-5. quod nichil acquirere] quod acquirere *B*: quid accidere MUR. — 7. *prima di* Mantuani *in A* dn. *cancell. con un rigo*; domini *B* MUR. — 13. dicto *om. B* MUR. — 15. occidi eos *B* MUR. — 18. Catelani recedentes MUR. — 22. Veneti et Catellani audientes MUR. — 23. *dopo* bellum *in A* cred. *cancell. con un rigo* — 26. millesimo et *om.* MUR. - *dopo* pluit *in A* pestis *cancell. con un rigo* — 29. ped. *A*; pedestrium MUR. — 30. quidem *A B*

[1] Castagnaro a 55 kil. da Verona.

[2] Battaglia navale di Loiera (28 agosto 1353) vinta dai Veneziani condotti da Niccolò Pisani e dai Catalani con a capo l'ammiraglio Bernardo de Cabrera. G. STELLA F., *Annales Genuenses* in *RR. II. SS.*, XVII, 1092; v. anche CANALE, *Storia della Repubblica di Genova*, III.

[3] " Petrocinus Casalesco abbas mon. s. Gypr., O. S. B. dioc. Torcell., decretorum doctor ", EUBEL, *op. cit.*, p. 516.

Eodem millesimo, die viii° mensis octubris. Januenses post eorum conflictum tradiderunt civitatem Janue propter neccessitatem famis domino archiepiscopo Mediolani [1], et ut defenderet civitatem ab inimicis eorum.

Eodem millesimo, die xvii° dicti mensis. Dominus Raynerius de Musco et dominus Marinus Fallerius ambaxiatores comunis Venetorum accesserunt Ferrariam ad parlamentum cum domino Marchione etc.; et alio die unus dictorum ambaxiatorum ivit Ariminum, alter vero remansit Ferrarie.

Eodem millesimo, die ii° novembris. Dominus marchio Aldrovandinus etc. cum ambaxiatoribus Venetorum iverunt Abaciam districtus Rodigii; alio die, de consciencia Consilii sui, ivit cum predictis Lignagum [2] castrum domini Canis de la Scala, ubi dominus Canis erat, et predictos recepit magnanimiter, et ibi etiam erat dominus Acço de Corigia. Et finito parlamento predictorum, dominus Canis et dominus Acço tractaverunt pacem inter dominum Marchionem etc., et dominum Galassium de Medicis, qui dominus Galassius fugerat de Ferraria, contra volunptatem dicti domini Marchionis, ut supra, et taliter precibus dominorum Canis et Acçonis, dominus marchio Aldrovandinus gratiam attribuit et pepercit preterita domino Galassio de Medicis, Thebaldo de Costabilis, Phylyppo de Paganis, et
c. 142 v restituit eis omnia eorum bona. Verum est, quod dominus Galassius de' Medicis promixerat
Mur., 477 prefato domino Marchioni tradi sibi signum castri' Maderii, et restituere sibi castrum, quod facere recusavit, dicens: quod signum predictum dimiserat in civitate Verone in manibus domini Canis de la Scala etc.

Eodem millesimo cccliii, die viiii° mensis novembris. Dominus Aldrovandinus marchio etc. ingressus est terram Lendenarie [3] ubi stetit iiii^or diebus.

Eodem millesimo, die xiii° mensis predicti. Dominus Marchio predictus cum ambaxiatoribus Venetorum iverunt Est [4] districtus Padue ad parlamentum cum domino Jacobino de Cararia; alio die unus ex dictis ambaxiatoribus ivit Venetias, alter vero cum domino Marchione reversi sunt Lendenariam, alio die Ferrariam etc.

Eodem millesimo, die xvii°. Ambaxiator predictus, qui Venetias iverat, accessit Ferrariam, deinde ivit Ariminum ad pacem tractandam et nichil fecit, et redivit Ferrariam, et ivit Venetias etc.

Eodem millesimo, die xxvi mensis novembris. Dominus Aldrovandinus marchio etc. habuit castrum Maderii, quod possidebat dominus Canis de la Scala ad instantiam domini Galassi de Medicis. Tunc dominus Marchio destinavit ad custodiam dicti castri quemdam suum fidum familiarem nomine Paganum de Castro Erano.

Eodem millesimo et mense. Frater Morialis [5] theotonicus, capitaneus magne Sotietatis et inimicus domini Malateste de Arimino, venit super districtum Fani domini Malateste, et accepit plura castra dicti domini, et alia castra, que dominus Malatesta acceperat Gentili de Molliano, de quibus castris frater Morialis cum suis habebat victualiam ad sufficientiam, et acceperunt castrum Pergule [6] districtus Fani.

Eodem millesimo et mense. Ambaxiatores domini archiepiscopi Mediolani iverunt Ve-

---

2. *in margine di A, di mano del secolo XV*: Arch. Mediol. fit d. Ianue — 11. magnaminiter *A B* — 18. tradere *corr.* Mur. — 21. Eodem.... cccliii *om.* Mur. — 25. *in margine, di mano dei secoli XIV-XV in A* Cararia — 31. *in margine di altra mano del sec. XV*: Madero — 33. fiduum *A* - famul *B*; famulum Mur. — 39. Eodem.... mense *om.* Mur. — 39-p. 191 l. 1. Venetias] Venet. *A*; Veneti *B* Mur.

[1] La Signoria di Genova venne assunta dall'Arcivescovo di Milano il 10 ottobre 1353.

[2] Legnago a 42 kil. circa da Verona.

[3] Lendinara a 21 kil. da Rovigo.

[4] Este a 30 kil. da Padova.

[5] Montreal d'Albarno detto comunemente Fra Moriale, provenzale, cavaliere di S. Giovanni di Gerusalemme. Al soldo di Luigi d'Ungheria restò nel reame sino al 1352, poi passò al servizio di Giordano Orsini capitano dei Pontifici contro Giovanni di Vico, poi di quest'ultimo contro Todi. Costituita una compagnia numerosa con questa si diede a taglieggiare la Romagna, la Marca e la Toscana. Fu fatto decapitare il 29 agosto 1354 d'ordine di Cola di Rienzo che l'aveva preso a tradimento.

[6] Pergola a 64 kil. da Pesaro.

netias ad pacem tractandam inter comune Venetorum et comune Januensium, et nichil fecerunt.

Eodem millesimo. Conducti fuerunt Venetias omnes, qui capti fuerant de conflictu Januensium' et reclusi carceribus Venetorum etc. *c. 143 r*

Eodem millesimo, et mense novembris, natus est domino Bernabovi Vicecomiti filius masculus, et Marcus [1] est nomen eius. Ad cuius baptismum fuerunt circa XLII, scilicet dominus marchio Montisferrati, dominus Franciscus de Ordelaffis capitaneus Forlivii etc. et ibi nobilis curia facta est, et armilustrati sunt multi, quorum omnium in illa die honorem obtinuit Andreas domini Johannis de Pepulis.

Eodem millesimo, die XXV dicti mensis. Octuaginta Katelani conducebant super quodam navigio circa CCCCLXXX Ianuenses captos in conflictu antedicto, ut carcerati remanerent in carceribus regis Aragonum, et navigantes mari, ventus contrarius surexit tante tempestatis quod navigium submersit, et subfocati sunt omnes tam Katelani, quam Januenses, et in illis diebus Katelani ceperant quamdam Chocham Januensibus honeratam mercantiarum multi valoris. Etiam super dicto ligno erant sex mercatores divites mediolanenses, quos rex Aragonum scortari fecit immediate.

MCCCLIIII^{or}.

De mense januarii. Sotietas magna Theotonicorum, que erat in Marchia anconitana in loco qui dicitur la Ravignana, districtus domini Malateste, segregavit inde, et ingressi sunt in districtu Firmi: deinde aliqua pars eorum equitaverunt castrum Montis-feltrani [2], et derobaverunt multa. Tunc gentes dicti castri exierunt extra civitatem, et bellum ad invicem commiserunt, et mortui sunt ex eis Theotonicis aliqui caporales. Tunc alii Theotonici aplicuerunt ibi, et bellum inceperunt cum gentibus castri, taliter quod expulserunt eos usque castrum, et multos ex eis occiderunt. Tunc quidam gerens banderiam domini Ludovici de Ordelaffis secutus est illos castri' usque in civitatem. Alii Theotonici videntes banderiam *Mur., 478* intrantem civitatem ad succursum eius, festinaverunt et intraverunt etiam civitatem. Tunc habitatores fugerunt circumquaque; et taliter Theotonici habuerunt castrum munitum et plenum, et mortui fuerunt de habitatoribus castri VII^{c} vel circa, de quibus dominus Ludovicus de Ordelaffis sepelliri fecit CCCXXIIII^{or}. Tunc dominus Galeoctus de Malatestis equitavit castrum Montis-fani [3], et voluit ipsum comburri, ut dicta sotietas non intraret castrum. Tunc habitatores castri videntes hoc, defenderunt se, ne ipsorum bona destruerentur, quare dominus Galeoctus recessit'. Tunc predicti Theotonici intraverunt castrum pacifice, et illi *c. 143 v* de Monte-flore [4] hoc videntes, similiter tradiderunt castrum pacifice predictis Theotonicis.

Eodem millesimo et mense ianuarii. Guerra existens inter dominum Legatum [5] destinatum per dominum Papam in partibus Patrimonii, et prefectum Viterbii [6] ex parte, dictus Prefectus habuit terram Aquependentis [7].

Eodem millesimo et mense. Dominus archiepiscopus Mediolani destinavit comuni Papie licteras, quod festinanter dirigerent ei aliquos cives sapientes dicte civitatis. Tunc dictum

---

12. in *om. A* — 14. *in margine di A di mano del sec. XV*: Crudelitas R. Aragonum — 15. Mediolani Mur. — 18. Anconitania *A* — 22. *prima di* alli *in A* aliq. *cancell. con un rigo* — 24. quidem *A B* — 30. comburere Mur. — 35. perfectum *A B* — 36. Perfectus *A B* — 37. millesimo et *om.* Mur. — 38. *prima di* dirigerent *in A* dirigente *cancell. con un rigo*

[1] Nato pochi giorni prima del 26 novembre. Per la sua nascita il Petrarca scrisse il carme "Genethlia-"con Marci Mediolanensium Principis" cf. M. Brunetti, *Nuovi docum. viscontei. Figli e nipoti di Bernabò*, in Arch. Stor. Lombardo, a. 1909.

[2] Filottrano a 15 kil. circa da Osimo e a 34 da Ancona.

[3] Montefano a 19 kil. circa da Macerata.

[4] Montefiore a 1 kil. da Montefano.

[5] Card. Egidio di Albornoz.

[6] Giovanni di Vico.

[7] Acquapendente a 50 kil. da Viterbo.

comune destinavit ei, ut petivit, quos cum vidit, dixit eis: *ego remotis omnibus volo dominium civitatis Papie*; qui responderunt libenter facere, et reccesserunt de Mediolano et reversi sunt Papiam, et verba domini Archiepiscopi retulerunt Consilio Papie. Tunc cives audientes hoc, inceperunt clamare et dicere: *Moriatur archiepiscopus.* Potestas Papie [1], qui ibi erat pro domino Archiepiscopo, armata manu cucurrit ad plateam, dicens: *Vivat dominus Archiepiscopus.* Tunc cives occiderunt quemdam ipsius militem, et potestas fugam arripuit extra civitatem.

Eodem millesimo, die xxx ianuarii. De volunptate domini marchionis Aldrovandini estensis etc. restitutum fuit castrum Viguiçoli [2] dominis Padue, qui domini Padue, eorum nomine et omnium civium, renunciaverunt omnibus rationibus, quas haberent super comitatu Rodigii, et concesserunt omnia ibidem existentia domino Aldrovandino marchioni etc., videlicet a loco, qui dicitur Passuia usque ad Buellum Lupi, etiam turrim positam super Pinçone Abacie, a latere Padue, quam antiquitus construi fecerunt Paduani, et ultra hoc firmaverunt pacem, et ligam inter ipsos, quod si propter gueram, vel alterius necessitatis casus acideret unus alio et alter alteri auxilium impenderet. Tunc domini Padue bapniri fecerunt in Padua, quod si in dicta civitate vel districtu existeret aliquis bapnitus Ferrarie, seu inimicus dicti Marchionis, festinanter recederet sub pena vite, et idem in Feraria fecit bapniri prefatus Marchio etc.

Eodem millesimo, die dominico xvi° [3] mensis martii. Dominus Canis Grandis de la Scala ingressus est ad parlamentum cum domino marchione de Brandiburgo eius cognato [4], dimixitque ad custodiam civitatis Verone dominum Acçonem de Corigia [5]. Tunc dominus Fregnanus de la Scala, frater naturalis dicti domini Canis, fraudulenter et apensate una cum domino potestate Verone fecerunt detineri predictum dominum Acçonem et duos notarios dicti domini Canis, quorum unus erat super stipendiariis dicti domini, nomine Celestrinus, alter Tebaldus, qui habebat omnia signa portarum civitatis et castrorum districtus Verone. Mur., 470 Quibus dominus Fregnanus dixit: *ego volo, quod omnia, que coram vobis loquar, con'firmetis aliter mortui estis.* Qui responderunt sibi obedire. Tunc dominus Fregnanus conduxit Celestrinum ad plateam, mixitque per omnes stipendiarios domini Canis, scilicet per Conestabiles. Dixit eis: *nos certe habemus, quod dominus Canis pergens in Alemanniam, ut scitis, mortuus est a quibusdam suis inimicis.* Tunc Celestrinus presentavit ei quamdam licteram, dicens, c. 141v quod verum' erat. *Etiam nova habemus de partibus Mediolani quod dominus Bernabos Vicecomes cum multitudine equestrium et pedestrium accedit Veronam, sciens de morte domini Canis, volens dominium civitatis; quare rogo vos, quod extra civitatem festinanter ingredi debeatis contra eos.* Qui responderunt: *non habemus pecuniam.* Dominus Fregnanus dixit: *propter hoc non remanebit*; et satisfecit eis. Deinde vocavit Tebaldum de Alcamino, di-

---

4. *prima di* potestas *in A* pos *cancell. con un rigo* — 5. dicentem *A* — 9. restitum *A* - *in margine di A, di mano seriore, in inchiostro vanito*: Iura domini in territorio.... — 12. *in margine di A, di prima mano,* Passuia *a sostituire* Budellum *cancell. con un rigo* - *sopra* usque *una parola cancell. e poco decifrabile che termina in* upi — 13. construi] constitui Mur. — 15. casus] causa Mur. - alio] alteri Mur. - altero *A* — 21. *in margine di mano del tempo in A*: Meser Frignan — 35. *dopo* hoc non *segue in A* ramel *cancell. con un rigo*

[1] Ramengo Casati. Cf. Robolini, *Notizie appartenenti alla Storia della sua patria, Catalogo dei Podestà ecc.*, Pavia, 1828, III.

[2] Vighizzolo, a 36 kil. circa da Padova, venne ceduto per il trattato di Venezia del 10 gennaio 1354 ai Carraresi che in cambio rinunziarono ad ogni loro pretesa sul Polesine di Rovigo agli Estensi. Mur., *Ant. Estensi*, II, 119.

[3] Il 16 marzo 1354 cadde infatti in domenica, ma come osservò il Verci (*Storia della Marca Triv. e Veron.*, Venezia 1789, T. XIII, p. 172), sulla fede di molte altre fonti la ribellione di Frignano avvenne il 16 febbraio 1354 che pure cadde in domenica. Lo stesso *Chron. Est.* più avanti afferma che la nuova del tradimento fu risaputa da Cangrande il giorno "die martis carnis privii", cioè il 25 febbraio.

[4] Cangrande II della Scala aveva sposato nel 1350 Elisabetta, figlia di Ludovico il Bavaro e sorella di Luigi il vecchio, marchese di Brandeburgo.

[5] Per Azzone da Correggio che fu amico del Petrarca v. Q. Bigi, *Di Azzo da Correggio ecc.* in Atti e Mem. delle Deputaz. di Storia Patr. Moden. e Parm., III, 207 e sgg., Modena 1865.

comune destinavit ei, ut petivit, quos cum vidit, dixit eis: *ego rem* *civitatis Papie*; qui responderunt libenter facere, et reccesserunt sunt Papiam, et verba domini Archiepiscopi retulerunt Consilio Pa hoc, inceperunt clamare et dicere: *Moriatur archiepiscopus.* Po pro domino Archiepiscopo, armata manu cucurrit ad plateam, dic *piscopus.* Tunc cives occiderunt quemdam ipsius militem, et pot civitatem.

Eodem millesimo, die xxx ianuarii. De volunptate domin estensis etc. restitutum fuit castrum Viguiçoli[2] dominis Padue, c nomine et omnium civium, renunciaverunt omnibus rationibus, q tatu Rodigii, et concesserunt omnia ibidem existentia domino Al videlicet a loco, qui dicitur Passuia usque ad Buellum Lupi, eti Pinçone Abacie, a latere Padue, quam antiquitus construi feceru firmaverunt pacem, et ligam inter ipsos, quod si propter gueram casus acideret unus alio et alter alteri auxilium impenderet. Tu fecerunt in Padua, quod si in dicta civitate vel districtu existere seu inimicus dicti Marchionis, festinanter recederet sub pena vit bapniri prefatus Marchio etc.

Eodem millesimo, die dominico xvi°[3] mensis martii. Dominus ingressus est ad parlamentum cum domino marchione de Brandil xitque ad custodiam civitatis Verone dominum Acçonem de Cori gnanus de la Scala, frater naturalis dicti domini Canis, fraudule domino potestate Verone fecerunt detineri predictum dominum dicti domini Canis, quorum unus erat super stipendiariis dicti d alter Tebaldus, qui habebat omnia signa portarum civitatis et ca

MUR., 479 Quibus dominus Fregnanus dixit: *ego volo, quod omnia, que cora* *aliter mortui estis.* Qui responderunt sibi obedire. Tunc dominu strinum ad plateam, mixitque per omnes stipendiarios domini Cani Dixit eis: *nos certe habemus, quod dominus Canis pergens in Ale* *est a quibusdam suis inimicis.* Tunc Celestrinus presentavit ei q

c. 144 r quod verum' erat. *Etiam nova habemus de partibus Mediolani q* *cecomes cum multitudine equestrium et pedestrium accedit Verona* *Canis, volens dominium civitatis; quare rogo vos, quod extra civ* *debeatis contra eos.* Qui responderunt: *non habemus pecuniam.* *propter hoc non remanebit*; et satisfecit eis. Deinde vocavit Te

---

4. *prima di* potestas *in A* pos *cancell. con un rigo* — 5. dicentem *A* — 9. *di mano seriore, in inchiostro vanito*: Iura domini in territorio.... — 12. *in marg* *a sostituire* Budellum *cancell. con un rigo* - *sopra* usque *una parola cancell. e po* — 13. construi] constitui MUR. — 15. casus] causa MUR. - alio] alteri MUR. *mano del tempo in A*: Meser Frignan — 35. *dopo* hoc non *segue in A* ramei *ca*

[1] Ramengo Casati. Cf. ROBOLINI, *Notizie appartenenti alla Storia della sua patria, Catalogo dei Podestà ecc.*, Pavia, 1828, III.

[2] Vighizzolo, a 36 kil. circa da Padova, venne ceduto per il trattato di Venezia del 10 gennaio 1354 ai Carraresi che in cambio rinunziarono ad ogni loro pretesa sul Polesine di Rovigo agli Estensi. MUR., *Ant. Estensi*, II, 119.

[3] Il 16 marzo 1354 cadde infatti in domenica, ma come osservò il Verci (*Storia della Marca Triv. e Veron.*, Venezia 1789, T. XIII, p. 172), sulla fede di molte altre fonti la ribellione di Frignano avvenne il 16 febbraio 1354 che pure *Chron. Est.* più avant. dimento fu risaputa d " tis carnis privii ", c

[4] Cangrande II d Elisabetta, figlia di L Luigi il vecchio, mar

[5] Per Azzone da trarca v. Q. BIGI, *Di* e Mem. delle Depu den. e Parm., III, 2

PREZZO DI QUESTO FASCICOLO

TRENTA LIRE

Per le condizioni di abbonamento rivolgersi alla CASA EDITRICE NICOLA ZANICHELLI - BOLOGNA

IN CITTÀ DI CASTELLO

COI TIPI DELLA "LEONARDO DA VINCI"